



T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

YAZMA EĞİTİMİ AÇISINDAN TÜRKÇE MÜNŞEATLARIN
İNCELENMESİ

DOKTORA TEZİ

Emine ÖZLEK

Malatya-2021

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

YAZMA EĞİTİMİ AÇISINDAN TÜRKÇE MÜNŞEATLARIN
İNCELENMESİ

DOKTORA TEZİ

Emine ÖZLEK

Danışman: Prof. Dr. Hasan KAVRUK

Malatya-2021

T.C.
İnönü Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

Emine ÖZLEK tarafından hazırlanan Yazma Eğitimi Açısından Türkçe Münşeatların İncelenmesi başlıklı bu çalışma, .../.../2021 tarihinde yapılan sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: Dr.

Üye : Dr.

Üye : Dr.

Üye : Dr.....

Üye (Tez Danışmanı): Prof. Dr. Hasan KAVRUK

O N A Y

.../.../2021

Doç. Dr. Eyüp İZCİ
Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Hasan KAVRUK'un danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım Yazma Eğitimi Açısından Türkçe Münşeatların İncelenmesi başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Emine ÖZLEK

ÖN SÖZ

Osmanlı klâsik edebiyat sahasının nesir kolunu oluşturan ve farklı araştırmacılar tarafından değişik yönlerden sınıflandırılan münşeâtler, yazılış tarzlarına göre edebî, tarihî, bilgi verici/didaktik şeklinde gruplandırılmıştır. Didaktik tarzda yazılmış olup bu çalışmanın evrenini teşkil eden münşeâtler yazışma kuralları, kusursuz ve güzel nesir yazma sanatının (inşa) kaideleri, mükemmel yazarlığın şartları hakkında bilgi vermek amacıyla kaleme alınmıştır.

Yazma eğitiminin yazılı kaynakları olarak nitelenebilecek bu eserlerin, kendi dönemleri için yazma eğitimi kitabı işlevinde oldukları söylenebilir. Özellikle Tanzimat'tan sonra yazılanların bir kısmı okullarda ders kitabı olarak okutulmuştur. Başka bir deyişle bu eserler ders kitabı olarak yazılmıştır.

Yazma eğitiminin, münşeât türü kitaplara nasıl yansıdığını, bu kitaplarda nasıl işlendiğini, başka bir ifadeyle 14-20. yüzyıl aralığındaki kuramsal çerçevesini tespit etmek amacıyla hazırlanan bu çalışmanın, Türkçe öğretiminde eski eserlerden faydalanmak suretiyle alana yeni bir boyut kazandırması hedeflenmektedir. Bu kapsamda, münşeâtler aracılığıyla, yazma eğitiminin geçmişte dayandığı kuralları, temel ilkeleri günümüzle karşılaştırılarak bunların benzerlik ve farklılıkları ortaya konmuştur.

Çalışma konusunun belirlenmesinden itibaren araştırmanın her safhasında, değerli ve engin bilgi birikimleriyle, yol gösterici yönlendirmeleriyle yardımcı olan çok kıymetli ve saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Hasan Kavruk'a, tez sürecinin başından sonuna dek karşılaştığım her türlü zorluğun üstesinden gelme noktasında yardımlarını esirgemeyen tez izleme komitesindeki saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Nesrin Sis'e ve Prof. Dr. Ahmet Kara'ya, yine tez sürecinde desteklerini esirgemeyen çok kıymetli hocam Prof. Dr. İlhan Erdem'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Son okumalarda ve düzeltmelerde çok değerli yardımlarından ötürü Doç. Dr. Mustafa Kaya'ya ve Veysel Göçer'e, ayrıca bütün bölüm hocalarıma ve Araş. Grv. Tuğrul Gökmen Şahin'e, arkadaşlarım Aslı Eren Akgün, Dr. Selahattin Topbaş, Mahmut Değirmenci, İhsan Güzel ve eşi Kader Güzel, Sevil Alparslan ve Ümmügülsüm Bozlak'a da en derin şükranlarımı sunarım. Yine her türlü desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen başta eşim Şahin Özlek olmak üzere, ablam Saime Perçin ve eniştem Mehmet Perçin'in şahsında ailemin bütün fertlerine ve canım kızım Merve'ye en içten teşekkürlerimi sunarım.

Emine ÖZLEK

ÖZET

YAZMA EĞİTİMİ AÇISINDAN TÜRKÇE MÜNŞEATLARIN İNCELENMESİ

ÖZLEK, Emine
Doktora, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan KAVRUK
Haziran-2021, XIV+298 sayfa

Bu çalışmada, 14-20. yüzyıllar arasında Türk Edebiyatı'nda yazma/yazışma kuralları ile ilgili bilgi verme gayesiyle yazılmış münşeatların, günümüz Türkçe yazma eğitimi çerçevesinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu maksatla, her yüzyıldan en az bir tane olmak üzere, uzman görüşü ile evreni yansıttığı düşünülerek seçilen on sekiz eserde yer alan yazma eğitimi ile ilgili veriler, doküman incelemesi yöntemiyle toplanıp sınıflandırılmıştır.

Yazma eğitimi kapsamında değerlendirilebilecek veriler, betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleriyle çözümlenip günümüzde karşılık geldikleri alt başlıklara yerleştirilmiş, iki dönem literatürü arasındaki benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiştir. Günümüz yazma eğitimi kuramsal çerçevesi dâhilinde oluşturulan araştırma sorularının cevapları niteliğinde çok çarpıcı bulgular elde edilmiştir.

Tarama modelinde hazırlanan bu nitel araştırmada, yazma eğitiminin önemi, zihinsel ve düşünsel kaynakları, temel ilkeleri, metinsellik ölçütleri, anlatım tarzları, anlatım bozuklukları, yazma sürecinin aşamaları, yazılı anlatımın unsurları, yazma yöntem ve teknikleri, yazma eğitiminde yararlanılan metin türleri, yazma modelleri, yazılı anlatımın değerlendirilmesi benzeri bulgulara ulaşılmış, bu yazma eğitimi unsurlarının güncellenebilirliği, Türkçe öğretiminde kullanılıp kullanılmayacağı tartışılmıştır. Ayrıca bugün kullanılmayıp bu eserlerde yer alan yazma eğitimi unsurları da tespit edilmiştir.

Bulgulardan hareketle, bilgi verme gayesiyle yazılmış münşeatlarda uygulamaya, kusursuz nesir yazmaya, dolayısıyla bunun kurallarını öğretmeye büyük önem verildiği; yazma eğitiminin, bu eserlerde özel ve resmî yazışmalar üzerinden yürütüldüğü, nitelikli bir yazılı anlatım ürünü ortaya koyabilmenin şartlarına yer verildiği gibi kayda değer sonuçlara ulaşılmıştır. Yine bu alanda sağlanan başarının, bütün bilim dallarında ilerleme sağlayacağına vurgu yapıldığı sonucuna varılmıştır. Çalışmanın dikkate değer sonuçlarından biri de didaktik tarzda yazılmış münşeatlardaki

bilgilerin çoğunun günümüzde de geçerliliğini koruduğu, bir kısmının ise güncellenerek yazma eğitiminde kullanılabilir.

Bu sonuçlara göre, Türkçe öğretiminde eski eserlerden faydalanılabileceği söylenebilir. Geçmiş ve gelecek arasında köprü görevi üstlenecek olan bu çalışmanın, Türkçe öğretiminin geçmişten aldığı güçle, gelecekte daha ileri seviyelere ulaşmasını sağlamada yeni bir adım oluşturması hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Münşeat, yazma eğitimi, Türkçe öğretimi, içerik analizi, betimsel analiz.



ABSTRACT

A REVIEW OF TURKISH COMPOSITION (LETTERS) IN TERMS OF WRITING EDUCATION

ÖZLEK, Emine

Ph.D., Inonu University, Institute of Educational Sciences

Department of Turkish Education

Advisor: Prof. Dr. Hasan KAVRUK

June, 2021, XIV+298 pages

In this study, it was aimed to examine the compositions that written for the purpose of informing about writing/correspondence rules in Turkish Literature between 14-20th centuries within the framework of today's Turkish writing education. For this purpose, the data related to writing education in the eighteen letters selected considering that reflects the universe according to professional opinion and including at least one work from every century were collected and classified by document review method.

The data that can be included in the writing education were analyzed by descriptive analysis and content analysis methods and were written as subtitles that corresponded to present-day writing education, and then similarities and differences between two literatures of periods were identified. Striking findings were obtained in the form of answers to research questions created within the theoretical framework of present-day writing education.

In this qualitative research that prepared in the scanning model, findings about importance, mental and intellectual resources and basic principles of writing education; textuality criteria; expression styles, expression defects, stages of writing process, elements of written expression, writing methods and techniques, text types used in the writing education, writing models, evaluation of written expression were reached and discussed whether these findings specified in didactic letters can be updated and can be used in teaching Turkish. In addition, the elements of writing education that are not used today but are included in these works were determined.

Based on findings, remarkable conclusions were arrived at such as great importance was attached to practise, writing of perfect prose and its rules, writing education was carried out through private and official correspondence in these works, conditions of being able to produce a quality written expression were included in didactic munsheats (letters). Furthermore, the conclusion arrived at is that the success to

be achieved in this field would have been led to progress in all branches of science was emphasized. One of the remarkable results of the study is that most of the knowledge in these works is still valid and some of these can be updated and used in present-day writing education.

According to these results it can be said that benefits could be derived from the old works in teaching Turkish. It was aimed that this work which will be a bridge between the past and the future, to create a new step in the way of teaching Turkish to reach higher levels in the future with the power that received from the past.

Keywords: Munsheat (letter), writing education, teaching Turkish, content analysis, descriptive analysis.



İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	i
ÖN SÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
BÖLÜM I	1
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Amaç.....	8
1.3. Önem.....	8
1.4. Varsayımlar.....	10
1.5. Sınırlılıklar	10
1.6. Tanımlar.....	11
BÖLÜM II	13
2. KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	13
2.1. İnşâ, Münşeat	13
2.2. Yazma Eğitimi Kuramsal Çerçevesi	15
2.2.1. Yazma Eğitiminin Önemi	15
2.2.1.1. Yazılı Anlatım Bilgisinin Önemi	17
2.2.1.2. İyi Bir Yazarın Özellikleri	19
2.2.1.3. Yazılı Anlatım Bilgisinin Kaynakları	20
2.2.2. Metinsellik Ölçütleri	23
2.2.2.1. Bağdaşıklık	23
2.2.2.2. Tutarlılık	24
2.2.2.3. Amaçlılık	25
2.2.2.4. Kabul Edilebilirlik	26
2.2.2.5. Duruma Uygun Olma.....	26

2.2.2.6. Bilgilendiricilik.....	27
2.2.2.7. Metinlerarasılık.....	27
2.2.3. Yazma Eğitiminin Temel İlkeleri	30
2.2.4. Yazma Eğitiminde Anlatım Tarzları.....	31
2.2.4.1. Açıklayıcı Anlatım.....	32
2.2.4.2. Tartışmacı Anlatım	33
2.2.4.3. Öyküleyici Anlatım.....	34
2.2.4.4. Betimleyici Anlatım.....	35
2.2.5. Anlatım Bozuklukları	36
2.2.5.1. Ses ve Âhenk Kusurları	37
2.2.5.2. Anlam Kusurları	38
2.2.5.3. Biçim ve Düzenleyiş ile İlgili Kusurlar	38
2.2.5.4. Dil Bilgisi Yanlışları.....	39
2.2.6. Yazma Sürecinin Aşamaları	40
2.2.6.1. Hazırlık	40
2.2.6.2. Taslak Oluşturma	44
2.2.6.3. Düzenleyerek Yazma.....	45
2.2.6.4. Düzeltme.....	45
2.2.6.5. Yayımlama ve Paylaşım	46
2.2.7. Yazılı Anlatımın Unsurları	46
2.2.7.1. Dış Yapı Unsurları	47
2.2.7.2. Yazılı Anlatımın İçerik Unsurları	47
2.2.7.2.1. Yazılı Anlatımda Konu	48
2.2.7.2.2. Yazılı Anlatımda Plan.....	49
2.2.7.2.3. Yazılı Anlatımda Kelime	50
2.2.7.2.4. Yazılı Anlatımda Cümle	51
2.2.7.2.5. Yazılı Anlatımda Paragraf	52
2.2.7.2.6. Yazılı Anlatımda Başlık.....	54
2.2.7.2.7. Yazılı Anlatımda Dil ve Üslup	55
2.2.7.3. Yazım ve Noktalama	63
2.2.8. Yazma Yöntem ve Teknikleri.....	64
2.2.8.1. Not Alma.....	65
2.2.8.2. Yaratıcı Yazma	66
2.2.9. Yazma Eğitiminde Yararlanılan Metin Türleri.....	68

2.2.10. Yazma Modelleri	71
2.2.11. Dilin İşlevleri	72
2.2.12. Yazılı Anlatımın Değerlendirilmesi.....	74
2.3. İlgili Çalışmalar	74
BÖLÜM III	80
3. YÖNTEM	80
3.1. Araştırmanın Modeli.....	80
3.2. Çalışma Materyalleri.....	80
3.3. Verilerin Toplanması	88
3.4. Verilerin Analizi	90
3.4.1. Güvenilirlik.....	91
BÖLÜM IV	93
4.1. Yazma Eğitiminin Önemine Dair Bulgular	93
4.1.1. Yazılı Anlatım Bilgisinin Önemine Dair Bulgular	93
4.1.2. İyi Bir Yazarın Özelliklerine Dair Bulgular	101
4.1.3. Yazılı Anlatım Bilgisinin Kaynaklarına Dair Bulgular	104
4.2.1. Bağdaşıklıkla İlgili Bulgular.....	108
4.2.2. Tutarlılıkla İlgili Bulgular	110
4.2.3. Durumsallıkla İlgili Bulgular.....	112
4.2.4. Kabul Edilebilirlikle İlgili Bulgular.....	114
4.2.5. Metinlerarasılık-Alıntı ile İlgili Bulgular	115
4.3. Yazma Eğitiminin Temel İlkelerine Dair Bulgular	116
4.4. Yazma Eğitiminde Anlatım Tarzlarına Dair Bulgular.....	117
4.4.1. Öyküleyici Anlatıma Dair Bulgular.....	117
4.4.2. Betimleyici Anlatımla İlgili Bulgular	121
4.5. Anlatım Bozukluklarına Dair Bulgular.....	126
4.5.1. Ses ve Âhenk Kusurlarına Dair Bulgular	126
4.5.1.1. Söz çirkinliği (tenafür, telaffuz güçlüğü).....	126
4.5.1.2. Zincirleme	129
4.5.2. Anlam Kusurlarına Dair Bulgular.....	130
4.5.2.1. Tuhaf Sözlerle (garabet) İlgili Bulgular.....	130
4.5.2.2. Aykırılıkla İlgili Bulgular	131
4.5.3. Biçim ve Düzenleyiş Yanlışları	135
4.5.4. Dil Bilgisi Yanlışları	136

4.5.4.1. Sözcüklerin/Eklerin Kullanılışından Kaynaklanan Yanlışlar	136
4.5.4.2. Söz Dizimi Yanlışlarına Dair Bulgular	139
4.6. Yazma Sürecinin Aşamalarına Dair Bulgular	140
4.6.1. Hazırlık	140
4.6.2. Düzeltme İle İlgili Bulgular	141
4.7. Yazılı Anlatımın Unsurlarına Dair Bulgular	145
4.7.1. Dış Yapı Unsurları ile İlgili Bulgular	145
4.7.2. İçerik Unsurları ile İlgili Bulgular	148
4.7.2.1. Yazılı Anlatımda Paragrafla İlgili Bulgular	148
4.7.2.2. Yazılı Anlatımda Planla İlgili Bulgular	149
4.7.2.3. Dil ve Üslupla İlgili Bulgular	152
4.7.2.3.1. Üslubu Belirleyen Ögelerle İlgili Bulgular	152
4.7.2.3.2. Üslup Türleri ile İlgili Bulgular	154
4.7.2.3.3. Üslubu Oluşturan Unsurlarla İlgili Bulgular	161
4.7.3. Yazım Ve Noktalama ile İlgili Bulgular	189
4.8. Yazma Yöntem Ve Tekniklerine Dair Bulgular	191
4.8.1. Not Alma ile İlgili Bulgular	191
4.8.2. Yaratıcı Yazmayla İlgili Bulgular	193
4.9. Yazma Eğitiminde Yararlanılan Metin Türleri İle İlgili Bulgular	194
4.9.1. Mektupla İlgili Bulgular	197
4.9.1.1. Mektubun Tanımı, Türleri, İşlevleri ile İlgili Bulgular	197
4.9.1.2. Mektubun Şekil Özellikleri ile İlgili Bulgular	199
4.9.1.3. Mektubun İçerik Özellikleri ile İlgili Bulgular	203
4.9.1.4. Mektubun Dil ve Üslup Özellikleri ile İlgili Bulgular	215
4.9.2. Dilekçe ile İlgili Bulgular	224
4.9.3. İlanlarla İlgili Bulgular	227
4.9.4. Ticarî Yazışmalarla İlgili Bulgular	227
4.9.5. Fatura ile İlgili Bulgular	229
4.9.6. Telgrafla İlgili Bulgular	229
4.9.7. Kutlama (Tebrik) Yazıları	230
4.9.8. Sene ve Bayram Tebrikleri	231
4.9.9. Taziye Mektubu	234
4.9.10. Teşekkür Mektupları	237
4.9.11. Mazeret (Özür) Mektupları	239

4.9.12. Tazir (Azar) Mektupları.....	241
4.9.13. Tavsiye Mektupları.....	243
4.9.14. Talep Mektupları.....	244
4.9.15. Tezkire.....	245
4.9.16. Davet Yazıları.....	246
4.9.17. Tavsif (Nitelik Belirtme) Mektupları.....	247
4.9.18. Cevap Yazıları.....	248
4.10. Yazma Modelleri Benzeri Bulgular.....	249
4.11. Yazılı Anlatımın Değerlendirilmesi İle İlgili Bulgular.....	254
4.12. Günümüz Yazma Eğitiminde Kullanılmayıp Münşeatlarda Bulunan Yazma Eğitimi Unsurları İle İlgili Bulgular.....	257
BÖLÜM V.....	260
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	260
5.1. Sonuçlar.....	260
5.2. Öneriler.....	274
5.2.1. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler.....	274
5.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler.....	277
KAYNAKÇA.....	278
EKLER.....	289
EK-1. Gülşen-i İnşâ (Kapak resmi ve birkaç sayfası).....	289
EK-2. Osmanzade Tâib Münşeâtı (Kapak resmi ve birkaç sayfası).....	292
EK-3. Kavâid-i İnşâ ve Münşeât (Kapak resmi ve birkaç sayfası).....	294
EK-4. İnşâ-i Mergûb (Kapak resmi ve bir sayfası).....	296
EK-5. İlm-i İnşâ (Kapak resmi ve birkaç sayfası).....	297

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1. Yazılı Anlatım Bilgisinin Önemi ile İlgili Bulgular.....	93
Tablo 2. İyi Bir Yazarın Özellikleri.....	101
Tablo 3. Yazılı Anlatım Bilgisinin Kaynaklarına Dair Bulgular.....	104
Tablo 4. Bağdaşıklıkla İlgili Bulgular.....	109
Tablo 5. Tutarlılıkla İlgili Bulgular.....	111
Tablo 6. Durumsallıkla İlgili Bulgular.....	113
Tablo 7. Kabul Edilebilirlikle İlgili Bulgular.....	114
Tablo 8. Metinlerarasılık/Alıntı ile İlgili Bulgular.....	115
Tablo 9. Yazma Eğitiminin Temel İlkeleri.....	116
Tablo 10. Öyküleyici Anlatıma Dair Bulgular.....	118
Tablo 11. Betimleyici Anlatımla İlgili Bulgular.....	122
Tablo 12. Söz Çirkinliği/Telaffuz Güçlüğüne Dair Bulgular.....	127
Tablo 13. Zincirleme İle İlgili Bulgular.....	129
Tablo 14. Tuhaf Sözlerle İlgili Bulgular.....	130
Tablo 15. Aykırılıkla İlgili Bulgular.....	132
Tablo 16. Metinde Argo ve Jargon Kullanmakla İlgili Bulgular.....	135
Tablo 17. Sözcüklerin/Eklerin Kullanılışından Kaynaklanan Yanlışlara Dair Bulgular.....	137
Tablo 18. Söz Dizimi Yanlışlarına Dair Bulgular.....	139
Tablo 19. Hazırlık/Hedef Kitlenin Belirlenmesiyle İlgili Bulgular.....	140
Tablo 20. Yazma Sürecinin Aşamaları/Düzeltilme ile İlgili Bulgular.....	142
Tablo 21. Yazılı Anlatımın Unsurları/Dış Yapı Unsurları İle İlgili Bulgular.....	145
Tablo 22. Yazılı Anlatımda Paragrafla İlgili Bulgular.....	148
Tablo 23. Yazılı Anlatımda Planla İlgili Bulgular.....	149
Tablo 24. Üslubu Belirleyen Ögelerle İlgili Bulgular.....	153
Tablo 25. Üslup Türleri ile İlgili Bulgular.....	154
Tablo 26. Dil Kurallarına Uygunlukla İlgili Bulgular.....	161
Tablo 27. Anlatımda Açıklıkla İlgili Bulgular.....	162
Tablo 28. Duruluk/Yalınlıkla İlgili Bulgular.....	168
Tablo 29. Âhenk ve Akıcılıkla İlgili Bulgular.....	169
Tablo 30. Doğallıkla İlgili Bulgular.....	174
Tablo 31. Kelime Seçimi ile İlgili Bulgular.....	176

Tablo 32. Yazılı Anlatımda Yararlanılan Söz Sanatları ile İlgili Bulgular.....	184
Tablo 33. Tekrara Düşmeden Yazma ile İlgili Bulgular.....	188
Tablo 34. Yazım ve Noktalama ile İlgili Bulgular.....	189
Tablo 35. Not Alma İle İlgili Bulgular.....	191
Tablo 36. Yaratıcı Yazma ile İlgili Bulgular.....	193
Tablo 37. Özel (Gayriresmî) Yazışma Türleri ile İlgili Bulgular.....	195
Tablo 38. İş Mektupları/Ticarî Mektuplarla İlgili Bulgular.....	195
Tablo 39. Resmî Yazışmalarla İlgili Bulgular.....	196
Tablo 40. Mektubun Tanımı, Türleri, İşlevleri ile İlgili Bulgular.....	197
Tablo 41. Mektubun Şekil Özellikleri ile İlgili Bulgular.....	199
Tablo 42. Mektubun İçerik Özellikleri ile İlgili Bulgular.....	203
Tablo 43. Mektubun Dil ve Üslup Özellikleri ile İlgili Bulgular.....	216
Tablo 44. Dilekçe ile İlgili Bulgular.....	225
Tablo 45. İlanlarla İlgili Bulgular.....	227
Tablo 46. Ticarî Yazışmalarla İlgili Bulgular.....	227
Tablo 47. Fatura ile İlgili Bulgular.....	229
Tablo 48. Telgrafla İlgili Bulgular.....	229
Tablo 49. Kutlama Yazıları ile İlgili Bulgular.....	230
Tablo 50. Sene ve Bayram Kutlamaları ile İlgili Bulgular.....	231
Tablo 51. Taziye Mektupları ile İlgili Bulgular.....	234
Tablo 52. Teşekkür Mektupları ile İlgili Bulgular.....	237
Tablo 53. Özür Mektupları ile İlgili Bulgular.....	239
Tablo 54. Tazir (Azar) Mektupları ile İlgili Bulgular.....	241
Tablo 55. Tavsiye Mektupları ile İlgili Bulgular.....	243
Tablo 56. Talep Mektupları ile İlgili Bulgular.....	245
Tablo 57. Tezkirelerle İlgili Bulgular.....	245
Tablo 58. Davet Yazıları ile İlgili Bulgular.....	246
Tablo 59. Tavsif Yazıları ile İlgili Bulgular.....	247
Tablo 60. Cevap Yazıları ile Bulgular.....	249
Tablo 61. Yazma Modelleri Benzeri Bulgular.....	250
Tablo 62. Yazılı Anlatımın Değerlendirilmesi ile İlgili Bulgular.....	255
Tablo 63. Arapça Gramer Kurallarına Uymanın Önemi ile İlgili Bulgular.....	258

KISALTMALAR LİSTESİ

Böl: Bölümü

Ef.: Efendi

f: Frekans

İBB: İstanbul Büyükşehir Belediyesi

İst.: İstanbul

Küt: Kütüphanesi

Öl.: Ölümü

Sül: Süleymaniye

t.y.: tarih yok

T.y.: Türkçe Yazmalar

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

Üniv.: Üniversitesi

Y.B.: Yazma Bağışlar

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Bu bölümde çalışmanın; problem durumu ve alt problemleri, amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve çalışma konusuyla ilgili tanımlar yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Bireyin, çevresiyle iletişim kurmasını sağlayan dil, varoluşundan günümüze dek insanoğlunun, ortaya koyduğu bütün gelişmelerin temelinde yatan bir olgudur. Nitekim ilk insana yüce yaratıcımızın öğrettiği ilk şey, eşyanın isimleridir: “(Cenab-ı Hak) Âdem’e bütün isimleri öğretti (Kur’an-ı Kerim: 1/31).” Maddi-manevi, soyut-somut, yazılı-sözlü bütün kültürel etkinlikler, özetle tarih boyunca ortaya konmuş olan bütün medeniyetler, dil ile oluşturulduğu gibi onun aracılığıyla da kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.

Yüzyıllar öncesinden sürüp gelen edebî faaliyetler aracılığıyla bir taraftan olgunlaşan dil, bir taraftan da milli kültürü ortaya koyarak insan topluluklarına milli şuuru kazandırmaktadır. Dil en güzel şekilde edebiyatta ifade edilir. “Ulusların karakterini en iyi şekilde ortaya koyan, sanat ve bilim yapılarında işlenmiş olan dil (Açık, 2010: 22)” olduğuna göre, Türkçenin de bu bakımdan gayet zengin bir geçmişe sahip olduğundan bahsetmek mümkündür. Türk milletinin değerlerini, inançlarını, kültürünü, kimliğini, karakterini son derece maharetli bir biçimde yansıtan Türkçenin, genelde bilim ve sanat, özelde edebiyat eserleri çağlar öncesinden bu yana dilimizin gelişmesini ve olgunlaşmasını da sağlamıştır.

Bireyin dış dünyayı algılamasını, kendini daha iyi anlayıp duygu, düşünce ve hayal dünyasını en iyi şekilde anlatarak çevresiyle sağlıklı bir iletişim kurmasını sağlayan, aynı zamanda kültürün yansıtıcısı olan ana dilinin öğretimi de büyük önem arz etmektedir. Yakıcı’nın (2008: 7), “belli bir yaşa gelene kadar farkında olmadan bir insanın zihnine işlenen dil kuralları ile sözcükler” olarak tanımladığı ana dili, sadece bir kültür aktarıcısı değil, aynı zamanda “kültürün kazanıldığı eğitim sürecinde, başvuru olan önemli, belki de tek araçtır (Çelebi, 2006: 299).”

Sever’e (2004: 7) göre ana dili öğretiminin temel amaçları: bireylere doğru, açık ve etkili bir iletişimi gerçekleştirebilecek dilsel becerileri kazandırmak; onların düşünce güçlerini geliştirmek ve toplumsallaşma süreçlerine katkıda bulunmaktır. Öyle ise ana dili öğretimi, Yalçın’ın (2002: 15) ifade ettiği gibi, sadece kendi kuralları ve mantığı içinde yalnızca dil öğretimiyle ilgili bir konu değil, toplum hayatının bütün öğelerini

yakından ilgilendiren hayati kavramlar bütünüdür. Bu sebeple konuyla yakından uzaktan ilgisi olan herkesin, ana dili öğretimi hususunda kafa yorarak üzerine düşeni yapması milli bir mecburiyettir.

Öğrencilere; dinleme, konuşma, okuma ve yazma gibi dört temel beceri alanının kazandırılması hedeflenen Türkçe öğretiminde, bu becerileri geliştirmek için çeşitli uygulamalar yapılmakta, her beceri alanına özgü yöntem, strateji ve tekniklerden faydalanılmaktadır. Tezin, doğrudan çalışma alanına giren yazma eğitiminde de, Türkçe öğretimi uygulamalarının başlangıcından beri, bu amaç doğrultusunda çeşitli ilkeler hayata geçirilmektedir. Bu manada yazma eğitiminin tarihi, klâsik edebiyat dönemine kadar uzanmaktadır. Dönemi için sistemli sayılabilecek olan bu eğitim, klâsik dönemde münşeatlar üzerinden yürütülmüştür. Hatta bazı münşeatların, içerdikleri nesir örnekleriyle birlikte, bu konuda sırf bilgi vermek amacıyla yazıldığı görülmektedir. Çalışmanın da temel malzemesini oluşturan bu tarz münşeatlar, 14-20. yüzyıllar arasında yaygın bir şekilde kaleme alınmış, bu eserlerde yazma kurallarının ve yazma eğitiminin önemi vurgulanmıştır.

Genel olarak mektup yazma usullerinin ele alındığı, bilgi verme gayesiyle yazılmış münşeatlarda, bu kapsamda kaydedilen kurallar, yazma eğitimi alanını da ilgilendirmektedir. Mektup türünün, yazma eğitimi sınırları içinde zaten mevcut olmasından ötürü, bu alanda bir alt başlık olarak ele alınması gerekmektedir. Münşeat genel anlamda yazılmış şey, mektup olarak tanımlandığı ve bu muhtevadaki eserler, çoğunlukla resmî ve özel yazışmalarla mektupları içerdiği için, bu çalışma boyunca mektup türünden sıkça bahsedilecektir. Konularına göre:

Özel mektuplar

Edebî mektuplar

İş mektupları

Resmî mektuplar

Açık mektup, şeklinde sınıflandırılabilir olan bu tür, kendine özgü şekil ve içerik özellikleri (Tarih, hitap, mektup metni, hürmet veya nezaket ifadesi, imza, adres vs.) ile hem edebî geleneğimizde hem de yazma beceri alanında müstesna bir yere sahiptir.

Hem bir sanat hem de bir meslek olarak icra edilen inşâ yazarlığı (süslü, sanatlı, kurallarına uygun nesir yazma) ve bunun kaideleri, şartları ile ilgili bilgi vermek amacıyla yazılmış Türkçe münşeatların, yazma eğitimi yönüyle incelendiği bu çalışmada, elde edilen veriler genel olarak iki çerçevede yer almaktadır. Birincisi

mektup genel başlığı altındaki yazışma türlerinin yazılması ile ilgili bilinmesi gereken kurallar çerçevesi, ikincisi ise yine bu kapsamda olmakla birlikte genel yazma eğitimi kuralları çerçevesidir.

Yüzyıllar boyu süregelen bu bilim ve kültür mirası ürünlerinin asıl taranma amacı, bu eserlerdeki yazma eğitimi ilgilendiren konularla ilgili kuralların, genel bilgilerin tespiti ve bunların günümüzle karşılaştırılmasıdır. Bu sayede genel olarak yazma eğitimi alanındaki çalışmaların, tarih boyunca nasıl bir yol, yöntem, süreç izlediği ve bu alanın, münşeatlardaki yansımaları ortaya konmaya çalışılmıştır. Böylelikle genelde, yabancı kaynaklardan çeviri yoluyla alınan ana dili öğretimi literatürü dışında, bu alanla ilgili olarak kendi öz kaynaklarımızın da mevcut olduğu; bilimsel, kültürel ve edebî geçmişimizde buna da önem verildiği, hatta bu alanın bir ilim dalı olarak gelişip kuramsallaştığı ve dolayısıyla bu anlamda, servet diyebileceğimiz oldukça zengin bir geçmişimizin olduğu gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Gökyay'ın (2008: 17), “Tanzimat dönemine kadar bizde mektup türünün, genel olarak inşâ diye adlandırılan düz yazının (nesir) içinde yer aldığı, güzel bir nesir yazmak için öne sürülen kuralların, bu türde de geçerli olduğu” görüşü tersinden ifade edilirse, bu çalışmanın ana evrenini teşkil eden münşeatlarda öne sürülen mektup yazma/yazışma kurallarının genel yazma eğitimi için de geçerli olduğu söylenebilir. Yine inşânın, eski dönemlerden itibaren (bilinen ilk örneğe göre 14.yy) güzel, beğenilen, kusursuz nesir yazmak için göz önünde bulundurulması gereken kuralları, incelikleri ele alan bir bilim dalı olduğu; mektubun da düz yazı kapsamında olması hasebiyle onunla ilgili kuralların, yazma eğitimi ilgilendirdiği kabul edilebilir. Ayrıca mektup türü, diğer yazılı anlatım türleri (roman, hikâye vb.) ile de yakından ilgili olduğu, yani gerektiğinde mektubun hikâye, roman ve diğer türlerin yazılmasında da bir araç olarak kullanıldığı düşünülürse, mektup için belirlenen yazma kurallarının, yazma eğitimindeki önemi daha iyi anlaşılacaktır.

İnsanın kendini ifade etme araçlarından biri olan yazma kısaca, duygu ve düşüncelerin yazı ile anlatılması şeklinde tanımlanabilir. Yazılı anlatımın insanlar arasında iletişimi sağlamadaki büyük katkısı, ana dili öğretiminde yazma eğitiminin önemini açığa çıkarmaktadır.

Türk milli eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda; öğrencilerin, Türkçeyi konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarını sağlamak, Türkçe öğretiminin amaçlarından biridir. Bu sebeple, eğitimin ilk basamaklarından itibaren, öğrencilerde geliştirilmesi hedeflenen bu beceri

alanına, Türkçe Öğretim Programlarında da gereken önem verilmeye çalışılmaktadır. Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda yazmayla alâkalı olarak yazma kurallarını uygulama, planlı yazma, farklı türlerde metinler yazma, kendi yazdıklarını değerlendirme, kendini yazılı olarak ifade etme alışkanlığını kazanma, yazım ve noktalama kurallarını kavrama ve uygulama ile ilgili amaçlara yönelik kazanımlara (MEB, 2015: 7) geniş yer verilmiştir. 2019 Programı'nda ise 1-8. sınıflara yönelik olarak en sık tekrar edilen kazanımlar, “şiir yazar, hikâye edici metin yazar; yazma stratejilerini uygular; büyük harfleri ve noktalama işaretlerini uygun yerlerde kullanır; yazdıklarını düzenler; bilgilendirici metin yazar; yazdıklarını paylaşır; yazdıklarında, yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır; formları yönergelerine uygun doldurur; kısa metinler yazar; yazdıklarının içeriğine uygun başlık belirler (Kıymaz, 2019: 174)” şeklinde tespit edilmiştir.

Bu doğrultuda öğrencilerin eğitim hayatları boyunca yazma becerilerinin geliştirilmesi için çeşitli kurallar, yöntemler, teknikler, stratejiler belirlenmekte ve bunlar uygulanmaya çalışılmaktadır. Bütün uygulamalara rağmen, yapılan araştırmalar (Bkz. araştırmanın önemi bölümü), ana dili eğitimi alan bireylerin, kendilerini yazılı olarak ifade etmede, genel olarak istenen düzeyde olmadıklarını ortaya koymuştur. Bu da yanlışların tekrarlanmaması, doğruların pekiştirilmesi adına, olumlu ve olumsuz yönleriyle birlikte, yazma eğitimiyle ilgili teorik ve uygulamaya dönük çalışmaların, tekrar tekrar gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Bu kapsamda, yazma eğitiminin tarihsel kaynakları olarak algılanabilecek olan münşeatlara da yeniden gözden geçirilmesi gereken materyaller olarak bakılabilir. Ortaya konuldukları tarihten itibaren, yazma eğitimi alanının geçirdiği değişimleri ve dönüşümleri gözler önüne sermesi; yazma eğitimi ile aslında yapılan şeyin ne olduğunu, neyin hedeflendiğini ve sonuçlarının neler olduğunu göstermesi açısından, bu tarihi kaynaklar önem arz etmektedir. Yine, geçmişte yapılan faydalı uygulamalardan yararlanmayı sağlayacak olan bu kaynakların, hatalardan ders çıkarmaya yardımcı olma veya yürürlükte olan programdaki aksaklıkları yansıtma işlevinde olduğu da söylenebilir.

Bu bakımdan, geçmişte yapılan uygulamaların sonuçları ile günümüzdekinin sonuçlarını karşılaştırma imkânı sunduğu için tarihî materyaller önemlidir. Bu da, yazma eğitiminin geçmişteki yapılanmasının ve sonuçlarının, tarihsel gelişiminin ortaya konmasını ve dolayısıyla bununla ilgili bilgi veren eserlerin incelenmesini gerekli kılmaktadır. Böylelikle, Türkçe öğretiminde yazma eğitimiyle ilgili teorik ve uygulamaya dönük yabancı kaynaklı bilgilerin, aslında kendi kaynaklarımızda var

olduğu; bunların yine kaynaklarımızda, yüzyıllar öncesinden ifade edildiği gün yüzüne çıkarılabilecektir. Aynı şekilde, daha fazla ve farklı bilim dallarına ait keşfedilmemiş bilgiye de ulaşılabilecektir. Konunun önemi ve aynı zamanda ihmal edilmesi, Gündüz (2012: 10) tarafından şöyle dile getirilmiştir:

“Gerek eğitim biliminde gerekse sosyal bilimlerin diğer pek çok alanında Türk bilim ve eğitim dünyasının tarihsel tecrübesi, bize zengin bir miras bırakmıştır. Bunu yok saymak, öncelikle bu alanlarda araştırma yapanların bir duyarsızlığı olarak görülebilir. Bugüne kadar Batı dünyasının etkisiyle, dünya bilim mirasına katkıları neredeyse yok hükmünde sayılan Türk bilim tarihinin, aslında ne kadar haksızlığa uğradığı yeni araştırmalarla görülmektedir... Gerek eğitim bilimi, gerekse diğer bütün bilim alanlarında kıymetli ve yol gösterici sayısız eser kütüphanelerde, çalışkan ve şuurlu araştırmacılarca kendilerine tutulacak vefakâr ışıkları beklemektedir.”

Şanal’ın (2017: 118) ifadesiyle “dünü anlama, bugünü yaşama ve yarını kavrama” anlamında münşeatların önemi daha iyi anlaşılabilir. Geçmişte yazma eğitime verilen önemin ifadesi sayılabilecek olan ve yazma eğitiminin kuramsal alt yapısını oluşturan eserler, bu alanın geçmişteki kuramsal boyutunu anlama, günümüze yansımalarını görme ve gelecekteki yapılandırmalar için örnek alma yönüyle önemlidir. Nitekim günümüz yazma eğitimi çerçevesinde yer alan pek çok kuramsal bilginin, bu eserlerde ifade edildiği görülmektedir. Tersinden söylemek gerekirse bugünkü yazma eğitimi kuramsal alt yapısının, münşeatlarda verilen bilgilerin geliştirilmiş hali olduğu söylenebilir. Buna dayanarak yazma eğitiminin, teorik ve pratik olarak gelecekte, daha sağlam temellere dayandırılması için bu eserlerden faydalanılabileceği söylenebilir.

Dünyanın en köklü dillerinden biri olan Türkçemiz bu özelliğini, mazisi asırlar öncesine dayanan edebî ürünlerinin zenginliğine borçludur. Bu ürünler, bir taraftan ortaya koyulan kültür mirasını nesilden nesle aktarırken bir yandan da bilimsel açıdan önemli görevler yüklenmişlerdir. Böyle engin ve çok yönlü geçmişiyile dünya dilleri arasında önemli bir yeri olan Türkçenin, anlama ve anlatma beceri alanlarıyla ilgili, teorik ve uygulamalı bilimsel eserlerden mahrum olduğunu düşünmek, akla ve mantığa aykırıdır. Buradan hareketle, yazma beceri alanıyla ilgili olarak sadece münşeat türünde yazılmış eserlerin bile, pek çok faydalı ve işlevsel bilgiler ihtiva ettiğini ispatlama düşüncesi, böyle bir tez hazırlama fikrinin çıkış noktasını teşkil etmektedir. Türkçe öğretiminde, öğrencilerin yazma beceri alanlarının geliştirilmesini sağlamak için, kendi kaynaklarımızdan faydalanılarak oluşturulmuş bir literatür hazırlamaya örnek olma düşüncesi ise bu çalışmanın temel gayesidir.

Başlangıçta süslü ve sanatlı nesir yazma endişesiyle ve bu nitelikte yazmanın yollarını öğretme gayesiyle telif edilen, sonraları içerik bakımından zenginleşen münşeat, kelime olarak mektuplar, yazılmış şeyler anlamına gelmekte olup edebiyatta, küçük nesir yazısı ve mektupların bir araya toplandığı mecmuaları (Pala, 1995: 409) temsil etmektedir. Bu tanımıyla münşeatlar, klâsik Türk edebiyatında 14. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar boy göstermişlerdir. Sanatlı nesir yazma kurallarına uygun olarak resmî ve şahıslar arası yazışmalarda kullanılacak üsluba dair bilgiler ve bunların örneklerini içeren münşeatlarda ayrıca tarihî, dinî, edebî makalelere, kıymetli nazım parçalarına ve faydalı pek çok bilgiye rastlanabilmektedir (Haksever, 1995: 16). Genel olarak mektup türünde yazılmış olup güncel yazma eğitimi çerçevesinde değerlendirilebilecek pek çok kuralı bünyesinde barındıran münşeatlar, bu açıdan başvuru kaynağı olabilecek niteliktedir.

Resmî ve özel yazışmalar, mektuplar dışında manzum mektuplar, bunları süsleyen manzumeler, nutuk, makale, arzuhal ve dua metinlerini de kapsayan bu eserler, Osmanlı kültüründe şiirleri toplayan divanlar gibi her türlü nesri bir araya getiren bir telif türü halinde gelişme göstermiştir (Uzun, 2006: 18). Bu açıdan bakıldığında araştırma boyunca, inceleme konusu olan münşeatlarda, yazılı anlatıma dair daha birçok ayrımlı türün yer aldığı görülmüştür.

14-20. yüzyıllar arasında didaktik tarzda, belli bir eğitim seviyesindeki sanatçılar tarafından kaleme alınmış klâsik edebiyatımızın müstesna ürünleri, içerdikleri yazma eğitimiyle ilgili bilgilerle, yüzyıllar öncesinden bu konuda kuramsal bilginin önemini ortaya koymuşlardır. Örneğin Ahmed-i Dâî'nin (14-15. yy.) 14. yüzyıla ait, üstelik türünün ilk örneği sayılan Teressül adlı küçük hacimli eserinin bile yazma kuralları bakımından kayda değer bilgiler içermesi bunu kanıtlamaktadır. Eserde, mektubu yazan kişinin maksadını açık ve net bir şekilde ifade etmesi (yazmada amaç); bir konuda yazılırken o konuyu bitirmeden başka bir konuya geçilmemesi (metnin birimleri arasında parça bütün ilişkisi kurulması, tutarlılık); yazılanların tekrar edilmemesi (tekrara düşmeden yazma); yazı yazılacak kâğıdın kaliteli, yazının güzel olması; noktalama ve imla kurallarına dikkat edilmesi; bilinmeyen, kullanımdan düşmüş kelimelerin kullanılmaması (noktalama ve yazım kurallarına uyma, güncel olarak kullanımda olan kelimelerin kullanılması), yazının kontrol edilmesi gerektiği (gözden geçirme/düzeltilme) gibi, yazma eğitimi kapsamına girebilecek pek çok kural sunan yazar, bu alanın gelişimine büyük katkı sağlamıştır.

İşte bu çalışma ile bunun gibi diğer eserlerin de muhtevaları ortaya konarak yazma eğitimi ile ilgili daha fazla veriye ulaşılmıştır. Tümevarımcı bir yaklaşımın gereği olarak yazılan her şey bir mektuptur anlayışıyla incelenen münşeatların, modern çağda batı temelli olarak kabul edilen alanla ilgili birçok bilginin asıl kaynağı olduğu görülmüş ve birçok kuralın, batılı kaynaklarda adı sanı yokken bile bizim literatürümüzde var olduğu gözler önüne serilmiştir. Bu yönüyle Türkçe öğretiminde/yazma eğitiminde, klâsik dönem edebiyat eserlerinden faydalanmaya dönük, kapsamlı bir çalışmanın bulunmaması, bu tezi değerli kılmaktadır.

Bu araştırmanın problem cümlesi, “14-20. yüzyıllar arasında didaktik/bilgi verici tarzda yazılmış münşeat türündeki eserlere yazma eğitimi nasıl yansımıştır?” şeklinde belirlenmiştir. Bu ana gaye etrafında, araştırma süresince aşağıdaki soruların cevapları bulunmaya çalışılmıştır:

1. Münşeatlarda yazma eğitiminin önemi nasıl ifade edilmiştir?
 - a. Yazılı anlatım bilgisinin önemi münşeatlarda nasıl ifade edilmiştir?
 - b. İyi bir yazarın özellikleri münşeatlarda nasıl ifade edilmiştir?
 - c. Yazılı anlatım bilgisinin kaynakları münşeatlara göre nelerdir?
2. Metinsellik ölçütleri (bağdaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, kabul edilebilirlik, bilgilendiricilik, duruma uygunluk, metinlerarasılık) münşeatlarda nasıl ifade edilmiştir?
3. Yazma eğitiminin temel ilkeleri münşeatlarda nasıl ifade edilmiştir?
4. Yazma eğitiminde anlatım tarzları (açıklama, tartışma, betimleme, öyküleme) münşeatlarda nasıl ifade edilmiştir?
5. Anlatım bozuklukları münşeatlarda nasıl ifade edilmiştir?
6. Yazma sürecinin aşamaları (hazırlık, planlama (taslak oluşturma), düzenleyerek yazma, düzeltme, sunum) münşeatlarda nasıl ifade edilmiştir?
7. Yazılı anlatımın unsurları münşeatlarda nasıl ifade edilmiştir?
 - a. Dış yapı unsurları münşeatlarda nasıl ifade edilmiştir?
 - b. İçerik unsurları (konu, kelime, plan, cümle, paragraf, başlık gibi) münşeatlarda nasıl ifade edilmiştir?
 - c. Noktalama ve yazım kuralları münşeatlarda nasıl ifade edilmiştir?
8. Yazma eğitiminde kullanılacak yöntem ve teknikler münşeatlarda nasıl ifade edilmiştir?
9. Yazma eğitiminde yararlanılan metin türleri münşeatlarda nelerdir?
10. Yazma modelleri (süreç temelli yazma modeli, Hayes ve Flower modeli, Hayes modeli vs.) benzeri unsurlar münşeatlarda nasıl ifade edilmiştir?

11. Yazılı anlatımın değerlendirilmesi münşeatlarda nasıl ifade edilmiştir?

12. Günümüz yazma eğitiminde bulunmayıp münşeatlarda yer alan yazma eğitimi unsurları nelerdir?

1.2. Amaç

Bu çalışmanın amacı, 14-20. yüzyıllar arasında didaktik/bilgi verici tarzda yazılmış münşeat türü eserlerdeki, yazma eğitimi kapsamında ele alınabilecek bilgilerin tespit edilmesidir. Bu maksatla, bahsedilen döneme ait, her yüzyıldan en az bir adet olmak üzere, uzman görüşü ile evreni yansıttığı düşünülen münşeatlardan elde edilen, yazma eğitimi kapsamındaki bilgiler, sınıflandırılarak bugünkü yazma eğitiminde karşılık geldikleri alt alanlara yerleştirilmiştir. Yine bu bilgiler, günümüz genel yazma eğitimi ile karşılaştırılarak iki dönem arasındaki benzerlik ve farklılıklar gösterilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular ışığında, Türkçe öğretiminde münşeatlardan yararlanılıp yararlanılamayacağı; tespit edilen bilgilerin/kuralların, davranışa dönüştürülebilecek şekilde ifade edilip edilmediği tartışılmıştır.

1.3. Önem

Türkçe öğretiminin, temel dil becerilerinden biri olan ve geliştirilmesi uzun bir süreç ve emek isteyen yazma alanıyla ilgili kurallar, yöntem ve teknikler belirlenirken genellikle yabancı kaynaklar, yurt dışında yapılmış çalışmalar, araştırmalar esas alınmaktadır. Ancak bu çalışmalardan hareketle hazırlanan yönergeler, ana dili öğreticileri tarafından tam anlamıyla uygulanmamakta veya uygulansa da amaca hizmet etmemektedir.

İlkokuldan üniversiteye dek yazma becerisini ölçmeye yönelik yapılan araştırma sonuçları (Temizkan, 2003; Arı, 2008; Arıcı, 2008; Arıcı ve Urgan, 2008; Göçer, 2010a; Karatay, 2010; Özdemir, 2014), öğrencilerin bu konuda istenilen düzeyde gelişmediğini ortaya koymaktadır. Bu da bireylerin gerek öğrencilik gerekse tüm hayatları boyunca yazılı ve sözlü iletişim bakımından yetersiz kalmalarına yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak da başta aileyi olmak üzere bütün toplumu ilgilendiren sorunlar baş göstermektedir. Bu durum, konuyla ilgili araştırmacıların dikkatlerini; yazma eğitiminin, kuramsal ve uygulamalı olarak yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine çevirmektedir.

Yazma eğitiminin başarıyla gerçekleştirilmesi kapsamında yabancı kaynakların yanında kendi özümüze, kültürümüze ait eserlerden de faydalanmak gerektiği apaçaktır.

Klâsik dönemde yazma eğitimi uygulamaları bilgi verici tarzda yazılmış münşeatlarla gerçekleştirildiğine göre, literatürde bu uygulamaların tespitiyle ilgili bir çalışmanın bulunmayışı büyük bir eksikliklerdir. Yazma eğitiminin tarihî kökenlerini gün yüzüne çıkarıp bütüncül bir fotoğrafını sunmayı hedefleyen bu çalışmanın, böyle bir eksikliği doldurarak alana katkı sağlaması umulmaktadır. Yazma eğitiminde, konuyla ilgili eski eserlerden de yararlanmak gerektiği düşüncesinden hareketle, incelenmesi tasarlanan münşeatların, daha önce böyle bir amaçla çalışmaya tabi tutulmamış olması sebebiyle bu araştırma önemlidir.

Yazma eğitimi konusunda son derece hassas ve titiz davranarak bu hususa ne kadar önem verdiklerini ortaya koyan münşeat yazarları, bu vesileyle pek çok bilgi ve kuralı kayıt altına almışlardır. Bu maksatla oluşturulan münşeat mecmualarının, yazma eğitimi sınırları içerisinde incelenmesi sonucunda, bu alanla ilgili oldukça değerli, orijinal bilgiye ulaşılmıştır. Bu bilgiler ışığında hazırlanabilecek yeni yöntemler, kurallar ışığında yazma eğitimi alanında yepyeni bir ufuk açılacağı ve Türkçe öğretiminin daha ileri düzeylere ulaştırılacağı umulmaktadır.

14-20. yüzyıllar arasında didaktik/bilgi verici tarzda yazılmış münşeat türündeki eserlerin yazma eğitimi açısından incelendiği bu çalışma ile,

Eski edebiyat eserlerinin Türkçe öğretimindeki yeri ve önemi,

Bu eserlerdeki, yazma eğitiminde faydalanılacak kural, yöntem, teknik, strateji sayılabilecek bilgiler tespit edilmeye,

Güncel yazma eğitimi alanında literatür taraması yapılarak konuyla ilgili bilgiler derlenip sınıflandırılmaya

Her iki gruptaki bilgilerin benzer ve farklı yönleri belirlenmeye çalışılacak,

Türkçe öğretiminde bu eserlerden nasıl faydalanılacağı,

Bu eserlerin, yazma eğitiminde kullanılabilir orijinal nitelikte tür, yöntem vs. teknik bilgi içerip içermedikleri araştırılmıştır.

Günümüzde Türkçe öğretim programları yapılandırılırken genellikle batılı kaynaklar örnek alınmaktadır. Yine beceri alanlarının eğitimiyle ilgili kitaplardaki bilgilerin çoğunun da çeviri olduğu gözlenmektedir. Kendi kültürümüzün ürünü olan eserlerin göz ardı edilip onlara gereken önem ve değerin verilmemesi esef verici bir durumdur.

Türk Millî Eğitiminin temel amaçlarından biri, Türk milletinin bütün fertlerini Türk milletinin millî, ahlâki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan

yurttaşlar olarak yetiştirilmesidir. Bu da eğitimde kendi özümüzü, değerlerimizi yansıtan, millî yaklaşım ve yöntemlerin kullanılmasını gerektirir. Bu noktada Türkçe öğretiminde öğrencilere temel becerilerin kazandırılması için geliştirilecek yöntemlerin belirlenmesinde millî, yerli ürünlerden faydalanmak, batılı kaynaklardan yararlanırken eski edebiyat eserlerini mihenk taşı gibi kullanmak büyük önem arz etmektedir.

Kendi eserlerimizi inkâr edip sadece batılı kaynaklara bağımlı kalmak, yukarıda değinildiği gibi Türk millî eğitiminin genel amaçlarına ters düşmektedir. Değerlerine sahip çıkan bireylerin yetiştirilmesi ancak bize ait, özümüzü yansıtan yöntemlerle, ürünlerle gerçekleştirilebilir. Bu anlamda, hem yazıldıkları dönemde hem de sonraki devirler için önemli bilgi kaynağı mahiyetindeki münşeatlar üzerinde, yazma eğitimi ile ilgili olarak yapılan bu çalışma önemlidir.

Buradan hareketle 14. yüzyıldan itibaren, alanında birbirinden mahir yazarların ortaya koyduğu münşeatların, yazma eğitimi yönüyle incelenmesi; böylelikle yazıldıkları dönem için orijinal sayılabilecek bilgilerin ortaya çıkarılması ve bunun sonucunda Türkçe eğitiminde klâsik eserlerden yararlanma şeklindeki yeni bir ufuk açma düşüncesi, bu çalışmanın motivasyon kaynağını oluşturmuştur.

Bu çalışma ile Türkçe öğretimi araştırmacılarının dikkatleri bir nebze de olsa eski edebiyat metinlerine çekilmeye çalışılacaktır. Tarihin karanlıklarına gömülmüş eserlerdeki yazma eğitimiyle ilgili bilgiler, gün yüzüne çıkarılarak konuyla ilgilenenlerin istifadesine sunulacaktır. Böylelikle Türkçe öğretiminin, diğer beceri alanlarıyla ilgili olarak da eski eser incelemeleri önerilecektir. Bu da Türkçe eğitimcilerine, yeni bakış açıları kazandırarak alandaki eksikliklerin giderilmesi için farklı adımlar atma imkânı sağlayacaktır. Geçmişle gelecek arasında köprü oluşturması hedeflenen bu tarz çalışmalar, yazma eğitiminin dolayısıyla Türkçe öğretiminin en üst düzeyde gerçekleştirilebilmesi yolunda atılacak en önemli adımlardandır.

1.4. Varsayımlar

Araştırmanın örneklemini oluşturan münşeatların,

- Yazma eğitiminde iyi birer örnek teşkil ettiği;
- Genelde Türkçe öğretimi özelde ise yazma eğitiminde bu eserlerden yararlanılabileceği varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma,

- 1.14-20. yüzyıllar arasında didaktik/bilgi verici tarzda yazılmış,
2. Her yüzyıldan en az bir tane olmak üzere seçilmiş,
3. Türkçe münşeat türündeki eserler,
4. Bu eserlerin, günümüz yazma eğitimi (alt problemlerde yer alan maddeler) çerçevesinde,
5. Doküman incelemesi, betimsel analiz ve içerik analizi yöntemlerine göre incelenmesi ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

İnşâ: Sözlükte, yapma, yapılma, vücuda, meydana getirme, kaleme alma, mektup yazma, nesir yazı, güzel nesir yazma veya güzel yazılmış nesir (Devellioğlu, 1996) olarak tanımlanmaktadır.

Terim anlamı ise, belirli kurallara uyularak mektup yazma işi ve sözü belâgata uygun söyleme sanatıdır. Sözü söylendiği kişinin makamına uygun hitap edilmesi, ön planda tutulmaktadır (Gültekin, 2007: 232).

Sözlükte önceleri “kurmak, üretmek ve yazmak” gibi anlamlardaki kullanımından hareketle “yazmak, yazma sanatı ve kompozisyon” gibi anlamlar kazanan inşâ kelimesi, zaman içerisinde resmî ve özel yazışmaların belirli bir usule göre yapılmasının inceliklerini ve mektup yazma sanatını ifade eden bir terim haline gelmiştir. Edebiyatta, belâgat ve fesâhat dairesinde belli kurallar uyarınca söylenip yazılmış, edebî değer ve güzellik taşıyan her türlü manzum olmayan söz yahut yazı, inşâ terimiyle ifade edilmektedir (Durmuş, 2000: 334).

Münşeat: Mektuplar, yazılmış şeyler; edebiyatta küçük nesir yazısı ve mektupların bir araya toplandığı mecmua (Pala, 1995: 409). Klâsik Türk edebiyatında münşeat kelimesi, kaleme alınan güzel nesir yazılarını, resmî ve özel yazışmaları karşılamaktadır (Haksever, 1995: 15). Terim olarak münşeat, inşâ ilminin kaidelerine göre yazılan nesir yazılarına denmektedir (Haksever, 1995: 16).

Münşî: Güzel nesir yazan, inşâ tekniğine uygun olarak düzgün ve sanatlı (beliğ) yazılar kaleme alabilen, inşâ ilmiyle meşgul olan kişi demektir (Haksever, 1995: 12). Seci denilen vezinli kelime kafiyesine dayalı, zincirleme tamlamalarla oluşturulmuş cümleler kullanarak herhangi bir konuda yazı yazan veya eser kaleme alanlara, sanatkâr vasfını da taşıdığı için münşî denir (Gültekin, 2007: 238).

Kâtip: Devlet dairesinde görevli olup resmî yazışmaları kaleme almakla görevli kişilere denilmektedir (Gültekin, 2007: 238).

Belâgat: Sözü ve yazının açık, düzgün ve sanatlı olması ile fikirlerin doğru, güzel ve yerinde anlatılmasını konu edinen bilim dalı, retorik (Pala, 1995: 82).

Fesâhat: Söz ve yazıda kelime, mânâ, anlatış, âhenk, dizim ve amaç yönünden kusur bulunmaması (Pala, 1995: 188).

Yazma Eğitimi: Öğrencilerin bilgi, duygu ve düşüncelerini yazılı olarak anlatabilme becerisini geliştirmek, onlarda yazmaya karşı ilgi ve istek uyandırmak, onlara yazma alışkanlığı edindirmek için; öğretim sürecinin her aşamasında, bu beceriyi geliştirici yazma deneyimlerinin, öğrencilere yeterince dönüt veren uygulama çalışmalarının (Karatay, 2013: 23) belli ilkeler ve yöntemler dahilinde gerçekleştirilmesidir.

Yazılı Anlatım: Duygu, düşünce, hayal ve tasarıların, istek ve arzuların, bilinen ve görülenlerin, okunan veya duyulanların dil aracılığıyla, belirli bir amaç doğrultusunda, dil kuralları ve anlatım tekniklerine uygun olarak ve bir plan çerçevesinde, doğru ve etkili bir şekilde ve bütünlük içinde yazıyla anlatılmasıdır (Calp ve Calp, 2016: 161).

BÖLÜM II

2. KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. İnşâ, Münşeat

Klâsik Türk Edebiyatı'nda sanatçılar, manzum eserlerini bir araya getirmek için “divan” tertip ettikleri gibi, düz yazılarını (nesir) bir arada toplamak için de münşeat düzenleme geleneği oluşturmuşlardır. Klâsik edebiyatımızda en az şiir (nazım) kadar önemli yer edinen bu alanda, başlangıçtan itibaren pek çok eser yazılmış, bunlar aracılığıyla bir yandan inşâ ilminin gelişmesi yani kuramsallaşması sağlanırken bir yandan da bu ilmin teorik ve pratik anlamda literatürü ortaya konmuştur. İnşânın eskilerden başlayarak son zamanlara dek bir bilim dalı olarak kabul edildiğini ifade eden Gökyay (2008: 17); güzel, beğenilen bir yazı yazmak için göz önünde bulundurulması gerekenlerin, bu konuyu ele alan kitaplarda sıralandığını belirtir.

Kelime anlamı yapma, yapıma, vücuda, meydana getirme; kaleme alma; nesir yazı; mektup yazma; güzel nesir yazma veya güzel yazılmış nesir (Devellioğlu, 1996) olan inşânın terim (ıstılah) anlamını ise Gültekin (2007: 234), resmî ve özel yazışmaların belirli kurallar içerisinde kaleme alınması; seci denilen vezinli kelime kafiyesine dayalı cümleler kurmak gibi belirli kurallar ile belâgat ve fesâhat ölçülerine göre düzenlenmiş sanatlı nesir yazıları şeklinde belirlemiştir. Uzun (2000: 338) ise, Türk edebiyatında bir tür kompozisyon tekniği ve güzel yazı yazma sanatı olarak da anlaşılan inşâ kelimesinin, daha çok münşeat adıyla anılan her türlü resmî yazışma ile bunların bir parçası sayılabilecek mektup vb. metinlerin kaleme alınmasını ve ilgili kuralların bilgisini ifade ettiğini belirtmiştir.

Şairlerin, şiir türünde gösterdikleri özenli, sanatlı yazma endişesi, nesir alanında da gösterilmiş, estetik kaygılarla hareket eden yazarlar; süslü, güzel, ağır, ağıdalı dille anlaşılması güç, bir o kadar kıymetli eserler vücuda getirmişlerdir. Hatta bu endişeler Haksever'in işaret ettiği gibi bu konuda bir ilmin doğmasına sebep olmuş, sanatçılar bu sahada yetişmek isteyenlere faydalı olabilmek için sanatlı yazılardan oluşan eser tertip etme geleneğini başlatmışlardır. Bu eserlerde başlangıçta öğretici nitelikte temsilî mektuplar yer alırken daha sonra resmî zevatin ve bizzat şairlerin yazışma örnekleri yer almıştır (Haksever, 1998: 66).

Önceleri resmî ve özel yazışmalar için kullanılan inşâ terimi daha sonra sanatlı nesir yazılarını da kapsamı içerisine almıştır. Gültekin (2007: 234)'in belirttiğine göre, devlet bürokrasisinin oluşturduğu hiyerarşik düzen içinde haberleşmeyi sağlamak amacıyla, belirli kurallar dâhilinde yapılan yazışmaları ve bu yazışma kurallarının öğretilmesini ifade eden inşâ tekniği, haberleşme haricindeki yazılarda da kendini göstermiştir. Yüksek bir zevk ve kültür seviyesini gerektiren inşâ kurallarına göre yazılan bu yazılarda, özel yazışma kalıpları ve üslubu kullanılmış (Haksever, 1995: 4) ve bu üslup, muhataba verilen değer göstergesi sayılmıştır.

Münşeât ise mektup dâhil her türlü resmî ve hususî yazıyı toplayan, bunların yazım esaslarını gösteren eserlerin genel adı (TDV, 2006) şeklinde tanımlanmıştır. Haksever (1998: 66), inşâ ilminin kaidelerine göre yazılan nesir yazıları şeklinde tanımladığı münşeâtların, inşâ ilmiyle ilgili öğretici bilgilerin bulunduğu, süslü ve sanatlı inşâ örneklerinin, daha ziyade mektup türü güzel yazıların yer aldığı mecmualar olduğunu ifade eder. Yine bunların sadece kuru bilgi veren kaynaklar değil, manzum-mensur edebî metinleri de kapsayan, Osmanlı dönemi siyaset ve kültür tarihi için önemli olabilecek resmî ve özel mektupların çokça yer aldığı kaynaklar olduğunu belirtir.

Kaleme alınan her çeşit sanatlı düz yazıya münşeât dendiği gibi bu yazıların toplandığı mecmualar da bu adla anılmakta ve münşeâtın muhtevasını, resmî ve özel yazışmalar ile mektuplar yanında manzum mektuplar, bunları süsleyen değişik manzumeler, nutuklar, arzuhal ve duanmeleri de kapsayan örnekler oluşturmaktadır. Buna göre münşeâtın, özellikle Osmanlı kültüründe şiirleri toplayan divanlar gibi her türlü nesri bir araya getiren bir telif türü halinde gelişme gösterdiği (Uzun, 2006: 18) söylenebilir.

Belli bir düzen dâhilinde tertip edilen münşeâtların giriş bölümünde genellikle yazışma kuralları, yazışma türleri, bunların tanımları, muhataba göre kullanılması gereken ünvanlar ve hitap şekilleri yer almaktadır. Daha sonra hiyerarşik sıra ile yazışma örnekleri yer alır. Çeşitli kaynaklarda (Levend, 2015; Gökyay, 2008; Uzun, 2006) farklı şekillerde sınıflandırılan münşeâtlar, Haksever (1995) tarafından içerik ve yazılış tarzlarına göre sınıflandırılmıştır. Buna göre içerik olarak edebî, tarihî ve didaktik olmak üzere üç ana bölüme ayırdığı münşeâtları, yazılış tarzına göre ise telif ve derleme şeklinde ayırmıştır. Edebî münşeâtlara örnek olarak Münşeât-ı Lâmîf Çelebi (16. yy), Münşeât-ı Veysî (17. yy), Münşeât-ı Nergisî (17. yy), Münşeât-ı Nâbî (17. yy) verilebilir. Münşeâtü's-Selâtin (Feridun Ahmed Bey, 16. yy), Münşeât-ı Sa'dî Çelebi

(16. yy), Düstûru'l-İnşâ (Sarı Abdullah Efendi, 17. yy), Münşeât-ı Çelebizâde Âsım (18. yy), Münşeât-ı Koca Râgıb Paşa (18. yy) ise tarihî münşeatlara örnek verilebilir.

Didaktik (Bilgi Verici) Münşeatlar

Bu çalışmanın da ana malzemesini teşkil eden didaktik münşeatlar, kâtiplik mesleğine hazırlık mahiyetinde yazılmış kuramsal ve uygulamalı bilgileri içeren eserlerdir. Bu eserlerde öncelikle mektup/yazı yazma kuralları hakkında bilgiler verilmiş, çeşitli tanımlamalar, sınıflandırmalar yapılmış, daha sonra bu bilgilerin uygulandığı mektup örneklerine yer verilmiştir.

Bu tür münşeatların; öğretici amaçla yazılan, inşâ ile ilgili bilgi ve örnekler verilen eserler olduğunu belirten Haksever (1995: 238), bu başlık altındaki münşeatları teorik bilgi verenler ve örnek metinlerin toplandığı kısmen didaktik olanlar şeklinde iki grupta incelemiştir. Teorik bilgi veren münşeatlara örnek olarak Teressül (A. Dâî, 15. yy), Hülâsa-i İnşâ (Râmî Paşa, 17. yy), Mebâni'l-İnşâ (Süleyman Bey, 19. yy), Fünûn-ı İnşâ (Mehmed Rıfat, 19. yy), İnşâ Muallimi adlı eserler verilebilir.

Örnek metinlerin toplandığı kısmen didaktik münşeatlarda, teorik bilgi verilse de daha çok örnek metinler derlenmiştir. Bu eserlerin bazılarında ise hiç bilgi verilmeyip doğrudan derlenen örneklere yer verildiğini belirten Haksever (1995: 246), bunlar aracılığıyla inşâ yazarlarının, nasıl yazılacağını öğretmeye çalıştıklarını, yine bu örneklerle, verilen bilgileri bir anlamda uygulamaya koyduklarını dile getirmiştir. Gülşen-i İnşâ (Mahmud b. Edhem, 15. yy), Gül-i Sad-berg (Mesîhî, 15. yy), Münşeât-ı Fevrî Ahmed (16. yy), Münşeât-ı Tâib (18. yy), Münşeât-ı Mehmed Reşîd (18. yy), Gülbün-i İnşâ (Sadık Rıfat Paşa, 19. yy), Münşeât-ı Hukuk (Hasan Hıfzı, 19. yy) gibi eserler bu grupta zikredilebilir.

Osmanlı döneminde, bilinen ilk örneğine 14. asırda rastlanan (Teressül, A. Dâî) münşeatların, 15. yüzyılda yazılanlarının hemen hemen tamamıyla kâtipliğe başlayanlar için kılavuz niteliğinde olduğunu bildiren Gültekin (2007: 41), yine bunların sonraki dönemlerde yazılanlara kaynaklık ettiğini, sonraki eserlerin bunların biraz daha genişletilmiş şekli olduğunu belirtmektedir.

2.2. Yazma Eğitimi Kuramsal Çerçevesi

2.2.1. Yazma Eğitiminin Önemi

Türkçe öğretiminde dört temel beceri alanından biri olan yazma, diğerlerine göre yani dinleme, konuşma ve okumaya göre daha güç gelişen bir öğrenme alanıdır. Ancak yapılan araştırmalar, bu konuda alınacak düzenli bir eğitimin, öğrencilerin/bireylerin bu

alandaki gelişmesine büyük katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Yapılandırmacı eğitim anlayışının benimsenmesiyle birlikte eğitim öğretimde süreç yaklaşımı önem kazanmış, öğrencilerin sadece kuru bilgileri ezberleyip hatırlamalarından ziyade bilgiye ulaşma ve bu bilgiyi kullanabilme yeterliliğini geliştirme ön plana çıkmıştır. Bu durum yazma eğitimi için de geçerlidir. Ürünün değil sürecin ön planda olduğu yazma eğitimi yaklaşımında, kısa vadeli bir gelişim/başarının yerini zamana yayılmış, süreç gelişimi ve dolayısıyla uygulama çalışmaları almıştır.

Öğretim programlarında yazma eğitimi genel olarak kuramsal ve uygulamalı olarak yürütülmektedir. Uzun bir eğitim sürecini gerektiren yazma beceri alanında, yapılması gereken en önemli şey, ilk etapta yazma kurallarının öğretilmesi ve bunların etkinlikler yoluyla öğrencilere uygulatılmasıdır. Uygulamayı güzel yazı yazma becerisine sahip olmanın temel şartı olarak gören Gündüz ve Şimşek (2016: 20), öğrenme çağındaki her bireyin öğrenme yeteneğine sahip olduğunu, birtakım kurallara uymakla ve yazma çalışmaları yapmakla bu becerinin kazanılabileceğini dile getirmektedir. İyi ve doğru yazmanın yeteneğe bağlı olmadığını belirten Kantemir (1991: 114) ise bunun, yazma zevk ve alışkanlığına sahip olmaya, yazma tekniğini öğrenmeye, kompozisyonun temeli olan dil kurallarını bilmeye; sözcük, cümle ve paragraf hakkında yeterli bilgiyi edinmeye bağlı olduğunu ve zamanla bu başarının gelişeceğini söyleyerek yazma eğitiminin önemine vurgu yapmaktadır.

Okulda alınan eğitimin, bireyde belli bir düzeyde ve teknik olarak alt yapı oluşturduğunu ifade eden Göçer (2019: 65), buna bireysel çabanın da eklenmesiyle yazmanın bir yaşam biçimine dönüştürülmesine kapı aralanacağını belirtmektedir.

Yazma öğretimi neleri kuşatır? Sorusuna cevap olarak anlatmak istediklerimize uygun sözcükleri seçme, bunları doğru cümlelere dönüştürme, doğru cümlelerle sağlam paragraflar kurma, sözcükleri doğru yazma, noktalama işaretlerini yerli yerinde kullanma, bir konuyu seçme, sınırlandırma, belli bir amaca bağlama, bilgi toplama, planlama, planımızı yazıya dönüştürme vb. hususları getiren Özdemir'in (1991; akt. Göçer, 2019: 65) dikkat çektiği bu noktalar başlı başına yazma eğitiminin önemini işaret etmektedir. Bu teknik bilgiler, belirli durumlar dışında ancak nitelikli bir yazma eğitimi ile sağlanabilir.

Yazma eğitimi etkinliklerinde, usta yazarların eserlerinden faydalanmanın önemine dikkat çeken yine Gündüz ve Şimşek (2016: 24), öğrencilere güzel yazı yazma becerisi ve yazma alışkanlığı kazandırmada, başlangıç olarak güzel ve başarılı örnekler verilerek onlardan, benzer yazılar yazmalarını istemek gerektiğini belirtirler. Onlara

göre usta bir yazara öykünerek yapılan yazma çalışmaları, yetenekli öğrencilerde bir süre sonra yerini, kişisel üslubu yansıtan özgün yazılara bırakacaktır. Yine yazma derslerinde amacın, öğrencilere Türkçenin kurallarına uygun yazma becerisi kazandırmak yanında onların estetik zevklerini de geliştirmek (2016: 19-20) olduğunu ifade ederek yazma eğitiminin önemine işaret etmişlerdir.

2.2.1.1. Yazılı Anlatım Bilgisinin Önemi

Sanatlı ve süslü nesir yazılarının yanında, anlatılmak istenenlerin en güzel, kusursuz, düzgün ve edebî bir dille yazılması işi olarak tanımlanabilecek olan **inşâ**, klâsik edebiyatımızda nazım kadar değer görmüş bir alandır. Üst düzeyde kültür birikimi ve maharet gerektiren nesir sahasına önem veren yazarlar, bu alanda pek çok nadide eser meydana getirmişlerdir. Kaleme aldıkları bilimsel ve edebî eserlerde, sözü en güzel şekilde söyleyerek inşâ eylemine ilmî bir boyut kazandırmışlardır.

Mevzuatü'l-ulûm'da “Erbabınca kabul edilen kaidelere göre kaleme alınmış güzel ve makamına uygun ibarelerle yazılan belîğ (kusursuz), fasîh (düzgün, açık, anlaşılır) nesirden bahseden ilim.” diye tanımlanan (Taşköprüzade, 1313; akt. Haksever, 1995: 2-3) bu dalın önemini, kaidelerini, kapsamını, arka planını her fırsatta dile getiren yazarlar, eserleri aracılığıyla bunun gelişmesi için ellerinden gelen gayreti göstermişlerdir. İyi bir inşâ yazarının ve eserinin özelliklerini ortaya koyarak bu alanda çalışanların yeteneklerini ilerletmeye çalışmışlardır.

İnşâ yazarının ve eserinin nitelikleri üzerinde fazlaca durulması, kişiler arası yazışmalarda muhataba karşı gösterilmesi gereken özenin önemini de ortaya koymaktadır. Mektup yazılan kişinin rütbe ve makamına uygun hitap şekillerinden seçilecek kelime ve kelime gruplarına, kullanılacak üsluba varıncaya dek yazmada incelikli bir tarzın sergilenmesi karşı tarafa verilen değeri ortaya çıkarmaktadır. Bu da inşâ ilminin estetik yansımaları yanında sosyal yansımalarını da gözler önüne sermekte ve bu alanın önemini ortaya koymaktadır.

Osmanlı eğitim sisteminde yazma eğitimi öncelikle “inşâ” olarak yer aldığına (Ökten, 2013: 95) göre inşâ kitaplarının da bugünkü yazma eğitiminin kaynaklarına karşılık geldiği söylenebilir. Yine inşâ, hem usulüne uygun yazmanın kurallarını, inceliklerini öğreten ilim dalı hem de bu usullere göre yazılmış eserleri, metinleri kavram alanına aldığından dolayı yazı, yazılı eser, yazılı anlatım bilgisi şeklinde güncellenebilir.

Yazılı anlatım bilgisinin içeriği yanında inşâ alanının önemine de geniş yer verilen bu eserlerde, yazma becerisinin geliştirilmesinde dikkat edilmesi gereken hususlarla (dil bilgisi, kelime ve cümle bilgisi vs.) birlikte bireyin üslup eğitimine de büyük özen gösterildiği görülmektedir. Buna bağlı olarak estetik değerlerin kazandırılması ve “zihnin ve zevkin eğitimi (Ökten, 2013: 95)” de hedeflenmiştir. Günümüzde de yazma eğitimi ile ilgili hedefler benzer biçimde dile getirilmektedir. Öğrencilerin düşüncelerini genişletme, bilgilerini düzenleme, bilgi birikimlerini zenginleştirme maharetlerini geliştirmelerine yardım eden yazma, dil becerilerinin yanında zihinsel süreçlerle iç içe olması sebebiyle çok sayıda becerinin gelişimine katkı sağlamaktadır (Güneş, 2014: 159). Edebiyatta bir konuyu, onunla ilgili fikirleri, cümle ve paragraflara göre düzenleme, bir bütün meydana getirme işi olarak tanımlanan kompozisyon (Kantemir, 1997: 105), duygu ve düşüncelerin yerli yerinde olmasını gerektiren bir özelliğe sahiptir. Yine düşünceyi iletme aracı olan kelimelerin bir düzen dâhilinde cümlelere, cümlelerin paragraflara, paragrafların paragraf üstü birimlere dönüştürülmesi, yazılı anlatım ve düşünce arasında başarılı bir ilişki olmasına bağlıdır. Bu başarıyı sağlayan ise (Sever, 2004: 25):

Sözcük düzeyinde

Amaca uygun kelimeyi seçebilme

Seçilen kelimeyi yerli yerince kullanabilme

Cümle düzeyinde

Dilin kurallarına uygun cümle kurabilme

Cümleleri, değişik amaçlara uygun şekillerde ifade edebilme

Paragraf düzeyinde

Cümleler arasında dil ve düşünce bağlantısını kurabilme

Paragrafta düşünceyi geliştirici düzenlemeler yapabilme becerisidir. Bu bakımdan yazılı anlatım bilgisi ile bireyin zihinsel eğitimine vurgu yapıldığı söylenebilir.

Türkçe Öğretim Programında yazma becerisinin geliştirilmesiyle; öğrencilerin duygu, düşünce, hayal, tasarı ve izlenimlerini dilin imkânlarından yararlanarak ve yazılı anlatım kurallarına uygun şekilde anlatmaları; yazmayı, kendini ifade etmede bir alışkanlığa dönüştürmeleri ve yazma yeteneği olanların bu becerilerini geliştirmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2006: 7). Ayrıca genel olarak yazma eğitiminin amaçlarından bazıları şöyle özetlenebilir (Koç ve Müftüoğlu, 1998: 76; Göğüş, 1978: 237-239; Aktaş ve Gündüz, 2008):

Bireyin sözle belirtebildiği bilgi, düşünce ve duygularını yazıyla da doğru, açık, anlaşılır ve etkili biçimde anlatma beceri ve alışkanlığı kazandırmak.

Dilin iletişimsel işlevinin yazı ya da sözle anlatmak ve aktarmak olduğunu öğretmek.

Öğrencilerin duygu, düşünce, bilgi ve birikimlerini belirli amaç ve kendi değer ölçüleriyle bağdaştırarak yazılı olarak anlatmalarını sağlamak.

Yazısında olaylara ve düşüncelerine gerekli ve mantıklı bir düzen verebilme, paragraf yapabilme becerisi kazandırmak.

Resmî yazışma biçim ve yollarını öğretmek.

Farklı edebî türlerde şekil, plan ve anlatım özelliklerine uygun olarak yazmaya alıştırmak.

Yazısına, kendi yaşantı ve görüşlerini katarak özgünlük verebilme alışkanlığı kazandırmak.

Bağlamına uygun kelime seçimi alışkanlığı kazandırmak.

Özel ve iş yazılarında muhataba, makama ve duruma uygun nazik ve saygılı dil kullanma becerisi kazandırmak.

Yazma istek ve zevki kazandırmak.

Noktalama işaretlerini yerinde ve yeterince kullanarak yazısını daha anlaşılır duruma getirebilme becerisi kazandırmak.

Kendisinin ya da başkasının yazısını okuyup yazım, anlatım ve anlam yönlerinden düzeltme alışkanlığı kazandırmak.

Yazmada bilgi vermek yanında okuyanların zevk almasını da sağlama becerisi kazandırmak.

Bu amaçlar doğrultusunda yazma eğitiminin, bireylerde düşünme, düşünceleri düzenleme, ifade etme ve böylece anlama becerilerinin de gelişmesini sağlayarak çok yönlü bir görev icra ettiği söylenebilir. Bu bakımdan metin oluşturmak için gereken temel becerilerin kazandırılmasında yazma eğitimi ve bu alanla ilgili bilgi veren kaynaklar son derece önemlidir.

2.2.1.2. İyi Bir Yazarın Özellikleri

İnsanlar arasında iletişimi sağlamaktan duygu ve düşüncelerin ifadesine, kültür aktarımından toplum düzenini sağlamaya, eğitime, ikna etme, eğlendirme, bilgilendirme vb. pek çok işlevi olan yazının, tam da bu işlevleri yerine getirebilmesinde zarurî olan birtakım şartları taşıması oldukça önemli ve gereklidir. Bunun için de yazılı anlatım

ürünü ortaya koyan kişinin yani yazarın belli bir olgunluğa erişmiş olması beklenir. Çevresinde olup bitenleri anlama, anlamlandırma uğraşı içinde olan ve bu konulardaki kanaatlerini, çevresindekilere kendine özgü bir anlatımla ifade etmeyi görev bilen kişi şeklinde tanımlanan yazarın (Göçer, 2019: 33), öncelikle iyi bir gözlem ve analiz yeteneğine, edindiği izlenimleri orijinal bir biçimde aktarma becerisine, yani düşünsel ve zihinsel alt yapıya sahip olması gerekmektedir.

Kantemir (1997: 118), güzel yazı yazma hünerinin gramer kaidelerine hakim olmaktan çok, yüksek bir üslup meselesi olduğunu söylerken yazarın üslup özelliklerine işaret etmiştir. Buna göre etkili bir yazılı anlatım sergilemesi gereken yazarın, maksadını tam olarak ifade edebilmesi için yazmak istediklerini her şeyden önce doğal yani yapmacılıktan uzak, samimi ve candan, gereksiz sözcüklerden arınmış, sade ve duru bir anlatımla, belli bir düzen içerisinde, kolay anlaşılır ve özgün bir şekilde dile getirebilmeli, az sözcükle eksiksiz anlatabilmeli, kullandığı ifadeler açık, anlaşılır, tutarlı ve inandırıcı, okuyucuda okumaya ilgi ve istek uyandırıcı olmalıdır (Göçer, 2019: 25-26). İpşiroğlu'na (2006: 20) göre ise, iyi bir yazılı anlatım ürünü ortaya koyabilmenin temel şartı dile egemen olmak, dilin sınırlarını zorlayarak imkânlarını bulmaya çalışmaktır. Bunun da yazılı anlatım uygulamalarıyla sağlanabileceği söylenebilir.

İyi bir yazara ait, bunun gibi daha pek çok özellik sayılabilir. Tekrar etmek gerekirse burada önemli olan, iletilmek istenen mesajın tam olarak yerine ulaşmasını sağlamaktır ve bunun için de yazarın gerekli özellikleri taşıması elzemdir. Nitelikli bir toplumun oluşmasında o toplumu oluşturan bireylerin okuma alışkanlığı düzeyi ve okudukları kitapların nitelikli olması gerektiği (Göçer, 2019: 30) göz önünde bulundurulursa nitelikli eseri ortaya koyabilecek yazarın önemi daha iyi anlaşılabilir.

2.2.1.3. Yazılı Anlatım Bilgisinin Kaynakları

Etkili, nitelikli, verilmek istenen mesajı tam olarak iletebilen bir yazılı anlatım ürünü ortaya koyabilmenin temel şartlarından biri çeşitli konularda yeterli bilgi birikimine sahip olmaktır. Bu bilgi birikiminin bir bölümünü, doğru ve dil kurallarına uygun bir anlatım gerçekleştirmeyi sağlayacak gramer bilgisini de kapsayan teknik bilgiler oluştururken geri kalanını da genelde çeşitli bilim dallarına ait genel kültür, özelde ise yazılacak konu hakkında sahip olunması gereken bilgiler oluşturmaktadır. Burada önemli olan nokta bu birikimin nasıl ve nereden edinileceğidir.

Doğduğu andan itibaren ailesinden, çevresinden çeşitli şekillerde edindiği bilgi birikimiyle hayatını devam ettiren, şekillendiren, ona yön veren bireyin bu birikimi elde etmesinde deneyim, düşünme, eğitim, okuma vb. pek çok yol ve yöntemden bahsedilebilir. Bu araçları kullanarak edindiği birikimi bir yandan da dışa vurma ihtiyacındaki bireyin bunu karşılama yollarından biri olan yazma da bu anlamda düşünsel ve teknik donanım gerektiren karmaşık bir aktivitedir. Temel hedefi yazılı anlatımlarında açık, anlaşılır, doğru ve etkili ifade etme becerisi gelişmiş bireyler yetiştirmek olan yazma eğitiminin bu hedefi gerçekleştirebilmesinde gerekli olan alt yapının kaynaklarını Göçer (2019: 160-187), Kavruk vd. (2002: 138), Ağca (1999: 109-112) şöyle tespit etmişlerdir:

Gözlem, deney, tecrübelerden yararlanma

Düşünme gücü

Görüş ve fikir üretme gücü

Hayal ve duygu zenginliği

Dili kurallarına uygun olarak kullanma ve planlama

Düşünceyi geliştirme yollarından yararlanmak

Okumak

Dinlemek

Konuşmak

Aktif sözcük dağarcığını zenginleştirmek.

Bu kaynaklardan bolca yararlanan, kelime ve bilgi dağarcığını bunlarla besleyen bireyin yazılı anlatımı da o derece zengin ve bereketli olacaktır. Kendini, duygularını, anlatmak istediklerini daha iyi, hatta kusursuz denebilecek düzeyde aktarabilecektir.

Günümüz yazma eğitiminde yazmanın düşünsel ve teknik alt yapısını sağlamak için herhangi bir bilim dalına açık bir gönderme yapılmamakla birlikte, genel olarak çokça okumanın, böylelikle de bilgi birikimini zenginleştirmenin gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Bunun yanı sıra okumanın da düşünme, dinleme, gözlem vb. pek çok zihinsel ve fiziksel faaliyetle desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bütün bu çalışmalar, adı verilmese de birbirinden farklı alanlarda, farklı disiplinlerde gezinmeyi zaten içine aldığından yazma becerisinin geliştirilmesinde, aslında dolaylı olarak edebî ve müspet bilimlerin önemine de gönderme yapılmış olmaktadır.

Yazma Eğitiminde Şiirin Yeri

Ve zinli, kafiyeli veya serbest olarak; öğretici veya insanın estetik haz alması için yani sanat kaygısıyla yazılabilen şiir, duygu ve düşünceleri ifade yollarından biri olup

öğrencilerin duyu, estetik, kültür, sanat vb. yönlerden gelişmesine katkı sağlayan türlerden biridir. Çocukların özellikle dil gelişiminde büyük rol oynayan bu manzum tür, bu yönüyle dil eğitiminde önemli bir yere sahiptir.

Hayal edilebilir her konuda ve türde şiir yazılabileceğini belirten Akyol (2014: 139), onu insanların kelimelerle oynayabildiği, pek çok düşünceyi en kısa yazılımla sunabildiği bir araç, dilin çok özel kullanımını gerektiren âdeta kelimelerle dans edilen bir yazılım olarak tanımlar. Bu açıdan bakıldığında şiirin, yazma etkinliklerinde gerek yazılarak gerekse okunmak suretiyle olsun mutlaka faydalanılması gereken bir tür olduğu söylenebilir.

Şiirin çocukların dil becerilerini geliştirmede, sözcüklerin gücünü ve farklı kullanımlarını kavramalarında önemli bir araç olduğunu belirten Yılar ve Turan (2010: 179) ise, sözcüklerin şiirde değişik biçimde bir araya getirilebileceğini, böylece zengin bir dünya oluşturulabileceğini, dilin bu gücünden yararlanabilen çocuğun yaratıcı düşüncesinin de böylelikle gelişebileceğini ifade eder. Yaratıcı düşünme becerisi gelişen bireyin, farklı türlerden ve anlatım tarzlarından, sözcüklerin farklı kullanımlarından da yararlanarak yazma etkinliklerinde başarı kaydedeceği açıktır.

Kelimelerle değişik şekillerde oynayarak çocukların, bir dizi tecrübe kazanacaklarını belirten Akyol (2014: 139), bunları şiir öncesi üzerinde durulabilecek önemli yazılımlar olarak bilmece, kelimelerle resimler oluşturma, uyaklı yazılımlar oluşturma, karşılaştırmalar, aliterasyon (cümle başlangıcındaki ünsüzün diğer kelimelerde tekrar edilmesi), tekrarlar yapma ve akrostiş şeklinde belirler. Yine ilköğretim düzeyindeki çocukların şiir okudukları gibi şiir yazabileceklerini de vurgulayan Akyol (2014: 143), bu dönemde öğretmenlerin, modellerden hareketle şiir yazma çalışmalarını yaptırabileceğini, ancak burada önemli olan hususun anlamlılık olduğunu, şekil veya türün sonra geleceğini ifade eder.

Yazma becerilerinin gelişiminde anlama, sıralama, ilişki kurma, sınıflama, sorgulama, analiz sentez yapma, yorumlama yeteneği, edebî türlerin özellikle de derin anlamlarla yüklü olan şiirin alışkanlık derecesinde okunmasıyla elde edilebilir. Bu bakımdan genelde Türkçe öğretiminde, özelde yazma eğitiminde bu türden sıkça faydalanılabilir. Örneğin yaratıcı yazma çalışmalarında bilmece, ninni, mâni, akrostiş gibi türlerden başlanarak yapılan şiir yazma çalışmaları, hayal dünyaları zaten zengin olan çocukların yazma becerilerinin gelişimine büyük katkı sağlayacaktır.

2.2.2. Metinsellik Ölçütleri

Yazılı anlatımda duygu ve düşüncelerin doğru, etkili, amaca uygun bir şekilde muhabata iletilmesi için sesten paragrafa o yazılı ürünü oluşturan dil birimlerinin birbiriyle uyum ve düzen içinde olması gerekir. Bu bağlamda dil birimleri arasında dil kurallarına uygunluk, mantıksal bütünlük, akıcılık, yalınlık gibi çeşitli niteliklerin yanında Toklu'nun (2003: 127), bir metni metin olmayan cümle topluluğundan ayırmak için başvurulan ölçütler veya bir metnin oluşması için gerekli şartlar diye tanımladığı birtakım kriterlerin olması gerekir. Bir yazılı ürünün kişiler arasında iletişimi sağlayabilmesi için bağdaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, kabul edilebilirlik, bilgilendiricilik, duruma uygunluk ve metinlerarasılık diye isimlendirilen unsurlara sahip olması gerekir. İşte bir metni metin yapan bu kriterlere metinsellik ölçütleri denir (de Beaugrande ve Dressler 1981).

Bir yazının sözcük ve cümlelerinin uyumlu bir şekilde bağlanması, yani metni oluşturan öğelerin genel dil kurallarına göre birbiriyle ilişki içinde olması (bağdaşıklık) (Kerimoğlu, 2014: 237); metindeki bilgilerin belli bir birlik ve bütünlük içinde zihinde anlamca bir şema oluşturması, canlanması, metinde işlenen konu etrafında âdeta kalıplaşarak şekil alması (Karatay, 2010: 375), cümleler ve paragraflarının arasında mantıksal bütünlüğün sağlanması (tutarlılık); bir metinde yazarın anlatmak istediğini, okuruna iletmek istediği mesajı ortaya koyabilmesi (Coşkun, 2013b: 235) amacının metne yansıtılması (amaçlılık); yazarın amacını ortaya koymasından sonra bu düşüncesini hedef kitleye uygun şekilde, açık ve anlaşılır delillerle ortaya koyması (Coşkun, 2013b: 235), metnin farklı düzeylerdeki okurlar tarafından anlaşılabilmesi (kabul edilebilirlik); metin ile kullanıldığı bağlamın uyumlu olması (Kerimoğlu, 2014: 238), içeriğinin bir durumu karşılayabilmesi (duruma uygunluk); metnin bilgi taşıma özelliği (bilgilendiricilik); başka metinlerle ilişkili olup olmaması (metinlerarasılık) kriterlerini taşıması gerektiği bilinci öğrencilere sistemli bir yazma eğitimiyle kazandırılabilir.

2.2.2.1. Bağdaşıklık

Bir yazılı anlatım ürününün metin olabilmesi için gereken ve metnin yüzey yapısıyla (dil bilgisel görünümü) ilgili olan bağdaşıklık, metni oluşturan parçaların bir düzen ve uyum içinde olmasını ifade etmektedir. Kelime, kelime grubu, cümlecik, cümle gibi yapılar metin içinde gelişigüzel dizilmezler. Bu yapılar birbirine, çeşitli

fonksiyonları olan ekler, bağlaçlar vb. unsurlarla bağlanarak anlamlı bir bütün oluştururlar. İşte bu dilbilgisel yapılarla sağlanan bütünlük bağdaşıklığı oluşturur.

Metinselliğin ilk standardı olan bağdaşıklığın, metnin yüzeysel yapısındaki bileşenlerin dil bilgisel ilişkilerine dayandığını belirten De Beaugrande ve Dressler (1981: 3), bu dil bilgisel ilişkilerin ortaya çıkardığı tüm kullanımların bağdaşıklığın kapsamına girdiğini ifade etmektedir. Coşkun (2005: 45) bağdaşıklığın, metindeki kelimelerin ve cümlelerin bir silsile halinde birbirlerine bağlanma durumlarını ve söylemde bir ögenin yorumunun bir başka ögeye bağlı olduğu durumları ele aldığını belirtmektedir. Bir metnin parçaları o metinde gelişigüzel dizilmezler. Parçalar arasındaki bağlar, bu parçalardan birinin takip eden cümlede aynen tekrarlanmasıyla veya yerine, anlam ve dil bilgisi bakımından onu karşılayan başka bir parçanın kullanılması yoluyla oluşturulur. Cümleler arasındaki ilişkiler, Türkçede yüklemelerin taşıdığı kişi ekleriyle, bununla bağlantılı olarak anlatı türüne ve zamanına uygun zaman ekleriyle vb. kullanımlarla sağlanmaktadır. Bu kullanımlar, bir metni metin yapan ana çerçeveyi oluşturmakta ve bu ana çerçevenin temelinde de metindilbilimsel bağdaşıklık bulunmaktadır (Özkan, 2004: 171). Kısaca söylemek gerekirse metnin olmazsa olmaz ölçütlerinden biri olan ve okuyucu tarafından bir bütün olarak anlaşılmasını sağlayan bağdaşıklık, metnin birimleri arasındaki bağlantılardan oluşan dilbilgisel görünüm şeklinde tanımlanabilir.

2.2.2.2. Tutarlılık

Bir metin yapılandırılırken o metni oluşturan birimler arasında parça bütün ilişkisi kurulması, metnin bütünlüğü ve tutarlılığı bakımından önemlidir. Bireylerin kendilerini yazılı olarak anlatabilmeleri için, sadece yazma temel becerisi bakımından belli bir birikime erişmeleri yeterli değildir. Bunun yanında metni oluştururken metin bilgisi kurallarını etkin ve doğru kullanabilmeleri gereklidir. Karatay'ın (2010: 374-375) metindeki bilgilerin, belli bir birlik ve bütünlük içinde zihinde canlanması, metinde işlenen konu etrafında şekillenmesi olarak tanımladığı tutarlılık, metnin bütünlüğünü sağlamada önemli bir ölçüttür.

Tutarlılığı, hem yazarı (üretme aşamasında) hem de okuru (alımlama aşamasında) yönlendiren metinsellik ölçütü olarak niteleyen Coşkun Ögeyik (2008: 18), anlam boyutunda devamlılığı olmayan bir metnin tutarlılığından bahsedilemeyeceğini ifade etmektedir. Metin dilbiliminin ilk çalışmalarında tutarlılık, metni oluşturan cümleler arasındaki metni aşan dil bilgisel ve anlamsal her türlü ilişkiyi kapsayan

bağlantı olarak tanımlanırken daha sonra, cümleler arasındaki dil bilgisel ilişkiler bağdaşıklık olarak ele alınmış; tutarlılık ise metin içindeki anlamsal ve mantıksal bağlantı olarak görülmeye başlanmıştır (Toklu, 2009: 127). Yine bağdaşıklık ve tutarlılık arasındaki farka değinen Witte ve Faigley (1981: 202) bağdaşıklığın, metni bir araya getiren mekanizmaları, tutarlılığın ise metnin anlaşılmasını ve kullanılmasını sağlayan altta yatan anlamsal ilişkileri tanımladığını belirtmektedir. Bağdaşıklığın metnin sözel yapısına gönderimde bulunduğunu dile getiren Yılmaz (2010: 10) tutarlılığın, bu sözel yapıda oluşturulan kavramsal alandaki bütün ilişkilere gönderimde bulunduğunu ifade etmekte, tutarlılık bağlantılarını sağlayan ilişkileri ise

Özelleştirme bağlantısı

Genelleştirme bağlantısı

Neden sonuç bağlantısı

Amaç bağlantısı

Karşılaştırma bağlantısı

Karşıtlık bağlantısı şeklinde belirlemektedir.

Özetle söylemek gerekirse metinde ifade edilen düşünceler sebep sonuç ilişkisiyle veya karşılaştırmalar yapılmak suretiyle veya yukarıda belirtilen diğer bağlantılarla birbirine bağlanabilir. Bu bağlantılarla metinde oluşturulan anlamsal bütünlük tutarlılığı ifade eder.

2.2.2.3. Amaçlılık

Kısaca metnin, bir amaç doğrultusunda yazılması şeklinde tanımlanabilecek olan amaçlılık, metin oluşturma sürecinde mutlaka gözetilmesi gereken bir belirleyicidir. Her metnin mutlaka bir amacı olması gerekir. Metnin yazılma sebebi şeklinde de nitelenebilecek olan amacın belirlenmesinde ise hedef kitle ve metin türü önemli rol oynamaktadır.

Amaçlılığı, yazarın metninde anlatmak istediğini, okuruna iletmek istediği mesajı ortaya koyabilmesi olarak tanımlayan Coşkun (2013b: 235), çok farklı amaçlarla oluşturulabilen metinlerin gerçek anlamda bağdaşık ve tutarlı olabilmesinin, amacın okuyucu tarafından anlaşılabilmesine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Amaçlılığı metnin bir amaca hizmet etmek için yazılmış olması diye tanımlayan Erkul (2007: 97) ise yazarın, genellikle yazının ön sözünde veya sonuç bölümünde niyetini ortaya koyduğunu, mesajını verdiğini dile getirmektedir. Burada önemli olan nokta, amacın

tam olarak metinde yansıtılabilmesi, başka bir deyişle okuyucunun bunu anlayabilmesidir.

2.2.2.4. Kabul Edilebilirlik

Metnin, okuyucu kitlesinin ortalama beklenti düzeyine uygun olması, yani metinde, anlatılanlarla ilgili olarak okuyucunun itiraz edebileceği, kabul edemeyeceği unsurların bulunmamasıdır. Aşkın Balcı (2009: 35) kabul edilebilirliği, metnin okuyucu tarafından benimsenmesi gerekliliğini ifade eden ölçüt olarak tanımlarken Erkul (2007: 97) ise bu özellik ile metindeki amacın gerçekleşmesi arasında yakın bir ilişki olduğunu, okuyucu ile metin arasında anlam ilişkisi kurulmadan kabul edilebilirliğin sağlanamayacağını belirtir.

Kabul edilebilir bir metinde, söz edilen konularla ilgili olarak sunulan delillerde, ortaya konulan hükümlerde inkâr ya da reddedilecek bir noktanın bulunmaması gerekir (Alan, 1994: 180). Kabul edilebilirliği, metinde ifade edilen durum ya da olayın kişinin, toplumun kabuller dünyasına uygun olması şeklinde tanımlayan Karaağaç (2013: 804), bu ölçütle metnin kuruluş amacı arasındaki ilişkiye değinir. Buna göre bilgilendirme amacıyla yazılan bir metinde ileri sürülen düşünceler, evrensel ve bilimsel gerçekliğe uygun olmalıdır. Okuyucunun hayal dünyasına seslenmek amacıyla yazılan bir metinde ise dile getirilenlerin gerçeklikten uzak oluşu yadırganmaz.

2.2.2.5. Duruma Uygun Olma

Metin oluşturma sürecinde göz önünde bulundurulması gereken şartlardan biri de metnin, yazılan bağlama yani olay, durum, ilişki örüntüsüne uygunluğudur. Duruma uygun olma olarak adlandırılan bu ilke, metni metin yapan kriterlerden biri olup metnin hedef kitlesi, konusu, amaç ve türüyle ilgilidir. Coşkun (2013b: 237) tarafından metnin; konuya, hitap ettiği kitleye, yazarın amacına ve metin türüne uygun düşecek bir anlatıma sahip olması şeklinde tanımlanan bu ilkeye göre, metin üretme aşamasında yazar, örneğin hedef kitlenin özelliklerini (yaş, cinsiyet vs.), ortamın durumunu, konunun ve amacın bunlara uygun olup olmadığını hesaba katmalıdır. Çocuklar için yazılan bir metin konu, dil, üslup vb. yönlerden yetişkinler için yazılandan farklı olacaktır. Yine kadınlar için yazılmış bir yazı da erkek okuyucunun ilgisini çekmeyebilir. Yine bir bağlam için geçerli olan bir konu başka bir durumda bir şey ifade edemeyebilir. Bütün bunlar duruma uygunlukla ilgilidir.

Yazma esnasında gerektiğinde bağlama uyan atasözü veya deyim kullanımı, çocuk hikâyeleri için yaş sınırlaması, günlük hayatta çeşitli şartlar için uyarı levhaları kullanımı duruma uygunluğu örnekleyen etkinliklerden sayılabilir. Metin çözümleme sürecinde eleştirel okuma becerisini geliştirmeye yardımcı olan duruma uygunluk, metinsellik ölçütlerine sahip nitelikli metin yazma becerisini geliştirmede de yazılanların okuyucu tarafından anlaşılabilmesi yönüyle oldukça önemlidir.

2.2.2.6. Bilgilendiricilik

Her metnin; okuyucusunu, bilmediği bir konuda bilgilendirmesi, ona yeni birtakım bilgiler sunması özelliğidir. Bilgilendirici metinlerde yazarın verdiği bilgilerin bir kısmı hazır bulunuşluluk düzeyi, ön bilgileri oranında okuyucu tarafından daha önceden bilinebilirken bir kısmı da onun için yeni olup metnin amacı da zaten bu konuda onu aydınlatmaktır. Burada önemli olan husus Coşkun'un (2013b: 237) da ifade ettiği gibi eski ve yeni bilgilerin metinde dengeli bir şekilde yer almasıdır, çünkü eski bilgilerin çok olması metnin ilgi çekiciliğini yok ederken, yeni bilgilerin fazlalığı ise anlaşılmasını güçleştirebilir.

2.2.2.7. Metinlerarasılık

Tarih boyunca gerek sözlü gerekse yazılı anlamda meydana getirilen eserler, bireyler ve diğer eserler arasındaki etkileşimin izlerini taşıyan ağırlıklı malzemeler olmuşlardır. Bu malzemelerde görülen etkileşim, yazar tarafından kimi zaman doğrudan kimi zaman ise dolaylı yollardan okuyucuya veya dinleyiciye sunulmuştur. Bu durumda birbirlerinden izler taşıyan, birbirlerinin karışımı, iç içe geçmiş görünümleri olduklarını söyleyebileceğimiz eserler, gerek konu, gerek tema, gerekse tür gibi çeşitli bakımlardan bir diğerini etki sahasına almış ve kendilerini ötekilerinde göstermişlerdir. Bu da metin incelemelerinde metinlerarasılık kavramını ortaya çıkarmıştır.

Metinlerarasılığı kabaca iki ya da daha çok metin arasında bir alışveriş, bir tür konuşma ya da söyleşim biçimi olarak tanımlayan Aktulum (2000: 17), kavramın ilk defa Julia Kristeva tarafından ortaya atıldığını ve 1960'lı yılların sonlarından itibaren edebî çözümlemelerin zorunlu bir aşaması olarak görüldüğünü belirtmektedir. Ekiz'in (2007: 124), edebiyat biliminde bir metnin başka bir metinle ilişkisi, bağıntısı hatta başka metinlerin dönüşüme uğraması şeklinde tanımladığı metinlerarasılık kavramı, genel olarak gönderme başlığı altında alıntılama, kurguda model alma, metin montajı, farklı edebî türlerin yan yana kullanımı gibi pek çok tekniğin uygulanmasıyla

karakterize olur (Bayrak Akyıldız, 2010: 716). Metinlerarasılığın bir yeniden yazma ve bir yazarın, bir başka metni kendi metninin bağlamında yeniden oluşturması işlemi olduğunu söyleyen Aktulum (2000) ise, bu dönüşümün alıntı, anıştırma, çalıntı, öykünme-pastiş, parodi, alaycı dönüştürüm tarzında açık ya da kapalı göndermeler vasıtasıyla gerçekleştiğini belirtir.

Bir kültür ortamında doğan metnin, kendinden önceki metinlerin evreninde dolaştığı gibi kendisinden sonraki metinler için de bir malzeme olabileceğini söyleyen Işıksalan (2007: 429), örtülü veya açık göndermelerle metinler arasında yakınlık, benzerlik, karşıtlık, öykünme biçiminde farklı şekillerde ilişkinin kurulmasına aracılık edeceğini ifade etmektedir. Benzer şekilde bir metnin diğer tüm alıntılardan yalıtılmış, onlardan soyutlanmış bir şey olmadığını belirten Günay'a (2007: 211) göre bir metin tek başına yazılmamıştır, tek başına değildir ve tek başına okunamaz. Üstelik başka metinlerle olan ilişkisine göre değer ve anlam kazanır. Metinlerarasılığı, bir metin ya da metinler grubunun başka metinlerle olan açık ya da gizli ilişkileri şeklinde tanımlayan Günay, kavramın kültürel ortam, alıntılar, şu ya da bu biçimde gönderimde bulunulan metinler ve metin türleri ile ilgili olduğunu ifade eder.

Metinlerarasılığı, okuma-anlam oluşturma sürecinde, okurun zihninde başka metinlerin canlanması olarak tanımlayan Karatay (2007: 25) ise kavramın, bir metnin önceki metinlerle ilişkili olması ve sonraki metinler için bir beklenti oluşturmaya durumu olduğunu belirtir. Buna göre her metnin, doğal olarak yazarın ve okuyucunun içinde bulunduğu çevre, durum ve yaşanan gerçekleri yansıttığı; bu açıdan değerlendirildiğinde kendisinden önceki metinlerle bir etkileşim içerisinde olduğu söylenebilir.

Sözlü veya yazılı dil ürünleri olarak tanımlanabilecek metin kavramının sınırları Akyol'a (2003: 58-49) göre semiyotik (göstergebilimsel) bakış açısı ile genişlemiştir. Buna göre kendisinden anlam kurulan her nesne metindir. Yani hikâyeye, masal, roman, makale, şiir gibi dilsel metinlerin yanı sıra resim, fotoğraf, şarkı, film, harita, drama, grafik, beden dili vb. semiyotik metinlerden de söz edilmektedir. Buna bağlı olarak "metinlerarası etkileşimin genel adı" şeklinde tanımlanan metinlerarasılığın sadece basılı kitaplarla sınırlı olmadığı; opera, radyo oyunu, televizyon belgeseli ve filmlerin de birer metin olduğu, dolayısıyla metinlerarasılığın "türler arası bir ilişki olduğu (Orr, 2003'ten akt. Gökalp Alpaslan, 2007: 14) ifade edilebilir.

Yazarlar metinlerini oluşturma sürecinde, ele alacakları konu etrafında, daha önce çeşitli yollardan edindikleri bilgi, duygu, düşünce birikimlerini birbiriyle harmanlayarak, aynı olgular farklı yazarlarca kullanılmış dahi olsa, yeni bir ürün çıkarırlar. Örneğin ‘‘Yusuf u Züleyha’’, ‘‘Leyla v Mecnun’’ gibi klâsik dönem eserleri, pek çok şair tarafından kaleme alınmış klişe konulara sahip olsalar da, her yazar tarafından kendilerine özgü bir şekilde anlatılarak her defasında farklı bir biçimde ortaya çıkarılmışlardır. Burada önemli olan yazarın, eski malzemeyi yeniden yapılandırmasındaki maharetidir.

Klâsik edebiyattaki telmihle aynı fonksiyonda olan metinlerarasılığın sağladığı zenginlik ve anlam katmanlarının oluşturduğu derinlik, yazara daha küçük hacimli bir eser içinde i ie geçmiş tüm anlatıların toplamını vermektedir (Türkdoğan, 2007: 170-171). Ekiz’e (2002: 13) göre de bir metnin kendisinden önceki birtakım metinlerle bağıntı içerisinde olması durumu şeklinde nitelenen metinlerarasılık sayesinde yazar, metninde anlam çokluğu yani okseslilik kurarak yeni bir anlamsal bütünlük oluşturur.

Bir metnin başka metinlere gönderme yapması ya da onları model alarak yeniden üretmesi, metnin çağrışım gücünü artırmasının yanında monotonluğunu engellemesi bakımından da önemlidir. Kısaca metinlerarasılığın, metnin anlamını yoğunlaştırıp yapısını sıkılaştırdığı ve okseslilik özelliği katarak onu zenginleştirdiği söylenebilir.

Alıntı

Yazılı ürünlerde en bariz şekilde karşımıza çıkan, en somut ve en yaygın kullanılan bu ilişki biçimi, yazarın görüşünü desteklemek için başvurduğu bir yöntemdir. Bir söylem biriminin başka bir söylemde yinelenmesi olarak tanımlanan alıntı ile başka metinden alınan kesit, yeni metne sokulurken ona yeni anlamlar yüklenir ve böylelikle yalın bir sylemlerarası/metinlerarası ilişki kurulur (Aktulum, 2000: 94-95).

Alıntıyı, bir yazarın başka bir yazarın eserinden kısa ya da uzun bir parçayı, kaynağını belirtmek suretiyle olduğu gibi kendi metnine aktarması olarak tanımlayan Gökalp Alpaslan (2007: 17) ise, alıntı aracılığıyla yazarın, kendi metninin duygu, düşünce veya okurda oluşturacağı etki yönünden desteklenmesini, güçlenmesini amaçladığını dile getirmektedir. Yine Aktulum (2000: 95), alıntıyı görünür kılan italik yazı, ayraçlar veya alıntının metindeki cümlelerden çoğunlukla ayrı yazılması gibi göstergelerin, eserdeki ayrışıklığı belirgin hale getirdiğini belirtmektedir.

Başka metinlerden alınan parçaların, belirgin biçimde bir metne yerleştirilmesi şeklinde uygulanan bu ilişki türünde genel olarak yazar, iddiasını güçlendirme, ifadesini zenginleştirme, kastettiği anlamın daha iyi anlaşılmasını sağlama gibi amaçları hedefler. Alıntı yoluyla bir bakıma örneklendirmeden, tanık göstermeden yararlanarak düşüncelerini daha etkin bir şekilde ifade etmeye çalışır.

2.2.3. Yazma Eğitiminin Temel İlkeleri

Öğrencilere çeşitli konulardaki duygu, düşünce, tasarı ve bilgilerini doğru, açık, anlaşılır ve etkili bir biçimde ifade etme becerisi kazandırılması hedeflenen yazma eğitiminde bunun için çeşitli ilkelerin göz önünde bulundurulması gerekir. Yazma tekniği bilgilerinin olduğu gibi uygulanması anlamına gelmeyen yazı çalışmalarında temel amaç öğrencilerin; yaşantılarından, izlenimlerinden, tasarı ve hayallerinden yola çıkarak özgün ürünler ortaya çıkarmalarını sağlamaktır (Göçer, 2019: 55). Bunun gibi daha pek çok gayeye hizmet eden yazma eğitiminde uyulması gereken temel ilkeler (Coşkun, 2013a: 51-54; Göçer, 2010b: 181-182) kısaca aşağıda sıralanmıştır:

1. Yazma becerisinin geliştirilmesi, birbiriyle sıkı ilişki içindeki birçok eylemin art arda kullanılmasıyla gerçekleşen bir süreci gerektirir.
2. Yazma eğitiminin amacı, metin oluşturma değil metin oluşturma için gerekli becerilere sahip olunmasını sağlamaktır.
3. Öğretmen yazma sürecinin her aşamasında öğrenciyi takip etmeli, ona yol göstermeli, metin oluşturmada yardımcı olmalıdır.
4. Öğrencilerin yazmaya karşı olumsuz bir tutumu veya korkusu varsa ilk olarak bunların giderilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
5. Yazma eğitiminde öğrencinin yazmaya psikolojik ve düşünsel açıdan hazır olmasına yardımcı olunmalıdır.
6. Yazma eğitiminde bireysel farklılıklar göz ardı edilmemelidir.
7. Yazma eğitiminde öncelikli olarak içeriğin düzenlenmesine ağırlık verilmelidir.
8. Yazma konusuyla ilgili özel bir amaç olmadıkça öğrenciler tek bir konu üzerinde yazmaya zorlanmamalı, onlara farklı konulardan istediklerini seçme imkânı verilmelidir.
9. Yazma çalışmaları olabildiğince farklı metin türleri üzerinde yaptırılmalıdır.
10. Öğrencilerin yazılı anlatımları değerlendirilirken içeriğin orijinal, farklı olması, öğrencilerin kendi düşüncelerini yansıtmaları teşvik edilmelidir.

11. Öğrencilerin bilişsel becerilerini geliştirmek yazma eğitiminin önemli bir parçasıdır.
12. Öğretmenler, öğrencilerin yazılı anlatımlarını sadece not vermek için değil yazma becerilerindeki sorunlarını tespit etmek ve yanlışlarını düzeltmelerine yardımcı olmak için değerlendirmelidir.
13. Yazma eğitimi sadece okuldaki çalışmalarla sınırlı kalmamalı, öğrencinin okul dışında da yazma zevki ve alışkanlığı kazanması sağlanmalıdır.
14. Yazma çalışmalarında öğrenci daima merkeze alınmalıdır.
15. Yazmak, yazarak öğrenildiğinden öğrencilere bol bol uygulama yaptırılmalıdır.
16. Yazma çalışmaları yaşamla ilişkilendirilmeli, günlük tutma, anı yazma, rapor oluşturma vb. etkinliklerle öğrencilere yazmanın zevkli yanları gösterilmelidir.
17. İyi yazabilmesi için öğrencide kendine karşı güven uyandırılmalıdır.
18. Öğrenci yazısına karşı bir sorumluluk duygusuna erişmelidir.
19. Öğretmen öğrencilerini tanıyıp ona göre yöntemler belirlemeli ve yazma çalışmalarını program dâhilinde yapmalıdır.
20. Yazılan yazılar sınıf ortamında yapıcı bir yaklaşımla eleştirilmelidir.

Öğrencilerin yazmaya karşı cesaret ve motivasyonlarının artırılmasında, bahsedilen bu ilkeler önemli ipuçları vermektedir. Yazmaya karşı olumsuz tutumların giderilerek öğrencilerde yazmaya karşı heves uyandırmak, kullanılacak yöntem ve tekniklerin belirlenmesinde bireysel farklılıkları göz önünde tutmak, bol bol uygulama yaptırmak, belli bir konuda ısrarcı olmadan ve olabildiğince farklı türlerde yazdırmak açısından bu ilkeler şüphesiz kayda değerdir. Yine bilişsel olarak da öğrencileri geliştirecek ve hepsinden önemlisi onlara yazma sevgisi ve sorumluluğu kazandıracak uygulamalar yaptırmada, dolayısıyla yazma becerilerinin geliştirilmesinde bu ilkelerin dikkate alınması önemlidir.

2.2.4. Yazma Eğitiminde Anlatım Tarzları

Kelime, cümle, paragraf gibi anlatım birimlerinin, dil bilgisi kurallarına göre ve anlam ilgisi içinde oluşturdukları metinler, bir amaç doğrultusunda yazılırlar. Bu amaca göre belirli türlerde yazılan metinlerin anlatım biçimleri de buna bağlı olarak şekillenir. Örneğin çeşitli konularda bilgi aktarmak, eğlendirmek, okurda estetik haz uyandırmak vb. gayelerle kaleme alınan yazıların anlatım tarzları da farklılık göstermektedir.

Yazma sırasında, duygu ve düşüncelerin, bilgilerin okuyucuya iletilmesine, mesajın doğru bir şekilde aktarılmasına yardımcı olmak için başvurulan ifade şekilleri, anlatım tarzı olarak adlandırılabilir. Kısaca ifade etmek gerekirse anlatım tarzı, metnin nasıl anlatılacağı sorusuna verilen cevaptır. Yazmaya hazırlık aşamasında tayin edilmesi gereken bu ifade şekilleri açıklayıcı, tartışmacı, öyküleyici, betimleyici olmak üzere dört grupta toplanmaktadır.

2.2.4.1. Açıklayıcı Anlatım

Genellikle bilgilendirici metin türlerinde kullanılan ve herhangi bir konuda okuyucuyu aydınlatmayı, ona bilgi vermeyi amaçlayan bu anlatım tarzı yaygın olarak başvurulan bir ifade yöntemidir. Amacın bilgi verme olması, bu anlatım tarzının üslubunu da nesnel, açık, yalın olarak belirlemektedir.

Açıklayıcı metinlerin yalın ve nesnel bir dille yazılması gerektiğini belirten Karadağ (2013: 153), bu anlatım tarzının başarıyla uygulanabilmesini öncelikle ele alınan konuyla ilgili yeterli düzeyde bilgi sahibi olmaya bağlamaktadır. Kantemir (1991: 226) ise açıklama anlatım tarzında dikkat edilmesi gereken hususları şöyle belirlemiştir:

Konuyu iyice kavramak,

Bilgileri doğru ve düzenli olarak vermek,

Gerektiğinde tablo, grafik, istatistik, resim benzeri gereçlerden faydalanmak,

Konunun ayrıntılarıyla açıklanmasında örneklerden ve karşılaştırmalardan yararlanmak,

Açık seçik, yalın, sade ve süssüz bir anlatım kullanmak.

Açıklayıcı anlatımda yazarın, hedef kitlenin konuyla ilgili bilgi ve deneyimlerini göz önünde bulundurmasının önemine değinen Coşkun (2013a: 80), bu anlatım tarzının kullanıldığı metinlerde düşüncüyü geliştirmek ve düşünceler arasında ilişki kurmak için tanımlama, karşılaştırma, sayısal verilerden yararlanma, benzetme, örneklendirme, tanık gösterme, sebep sonuç ilişkisi kurma gibi yollara başvurulabileceğini belirtir.

Sade, anlaşılır bir dil kullanmayı gerektiren bu anlatım tarzında önemli olan noktalar, yukarıda da belirtildiği gibi yazılacak konu hakkında yeterli bilgi sahibi olunması ve düşüncüyü geliştirme yollarından yararlanılmasıdır. Böylelikle başarılı bir şekilde ortaya konan bilgi verici metin, bir yandan okuyucuyu aydınlatma işlevini yerine getirmiş olacak bir yandan da onun ilgisini çekebilecektir.

2.2.4.2. Tartışmacı Anlatım

Eleştiri, makale, deneme vb. metin türlerinde kullanılan bu anlatım tarzına bir düşünceye, bir yargıya itiraz etme amacıyla yazılan yazılarda başvurulmaktadır. Herhangi bir düşünceyi, yargıyı, ortaya atılan bir öneriyi, okurun yerleşmiş kanılarını değiştirmek, desteklemek, çürütmek veya yanlışlığını kanıtlamak amacıyla kullanılan anlatım biçimi (Kantemir, 1991: 228; Yaman ve Köstekçi, 2006: 39; Aktaş ve Gündüz, 2001: 88) olarak tanımlanan tartışmacı anlatım, öğrencileri düşünmeye yani zihinsel faaliyetlere yönelterek bu bakımdan geliştirme işlevi görmesi yönüyle önemlidir.

Muhatabın fikrini değiştirmeyi hedeflemesi yönüyle öğrenciler için verimli bir anlatım tarzı olabilecek tartışmanın, onları düşünmeye sevkedeceği açıkça görülmektedir. Düşünme de yeni bilgilerin ve fikirlerin üretilmesinde şart olduğundan öğrencilerin, bu anlatım tarzını kullanmaları hususunda cesaretlendirilmeleri gerekmektedir (Karadağ (2013: 163).

Herhangi bir konu üzerinde birbirlerinden farklı düşünen, değişik açılardan çözümlene yapabilen bireyler, bu farklılıkları yazılı anlatımlarına tartışma yoluyla yansıtırlar. Bir yandan görüşlerini aktarıp karşıt düşünceleri çürütmeye bir yandan da okuyucuyu ikna etmeye çalışırlar. İkna konusunda başarılı olup nitelikli bir tartışmacı anlatım tarzı sergilemek için Kantemir (1991: 229),

Konuyu ve konu üzerinde ileri sürülecek öneriyi iyice kavramak,

Kanıtları iyi seçmek,

Konu dışına çıkmamak,

Karşı çıkılan fikrin doğru olmayan yönlerini bulmak ve ortaya koymak,

Konunun gerektirdiği ölçüde örneklere, karşılaştırmalara ve istatistiklere başvurmak gerektiğini belirtmektedir.

Öğrencilerin, değişik türlerde ve farklı anlatım tarzları kullanarak duygu, düşünce ve tasarılarını ifade edebilme becerisini geliştirme, zihinsel aktivitelerini harekete geçirerek bir konunun farklı yönlerini bulup kavrama, farklı bakış açılarıyla olayları değerlendirme, bir tezi çürütme veya destekleme vb. pek çok hususta başarı elde etmelerini sağlayacak olan bu anlatım biçiminde yazılı ürün ortaya koymaları bu açıdan önemlidir.

2.2.4.3. Öyküleyici Anlatım

Belirli kişi veya kişilerin başından geçen veya geçebilecek, belli bir zaman ve mekânda gerçekleşen olayların anlatılması şeklinde tanımlanabilecek olan öyküleyici anlatım tarzı, başta hikâye ve roman olmak üzere pek çok edebî türde kullanılmaktadır. Kurmaca metinlerde olduğu gibi öğretici metinlerde de kullanılan bu anlatım tarzının, bunlardaki kullanım amacı, Gündüz ve Şimşek'in (2016: 70-71) belirttiği gibi okuru, düşündürmekten çok duygulandırmaktır. Metnin içine yerleştirilen küçük öyküler, okuru olayın içine çekmekte ve metne duygusal bir ton katmaktadır.

Bu anlatım tarzında metnin; olay, kişiler, yer, zaman, anlatıcı/bakış açısından oluşan hikâye türünün yapı unsurlarına bağlı olarak şekillendirildiğini ifade eden Aydın (2019: 95), düşünsel planın ise üç bölümden oluştuğunu belirtir: Olayın başladığı serim bölümü, olayların geliştirildiği düğüm bölümü ve olayların sonuca bağlandığı çözüm bölümü. Öykülemeyi; sorunları, düşünceleri, düşleri; kısaca, söylemek istenenleri bir olay içinde düşünme veya bir olaya bağlayarak verme şeklinde tanımlayan Binyazar ve Özdemir (2006: 101-119), bu anlatım biçiminin, öykü ve roman dışında tarih, anı, biyografi, gezi türlerinde de kullanıldığını belirtir. Öykülemenin öğelerini ise eylem (bir durumdan başka bir duruma, bir görüntüden başka bir görüntüye sürekli bir geçiş), zaman (bir durumdan başka bir duruma geçişin belirli bir zaman dilimi içerisinde oluşu), anlam (öyküyü oluşturan olgular arasında etki-tepki, sebep-sonuç yönlerinden sıkı bir ilişki bulunması ve bunlar arasında anlam yönünden bütünlük olması), anlatıcı, diyalog (konuşurma), karakter çizme (kişileri tanıtmaya) şeklinde belirlemişlerdir.

Kronolojik olarak sıralanan olaylar, bazen de geriye dönüşlerle anlatılarak, betimleme ve diyaloglarla süslenerak ifadeye canlılık katılmaya çalışılan bu anlatım tarzında okuyucu, çeşitli sebeplerle gerilime sürüklenmektedir. Babacan'ın (2007: 130) ifadesiyle okuyucuya "Olay nedir? Sonunda ne olacak?" gibi sorular sordurularak onun olaya çekilmesi sağlanır. Burada önemli olan öykünün veya olayın, eklendiği metnin iletmek istediği mesajla uyum içinde olmasıdır.

Tahkiye diye de adlandırılan bu anlatım şeklini Güneş (2014: 177), bir ya da birkaç kişiyi, bir anıyı, bir dönemi, bir durumu hikâye unsurlarını (karakterler, olay, zaman, yer) kullanarak anlatma şeklinde tarif etmektedir. Olaylar serim (giriş), düğüm (gelişme), çözüm (sonuç) bölümlerinde ele alınır. Serim yazının giriş bölümü olup anlatılacak olaylar özetle burada ortaya konur. Düğüm bölümünde, ortaya konan olaylar adım adım geliştirilir, okuyucuda merak uyandırılıp onun ilgisi öyküye yoğunlaştırılır.

Çözüm bölümünde ise daha önce okuyucunun sorduğu soruların cevapları verilip düğümler çözülerek merakı giderilir.

Hikâye ve romanlarda öyküleyici anlatımın betimleyici anlatımla iç içe kullanıldığını belirten Tansel (1978: 111) kahramanlara, mekâna ait ayrıntıların betimlemelerle verilmesinin olayların daha iyi anlaşılmasına, karakterlerin zihinde canlandırılmasına, okuyucuda gerçeklik hissi uyandırılmasına yardımcı olacağını ifade etmektedir. Bu anlatım tarzında oluşturulmuş metinlerin, gerçek hayattan çok farklı hayal öğelerini de içerebileceğini belirten Coşkun'a göre (2013a: 74) yazarın; okuyucuyu, metnin kurgusal gerçekliğine inandırabilmesi önemlidir.

Yazarın, düşüncelerini desteklemek amacıyla metnine yerleştirdiği, temayla uyumlu öyküleyici tarzda yazılmış bölümler, bilgilendirici metinleri anlatım bakımından zenginleştiren ve onlara renk katan unsurlardır.

2.2.4.4. Betimleyici Anlatım

Hikâye, roman, gezi yazısı vb. pek çok metin türünde yararlanılan bu anlatım tarzı ile bir nesne, kişi, yer, durum vs. resim çizer gibi anlatılarak bunlar, okuyucunun kafasında canlandırılmaya çalışılır. Yaman ve Köstekçi'nin; kelimelerle resim çizme sanatı, nesne ve mekânların çeşitli özellikleriyle göz önünde canlandırılmasını (1998: 146) sağlayan anlatım şeklinde tanımladığı bu tarzın başarıyla uygulanabilmesi için gözlem yapabilme, gözlenen varlığın, durumun ayırt edici özelliklerini fark edebilme ve bunları okuyucunun duyularına hitap edecek şekilde kaleme alabilme yeteneğinin gelişmiş olması gerekmektedir.

Gündüz ve Şimşek (2016: 59) yazarın, betimlediği nesnenin/varlığın yalnız dış görünüşünü vermekle kalmadığını; rengini, kokusunu ve tadını da vererek beş duyuyu harekete geçirdiğini belirterek iyi ve dikkatli gözlemin başarılı bir betimleme üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Okuyucu da ancak bu nitelikteki bir betimlemeyle tasvir edilen şeyi zihninde canlandırıp onunla bağ kurabilir.

Betimlemek sözlükte, bir nesnenin kendine özgü niteliklerini tam ve açık biçimde söz veya yazı ile anlatmak, tasvir etmek (TDK, 2005) şeklinde tanımlanırken betimleme anlatım tarzı Kantemir (1991: 224) tarafından, varlıkların durumlarını ve özelliklerini sözcüklerle resim çizer gibi anlatma biçiminde tanımlamıştır. Aktaş ve Gündüz (2008: 89) ise bir nesnenin, yerin; görünüşü, hareketleri, kişide uyandırdığı intibaları anlatmayı ve zihinde canlandırmayı amaçlayan bir anlatım tarzı olarak tarif etmişlerdir.

Betimlemede dikkat edilmesi gereken en önemli husus ayrıntılardır. Betimlenecek ögenin her detayını ayrıntılı olarak tasvir etmek gereksizdir. Burada göz önünde bulundurulması gereken nokta, o varlığın özgün yanlarının yani onu benzerlerinden ayıran temel özelliklerinin ele alınması (Babacan, 2009: 126) ve bunların önem sırasına göre düzenlenmesidir. Bu düzenleme ayrıca genelden özele, dıştan içe, yukarıdan aşağıya, uzaktan yakına, doğru yapılabilir.

Kurmaca metinlerde (hikâye, roman, destan vb.) dış dünyada yapılan gözlemler, yazarın üzerinde bıraktığı etkilerle birlikte aktarılırken bilgilendirici metinlerde betimlemeler, nesnel bir şekilde yapılmaktadır. Yani birinci gruptaki metinlerde yazar kişisel duygularını, izlenimlerini istediği gibi anlatarak okuyucuyu etkilemeye çalışır. İkinci grup eserlerinde ise süslü, sanatlı, yazarın şahsî görüşlerinden oluşan öznel anlatımlara yer verilmez. Yine betimleme yapılırken karşıtlıklardan da yararlanılabilir. Örneğin bahar mevsiminin güzellikleri anlatılırken kış mevsiminin insan üzerindeki olumsuz etkileri betimlenmek suretiyle (Babacan, 2009: 127) baharın güzellikleri daha etkili bir şekilde tasvir edilebilir.

Bu anlatım tarzında kişi, nesne, mekân olmak üzere başlıca üç betimleme türünden bahsedilebilir. Rengi, şekli, boyutları vb. nitelikleri yönünden ele alınan bir nesne, böylelikle onu görmeyen okuyucunun zihninde canlanacak şekilde tasvir edilebilir. Bilgilendirici ve kurmaca metinlerde yararlanılan mekân betimlemesinde herhangi bir yer, oda, ev, bina, bahçe vb. ayırt edici özellikleriyle tasvir edilip küçük detaylara dikkat çekilebilir. Portre denilen kişi betimlemesinde ise şahıslar, Gündüz ve Şimşek'in (2016: 60) belirttiği gibi fiziksel ve ruhsal yönden tasvir edilebilir. Fizikî portrede betimlenen şahsın kişiliğini yansıtan ve dikkat çeken giyim tarzı, fiziksel görünüşü, konuşma biçimi ve kendine özgü hareketleri, davranışları vb. her özelliği tasvir edilir. Ruhsal portrede ise kişilerin kibarlık, kibirlilik, saldırganlık, asabılık, bencillik, korkaklık vb. karakter özellikleri dışa yansıyan davranışlarından, alışkanlıklarından, konuşmalarından hareketle betimlenir.

2.2.5. Anlatım Bozuklukları

Kusursuz bir yazılı ürün ortaya çıkarma onu şekillendiren kelime, cümle ve paragraftan oluşan ana malzemelerin ustalıklı kullanılmasına bağlıdır. Kelimelerin yerli yerinde kullanıldığı, cümlelerin birbiriyle uyum içinde olduğu ve paragrafların biçimsel ve mantıksal düzen dâhilinde sıralandığı yazılı metin hazırlama becerisi kazandırmak, yazma eğitiminin nihaî hedeflerindedir.

Ana dili öğretiminde önemli bir yer tutan yazma eğitiminin esas amacı öğrencilerin, kusursuz ve kurallarına uygun yazılı anlatım becerisi edinmelerini sağlamak olduğuna göre, bunun birinci şartı bireylere bol bol yazma alıştırmaları yaptırmak ve bu çalışmalarda ortaya çıkan hataları onlara göstermektir. Eğitimin başlangıcında karşılaşılan ve gerek dilbilgisi kusurlarından gerekse anlamdan kaynaklanan bu kaçınılmaz yanlışlar anlatım bozuklukları diye tanımlanmaktadır. Bir düşünceyi, duyguyu aktarmak için kurulan cümleler, kastettiği anlamı ifade edecek şekilde ve mümkün olduğunca gereksiz unsurlardan arınmış olmalıdır. Aksi halde bu cümleler anlatım bakımından bozuk olur.

Kelime düzeyinden başlayıp metnin bütününe kapsayabilen anlatım bozuklukları konusu, sözün kusurlardan arınmış olması (Çuhadar, 1995) anlamına gelen fesahatin sınırları içinde yer almaktadır. Yazılı anlatımda kelime ve cümlelerin ses, âhenk ve anlam bakımından kusursuz, açık ve düzgün olması (Kavruk vd., 2002: 129) şeklinde tarif edilen fesahat, şekil ve anlam bütünlüğü içinde, estetik olarak etkileyici ve çarpıcı bir metin hazırlamanın yollarını öğretmektedir.

Anlatım bozukluklarının sözcük grupları ve cümlelerle ilgili oluşunu belirten Yakıcı (2008: 362), sözcüklerin eksik veya fazla oluşunun, gereksiz tekrar edilmesinin, sıralamanın yanlış yapılmasının, sözcük veya ögeler arasında uyumsuzlukların bulunmasının cümlede anlatım bozukluklarına yol açacağını dile getirir. Yazma etkinlikleri sırasında ortaya çıkan anlatımla ilgili hataların giderilmesinde önemli rol oynayan bu konudaki teknik bilgilerin öğrencilere öğretilmesi bu hataları en aza indirecektir.

Bu yanlışlar dört ana başlık altında ele alınabilir:

Ses ve âhenk kusurları

Anlam kusurları

Biçim ve düzenleyiş ile ilgili kusurlar

Dil bilgisi yanlışları

2.2.5.1. Ses ve Âhenk Kusurları

Kelime veya cümlenin kulağa hoş gelmeyecek, onu tırmalayacak şekilde söylenmesi âhenk kusurlarına yol açmaktadır. Tenafür (söz çirkinliği) ve zincirleme bunların başında gelmektedir (Kavruk vd., 2002: 129-130). Kelime, kelimelerden oluşan cümle ve onların oluşturduğu paragraflardan meydana gelen metin, bu birimlerin mantıklı ve bir düzen içinde dizilişinin yanı sıra seslerin ezgisi yönüyle de estetik değer

taşımalıdır. Kulağı rahatsız etmeyecek, aksine ona hoş gelecek şekilde oluşturulmuş bir metin âhenk bakımından kusursuz olarak nitelendirilebilir.

2.2.5.2. Anlam Kusurları

Bir cümlede anlatılmak istenenin okuyucu tarafından doğru olarak anlaşılabilmesi, kelimelerin tam yerinde kullanılmasına bağlıdır. Bunun için de bu anlatım öğelerinin anlamca çok iyi bilinmesi gerekir. Özellikle çok anlamlı kelimelerin yerli yerinde kullanımı anlam kusurlarını ortadan kaldıracaktır. Anlam kusurunu sözcük grubu, tümce gibi anlatım birimlerinde uyumu bozan, anlamı ve iletilmek istenen mesajın algılanmasını zorlaştıran veya ortadan kaldıran kusur olarak tanımlayan Eker (2003: 443), bunun genellikle sözcüklerin anlamlarının bilinmemesinden kaynaklandığını ifade etmektedir.

Anlam kusurlarını Kavruk vd. (2002: 130-132) garâbet (tuhaf sözler), aykırılık (kıyasa muhalefet), aykırı kelime kullanılması, aykırı dil bilgisi (gramer) şekilleri, aykırı yardımcı fiiller, anlamda aykırılık olarak belirlemişlerdir.

Aykırılık

Bir kelimenin şekil, üslup ve anlam bakımından dildeki, yazarlar ve şairler arasındaki yaygın kullanışa ve dil bilgisi kurallarına aykırı olarak kullanılması (Kavruk vd., 2002: 131) diye tanımlanan bu anlatım kusuru, Türkçede ötümlüleşmeye dikkat etmemek (ağacı yerine ağaçı yazma gibi), Arapça çoğul olan bazı kelimeleri Türkçe çoğul ekiyle yeniden çoğul yapmak (evraklar, evlatlar gibi), yardımcı fiilleri yanlış kullanmak (nazire söylemek yerine nazire etmek gibi) (Çuhadar, 1995) şeklinde görülmektedir.

2.2.5.3. Biçim ve Düzenleyiş ile İlgili Kusurlar

Nitelikli bir yazılı ürün, en küçük biriminden büyük yapılarına dek (ses, kelime, tamlama, kelime grubu, cümle, paragraf vs.) metni oluşturan unsurların mantıklı bir bütünlük içinde, yerli yerinde, doğru ve planlı bir şekilde dizilmesi şartıyla sağlanabilir. Bu da o ürünün bahsi geçen öğelerin şekil, anlam, diziliş, noktalama, yazım gibi cihetler yönüyle eksiksiz olmasını gerektirir. Anlatılmak istenen konunun daha iyi kavranabilmesinde, iletilmek istenen mesajın yerine ulaşabilmesinde önemli rol oynayan metin unsurlarının biçim ve düzenlenişi konusunda yapılan hataları Gündüz ve Şimşek (2016: 6); biçimsel yanlışlar, anlatım yanlışları, üzenleyiş yanlışları, noktalama

yanlışları, mantıksal yanışlar, yazma yanışları, metinde argo ve jargon kullanmak şeklinde tespit etmiştir.

Metinde Argo ve Jargon Kullanmak

Genellikle yazının türüne ve amacına göre anlatımı zenginleştirmek amacıyla başvurulan argo; sözlükte, her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken, çoklukla eğitimsiz kişilerin, serserilerin ve klhanbeylerinin söylediği söz ve deyimler (TDK, 2011) olarak tanımlanmaktadır. Gündüz ve şimşek'e göre (2016: 134), dar bir kullanım alanına sahip olup bilim diline uygun olmayan argo, farklı durumları sözcük nüansları yerine aynı sözcükle ifade etmeyi gerektirdiğinden ve bu da öğrencilerin farklı sözcük kullanmalarını engellediğinden bir anlatım kusurudur. Aksan'ın (2015: 89) ise, her ülkede, her dilde görülen, toplum içinde bir kesimin ya da öbeklerin farklı bir biçimde anlaşmayı sağlamak amacıyla oluşturduğu özel dil şeklinde tanımladığı argonun, sözcüklere farklı anlamlar yükleyerek ve genellikle ahlka aykırı bir kullanım sergileyerek anlatım bozukluğu oluşturduğu söylenebilir.

Yine birtakım meslek sahiplerinin ya da bazı çevrelerin kullandığı özel dil olarak tanımlanan jargon dil de hukuk, politika, tıp gibi dar bir alana özgü olup bu alanlarda sıkça konuşulan düşüncelerin kısa yoldan anlatılmasında kullanılır (Gündüz ve şimşek, 2016: 134). Bu bakımdan genel ve hedef okuyucu kitlesi tarafından anlaşılmama ihtimali olması sebebiyle kullanılması anlatım bozukluğu teşkil etmektedir.

2.2.5.4. Dil Bilgisi Yanlışları

Bu başlık altındaki kusurları yine Gündüz ve şimşek (2016: 136-138), sözcüklerin/eklerin kullanılışından kaynaklananlar ve söz dizimi yanışları olmak üzere iki ana başlık altında toplamışlardır.

Sözcüklerin ve Eklerin Kullanılışından Doğan Yanlışlar

Sözcüklerin doğru ve yerli yerinde kullanımını gerektiren başarılı bir anlatım için ifadenin; gereksiz, fazla sözcük ve eklerden arındırılmış olmasının önemi açıktır. Bu kullanım tarzı, anlam kapalılığından yanış anlamaya, kastedilenden farklı bir anlamın ortaya çıkmasına değin bir dizi problemi de beraberinde getirir.

Sözcüklerin ve eklerin kullanılışından doğan yanışlar; eş anlamlı sözcüklerin bir arada ya da yakın aralıklarla kullanılması, eski ve yeni sözcüklerin bir arada kullanılması, gereksiz sözcük ve eklerin kullanılması, yardımcı eylem sözcüklerinin gereksiz ya da yanış yerde kullanılması, geniş anlamlı sözcüklerin yanış yerde kullanılması (Gündüz ve Aktaş, 2016: 136-138) şeklinde belirlenmiştir.

Söz Dizimi Yanlışları

Kelimelerin cümle içinde olması gereken yerde kullanılmamasından doğan anlatım bozukluğudur. Sıfat olan bir sözcüğün zarf, zarf olanın da sıfat gibi kullanılması buna örnek verilebilir. Özellikle sıfatların ve zarfların yanlış yerde kullanılması cümlede anlam bulanıklığına yol açmakta, açıklığı engellemektedir. Cümlede, anlam kapalılığına ve farklı yorumlara sebep olmamak için kelimeler yerli yerinde kullanılmalıdır. Mantıksal tutarsızlıklara da yol açmamak için cümlede kelimelerin, cümlenin akışına ve anlamına uygun yerlerde kullanılması gerekir (Demir, 2006: 637; Babacan, 2009: 83).

2.2.6. Yazma Sürecinin Aşamaları

Duyguların, düşüncelerin, hayallerin, deneyimlerin vs. yazılı olarak dile getirilmesi süreci olan yazma çalışmalarında, başarılı bir ürün ortaya koymak için uyulması gereken kurallar olduğu gibi izlenmesi gereken çeşitli aşamalar da vardır. Öncelikle yazılacak konunun belirlenmesi ve konuyla ilgili düşüncelerin kâğıda dökülmesi için gerekli, yazma öncesi hazırlık aşamasından başlayan bu sürecin diğer basamakları; taslak oluşturma, düzenleyerek yazma, düzeltme, yayımlama ve paylaşımıdır (Tompkins, 1998: 111). Yazma sürecinde genellikle takip edilmesi gereken bu basamaklar; yanlışların fark edilip düzeltilmesi, biçim ve içerik olarak gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi ve yazıya son şeklinin verilmesi açısından nitelikli bir yazılı ürünün ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır.

2.2.6.1. Hazırlık

Yazma sürecinin ilk aşaması olan hazırlık, başarılı bir yazma sürecinde ve bu becerinin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bu süreçte belli bir kültürel birikime sahip olmaları beklenen öğrencilerin, duygu ve düşüncelerini Türkçenin kurallarına uygun bir şekilde yazıya dökülecek düzeyde kelime hazinesine sahip olmaları gerekir. Yine duyguların, düşüncelerin, deneyimlerin, gözlemlerin etkileyici bir biçim ve üslupta yazıya aktarılması, yeterli bilgi dağarı, kültür düzeyi ve Türkçeyi kusursuz kullanabilme becerisi ile gerçekleştirilebilir (Göçer, 2010: 182).

Ayrıca iyi bir yazılı anlatım becerisi olaylar arasında sebep sonuç ilişkisi kurabilme, düşünceleri sınıflandırıp düzenleme, analiz, sentez, sorgulama, eleştirme, değerlendirme gibi pek çok yeteneğin de gelişmiş olmasına bağlıdır. Bu da hazırlık evresinde öğrencilerin, okuma faaliyetleriyle birlikte bolca yazma etkinliklerine

yönlendirilmesi ve yazma çalışmaları için gerekli teknik bilgilerle donatılmasına bağlıdır.

Genel olarak yazma etkinliğinde, özel olarak yazma eğitiminde bu eylemin bir hazırlık evresi vardır. Yazılacak konunun, metin türünün, hedef kitlenin, yazma amacının, temel düşüncelerin belirlenmesi yazma eğitiminde en fazla önemi olan ve en çok ihmal edilen bu aşamada gerçekleşir (Coşkun, 2013a: 57).

Yazılması tasarlanan bir metnin anadili kurallarına uygun, güzel ve etkili bir şekilde yazılabilmesi için bu aşamada yapılması gereken çalışmaların göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Zira konusu, türü, amacı, hedef kitlesi, temel düşünceleri önceden belirlenmiş ve genel hatlarıyla taslak halinde ortaya konmuş bir yazının kâğıda dökülmesi daha kolaydır. Burada “yazma amacının, konunun, temel düşüncelerin vs. belirlenmesinde beyin fırtınası, kavram ağı oluşturma, görsel araçlardan yararlanma, örnek metin okuma, soru cevap tekniği, kümeleme (cluster), tartışma yöntemi (Tekşan, 2001: 62; Coşkun, 2013a: 61-63; Karatay, 2013: 30)” vb. hazırlık aşamasında yapılabilecek çalışmalar arasındadır.

Öğrencilerin bir konu, olay ya da sorun hakkında düşünmeleri, çok sayıda fikir üretmeleri ve mantıklı olup olmadığı endişesine kapılmaksızın düşüncelerini sınıfça ifade etmeleri esasına dayanan beyin fırtınasında temel amaç, öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmektir. Öğrencilerin konuyla ilgili ön bilgilerini, bütün detaylarıyla açığa çıkarmayı hedefleyen kavram ağı oluşturma yönteminin esası ise beyin fırtınasından farklı olarak bireysel uygulamaya ve temel birimin düşüncelere (cümlelere) değil kavramlara dayalı olmasıdır. Kavram ağı oluşturma çalışmalarında, belirlenen konu boş bir kâğıdın ortasına yazılır. Daha sonra öğrenci, bu konu hakkında çağrışım yoluyla aklına gelen kelime ve kelime gruplarını kâğıdın farklı yerlerine yazar. Sonra bu kavramlarla ilgili düşüncelerini başka bir kâğıda yazar. Birbirine yakın düşünceler belirlenip mantık sırasına konur ve yazıya geçirilir (Coşkun, 2013a: 61).

Hazırlık aşamasında düşünme, hayal etme, zihinde canlandırma gibi çeşitli zihinsel faaliyetler aracılığıyla, sahip olunan ön bilgiler gözden geçirilip düzenlenerek oluşturulacak yazının ön çalışmaları yapılabilir. Yine bu başlangıç aşamasında yapılacak hazırlık çalışmaları; yazmaya güdüleme, konuyu belirleme, yazma amacını ve hedef kitleyi belirleme, yazı türünü ve anlatım biçimini belirleme, konunun sınırlarını belirleme, konuyla ilgili malzemeyi belirleme, ana ve yardımcı düşünceleri belirleme, anlatım biçimini ve üslubunu belirleme, bakış açısını belirleme (Gündüz ve Şimşek,

2016: 145-150; Coşkun, 2013a: 57-60; Tompkins, 1998: 111-116) şeklinde tespit edilmiştir.

Konunun Belirlenmesi: Hazırlık evresinin ilk basamağı **konunun belirlenmesidir**. Hakkında yazı yazılan, üzerinde söz söylenen, ele alınan, incelenen düşünce, olay, durum şeklinde tanımlanabilecek olan konu; yazının, belirlenmesi zaman isteyen temel öğelerindendir. Özellikle yazma sıkıntısı çeken öğrenciler için bu husus özen gerektirmektedir. Bundan dolayı hakkında yazı yazılacak konunun, öğrencilerin bireysel farklılıkları, ilgileri, bilgi düzeyleri göz önüne alınarak öğretmenin de yol göstericiliğinde belirlenmesi gerekmektedir.

Üzerinde yazı yazılacak her varlık, her olay, her düşünce, her sorun vs. bir yazma konusudur. Anlatımda başarı sağlamak, bilinen ve yeterince malzeme bulunan bir konuyu seçmeye ve sınırlandırmaya bağlıdır (Calp ve Calp, 2016: 169). Yabancı oldukları, ilgi alanlarına girmeyen, hiçbir fikir sahibi olmadıkları bir hususta öğrencileri yazmaya zorlamak, zaten zayıf olan bu beceri alanlarının gelişmesini engelleyici bir etkidir. Bu sebeple meraklı oldukları, zevk alabilecekleri, düşüncelerini rahatça ifade edebilecekleri, güncel konular yazma çalışmaları için daha uygundur.

Yazma çalışmalarında konunun belirlenmesinden sonra yapılması gereken en önemli şey konunun sınırlandırılmasıdır. Göçer'e (2019: 137) göre konuyu sınırlandırmak, yazmaya başlamadan önce onu hangi bakımdan ele alacağımızı belirlemek, konuya bakış açımızı daraltmak anlamına gelmektedir. Konunun sınırlandırılmasında yazma amacı, hedef kitlenin durumu, yazının türü vs. göz önünde bulundurulur. Bu aşamada belirlenen konu ile ilgili kaynaklar belirlenip taranmak suretiyle bilgiler toplanır. Ansiklopedi, dergi, makale, internet yazıları, gazete, kitap, röportaj, anı vb. konuyu açıklamaya yarayacak her şeyin araştırma için kaynak oluşturabileceğini söyleyen Karatay'a (2013: 33) göre, burada önemli olan şey konuya göre derin ve nitelikli araştırma yapabilmeyi öğrenebilmek ve bunu beceri olarak öğrencilere kazandırabilmektir.

Konuyla ilgili ön bilgiler ışığında toplanan bilgiler sınıflandırılır. Konunun hangi türde yazılacağı da belirlendikten sonra o türe uygun anlatım tarzı kullanılarak konu işlenir. Düşünce yazılarında konu, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene doğru gidilerek ele alınır.

Yazma Amacının ve Hedef Kitlenin Belirlenmesi:

Her yazının eğlendirme, bilgilendirme, duygulandırma vb. bir amacı vardır. Ayrıca her yazarın ilgi alanları, ruhsal yapıları, eğitim düzeyleri, siyasal ve düşünsel eğilimleri doğrultusunda bir hedef kitlesi vardır. İşte bütün bunlar yazının hazırlık aşamasında belirlenir ve yazılı ürün bu yönde oluşturulur.

Süreç yaklaşımında, yazma becerisinin geliştirilmesinde dikkate alınması gereken aşamalar gibi, iyi bir yazıda bulunması gereken temel bileşenler de belirlenmiştir. Raimes'in (1983: 6), bu bileşenler (**Söz dizimi:** Cümle yapısı, sınırları, üslupla ilgili tercihler; **İçerik:** İlgililik, açıklık, orijinallik, mantıksallık, vb.; **Yazarın (yazma) süreci:** Fikirleri belirlemek, (yazıya) başlangıç yapma, taslak yazma, gözden geçirme; **Hedef kitle:** Okuyucu/lar; **Amaç:** Yazma sebebi; **Sözcük seçimi:** Kullanılan kelimeler, deyimler vb.; **Düzenleme:** Paragraflar, bağdaşıklık ve uyumluluk; **Teknik:** El yazısı, imla; **Dil Bilgisi:** Fiillerin kuralları, tanımlıklar (articles), zamirler vb.) arasında saydığı yazma amacı ve hedef kitle, yazma sürecinin hazırlık aşamasında belirlenmesi gereken ve yazının oluşturulma seyrini belirleyen iki önemli ögedir.

Bir konuda okuyucuyu aydınlatmak, ona bilgi vermek; bir olaya, soruna dikkat çekmek vb. gayelerle kaleme alınabilen yazının; hedef kitlesi, amacı, konusu, türü yanında yukarıda belirtilen diğer maddeler açısından da uyumlu olması beklenir. Bu uyumun sağlanması için yazma esnasında hedef kitlenin yaşı, beklentileri, eğitim ve kültür düzeyi, ilgisi vb. durumların dikkate alınması önemlidir.

Yazmaya hazırlık aşamasında, yazılacak konunun ne için, kimlere ne mesaj vermek için yazıldığının öğrenciler tarafından bilinmesi, onların yazmaya güdülenmeleri ve konuyu kolaylıkla yazabilmeleri bakımından önemlidir. Amacın baştan belirlenmesi, metindeki tüm ayrıntıların bu amaç doğrultusunda bir görev üstlenmesini ve metnin bütünlüğünü sağlayacaktır (Akyol, 2014: 110; Calp ve Calp, 2016: 170; Coşkun, 2013a: 60).

Yine hazırlık aşamasında, metni oluştururken göz önünde bulundurulması gereken hedef kitle/okuyucu kitlesi, çok dar ve çok geniş kapsamlı olabilmektedir. Örneğin bir mektup sadece bir kişiye, bir hikâye 8-10 yaş grubu çocuklarına yönelik yazılabilir. Hedef kitle; sınıf arkadaşları, anne baba, uzaktaki bir arkadaş olabileceği gibi yazı da bir gazete, dergi yazısı, bir resmî yazı olabilir. Metinde uygun bir söylem tarzının oluşturulabilmesi için muhatap veya muhatapların baştan belirlenmiş olması gerekmektedir (Coşkun, 2013a: 60).

Yazıların hedef kitlenin özelliklerine göre uyarlanması gerektiğini belirten Akyol (2014: 110), hedef kitleyi rahatsız edici veya onunla ilgili eksik ve yanlış bilgilerin yer aldığı yazıların tepkiye sebep olabileceğini, bundan dolayı verilen örnek, tanımlama ve açıklamaların hedef kitleye uygun olması gerektiğini dile getirmektedir.

Amacına hizmet etmesi, iletmek istediği mesajı verebilmesi, okuyucunun beklentilerini karşılayabilmesi açısından bakıldığında yazının türünü, konusunu, anlatım tarzını ve üslubunu da belirlemede hedef kitlenin özelliklerinin önemli olduğu söylenebilir.

2.2.6.2. Taslak Oluşturma

Yazma sürecinin ikinci aşaması olan taslak oluşturmaya planlama süreci de denebilir. Bu evrede yazının ana başlıkları ve buna bağlı alt başlıkları belirlenir. Hazırlık aşamasında ortaya çıkarılan düşüncelerin bu basamakta birbiriyle ilişkilendirilip belli bir düzene sokulduğunu (sınıflandırıldığını) belirten Coşkun (2013a: 63), ortaya çıkan boyutların izleyeceği sıranın da yine bu aşamada tasarlandığını vurgular. Hazırlık sırasında bir araya getirilen düşünce, duygu, gözlem ve yaşantılar aralarındaki ilgi ve önem derecelerine göre sıralanır, gereksiz ayrıntılar çıkarılır. Yazma çalışmasında bilgi, duygu ve düşüncelerin sunulduğu sırasını belirleyen bu düzene plan veya yazılı anlatım planı denir (Gökşen, 1980; akt. Karatay, 2013: 34).

Yazıyı tekrarlardan, gereksiz bölümlerden arındıran plan, yazara da yazma sürecinde büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Bu yönüyle yazma becerisi geliştirilmek istenen öğrencilere yazma taslağı oluşturma alışkanlığının mutlaka kazandırılması gerektiğini dile getiren Karatay (2013: 34), böylece onların yazma çalışmalarında daha aktif olacaklarına işaret etmektedir. Taslak oluşturma aşamasında yazının amacı, türü ve hedef kitlesinin yeniden gözden geçirildiğini ifade eden Akyol (2014: 113) ise burada öğrencilere, yaptıkları çalışmanın son çalışma olmadığını, hata yapmanın doğal olduğunu, bazı düşüncelerin çıkarılıp, bazılarının eklenebileceğini hatırlatma gereğinin önemini vurgular.

Yazılmak istenen konuyla ilgili düşüncelerin temel ve yan başlıklarının belirlendiği taslak oluşturma sırasında, düşünceleri geliştirme yollarından hangisinin kullanılacağına da karar verilir. Yazının genel olarak giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan planı oluşturularak yazının kolayca yazılabilmesi için gereken hazırlıklar tamamlanır.

2.2.6.3. Düzenleyerek Yazma

Yazının üretilme süreci de denilebilecek olan düzenleyerek yazmada, bir önceki evrede belirlenen temel ve yan düşünceler geliştirilir. Yazının gözden geçirilip paragrafların düzenlendiği bu aşamada, taslak oluşturma sırasında hazırlanan plan değiştirilebilir, yeni düşünceler eklenip bazıları çıkarılabilir.

Düzenleyerek yazma aşamasında öğrencilerin dört tür değişiklik yaptıklarını belirten Witte ve Faigley (1981) bunları eklemeler, desteklemeler, silmeler ve yer değiştirmeler şeklinde belirlemiştir. Buna göre öğrenciler yazarken yeni kelimeler ekleyebilir, asıl cümleyi yan cümlelerle destekleyerek zenginleştirebilir, bazı cümle ve paragrafları silebilir bazılarının da yerini değiştirebilirler.

2.2.6.4. Düzeltme

Yazma sürecinin önemli aşamalarından biri olan düzeltme, yazılı ürünün içerik, ifade şekli, noktalama ve yazım kuralları gibi yönlerden gözden geçirilip eksikliklerinin tamamlanarak metne son şeklinin verilmesi işlemidir. Bu aşamada biçim ve daha çok içerik incelemesi yapıldığını belirten Gündüz ve Şimşek (2016: 168), yazının sayfa düzeni, paragraf bölümlenmeleri gibi biçim özellikleri; akıcılık, yalınlık, duruluk gibi anlatım özellikleri; dil bilgisi kurallarına ve noktalamaya uygunluk gibi açılardan denetlendiğini ifade eder.

Öğretmenin rehberliğinde yapılan düzeltme çalışmaları sırasında seçilen öğrenci metinleri, sınıfta bütün öğrencilerin göreceği şekilde yansıtılarak belirgin yanlışlar tek tek gösterilir. Öğrencilere düzeltmede kullanılacak işaretler öğretildikten sonra onlardan, gelişigüzel dağıtılan öğrenci metinlerindeki yazım ve dil bilgisi yanlışlarını bulup işaretlemeleri istenir. Sonra kâğıtlar sahiplerine dağıtılarak herkesin yanlışlarını incelemesi sağlanır (Coşkun, 2013a: 68).

Bu aşamada üç tür etkinliğe yer verildiğini ifade eden Akyol (2014: 115) bunları, yazdıktan sonra biraz ara verip daha sonra kontrol etme, düzeltici okuma yapıp yanlışları belirleme, yanlışları düzeltme olarak tespit eder. Düzeltme için okumanın anlam için okumadan daha zor olduğunu söyleyerek yanlışları düzeltme işinin, bireysel olarak veya bir editörün (öğretmen) yardımıyla yapılabileceğini, bazı yanlışlar içinse sözlük ve imla kılavuzu kullanmak gerekebileceğini belirtir.

Yazılı metinlerin dış yapı ve içerik olarak incelendiğini dile getiren Babacan (2009: 46-47) ise dış yapı ile kastedilenin; kâğıt kullanım düzeni, imla kurallarına dikkat etme, noktalama işaretlerini yerli yerinde kullanma ve planlı olma gibi özellikler olduğunu belirtir. İçerik incelemesinde ise

Konu nedir?

Konuyu işlemekteki asıl amaç nedir?

Konuyu işlemede kullanılacak malzemeler nedir?

Düşünce ve malzemeler verilirken nasıl bir yol izlenmelidir?

Konu hangi yönleriyle ele alınmış?

Bütünlük ve tutarlılık var mı? Tutarlılık nasıl sağlanmış?

Gereksiz cümleler var mı?

Konu işlenirken etkileyici bir şekilde verilmiş mi? Gibi sorulara cevap arandığını ifade eder.

Genel olarak yazının içerik ve şekil bakımından gözden geçirilip yanlışların düzeltildiği bu aşamaya, sunumdan önceki son işlem basamağı olması itibariyle son derece dikkat ve özen göstermek gerekmektedir. Öğretmenin modellik etmesi beklenen bu noktada imla kılavuzu kullanımı da önemlidir.

2.2.6.5. Yayımlama ve Paylaşım

Yazılı anlatım ürünlerinin okuyucu ile buluşturulma aşamasıdır. Öğrencilerin yazma süreci basamaklarından geçerek oluşturdukları yazıların yayınlanması ile süreç tamamlanır. Sürecin başarı ile tamamlanmasında bu basamağın önemini vurgulayan Karatay (2013: 37), tamamlanan ürünlerin sınıf panosunda, duvar gazetesinde paylaşılabileceğini, okulun veya sınıfın internet sayfasında, dergisinde, yerel gazetelerde yayınlanabileceğini belirtir.

Öğrencilerin, yazma konusunda öz güven kazanmalarına, yazmaya karşı olumlu tutum geliştirmeleri ve motive olmalarına, buna bağlı olarak yazma becerilerini geliştirmelerine önemli ölçüde yardımcı olması yönünden paylaşım önemli bir aşamadır.

2.2.7. Yazılı Anlatımın Unsurları

Yazma eğitiminin üzerinde önemle durulması gereken bölümlerinden biri olan yazılı anlatımın unsurları, aslında bütün olarak yazının gelişigüzel değil bir düzen

dâhilinde ortaya çıkmasını sağlayan bir husustur. Bu konunun, bir anlamda yazma eğitiminin neredeyse bütününe kapsadığı söylenebilir.

Bir konu, durum vs. ile ilgili duygu, düşünce, tasarıların aktarım biçimlerinden olan yazılı anlatım, öncelikle dili kurallarına uygun ve mantıklı bir düzende kullanma bilgi ve becerisini gerektirir. Dolayısıyla bu beceri yerli yerinde kullanılarak ortaya konulan yazılı ürünün çeşitli niteliklere ve öğelere sahip olması gerekir. Bütün olarak ele alındığında yazılı ürünün, genel görünüşü ve içerik özelliklerine ek olarak yazım ve noktalama ile ilgili nitelik ve unsurlarından bahsedilebilir.

Nitelikli bir yazılı anlatım ürününün en önemli özelliklerinden biri, genel olarak şekil, içerik, yazım ve noktalama yönünden uyumlu olması ve bütünlük arzemesidir. Bu uyumun sağlanması ise yazının, bahsedilen yönlerden belirli öğeleri bünyesinde barındırmasına bağlıdır. Bu noktada yazılı anlatımın unsurları dış yapı (şekil, görünüş) ve içerik unsurları ile yazım ve noktalama olarak belirlenebilir.

2.2.7.1. Dış Yapı Unsurları

Dış yapı unsurlarının genel olarak yazının dış görünüşü yani şekli ile ilgili olduğu söylenebilir. Kâğıdın sol, sağ, alt ve üst kısımlarındaki boşluklar, yazının büyüklüğü, şekli, satırlar ve paragraflar arası boşluklar, kâğıdın temizliği vs. genel olarak yazının dış yapı unsurlarını oluşturmaktadır. Deniz (2000: 64) bu unsurları,

Harfleri doğru şekilleriyle okunaklı yazmak,

Satırları kaydırmadan aynı hizada yazmak,

Paragrafları, diğer satırlara göre belirgin bir şekilde içerden başlatmak,

Kâğıtta uygun yerlere kendini tanıtıcı bilgiler (ad, soyad, okul, numara vs.) ve tarih yazmak,

Yazı bitiminde temiz ve düzgün bir kâğıt vermek şeklinde belirlemiştir.

2.2.7.2. Yazılı Anlatımın İçerik Unsurları

Kelimedenden paragrafa, başlıktan cümleye, içerik planından dil ve üsluba kadar olan bütün öğeler yazılı anlatımın içeriğini oluşturmaktadır. Yazının olmazsa olmazlarından olan bu unsurların yerli yerinde ve dil kurallarına uygun olması nitelikli bir yazılı anlatım için oldukça önemlidir.

2.2.7.2.1. Yazılı Anlatımda Konu

Yazılı anlatımın asli unsurlarından biri olup hakkında yazılan, duygu ve düşüncelerin ifade bulduğu araç diye tanımlanabilir. Bir yazılı anlatım ürününün bahsettiği, üzerinde fikir yürütülen, düşünce üretilen her şey konu kavramını ifade etmektedir. Tanımdan da anlaşılacağı gibi üzerinde düşünülebilecek her şey yazılı anlatımın konusu olabilir. Hatta bu konular defalarca, farklı veya aynı kişilerce ve farklı yazılı anlatım türlerinde işlenebilir.

Ele alınan, üzerinde durulan, söz söylenen, düşünce üretilen, yazma ihtiyacının oluştuğu, açıklanan, savunulan, işlenen varlık, hareket, olay, duygu, fikir, problem, anlam alanları olarak ifade edilen konu (Kavruk vd., 200: 148; Kantemir, 1991: 139; Karadağ ve Maden, 2014: 273) Korkmaz'ın (1995:185) belirttiği gibi her yazıda mutlaka bulunması gereken bir unsurdur, başka bir deyişle her yazının bir konusu vardır ve her varlık, her olay, her düşünce yazmaya ve konuşmaya değer her şey yazılı anlatım konusu olarak seçilebilir. Burada önemli olan husus konunun nasıl belirleneceği noktasıdır.

Yazılı anlatım becerisi gelişmiş insanlar için bir nebze daha kolay olan konu seçimi, özellikle öğrencilerde yazmaya karşı olumsuz tutum geliştirmelerine yol açabilir. Bu noktada öğretmenlerin üzerine düşen görevlere dikkat çeken Karadağ ve Maden (2014: 273), konu seçiminde basitten karmaşığa, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene vb. eğitim ilkelerine göre hareket etmenin, öğrencilerin daha zengin yazılı anlatım yapmalarına yardımcı olacağını vurgulamaktadır. Yine konu belirlenirken hedef kitlenin özellikleri, yazma amacı, yazının türü gibi hususlar da göz önünde bulundurulması gereken öğelerdendir.

Belirlenen konunun nitelikli bir yazıya dönüştürülmesi için gerekli olan bir diğer husus da sınırlandırmadır. Sınırları belli olmayan bir konuda yazmak hem güç hem de yazının kalitesi açısından olumsuz bir durumdur. Konunun sınırlandırılmasında yazının okuyucu kitlesinin özellikleri, yazının uzunluğu, konunun hangi yönü hakkında bilgi sahibi olduğu, hangi yönü üzerinde durulması gerektiği, gerekli kaynaklara sahip olup olunmadığı (Kavruk vd., 2002: 149-150) gibi ölçütler göz önünde bulundurulabilir.

Seçilen konunun okuyucu tarafından dikkat çekmesi için gerekli özellikleri taşıması gerekir. Buna göre Bağcı (2013: 95-98) konunun; okuyucu için ilginç, açık, inandırıcı, güncel, kolay geliştirilebilir, yazarın aşına olduğu, hazır ve basmakalıp olmayan, öğrencilerin yaratıcılık özelliklerini geliştirici nitelikte olması gerektiğini

belirtmektedir. Belli niteliklere sahip, önceden belirlenmiş ve sınırlandırılmış bir konuda yazı yazmak öğrencilerin yazmaya karşı olumlu tutum geliştirmelerini sağlarken bu alanda başarı kaydetmelerini de destekleyecektir.

2.2.7.2.2. Yazılı Anlatımda Plan

İyi bir yazının taşınması gereken unsurlardan plan, duygu ve düşüncelerin açık, anlaşılır ve düzenli olarak anlatılmasında önemli rol oynamaktadır. Yazılı metni gereksiz söz ve ifadelerden uzak tutmanın, anlatılmak istenenleri yerli yerinde dile getirebilmenin ilk adımı, yazılacakların planlanmasıdır. Anlatılmak istenenlerin belli bir düzen dâhilinde ifade edilmesi şeklinde tanımlanabilecek olan plan, duygu ve düşüncelerin aktarılmasını kolaylaştırma, etkileyici ve anlaşılır bir tarzda ifade edilmesini sağlama, bütünlüğü oluşturarak konu dışına çıkılmasını önleme gibi işlevler icra etmesi yönüyle de önemlidir.

Başarılı bir yazılı ve sözlü anlatım için bir konuda söylenecek şeylerin tek başına yeterli olmadığını, aynı zamanda bunların derli toplu, düzenli bir şekilde ifade edilmesi gerektiğini belirten Bağcı (2013: 100), ancak planlı bir yazının tutarlı olacağını ve kendi içinde bütünlük arzedeceğini ifade ederek planın önemine işaret etmiştir. Karaalioğlu (1992: 89) ise güzel, kolay yazmanın en önemli aracı olarak nitelediği planın görevini, zihinde meydana gelen fikirlere düzen vermek, gereksiz ayrıntıları temizlemek, bir yazının kolay anlaşılır olmasını sağlamak, konuda birliği gerçekleştirmek, boş ve doldurma sözlerin kullanılmasını önlemek, fikirlerin konu ile ilgili olarak ölçülü bir biçimde anlatılmasına yardım etmek şeklinde belirlemiştir.

Yazılı anlatım ürünü, bütün metin türleri bakımından genel olarak dış görünüş (şekil) ve içerik yönünden planlanır. Yazının kâğıda nasıl yerleştirileceği, kâğıdın alt, üst, kenar boşlukları, satır aralıklarının vs. ayarlanması gibi hususlar şekil yönünden planlamanın içinde yer alırken düşüncelerin yerli yerinde sıralanması yani hangi düşüncenin nereye yazılacağı içerik planlamasına girmektedir. Sayfa düzeni, imla, noktalama, dil bilgisi kurallarına uygunluk, paragraf bölümlenmesi, malzemenin kullanılışı gibi yazının dış yapısıyla ilgili düzenlemeler biçimsel planlama olarak adlandırılır. Yazının, düşüncelerin belli bir plan doğrultusunda anlatılmasına katkı sağlayan giriş, gelişme ve sonuç olmak üzere üç bölümden oluşması ise içerik planlamasını oluşturur. Düşünce yazıları ile anlatma esasına bağlı kurmaca metinler yazma planı bakımından birbirinden farklı olup ikinci türdeki metinlerde giriş, gelişme

ve sonuç bölümlerinin yerini serim, düğüm ve çözüm bölümleri almaktadır (Gündüz ve Şimşek, 2016: 159-163).

Giriş bölümü, yazının tanıtımını sağlayan başlangıç bölümü olması yönüyle dikkatlerin yazıya çekilmesini sağlama veya tersi bir görev icra eder. Bu da giriş bölümünün ilgi çekici olmasını gerektirir. Bu kısmın, konunun özelliğine göre bir veya birkaç paragraftan oluşabileceğini belirten Gündüz ve Şimşek (2016: 160), yazının okura sunulduğu bölüm olması yönüyle okurun ilgisini çekmesi, yazıda anlatılacakların ipuçlarını vermesi ve bu bölümde konunun, ana hatlarıyla ortaya konması gerektiğini ifade eder.

Konunun açılımının yapıldığı ve yine özelliğine göre uzun veya kısa olabilecek gelişme bölümünün yazılmasında ise hedef kitlenin dikkate alınması gerekir. Yine bölümün kolayca anlaşılır, mantık bütünlüğüne sahip, kısa, öz ve yalın, ilgi çekici, inandırıcı, açık ve özgün olması; olaylar ve anlatılanlar arasında sebep sonuç ilişkisi kurulması gerekir (Gündüz ve Şimşek, 2016: 165-167).

Sonuç kısmı ise yazılanların toparlanarak bir sonuca ulaşıldığı bölümdür. Yazar bu bölümde sonuçları maddeler şeklinde yazabileceği gibi yazısını etkili bir cümle ile de bitirebilir. Konuyla ilgili çözüme ve yargıya varılan bölüm olarak tanımlanan sonuç bölümünün, kendisinden sonra bir ifadeyi gerektirmeyecek ve okuyucunun zihninde bir şeyler bırakacak şekilde kuvvetli cümlelerle bitirilmesi gerekmektedir (Bağcı, 2013: 102).

2.2.7.2.3. Yazılı Anlatımda Kelime

Kısaca, en küçük anlamlı birim olarak tanımlanabilen kelime, yazılı ve sözlü anlatımı gerçekleştiren temel öge olması yönüyle üzerinde durulması gereken önemli bir unsurdur. Yazılı ürün aracılığıyla hedeflenen bir maksadın yerine getirilebilmesinde, anlatılacak konunun yeterli düzeyde açıklanıp okuyucuya aktarılabilmesinde, düşüncelerin istenilen şekilde yazıya dönüştürülmesinde kelimelerin rolü büyüktür. Zira bütün bunlar hatta daha fazlası kelimelerle hayata geçer, insan kelimelerle hisseder, düşünür, kendini ifade eder. Bu bakımdan kelimelerin doğru, yerli yerinde kullanılması oldukça önemlidir.

Dil yanlışlarının büyük bir kısmı kelime, deyim ve diğer kelime gruplarının taşıdıkları anlamlara ve görevlerine dikkat edilmeden rastgele kullanılması sonucu meydana gelir. Bu sebeple duygu, düşünce ve hayallerin karşılığı olan kelimelerin seçiminde çok titiz davranmak gerekmektedir (Bağcı, 2013: 105). Kelimelerin canlı

cansız varlıkları, kavramları, hareketleri ve onların hallerini karşıladığını, ana diline hâkim olmanın kelimelere hâkim olmak anlamına geldiğini belirten Aksan (1978: 23), fikir, duygu ve hayallerle bunlara ait bütün özelliklerin onlarla ifade edildiğini, her kelimenin bir düşünceyi yansıttığını belirtir.

Zihinde tasarlanan düşüncelerin derlenip toparlanarak kâğıt üzerinde görünür kılınmasını sağlamada birinci derecede rol oynayan kelimeler ve onların türevleri, bu düşüncelerin okuyucu tarafından kavranıp anlamlandırılmasında, hatta onlardan yepyeni anlamlar üretilmesinde oldukça önemlidir. Yine düşüncelerin doğru ifade edilebilmesi, bunları tam karşılayan kelime seçimine bağlıdır. Bu da kelime seçimine gösterilmesi gereken özenin derecesini ortaya koymaktadır. Düşünce ve duyguları tam olarak anlatabilmek için sözcüklerin özelliklerini tanımak, onları bu özelliklerine göre doğru ve yerinde kullanmak gerektiğini dile getiren Kantemir (1997: 183-184), her sözcüğün cümlede belirli bir yerde bulunmasının, söylenmek istenene uygun bir görev görmesinin lüzumuna işaret eder. Sözcük kullanımında dikkat edilecek hususlara değinen Göğüş (1978: 255-257) ise, sözcükleri anlama uygun, bağlamında kullanma; yanlış sözcük kullanmama, Türkçe sözcük kullanma, terimden kaçınma, ağız ve argodan sakınma, gereksiz sözcük kullanmamanın önemine dikkat çeker.

Burada önemli olan nokta, düşünceyi ifade edecek kelimenin seçimi kadar bu kelime birikimine sahip olma konusudur. Yazma uğraşı içinde olan her bireyin sahip olması gereken en önemli aracın dağarcığındaki kelimeler olduğunu söyleyen Göçer (2019: 86), bu açıdan donanımlı bireylerin duygu, düşünce, hayal, tasarı ve yaşantılarını amaca ve anlamına uygun bir şekilde dile getirmelerinin daha kolay olacağını, kelime hazinesini zenginleştirmenin ilk şartının da okumak olduğunu ifade eder. Bu bakımdan iyi bir yazılı ürünün ortaya koyulabilmesi için yazma etkinliklerinde, kelimeleri yerli yerinde kullanma kadar kelime hazinesini geliştirme çalışmalarına da gereken önem verilmelidir.

2.2.7.2.4. Yazılı Anlatımda Cümle

Paragrafları oluşturan dil birlikleri şeklinde tanımlanabilen cümle, metnin iletmek istediği mesajları taşımakla görevlidir. Buna bağlı olarak cümlelerin çok iyi kurgulanması, cümleleri oluşturan sözcüklerin çok iyi seçilmesi gerekir. Bu husus ise üslup konusunda dile getirildiği gibi kişinin bilgi birikimi, hayata, olaylara bakış açısı ile yakından ilgilidir. İşte bu bakış açısı metnin türüne, mesajına göre farklılık gösterir.

Bundan ötürü birey, metni oluştururken metnin türünü, mesajını, hedef kitesini, amacını göz önünde bulundurur.

Karahan'ın (2004: 9) bir düşüneyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisi şeklinde tanımladığı cümle, yazılı anlatımın temel birimlerindedir. Duygular, düşünceler cümlelerle dile getirildiğine göre yerinde, tutarlı, düzgün, dil kurallarına uygun cümle kuruluşu yazılı anlatımda önemli bir yer tutar. Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarından olan; öğrencilerin, “Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarını sağlamak” (MEB, 2015: 5) maddesinde de vurgulandığı gibi iyi bir cümlenin ilk şartı yazma kurallarına uygunluktur.

Metnin okuyucu tarafından anlaşılması, yani yazarın iletmek istediği mesajın okuyucu tarafından alınması için metni oluşturan cümlelerin dil kurallarına uygunluk yanında mantıksal düzgünlük, anlatımda açıklık, duruluk/yalınlık, ahenk ve akıcılık, doğallık (Gündüz ve Şimşek, 2016: 97-99) gibi niteliklere sahip olması gerekir. Bu özelliklere sahip cümlelerden oluşan nitelikli bir yazılı ürün oluşturabilmek için yazma eğitiminde cümle düzeyinde çalışmalara yeterince yer verilmelidir.

2.2.7.2.5. Yazılı Anlatımda Paragraf

Herhangi bir konuda yazılmış bir metnin ana fikrini farklı bir yönüyle açıklayıp destekleyen, onu çeşitli bakımlardan tamamlayan cümle birlikleri şeklinde tanımlanabilecek olan paragraf, yazılı anlatımın önemli bir unsurudur. “İyi bir paragraf, sağlam bir temel cümlenin çevresinde mantıklı olarak düzenlenmiş cümlelerden oluşmaktadır (Gündüz ve Şimşek, 2016: 88).” Yazılı bir ürün kelime, cümle ve bunlardan meydana gelen paragraflarla oluşturulduğuna göre paragraf, Cemiloğlu'nun (2009: 9) belirttiği gibi düz yazının anlatım birimidir. Sözcüğün anlam birimi, cümlenin yargı birimi olarak kabul edilmesi gibi bütünlük anlayışıyla hazırlanan paragrafın da anlatım birliği birimi, yani anlatımın en küçük parçası olduğu kabul edilebilir. Öyle ise paragraf yazının, kendi içinde giriş, gelişme, sonuç bölümlerinden oluşan ve bütünlük arzeden, aynı zamanda bütünün anlamlı bir parçası olan bölümü şeklinde tarif edilebilir.

Paragrafta anlam bütünlüğünü sağlamak için cümlelerin, aynı düşünce etrafında kurgulanması ve buna bağlı bir şekilde zincirleme olarak birbirine bağlanması gerekir. Yani bir yazının ayrıntılarının, ana fikri açıklayan yardımcı fikirlerin paragraflarla ortaya konması, bu paragrafları teşkil eden cümlelerin, birbirleriyle uyumlu olmasını ve mantıksal bir bütünlük sergilemesini gerektirirken bir yandan da bağlantı öğelerini

içermesini gerektirir. Ayrıca yine Cemiloğlu'nun (2009: 9-13) belirttiği gibi paragrafta birliği sağlayan tema, konu, bakış açısı ve mesaj gibi ögelerin de göz önünde bulundurulması elzemdir.

Paragrafın uzunluğu ya da kısalığı, içindeki yardımcı fikrin önemine, tartışmayı gerektiren bir nitelik taşıyıp taşımadığına bağlı olarak değişmektedir. İyi bir paragraf, okuyucunun ilgisini canlı tutacak ve taşıdığı fikri açıklayacak uzunlukta olmalıdır (Bağcı, 2013: 118). Buna göre bir veya birden fazla cümleden oluşabilen paragrafta önemli olan tema, konu, ana fikir bağlamında bütünlüğün tesis edilmesidir.

Paragraf oluşturulurken konu ile bağlantılı bir tanıtımdan sonra tanıtılan konunun/kavramın işlendiği ve işlenen doğrultuda kesin bir yargıya gidildiği, yani paragrafın bir plan dâhilinde (Cemiloğlu, 2009: 18) (giriş, gelişme, sonuç) hazırlandığı söylenebilir. Giriş cümleleriyle, paragrafın konusu ve ana düşüncesi ortaya konur. Paragrafın giriş bölümüne, anlatılmak istenen konu/iletilmek istenen mesajın ilgi çekici kavramlarla tanıtılması ile başlanabilir. Yine bu bölümde enteresan ve okuyucunun dikkatini konuya çekebilecek tarzda hazırlanmış sorular yöneltilebilir. Böylece etkili ve çarpıcı bir üslup kullanılarak okuyucuda yazılı ürünü okumaya dönük bir merak uyandırılabilir.

Okuyucunun iyi bildiği ögelerden hareketle başlanan bu bölüm dikkat çekici, ilgi toplayıcı, konuyu açıklayıcı, izlenecek amaçları belirtici nitelikte olmalıdır. Bunun için kişisel bir deneyimi, yeni bir olay ya da bir anıyı anlatma; sunulacak düşünceleri içeren bir kavramı, özlü sözü, cümleyi açıklama; istatistiklerden yararlanma; cevapsız bir dizi soru sorma; bir fıkra, nükte anlatma yollarından biri seçilebilir (Güneş, 2014: 175).

Paragrafın giriş cümlesi kısa, sade ve anlaşılır olmalıdır. Yazılacak yazının türüne, konusuna ve seçilecek anlatım biçimine göre giriş cümlesi kesin bir yargı, konuyla ilgili bir olay, bir atasözü, özdeyiş ya da bir alıntı cümlesi olabilir. Paragrafın giriş cümlesinde cümle başı bağlaçları, cümle başı edatları ile zamirler bağlayıcı öge olarak bulunmamalıdır (Akbayır, 2006: 124). Paragrafın konusuna dair ipuçlarının verildiği giriş cümleleri, anlam bütünlüğünü sağlamakla birlikte bazen konuyu belirgin olarak ortaya koymayabilir. Bilgin'in (2013: 602) ifade ettiği gibi konu zincirleme bağlantı içindeki diğer cümlelerde ortaya çıkar. Bu tür paragraflarda tümevarımlı anlatımlardan yararlanır.

Konuyla ilgili detayların ele alınıp incelendiği gelişme cümleleri, "işlenen konuyu besleyen, giriş cümlelerindeki yargıya dayanak oluşturan bir özellik gösterir (Bilgin, 2013: 603)." Giriş cümlesinde öne sürülen düşünce, gelişme cümleleriyle

benzerlik, zıtlık gibi yönlerden geliştirilip yardımcı düşüncelerle desteklenir. Bir anlamda “bütün olarak verilen konu/düşünce parçalarına ayrılarak analiz edilir (Cemiloğlu, 2009: 39)”. Örneklerle zenginleştirilerek konunun okuyucu tarafından anlaşılmasına çalışılır. Ana fikrin taşıyıcısı olan cümle istatistiklerden, gözlemlerden, yapılan deney sonuçlarından, farklı kaynaklardan, tümevarım, tündengelim metotlarından yararlanılarak açılıp geliştirilmelidir (Yılmaz, 2006: 270).

Giriş ve gelişme cümlelerinde söz edilen hususlar, sonuç cümlelerinde derlenip toparlanarak sağlam, çarpıcı, etkileyici bir cümle ile sonlandırılır. Paragrafın bütününde verilmek istenen mesaj, ana fikir sonuç cümlesiyle ortaya konur.

Metnin giriş, gelişme ve sonuç bölümü paragrafları da bu bölümlerin yapısıyla uyumlu olarak hazırlanır. Giriş paragrafı; yazının konusu, hangi bakış açısıyla ele alındığı, ana fikri ile ilgili ipuçlarının bulunduğu bölümdür. Gelişme paragrafları ana hatlarıyla tanıtılan konunun detaylarıyla işlendiği, temel dayanaklarının örneklerle, benzerliklerle, zıtlıklarla, sebep sonuç ilişkileriyle ortaya konduğu bölümdür. Sonuç paragrafı ise “girişten başlayarak bütün yazıyı kucaklayan bir özelliğe sahiptir ve yazının bütünlüğünü göstermesi açısından önemlidir (Bilgin, 2013: 610).”

2.2.7.2.6. Yazılı Anlatımda Başlık

Yazının künyesi sayılabilecek olan başlık, yazının olmazsa olmaz unsurlarındandır. Yazıda ele alınan konuyu yansıtmaya, konunun ipuçlarını verme, okuyucunun ilgi ve dikkatini yazıya çekme gibi işlevleri olan başlığın, Bağcı'nın (2013: 126) ifadesiyle yazıyı okutturacak bir istek uyandırabilme gücüne sahip olması, yazının ruhunu yansıtmasına bağlıdır. Yine başlığın, yazının ana fikrini ifade eden bir unsur olduğunu belirten yazar, bu sebeple konudan ayrı düşünülemediğini dile getirir.

Bu noktada başlığın çeşitli niteliklere sahip olması gerektiği söylenebilir. İyi bir başlıkta bulunması gereken özellikler, okuyucunun ilk karşılaştığı unsur olduğundan dolayı onda merak uyandıracak şekilde ilgi ve dikkat çekici, kısa ve öz, anlamlı, orijinal ve doğru olma, okuyucuyu yanıltıcı bilgiler sunmama, konuyu tam olarak kapsama ve kısaca tanıtma, yazıda anlatılanları yansıtabilme; kim, ne, niçin, nasıl sorularına cevap verebilme (Aktaş ve Gündüz, 2001: 65; Bilgin, 2013: 605) şeklinde açıklanmıştır.

Özetle söylemek gerekirse iyi bir başlık okuyucuyu metne çekerken tersi durum metinden uzaklaştırabilir. Dolayısıyla yazma eğitiminde öğrencilere, yazılarına uygun başlık belirleme becerisinin de mutlaka kazandırılması gerekmektedir.

2.2.7.2.7. Yazılı Anlatımda Dil ve Üslup

Bireysel farklılıklardan kaynaklanan üslup konusu, yazılı anlatımın en önemli unsurlarından biridir. Her bireyin zihinsel, bilişsel, duygusal, eğitsel, sosyal, ekonomik, kültürel, ailevî ve daha sayılabilecek pek çok yönlerden sahip olduğu alt yapı, birikim, deneyim ve bunların dışı vurumu birbirinden farklıdır. Dışa vurum araçlarından biri olan yazılı anlatımla, bir bakıma işte bu alt yapılarını yansıtır. Fransız yazar Buffon'nun (1707-1788) "Üslub-ı beyan aynıyla insandır." Sözü bu durumu çok güzel özetlemektedir.

İnsan resim, müzik, mimarî, edebiyat gibi sanat alanlarında sunduğu ürünlerde, kendini değişik yönlerden yansıtmaktadır. Bu bakımdan malzemesi dil olan yazılı anlatım faaliyetlerinde birey, bu malzemeyi yukarıda sayılan zihinsel, bilişsel vs yönlerden sahip olduğu deneyim, gözlem, birikim, hayal ve tasarıları oranında ve kendine has anlatım tarzı/üslup çerçevesinde kullanır. Kısaca ifade etmek gerekirse kişi, bir yandan kendi fiziksel, psikolojik, zihinsel vb. özelliklerinin etkisiyle üslubunu belirlerken bir yandan da bu üslubu yazılı ürünlerine aksettirir.

Yazarın duygu, düşünce, hayal ve tasarılarını ifade ediş biçimi şeklinde tanımlanabilecek olan üslup, genel olarak çeşitleri, üslubu belirleyen unsurlar ve üslubu oluşturan unsurlar (üslup özellikleri) alt başlıkları altında ele alınmıştır.

1. Üslup Türleri: Bir dilin, sanatçı yazarlar elinde, ince bir zevkle ve sanatçının kişiliğini gösterir tarzda işlenmesi; duygu, düşünce ve hayallere en güzel biçimlerin kazandırılması olarak tanımlanan üslubun, günümüze kadar yerli ve yabancı kaynaklarda akıcı, bayağı, canlı, çocuksu, estetik, hoyrat, özentili, parçalı, pitoresk, renkli, süslü, sürükleyici, yalın, yapma, yüce, zarif, zengin diye nitelendirilebilecek çeşitlerinden bahsedilmiştir (Özkan vd., 2006: 692). Rezaizade Mahmut Ekrem ise Talim-i Edebiyat adlı eserinde (2016: 259-274) üç üslup türünden bahseder:

Üslûb-ı Sâde: Yapmacıksız, günlük, doğal üslup.

Üslûb-ı Müzeyyen: Süslü üslup (mecaz ve diğer sanatlara çok yer verilir).

Üslûb-ı Âlî: Yüksek üslup (düşünce ve duyguların asillik ve yüceliğine, anlatımın sağlamlığına önem verilir).

2. Üslubu Belirleyen Ögeler: Yazılı anlatımda ne yazıldığı değil nasıl yazıldığı sorusuna cevap teşkil eden üslup Göçer'e (2019: 142) göre, yazarın verdiği mesajın kabul görmesinde en büyük etkendir ve üslubun biçimlenmesinde yazının amaç ve türü de rol oynamaktadır. Üslubu zihnin fizyonomisi olarak nitelendiren Schopenhauer ise (2019: 98), mizaç veya kişilik için beden fizyonomisinden daha fazla ipucu

sunduğunu ifade ederek üslubun oluşmasında yazarın zihin ve ruh dünyasının etkisini, başka bir deyişle üslup-yazarın ruhsal dünyası etkileşimini ortaya koymaktadır.

Üslubun, büyük ölçüde yine yazarın kişiliğiyle, dünyayı görüş ve algılayış biçimiyle, yazının yazıldığı dönemle, yazarın bağlı olduğu düşünsel akımla ve yazının türüyle ilgili olduğunu belirten Özdemir'e göre (2002: 27) üslup; türden türe, sanatçıdan sanatçıya dönemden döneme değişiklik göstermektedir. Bu tespitler ışığında, üslubu belirleyen unsurlar yazının amacı, metnin türü, yazarın kişilik özellikleri, dünyayı görüş ve algılayış biçimi, bağlı olduğu düşünsel akım, yazının yazıldığı dönem, yazının konusu, hedef kitlenin özellikleri ve durumun gerektirdikleri şeklinde ifade edilebilir. Özkan vd. (2006: 692) bunlara ek olarak edebiyat ve sanat geleneği, yazarın politik görüşü, yaşı, erkek veya kadın oluşu, eğitim ve öğretimi, dilinin bağlı olduğu dil grubunun lengüistik özelliği ve benzer durumları da üslubu belirleyen faktörler arasında saymışlardır.

3. Üslubu Oluşturan Unsurlar: Üslubu oluşturan unsurlar (genel üslup özellikleri) ise dil kurallarına uygunluk, anlatımda açıklık, duruluk/yalınlık, âhenk ve akıcılık, doğallık, kelime seçimi ve sözde tasarruf, söz sanatlarından yararlanma, tekrara düşmeden yazma şeklinde ortaya konmuştur (Özdemir, 2002; MEB, 2006; Göçer, 2019).

3.1. Dil Kurallarına Uygunluk: Yazılı anlatım ürününde bulunması gereken genel üslup özelliklerinin başında dil kurallarına uygunluk gelir. Bir metinde anlatılmak istenenlerin hedef kitleye ulaştırılabilmesinde bu faktör büyük önem taşımaktadır. Yazıldığı dilin kurallarını yansıtmayan bir metnin anlaşılmasında güçlükler yaşanır.

Dil kurallarına uygunluk; cümlede, cümlelerden oluşan paragrafta ve dolayısıyla bunlardan oluşan metnin tamamında aranan bir özelliktir. "Bu özellik; sözcüklerin doğru seçimine, yerinde kullanılmasına, Türkçenin cümle yapısına uygun olmasına ve cümle öğelerinin birbiriyle uyumuna bağlı olup bunlardan birinin eksikliği, cümle yapısının bozulmasına yol açar (Gündüz ve Şimşek, 2016: 97; Göçer, 2019: 68)." Cümle yapısı bakımından kusurlu paragraflardan oluşan bir metnin, kastettiği amacı gerçekleştirmesi mümkün görünmemektedir.

Şiirde veya öyküleyici metinlerde olduğu gibi, metnin yazılış amacına göre değişebilmekle birlikte, Türkçe söz dizimi genel olarak özne, dolaylı tümleç, zarf tümleci, yüklem şeklindedir. Buna göre Gündüz ve Şimşek (2016: 98), dil kuralları bakımından başarılı bir yazının; farklı dizilişteki cümlelerin mantıksal bir sıralamasından ve düzenlenmesinden oluştuğunu belirtir. Bu durumda yazılı anlatım

ürününde, dil kurallarına uygunluk için sadece söz dizimi kurallarının değil mantıksal bütünlüğün de sağlanması gerekmektedir.

Yerli yerinde oluşturulmuş söz dizimine sahip cümlelerden meydana gelen bir metnin, okunabilirlik düzeyi artacağı gibi aynı zamanda, anlamayı kolaylaştırma, okuyucuyu metne çekip odaklanmayı sağlama, dolayısıyla o metinden faydalanma gibi pek çok işlevi beraberinde getireceği de muhakkaktır. Bunun için yazma esnasında bu özelliğe çok dikkat edilmesi gerekmektedir.

3.2. Anlatımda Açıklık: Bir metni oluşturan cümlelerin kastettiği anlamı tam olarak yansıtabilmesi, yanlış yorumlara veya belirsizliğe yol açmaması için açık yani kolayca anlaşılabilirliği gerekmektedir. Sözün ya da yazının kolayca anlaşılır olması (Yörük, 1984: 8; Akalın, 1980: 9) şeklinde tanımlanan açıklık, bir metinde bilgi ve düşüncelerin doğru, inandırıcı olması, seçilen kelimelerin uygunluğu, zamirlerin yerinde ve doğru kullanılması ile sağlanır (Kavruk vd., 2002: 154). Cümlelerde gereksiz sözcük ve sözlerin kullanılmaması, sözün gereksiz yere uzatılmaması, bilinçsizce yapılan tekrarlardan kaçınılması, düşünceyi tam karşılayan sözcüklerin kullanılması, düşünce ve duyguların zihinde oldukları gibi sıralanması, sözcüklerin özenle seçilip tam yerinde kullanılması, cümlelerin dolambaçsız söylenmesi de anlatımda açıklığı sağlayan etkenler arasında sayılabilir (Gündüz ve Şimşek, 2016: 98; Yörük, 1984: 8).

3.3. Duruluk/Yalınlık: Yazıda veya konuşmada cümlelerin, gereksiz sözlerden ve uzatmalardan arınmış olması; amacı, verilmek isteneni, eksiksiz ve en kestirme şekilde anlatabilmesi niteliği olarak tanımlanan duruluk, duygu ve düşüncelerin özlü bir şekilde ifade edilmesi, gereksiz uzatmalardan kaçınılması ile sağlanabilir. Atasözleri ve özdeyişlerde açıkça görülebilen bu nitelikteki yazılardan bir tek sözcük çıkarmak bile imkânsızdır (Yörük, 1984: 38; Kantemir, 1991). Yazının gösterişten uzak, kısa ve doğrudan gerçek anlatımla oluşturulması (Kantemir, 1991) şeklinde tanımlanan yalınlık ise, anlatımda aşırılıktan sakınma, sade bir dil kullanma, anlaşılır dilden uzaklaşmama ve yapmacıksız, doğal, samimi bir dil kullanma ile sağlanabilir (Kavruk vd., 2002: 154-155).

Yazılı anlatımda duygu ve düşüncelerin açık, net, duru ve yalın bir şekilde anlatılması yazının akıcı bir şekilde okunmasını sağladığı gibi, aktarılacak istenen olay, durum, görüş vb.nin de okuyucunun zihninde net olarak belirmesine yardımcı olmaktadır. Bu da bilgilerin doğal bir üslupta verilmesi, cümlelerin abartı ve gösterişten uzak, birbiriyle uyum içinde olmasıyla elde edilebilir. Doğallıktan uzak, aşırı süslü, karmaşık anlatımlar yazının maksadını gizleyebilmekte ve yazının anlaşılmasını

engelleyebilmektedir. “Eş anlamlı kelimelerin yan yana kullanılması, fiilimsi ekleri alan kelimelerin cümlede arka arkaya gelmesi, bağlaçların art arda kullanımı, anlatımda abartı ve süse kaçma da duruluk ve yalınlığı zedeleyen unsurlardan sayılabilir (Kavruk vd., 2002: 154).”

3.4. Âhenk ve Akıcılık: En küçüğünden en büyüğüne yazılı anlatımın malzemelerini oluşturan birimlerin birbiriyle uyum içinde bağlanmasıyla sağlanan âhenk, önemli üslup özelliklerinden biridir. Hecelerin, kelimelerin, cümlelerin birbiriyle tutarlı bir şekilde, bütünlük içinde ve düzgünce dizilmesi âhengi sağladığı gibi tersi durum da bozabilir. “Şiir ve nesirde kelime ve cümlelerin bir musiki etkisi yapacak şekilde art arda sıralanması ile oluşturulan uyum diye tanımlanan bu üslup özelliği, yerine göre benzer seslerin bir arada kullanılması (seci, aliterasyon, asonans) yoluyla ortaya konabilir. Çıkış yerleri yakın olan seslerin bir arada bulunması, tekrar sıklığı, aynı fonksiyondaki eklerin art arda kullanımı ise âhengi bozan durumlardır (Yetiş, 1988: 516).”

Yine her türlü anlatımda seslerin kulağa hoş, tatlı gelmesi özelliği olarak tanımlanan âhenk, hecelerın yapısına, hece ve kelimelerin sıralanışına, cümlelerin dizilişine ve sıralanan ses bölümlerinin birbirine uygun olmasına bağlıdır. Okunuş ve söylenişleri zor olan kelimelerin, birbirine yakışmayan seslerin bir arada kullanılması ise âhengi bozar. Eskiden belagat kitaplarında fesahat kelimesiyle karşılanan âhengin; kelime âhengi, cümle âhengi ve taklidî âhenk gibi üç türünden (Akalin, 1980: 12) bahsedilmektedir.

Yazılı anlatımı oluşturan kelimelerin seçimi, dizimi ve aralarındaki ilişki bu anlatımın söyleyiş değerini ortaya koyduğu gibi, kelimelerin sesleri de anlatımın âhengini ve ses düzenini gösterir. Anlam zenginliği ve ses düzeni, kelimelerin ses ve mana bakımından birbiriyle uyum içinde zincirlenip bağlanmasıyla oluşmaktadır (Erkul, 2004: 77-78).

Akıcılık ise metnin hiçbir engele takılmadan akıp gitmesi, dönüp tekrar tekrar okumaya gerek kalmadan, bir çırpıda anlamaya elverişli, pürüzsüz ve düzgün olmasıdır. Gereksiz yinelemeler ve aynı fonksiyondaki eklerin peş peşe kullanımı, gereğinden fazla uzun ve anlaşılması zor cümleler akıcılığı bozan unsurlardır. Basit, zihinde kalması kolay, sade, özentisiz cümle kurulması, kolay söylenişli kelime kullanımı ise akıcılığı sağlamada etkili öğelerdir (Yörük, 1984: 9; Bilgin, 2006: 566).

Benzer şekilde söz ve yazıda anlatımın karmaşıklığından uzak, dil ve düşünce yönünden güçlük çıkarmadan anlaşılma, söyleniş ya da okunuşu çok kolay ve rahat sürdürebilme özelliği olarak tanımlanan akıcılık, düşüncelerin herkesçe bilinen ve kolay söylenebilen sözcüklerle anlatılması, cümlelerin kısa ve yapı bakımından doğru olması ile sağlanır (Akalin, 1980: 13; Püsküllüoğlu, 2008: 13). Sanat yapma gayesiyle süslü, çetrefilli anlaşılması güç ifade yoluna gitmek, metnin akıcı bir şekilde okunmasını engellediği gibi okumaya ve hatta yazmaya karşı da olumsuz tutumlar geliştirilmesine yol açmaktadır.

3.5. Doğallık: Anlatımın samimî, içten, dilin alışılmış doğasına uygun, yapmacık ve zorlamalardan uzak olması doğallık olarak adlandırılabilir. Doğallık, kullanılan sözlerle ifade edilen duygular arasında uyum olmasını gerektirir. Yani duygu ve düşünceler, bunları tam olarak, yerli yerinde karşılayan sözcüklerle ve günlük konuşma diliyle ifade edilirse anlatımın doğallığından söz edilebilir. Doğallığı, anlatımın yapaylıktan, yapmacıklıktan, zorlamalardan, süslemelerden uzak olması diye tanımlayan Bilgin (2006: 566), bu özelliğin inandırıcılığı sağlayan önemli etmenlerden biri olduğunu belirtir.

3.6. Kelime Seçimi: Dildeki anlamlı en küçük birim olarak tanımlayabileceğimiz kelimeler yazılı ve sözlü anlatımın temel yapı taşlarıdır. Sözcüklerle düşünen birey, yine onlar yardımıyla düşüncelerini ifade eder. Sözcüklerle inşa edilen bir metinde yazar, onlar aracılığıyla meramını, amacını ortaya koyar. Bundan dolayı bu yapı taşlarını yerli yerinde, bağlama uygun ve mantıksal düzen içinde seçerek kullanır. Duygu ve düşünceler amaca, iletilecek mesaja, okuyucu kitlesine, yazının türüne en uygun şekilde seçilen kelimelerle ifade edilir. İyi bir yazıda bütün parçalar olması gereken yerdedir, eksik veya fazla bir kelime bulunmamaktadır.

Metnin örüntüsünü sağlayan kelimelerin maksada uygun, doğru yerde kullanımı bireyin ana diline hâkimiyetinden ileri gelmektedir. Fikir, duygu ve hayallerle bunlara ait bütün özellikler kelimelerle ifade edilir. Her kelime bir düşünceyi yansıtır, hatta düşünceyi tamamlar (Aksan, 1978: 23). İyi bir yazı iyi düzenlenmiş paragraflardan, paragraflar iyi cümlelerden, cümleler ise doğru ve yerinde kullanılmış sözcüklerden oluşur (Tansel, 1978: 68). Duygu, düşünce ve hayallerin eksiksiz, doğru ve etkili bir biçimde iletilmesi için en uygun sözcüklerin seçilmesi gerektiğini belirten Yakıcı (2008: 52-53), böylece kelimelerin cümle içinde bütünlüğe kavuşturulmuş olacağını belirtir. Doğru, iyi ve güzel bir cümle kurmak için sözcüklerin dil içinde kazandıkları değerleri bilmek gerektiğini de vurgular.

Yazılı ve sözlü anlatımı zenginleştirmek amacıyla kelimelerin eş anlamlılık, karşıt anlamlılık, eş seslilik, terim anlam, yan anlam gibi birçok yönlerinden faydalanılır. Yazılışları farklı ama aynı anlamlı sözcüklere anlamdaş (eş anlamlı), zıt anlamlı sözcüklere karşıt anlamlı, yazılışları aynı ama anlamları farklı olanlara sesteş (eş sesli) ve anlamları birbirine yakın küçük farklılıkları karşılayanlara ise yakın anlamlı (nüanslı) sözcükler denir (Gündüz ve Şimşek, 2016: 83). Burada kelimelerin, kavramların insanın iç dünyasında, zihninde uyandırdığı izlenim diye tanımlanabilecek olan duygu değerinden de bahsetmek gerekir.

Sözcükler, akla gelen ilk anlamları (temel anlam) dışında kişiden kişiye değişebilen çağrışımlar uyandıran anlamlar da yüklenirler. Bir sözcüğün korku, sevinç, ümit, özlem gibi ruhsal durumları yansıtması onun duygu değerini gösterir. Özellikle terim olarak kullanılan bazı kelimelerde görülmeyen bu durum ölüm, savaş, yangın, bayrak, vatan gibi kelimelerde belirgin bir şekilde hissedilir. Bunun gibi, değişik duygulanımlara yönlendiren, çağrışımlar uyandıran kelimelerin duygu değeri taşıdığı söylenebilir.

Bir göstergeye bağlı olarak insanda uyanan çeşitli duygular, beliren çağrışımlar (Aksan, 2015: 194) şeklinde tanımlanan duygu değeri, kelimeleri anlamca zenginleştirdiği gibi bu kelimelerin yer aldığı metne de derinlik kazandırmaktadır. Zira her okuyucu için farklı anlamlarla yüklü, duygu yönünden zengin bu metinler, ayrıca her okumada da farklı bir mana kazanmaktadır. Kelimelerin duygu değerleri kişilerin buldukları çevreye, eğitim durumuna, mizaca göre farklılık gösterebildiği gibi genelde ortak değerler de taşıyabilmektedir. Hatta sevgi, aşk, doğum, ölüm gibi evrensel duygu değeri olan kelimelerden de bahsedilebilir. Yine kelimelerin, söyleniş olarak ve okuyucuda uyandırdığı etki bakımından Gündüz ve Şimşek'in (2016: 85) de belirttiği gibi farklı özellikleri vardır. Buna göre bazı seslerin, hecelerin veya sözcüklerin yumuşak, bazılarının sert, bazılarının da duygusal tonda oldukları söylenebilir.

Yazılanların anlatılmak isteneni tam ve doğru bir şekilde ifade etmesinde kelimelerin oynadığı rol büyüktür. Bu da yazılı anlatımda kelime seçiminin önemini ortaya koymaktadır. Düşüncelerin iyi ifade edilmesinde, ifade edilenlerin okuyucu tarafından doğru anlaşılmasında kelimeler büyük rol oynar. Bir yazının esas dokusunun oluşumunda temel unsur olan kelimelerin, yazma aşamasında özenle seçilmesi, yerli yerinde ve anlam çeşitliliği içinde kullanılması bu bakımdan önemlidir. Ancak burada ihmal edilmemesi gereken şey, bu dil malzemelerinin okunanların anlaşılmasını engelleyecek güçlükte olmamasıdır. Genel olarak hedef kitlenin düzeyine göre, güncel

olarak yaygın bir şekilde kullanımda olan kelimelerin tercih edilmesine özen gösterilmelidir.

Okuyucu kitlesinin aşına olmadığı, anlamakta güçlük çekeceği, hatta kullanımdan düşmüş söz ve ifadelerin kullanılmasının önüne geçilmesi hususu da yazma eğitiminde üzerinde durulması gereken önemli bir alandır. Amacın en etkili biçimde aktarılmasını sağlayacak kelimelerle oluşturulmuş bir metin, okuyucunun ilgisini çekmede daha başarılı olacaktır.

3.7. Söz Sanatlarından (Edebî Sanatlar) Yararlanma: Ana malzemesi kelimeler olan yazma etkinliğinde bunların kullanımı da özel bir maharet gerektirir. Metin türlerinin tamamında bu maharet gerekli iken şiir ve hikâye edici olanlarda daha farklı bir anlam kazanır. Bilgilendirici metinlerde kelimelerin temel anlamına karşılık, diğer iki grupta temel anlamın yanında mecaz ve yan anlamlar ön plandadır. Bu bağlamda özellikle şiir ve tahkiyeli metin yazmada geniş ölçüde kullanılan söz sanatları büyük önem arz etmektedir.

Öğrencilerde estetik zevki geliştirmede önemli bir yeri olan söz sanatı/edebî sanat sözlükte, edebiyatta anlatımı zenginleştirmek, renklendirmek ve daha çarpıcı bir duruma getirmek için temelde benzetme esasına dayalı söz ve manaya bağlı anlatım inceliği ve özelliği (TDK, 2005) şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımda da ifade edildiği gibi anlatımı zenginleştirmede ve etkili kılmada, kurgu metinlerini monotonluktan, kuruluştan kurtarıp onlara derin, duygusal anlamlar yükleyerek okuyucunun edebî zevk alacağı bir yapıya büründürmesi yönüyle, özellikle yazılı anlatımda hatırı sayılır bir yere sahiptir.

Bu noktada Kavcar'ın (1999: 21), bireyin estetik zevk ve duyarlılık gelişiminde edebiyatın önemine vurgu yapması, edebî metinlerin bu sanatlarca zengin olmasından ileri gelmektedir. Emiroğlu (2012) ise, ilköğretim ikinci kademedeki söz sanatları öğretimi ile edebî metinlerde bu sanatları fark edebilen, bunların anlatıma olan katkısını kavrayan öğrencinin, sözlü ve yazılı anlatımında bunlardan faydalanarak üslubunu zenginleştireceğini belirtmektedir.

Sever (2008: 34), çocukta estetik zevk uyandırması beklenen metinlerin çocuğun dil ve anlam evrenine uygun, edebî türlerin en niteliklilerinden seçilmesi gerektiğini belirtirken bu metinlerdeki edebî sanatları sezdirmenin önemine vurgu yapmış, bu sanatları kavramanın güzel ve çarpıcı bir yazılı anlatım becerisi kazandırmaya hizmet edeceğini ifade etmek istemiştir.

Edebiyat eğitimi, sanatkârın dil malzemesiyle hayat verdiği estetik değeri haiz edebî metni, varoluş amacı doğrultusunda anlama/anlamlandırma, duyma/duyurma, sezme/sezdirmeye üzerinde odaklaşan bir tür sanat eğitimidir. Bu eğitimin temel amacı ise öğrencinin, yaratılışından getirdiği güzellik duygusunu ortaya çıkarmak, geliştirip zenginleştirmek ve terbiye etmektir. Genç beyin ve ruhlara, evrensel insan ruhunun karmaşık duyarlılıklarını sezdirme, millî zevki tattırma, mensubu olduğu milletin hayat ve kültürünü estetik bir çerçeve içinde tanıtmaya, konuştuğu dilin incelikleri, güzellikleri ve zenginliklerini gösterme de bu eğitimin amaçları arasında sayılabilir (Çetişli, 2006). Bu amaçların gerçekleştirilmesinde mensubu bulunulan milletin kültürü yanında dilinin inceliklerini ve zenginliklerini de yansıtan edebî eserlerden yararlanılması elzemdir. Çetişli'nin bahsettiği amaçlar ve bunların gerçekleştirilmesinde edebî eserlerden faydalanılması hususunun Türkçe eğitiminde, dolayısıyla yazma eğitiminde de geçerli olması ve bunların, söz sanatlarını da aktarmasından dolayı yazma eğitimindeki yerini pekiştirmektedir.

Betimleme ve tanımlamaların yer aldığı edebî metinlerde yazarların bunları daha çok bir şeyi diğerine benzetme yoluyla gerçekleştirdiklerini belirten İşeri ve Demirgüneş (2008: 503), bu sırada göstergelerin yan anlamlarının kullanıldığını ve böylelikle bu metinlerin bilgilendirici metinlerden ayrıldığını ifade ederek söz sanatlarının, farklı türlerde metin yazma becerisinin gelişimine katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadırlar. Bu sanatları ve bunların daha çok şiirde ve öyküleyici metinlerde kullanıldığını öğrenen birey, bir yandan farklı metin türlerini kavrarken bir yandan da yazılı ürünlerini bu farkındalıkla hazırlayacaktır. Edebî nitelikteki metinleri okuyarak bolca söz sanatı ile karşılaşan öğrencinin, bunları yazma etkinliklerinde uygulaması kolaylaşacak ve yazılı anlatımı zamanla daha etkili ve güzel olacaktır.

3.8. Tekrara Düşmeden Yazma: Türkçe Öğretim Programı'nda (MEB, 2006) hedeflenen "Tekrara düşmeden yazar." Kazanımıyla belirtildiği gibi bu öge de yazma eğitiminde çok önemlidir. Sürekli aynı şeylerin tekrar edildiği bir yazının ilgi çekicilikten uzaklaşıp okuyucunun sıkılmasına ve bir süre sonra okumaktan vazgeçmesine sebep olacağı su götürmez bir gerçektir. Bireyin okuma eyleminden zevk alması, okuduklarının etkisiyle başka metinlere, türlere yönelmesi ve dolayısıyla hem dil becerileri bakımından hem de genel olarak gelişip zenginleşmesi, okuduklarının da duygu, düşünce, hayal, anlatım, söz varlığı gibi pek çok yönlerden zengin olmasına bağlıdır. Bu zenginliğin sağlanması ve buna bağlı olarak öğrencilerin monoton,

birbirinin tekrarı cümlelerden oluşmayan, orijinal fikirler sergileyen yazılar ortaya çıkarmaları yazma eğitiminin temel hedeflerinden biridir.

2.2.7.3. Yazım ve Noktalama

Duygu ve düşüncelerin etkili ve kusursuz bir şekilde dile getirilmesi için gerekli unsurlardan biri olan yazım (imla) kelimelerin doğru yazılması esasına dayanır. Yazılı ürünün daha iyi anlaşılmasını sağlaması bakımından önemli olan bu husus, sözcüklerin (ayrı-bitişik), harflerin (büyük-küçük), bazı eklerin yazılışı gibi çeşitli kuralları belirleyerek yazıda anlatım birliği oluşturmayı amaçlar.

Yazım, bir dili belli kurallara göre yazma; o dilin söz varlığını, o dönemde geçerli olan ses, biçim, köken vb. kurallara uygun olarak yazıya geçirme, dildeki sözcükleri ve ekleri kurallarına uygun olarak yazma (Özbay, 2000: 128; Bağcı ve Karagül, 2014: 310; Yakıcı vd., 2008: 315) olarak tanımlanırken yazım kuralları da doğru ve anlaşılır yazmayı sağlayan kurallar bütünü (Aydın, 2019: 78) diye tarif edilmiştir.

Yazma becerilerinin geliştirilmesinde; öğrencilerin, standart Türkçenin kurallarına hâkim olması ve bu becerilerini yazılı anlatımlarına yansıtmaları bakımından yazım (imla) öğretimi önemli bir yere sahiptir (Özbay, 2013: 185). Yazılı anlatımda özensizliğin, gelişigüzel ifadenin, bir kurala bağlı kalmaksızın yazmanın önüne geçmek için oluşturulan yazım sistemi; konuşma dilinin, özellikle de ağız özelliklerinin yazıya etkisini önlemeyi hedefler. Anlatımda birlik ve bütünlüğü sağlayarak yazının estetik olarak da daha güzel olmasını sağlar. Burada yazım kurallarının iki temel işlevinden bahsedilebilir: bunlardan birincisi iletişimi kolaylaştırmak, ikincisi ise yazıda birliği sağlamaktır (Kavcar, 2001).

Bir yazının daha iyi anlaşılması için gereken yerlere nokta, virgöl, soru işareti, ünlem işareti, noktalı virgöl, iki nokta, üç nokta, kısa çizgi, uzun çizgi, tırnak işareti gibi belli işaretlerin konması (Şen, 2011: 145), şeklinde tanımlanan noktalama ise yine yazılı metinlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaya yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Bu manada anlatılmak istenenlerin rahatça ifade edilmesini, kolayca anlaşılmasını sağlamak ve anlam karışıklığına yol açmamak gibi pek çok görev ve amaç yüklenen noktalama işaretleri de duygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, cümlenin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek üzere kullanılan, anlamı pekiştiren, ifadeleri (kelime,

cümle) birbirinden ayırmayı sağlayan imler (Kavcar vd., 2011: 42; Aydın, 2019: 78) olarak tanımlanmıştır.

Yazılı anlatımda maksadın daha rahat anlaşılmasını sağlayan, anlam belirsizliklerini önleyen noktalama işaretlerinin öğretimi konusu da bu açıdan önemlidir. Duygu ve düşüncelerin yazılı olarak anlatımı esnasında söz konusu işaretlerin göz ardı edilmesi, yazının anlaşılmasını zorlaştırdığı gibi kelime grupları ve cümleler arasındaki anlam ilgisini de ortadan kaldırır. Bu manada noktalama işaretlerinin kullanım yerlerini çok iyi bilmek ve ona göre kullanmak yazılı kompozisyonda başarıyı artırır (Özbay, 2000: 122). Bunun için de yazım kuralları ve noktalama konusunun, uygulama çalışmalarıyla öğretilip pekiştirilmesi önemlidir.

2.2.8. Yazma Yöntem ve Teknikleri

Zihinsel, bilişsel, duyuşsal ve motor gelişim sonucunda edinilen basit düzeydeki yazma becerisinin geliştirilmesi, diğer dil becerilerine göre daha zor ve karmaşık bir süreç izlemektedir. Bu becerinin kazanılması için gereken temel şart, bireyin bahsi geçen gelişim aşamalarını başarıyla tamamlamış olmasıdır. Bunu da yazma alanında alacağı eğitim izlemektedir.

Dinleme, konuşma, okuma becerileriyle birlikte geliştirilmesi hedeflenen yazma becerisi, bu alanda alınan eğitimin düzeyi ile doğru orantılı olarak geliştirilebilir. Öğrencilerin, yazma becerilerini geliştirdikçe yazılı anlatım konusunda edindikleri bilgileri uygulayabileceklerini, zihinlerini sürekli olarak kullanabileceklerini ifade eden Raimes (1983: 3) böylelikle öğrenme-öğretme sürecine daha etkin bir şekilde katılabileceklerini belirtirken yazma eğitiminin çift yönlü oluşunu vurgulamıştır. Yazma eğitimi alan ve bu süreçte yazma becerisi aşamalı olarak gelişen birey, yazma etkinliklerini içeren öğrenme-öğretme sürecine daha fazla katılacak, bu da onun yazma becerisini daha fazla geliştirecektir (yazma eğitimi ile öğrenci arasındaki etkileşim).

Burada dikkat edilmesi gereken husus yazma eğitiminin; sadece kuralların, teknik bilgilerin öğretildiği mekanik değil, bununla birlikte yazma çalışmalarının da önem arz ettiği uygulamalı bir süreç olduğudur. İşte çeşitli yöntem ve tekniklerin öğretilip bunların da yazma çalışmalarında uygulandığı bu süreç, daha iyi bir öğrenme için öğrencinin aktif olarak katılımını gerekli kılmakta, teknik ve yöntem bilgisinin önemini pekiştirmektedir. Tam ve kalıcı öğrenmede yöntem ve tekniklerin anahtar görevi üstlendiğini belirten Maden (2010: 771), ulaşılabilecek hedef kadar ulaşma şekli veya yolunun da başarı için vazgeçilmez olduğuna işaret etmektedir.

Burada göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus, yazma becerilerini geliştirmede hangi yöntem ve tekniğin kullanılması gerektiğine karar vermedir. Yazma eğitiminde kullanılacak yöntem ve tekniklerin, farklı öğrenme durumlarına ve dersin içeriğine hitap etmesinin başarı için önemli olduğunu vurgulayan Karadağ ve Maden (2014: 279-280), bu bağlamda kullanılacak yöntem ve tekniklerin temel hedeflerini; etkili iletişim kurmayı sağlamak, sosyal gerekliliklere uygun olarak bireylerin dil becerilerini kazanmalarına ve geliştirmelerine, kendilerini rahat bir biçimde, farklı iletişim durumlarında ifade etmelerine imkân sağlamak şeklinde belirlemişlerdir. Yine diğer dil becerileri ile bütünlük içerisinde açık, etkili, anlaşılır ve kalıcı yazılı anlatım becerisi kazandırmayı amaçlayan, öğrencinin aktif katılımını öğrenme sürecine dâhil eden strateji, yöntem ve teknikleri kullanmanın gereğine işaret etmişlerdir.

Bu kapsamda yazma eğitiminde kullanılabilecek yöntem ve teknikler; not alma, özet çıkarma, boşluk doldurma, kelime ve kavram haritasından seçerek yazma, serbest yazma, kontrollü yazma, güdümlü yazma, metin tamamlama, tahminde bulunma, bir metni kendi kelimeleriyle yeniden oluşturma, bir metinden hareketle yeni bir metin oluşturma (yetizleme çalışmaları), duylardan hareketle yazma, grup olarak yazma, eleştirel yazma, yaratıcı yazma, dikte yöntemi, tümevarım, tüm dengelim, araştırmaya dayalı bilimsel yazı çalışmaları, açıklayıcı yazma çalışmaları, beyin fırtınası, kümeleme ya da salkım oluşturma (cluster) tekniği, bir metin türünde anlatılanı farklı bir metin türünde ifade etme; duvar yazısı, slogan, reklam yazıları yazma, hayal gücünü harekete geçiren yazılar yazma (MEB, 2006: 69-71; Gündüz ve Şimşek, 2016: 171-229; Göçer, 2019: 115-132) şeklinde belirlenmiştir. Öğrenci katılımını en çok sağlayacak, onu en çok motive edecek, zihinsel faaliyetlerini en fazla harekete geçirecek ve uygulaması en kolay olan yöntem ve teknikler, bireysel farklılıklar da dikkate alınarak yazma eğitiminde kullanılmalı ve bu beceri öğrencilerde geliştirilmeye çalışılmalıdır.

2.2.8.1. Not Alma

Hatırda tutmayı kolaylaştıran bir teknik olup dinlenen, izlenen veya okunan materyallerin önemli yerlerinin yazılması esasına dayanmaktadır. Burada asıl gözetilmesi gereken, hatırlanması istenen bölümlerin yazılmasıdır. Not tutan kişi bunları kısaltmalar, kendince kodlamalar yaparak veya anahtar kelimeler oluşturmak suretiyle kaydedebilir.

Not almayı, öğrencinin dinlediği ya da okuduğu konunun özünü yakalamak amacı ile kısaltmalar yapma, konuyu resimleme, sembol kullanma vb. teknikleri kullanma olarak tanımlayan Güneş (2014: 180) not alırken izlenecek yolları,

Metni hızla gözden geçirip üst başlık, alt başlıklar ve görsellere dikkat ederek metin hakkında genel bir düşünce edinme,

Önemli görülen yerlerin altını çizme,

Metnin ana düşüncesini, yardımcı düşüncelerini ve ayrıntılarını belirlemeye çalışma,

Ana düşünceyi merkeze alarak bir zihin haritası oluşturma

Zihin haritasına yerleştirilen kavramlar arasındaki ilişkileri işaretlerle gösterme şeklinde tespit etmiştir.

Yine burada göz önünde tutulması gereken önemli bir nokta da not alma ve not tutma arasındaki farktır. Not almada bir kitap, konferans, seminer veya bir toplantıda başkalarının düşüncelerini olduğu gibi kaydetmeye odaklanıldığını belirten Gelb (2002: 87), not tutmada ise kendi düşüncelerimizi oluşturma, düzenleme ve birleştirmenin, not alma yoluyla öğrendiğimiz düşünceleri kendi düşünce sürecimize tam olarak katmanın hedeflendiğini ifade eder.

Her iki durumda da not almanın işlevi, bir konuda oluşturulan düşüncelerin düzenlenip içselleştirilmesine ve yazılı anlatım için zihinsel ve düşünsel alt yapının hazırlanmasına katkı sağlamak şeklinde ifade edilebilir. Not alma tekniği, daha iyi bir yazılı anlatım becerisi sağlamada diğer yöntem ve tekniklerle de birleştirilerek yazma etkinliklerinde kolayca uygulanabilmesi açısından önemlidir.

2.2.8.2. Yaratıcı Yazma

Bireyin kişilik gelişimine, gizli kalmış yazma becerilerini açığa çıkararak onu yazmaya cesaretlendirip kendini gerçekleştirmesine katkı sağlayan yaratıcı yazma, Oral'a (2008: 8) göre bireyin bir konudaki duygu ve düşüncelerini, hayal gücünü kullanarak özgürce kâğıda dökmesidir. Hayatın farklı alanlarında kendini hissettiren yaratıcılık, bu özelliğin her insanda az da olsa mutlaka bulunduğunu göstermektedir. Ancak yaratıcılık özelliğinin anlam kazanabilmesi, başka bir deyimle işlerlik kazanabilmesi için ortaya çıkarılıp aktive edilmesi gerekmektedir.

Yazma alanında da bireylerdeki bu gizil yeteneği ortaya çıkarmak, bireyin gayretlerinin yanında çeşitli şartların sağlanmasına bağlıdır. Yazmanın sürekli bir çaba ve uğraş olduğunu ifade eden İpşiroğlu'na (2006: 10) göre yaratıcılığın keşfedilmesi

kültürel şartlara bağlıdır, bu bakımdan kısır bir ortamda bu özellik gelişmez. Biraz daha açmak gerekirse daha önce yazılmış veya farklı sahalarda ortaya konmuş eserler insanın yaratıcılığını harekete geçirir.

Yaratıcı yazı hikâye, roman, tiyatro eseri gibi edebî bir metin veya bunlar dışında herhangi bir konuda eğitici ve eğlendirici metin kurgulamayı hedefleyen yazı olarak algılanabilir. Öğrenciler için ikinci tür metin kurgulama becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmekte (Yılmaz, 2006: 249), hayal gücünün yardımıyla ve çeşitli etkinlikler aracılığıyla bu becerilerin geliştirilmesine çalışılmaktadır. Farklı ve ilginç konularda yazma çalışmaları, doğa gezileri, tarihî ve turistik mekân gezileri, şiir dürbünü, diyalog yazma, kelime türetme, kelimenin biten sesiyle sonraki kelimeyi başlatarak cümleler oluşturma, cümle tamamlama, tanımlamalar yapma, akrostiş, adres tarifi, değişik duygulara bürünerek yazma; değişik mekân, zaman ve kişilikte varsayıp yazılar yazma, yazar biyografisini otobiyografiye çevirme, yemek tarifleri, yöneticilere veya meşhurlara mektup yazma, nesnelere konuşmaları, reklam yazma, rüyaları yazma veya rüyalardan öykü oluşturma, sınıf içi telgraf çalışması, her öğrencinin söylediği bir cümleyle hikâye-masal oluşturma, gündemdeki farklı kişiliklerin diyalogları, bilinen bir metnin kelimelerine farklı kelimeler bulma gibi çalışmalar bu etkinliklere örnek olarak verilebilir (Yılmaz, 2006: 253-264).

Sözle ifade edemediği durumları, yaratıcı yazma çalışmaları yoluyla yazıya dökme fırsatı yakalayan birey, cesaretini ortaya koyarak bu alanda kendini gerçekleştirme ve kişiliğini geliştirme imkânı da elde etmektedir. Yaratıcı yazma yönteminin amacı da zaten öğrencilerin yeteneklerini ve üretkenliklerini geliştirerek onların aynı zamanda çok yönlü olarak gelişmelerine katkı sağlamaktır. İpşiroğlu (2006: 13), bu çok yönlülüğe atfen yaratıcı yazma çalışmalarının bireyde, yalnızca yazma değil okuma, çözümlenme, değerlendirme, eleştirme ve tartışma yetilerini de geliştirici bir amacı olduğunu belirtmektedir.

Bireyin, içinde saklı bulunan yaratıcı güçlerin açığa çıkarılarak kendini tanımasını, yapabileceklerinin sınırlarını farketmesini sağlamayı hedefleyen bu yöntem, yazma ve yukarıda bahsi geçen beceri alanlarında başarı sağlayarak onun kendine olan güvenini de artıracaktır. Böylece yetenekleri konusunda farkındalık geliştiren insanın önündeki yazmayı engelleyen faktörlerin etkisi de zamanla kaybolacaktır. Bu sebeplerden dolayı yaratıcı yazmanın, üzerinde ciddiyetle durulması gereken bir yöntem olduğu açıktır.

2.2.9. Yazma Eğitiminde Yararlanılan Metin Türleri

Genel olarak bireye doğru, etkili ve işlevsel bir yazılı anlatım becerisi kazandırmayı hedefleyen yazma eğitiminde, bu amaca hizmetle yapılan yazma çalışmaları, yazma amacı doğrultusunda çeşitli metin türleri üzerinden yürütülmektedir. Sınıflandırılmasında çeşitli kaynaklarda farklılık gözlenen bu türler, İleri (1998: 105) tarafından düşünce değeri olan yazılar, sanat değeri olan yazılar ve yazışmalar şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu tarz sınıflama örneklerinin genellikle metin türleri üzerinden yapıldığını ifade eden Aydın (2019: 83) ise işlevsel, edebî ve akademik yazma türlerinden bahsetmektedir. İşlevsel yazma türünde dilin, genellikle göndergesel ve alıcıyı harekete geçirme işlevlerinin kullanıldığını, günlük hayatta sıkça başvurulan dilekçe, öz geçmiş, mektup, özet, dinlenen veya okunan metinden çıkarılan notlar, elektronik ortam yazışmalarının işlevsel metin türü olarak değerlendirildiğini bildirmektedir.

Yazma eğitiminin en temel kazanımlarından biri olan “farklı türlerde metinler yazma”, bu becerinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Her şeyden önce yazılacak metnin türü, o metnin içeriğini, anlatım tarzını, şeklini, üslubunu vs. belirler. Anlatılmak istenen bir olay farklı türlerde farklı şekilde anlatılır. Örneğin olay gazete haberi olarak anlatılırsa farklı, bir hikâye içinde anlatılırsa farklı veya bir anı metni olarak anlatılırsa (Coşkun, 2013a: 60) farklı metin yapıları kullanılır.

Türkçe Öğretim Programı’nda (1-8. Sınıflar) 5-8. sınıf yazma beceri alanı kazanımlarında, farklı türlerde yazma becerisi

Hikâye edici metinler yazar,

Bilgilendirici metinler yazar (MEB, 2015: 42)

şeklinde ifade edilerek bu konunun yazma eğitimindeki yeri ve önemi dile getirilmiştir.

Yazma eğitimi etkinliklerinde yer alan farklı türlerde metin yazma/yazdırma uygulamaları, öğrencilere kendilerini farklı türlerde ifade etme becerisi kazandırmanın yanında her türe özgü uyulması gereken yazma kurallarından üslup, imla, anlatım tarzı, biçim, konu ve sözcük seçimine kadar farklı alan bilgisini ve bunları kullanma becerisini gerektireceğinden onları bu yönde geliştirmesi bakımından da çok önemlidir. Her türün kendine has şekil ve içerik özelliklerine sahip olması, öğrencilerin yazma becerisi alanında çok yönlü bir gelişme göstermesi demektir. Yine yazma etkinliklerinin farklı türler üzerinden yapılması, öğrencilere yetenekleri ölçüsünde seçim yapma fırsatı sunacağından yazmada onlara kolaylık sağlayacaktır.

Bu hususla ilgili olarak Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda öğretmenin farklı yöntemlere uygun etkinliklerle yazmayı, öğrenciler açısından zevkli hale getirerek onların yazma alışkanlığı kazanmalarına yardımcı olması, hangi türlerde yazmaya yetenekli olduklarını belirleyerek onları başarılı olduğu türlerde yazmaya yönlendirmesi gerektiği (MEB, 2015: 7) belirtilmektedir. Aynı konuyla bağlantılı şekilde bu programın, öğrencilerin gelişimine zihinsel bakımdan da katkı sağlamaya yönelik olarak hazırlandığı şöyle dile getirilmektedir: “Öğrencilerin dilin zenginliklerini tecrübe ederek dil becerilerini geliştirmelerini sağlayacak şekilde tasarlanan Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı, öğrencilerin “sözlü iletişim (dinleme, konuşma)”, “okuma” ve “yazma” öğrenme alanlarındaki kazanımlarla farklı türlerden metinler üzerinde çalışmalar yaparak anlama, anlamlandırma, değerlendirme ve sentezleme becerilerini geliştirmeye odaklanmıştır (MEB, 2015: 4).”

İnsanların ihtiyaçlarının çeşitliliği yazılı ürünlerin de birbirinden farklı yapılarda oluşmasını getirmiştir. Bu da yazılı anlamda farklı türlerin doğmasını sağlamıştır. Edebiyat eserlerinin biçimlerine, teknik özelliklerine ve konularına göre ayrıldığı çeşitler (Kavcar vd., 2011: 70) olarak tanımlanan türler, değişik kaynaklarda çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır. Akyol (2006); metinleri, kurgu ve kurgu olmayan metinler olarak; Aktaş ve Gündüz (2008), öğretici ve edebî metinler olarak, Cemiloğlu (2001) ise metinleri olaya dayalı (hikâye, roman, tiyatro, masal, destan, efsane, fabl, anı ve gezi), düşünceye dayalı (makale, deneme, söyleşi, fıkra, eleştiri, inceleme) ve duyguya dayalı (şiir) türler olarak sınıflandırmıştır. Türkçe (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda ise Türkçe ders kitaplarına alınacak metinlerin türleri hikâye edici, bilgi verici ve şiir olmak üzere üçe ayrılmıştır (MEB, 2015: 9).

Hayat boyu devam eden anadili edinimi/dil kullanımı sürecinde, bir yanda her insanın kullandığı dil bulunurken diğer yanda da sanatçıların (edebiyatçıların) kullandığı sanatlı bir dil yer almaktadır. Birinci gruptaki dil kullanımı gösteriştense uzak, belirli bir mesajı iletme amacı güderken ikinci gruptakinde ise amaç, güzelliğin ön planda tutulduğu sanatlı söyleyiştir. Dil öğretiminde göz önünde bulundurulması gereken bu durum, Cemiloğlu'nun (2009: 115-116) belirttiğine göre, yazılı dili eğitim malzemesi olarak kullananların onu işlevsel ve sanatlı olmak üzere iki ayrı grupta sınıflandırmalarını getirmiştir.

Geleneksel dil öğretim yaklaşımlarında (dil bilgisi, kelime, kültür yaklaşımı), dil öğretim malzemesi olarak edebî (sanatlı) metinler kullanılmış, ders kitaplarında büyük edebiyatçıların önemli eserlerine geniş yer verilmiştir. Bu metinlerin, etkili ve

verimli bir dil öğretimi sağlayacağı gibi öğrencilerin kişisel gelişimlerine de yardım edeceği düşünülmüştür. Yapılandırıcı yaklaşım uygulamalarıyla birlikte, kültürel ve estetik yönleri ön plana çıkarılan bu tarz eserlerle yapılan tekdüze dil öğretiminin öğrencilerde üretkenliği azalttığı, onları günlük uygulamalardan uzaklaştırdığı (Güneş, 2014: 252) düşüncesi gelişerek bu metinlerin yanında işlevsel metinlerin de kullanılması gerektiği görüşü yaygınlık kazanmıştır.

Sanatlı dille oluşturulan edebî eserlerin, dilin yapısını ve yazılı metin kompozisyonunu kurmada gösterdikleri üst düzey başarıdan dolayı tercih edildiklerini dile getiren Cemiloğlu (2009: 116), insanların hayatları boyunca günlük sıradan işlerinde daha çok işlevsel dili kullanmak zorunda olacaklarından, bir ayağında sanatsal metinlerin bulunduğu yazılı anlatım eğitiminin diğer ayağında da işlevsel metinlerin bulunması gerektiğini ifade etmektedir.

Dil becerileri, zihinsel gelişimin yanında sosyal etkileşime bağlı olarak ilerleme kaydetmektedir. Okuma-dinleme etkinlik ve görevlerinin haricinde sosyal bir etkileşim ve yazma çalışmalarıyla ivme kazanması beklenen yazılı anlatım becerilerinin olgunlaşması da bahsi geçen işlevsel metinlerin öğrenciyle bolca karşılaştırılmasına bağlıdır. Bu metinlerin oldukça farklı ve orta düzeyde dil kullanım becerisi gerektirdiğini ifade eden Cemiloğlu (2009: 116-117), yazılı anlatımı geliştirme çalışmalarında bunların kolaydan zora doğru örnek olarak kullanılabileceğini belirtmektedir.

İşlevsel metinlerden yararlanılarak bu üslupta metin oluşturma çalışmalarının önemine binaen konuyla ilgili bazı metin türleri Cemiloğlu (2009: 116-117) tarafından şöyle kaydedilmiştir:

Gazete ve televizyon haber metinleri.

Hava raporu.

Gazete ve dergi köşe yazıları.

Reklam ve ilan metinleri.

Ürün katalogları, kullanma kılavuzları.

Özgeçmişler.

Umumi yer (apartman, metro, resmi daire) yönergeleri.

e-mektup, resmi mektup, ticari mektup, okuyucu mektubu.

Yasa, yönetmelik ve yönerge metinleri.

Ansiklopedi ve sözlük maddesi metinleri.

Resmî yazışma metinleri.

Bu çalışmada metin türleri düşünce değeri olan yazılar, sanat değeri olan yazılar ve yazışmalar genel başlıkları altında ele alınacaktır. Düşünce değeri olan yazılara makale, haber, fıkra, eleştiri, deneme, gezi yazısı, anı, günlük, biyografi; sanat değeri olan yazılara şiir, öykü, roman, tiyatro örnek olarak verilebilir. Yazışma türleri ise ticarî amaçlı yazışmalar, resmî yazışmalar (dilekçe, tutanak vb.) ve özel yazışmalar (mektup) şeklinde sınıflandırılabilir.

2.2.10. Yazma Modelleri

Dil öğretiminde büyük paya sahip yazma eğitimi alanı geçmişten günümüze çeşitli araştırmalara sahne olagelmektedir. Yazma süreçlerini açıklamak, yazma becerilerini geliştirmek, yazma öğretim modelleri veya metin üretim modelleri geliştirmek amacıyla çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu konuda Schmidt (1975), De Beaugrande (1984), Van Galen (1991) gibi bazı araştırmacılar sürece dayalı olarak yazma öğretim modelleri geliştirmişlerdir (Güneş, 2014: 162).

Ne yazıldı sorusuna cevap arayan ürün merkezli yaklaşım yerine nasıl yazıldı sorusunun cevabını arayan süreç temelli yaklaşımlarda, yazma sürecinin mercek altına alınarak nasıl işlediği araştırılmaktadır. Süreç sonunda ortaya çıkan ürünün şekil ve içerik olarak daha üst seviyelere çıkarılmasını hedefleyen bu yaklaşımlar çerçevesinde hazırlanan modellerden en gelişmiş olanları Hayes ve Flower Modeli (1980) ve Hayes Modelidir (1996).

Süreç temelli yazma modellerinde ve diğer modellerde (Hayes ve Flower Modeli, Hayes Modeli) yazının gözden geçirilmesi, sürecin önemli bir aşamasıdır. Bu modellerde genel olarak yazma süreci çeşitli evrelere ayrılır. Örneğin Hayes ve Flower Modelinde birbirine bağlı üç bileşen vardır. Bunlar (Güneş, 2014: 163-164),

1. Yazma görevi-işi: Yazının konusunu, hedef grubunu, yazma amacını vs. belirleme bu aşamada yapılır.

2. Ön bilgiler ve zihinsel süreçler: Konu, hedef grup, üretilecek metin türüyle ilgili zihinde önceden bulunan bilgiler olup bu bilgilerin içeriği ve türü değişiktir. Yazı üretim sürecinde bu bilgilerin tamamı veya bir kısmı harekete geçirilir.

3. Yazı üretim süreçleri: Üç aşamada gerçekleşir,

A. Zihinsel tasarım:

Gözden geçirme: Yazı türünü, okuyucu kitleyi, konu ile ilgili öncelikli düşünceleri seçme ve harekete geçirme.

Bilgileri düzenleme: Bilgilerin kronolojik olarak veya önem sırasına göre düzenlenip bir yazım planı oluşturulması.

Amaç belirleme.

B. Metinleştirmeye Süreci

Bu aşama, anlam bağlarını kurma süreci, kompozisyon diye de adlandırılır. Bu aşamada, aktarılacak anlamlar için kelimeler, manalı ve sözdizimsel olarak zihinsel sözlükten seçilip kabul edilebilir biçime getirilir, ifade ve bilgiler arasında uyum sağlamak suretiyle metinleştirilir.

C. Gözden Geçirme: İki alt sürece ayrılmaktadır

Okuma: Eleştirel okuma yapılarak anlaşılmayan, çelişkili ve kesin olmayan yerler belirlenip düzeltilir.

Düzeltilme: Yazarın amacına göre tekrarların, söz dizimsel vurguların ve yazı uyumunun sağlanması için düzeltme yapmaktır. İmla, anlam, kelime, söz dizimi hataları belirlenip düzeltilir.

Hayes ve Flower Yazma Modeli, yazılması tasarlanan metnin amacını, hedef kitlesini, konusunu, türünü vs. belirleme aşamasından metin haline getirilip düzeltilerek son şeklini verdiği aşamaya kadar olan süreçte gerçekleştirilen işlem basamaklarından ibarettir. Bu basamakların her birinde gösterilen performans, bireyin yazma eğitiminde kaydedeceği düzeyi ortaya koyacak ve bu da gerekirse, başarısız olunan işlem basamağına geri dönülerek çalışmanın pekiştirilmesini sağlayacaktır. Yazma becerisini kademelendirerek geliştirmeyi sağlaması açısından önemli olan süreç temelli bu modelin, öğrencilere kavramsal ve uygulamalı olarak öğretilmesi gerekmektedir.

2.2.11. Dilin İşlevleri

Dil en genel anlamıyla duygu, düşünce ve gözlemlerin işaret veya kelimelerle paylaşıldığı bir sistemdir. İnsanın, dünyaya açılan kapısı olup ömür boyu gelişmesini sağlayan dil duygu, düşünce ve izlenimlerinin ifadesinde, çevresiyle olan ilişkilerinde, ayrıca dilin kullanılmasıyla oluşturulan kültür varlıklarının sonraki kuşaklara taşınmasında birincil rol oynamaktadır. Bu bakımdan dili genel olarak, insanlar arasında bildirişim ve etkileşimin temel aracı olarak kullanılan bir yapı şeklinde tanımlamak mümkündür.

Ses, kelime, cümle, işaret gibi çeşitli unsurların yanında kural, yöntem ve tekniklerden oluşan bu sistemin asıl görevi insanlar arasındaki iletişimi sağlamak

olduğuna göre dil ğretiminde, onun bu süreçteki kullanımı önem kazanmaktadır. Ayrıca farklı durumlarda farklı işlevler yüklenen dilin bu işlevlerinin öğrencilere öğretilerek bu konuda farkındalık kazandırmak son derece gereklidir. Acat'ın (2000: 34) ifadesiyle bu noktada dilin işlevlerinin bireye tanıtılıp daha sonra bireyin bunları kullanabileceği farklı durumlar oluşturularak dil becerileri geliştirilmeye çalışılmalıdır. Kısaca belirtmek gerekirse birey; dili, bağlamında kullanarak ve işlevinin farkında olarak dil becerilerini geliştirmelidir.

Genelde ana dili, özelde yazma eğitiminde uygulanabilecek olan bu bilgiler ışığındaki etkinlikler yoluyla, dilin farklı görevlerde kullanımını gerektiren işlevsel türlerde yapılacak çalışmalar, öğrencinin yazma becerisini geliştirmeye büyük katkı sağlayacaktır. Yazarken nerede, hangi işlevden yararlanması gerektiğini bilen ğrenci daha başarılı bir yazılı ürün ortaya çıkaracaktır. Yazılı anlatımda bu kadar önemli olan dilin işlevleri konusunu, farklı kaynaklar farklı Şekillerde sunmaktadır. Halliday'a göre (1973; akt. Acat, 2000: 34) bu işlevler Şöyle sıralanabilir:

Araçsal (enstrümental) işlev

Kontrol işlevi

İ etkileşimsel işlev

Kişisel işlev

Araştırmaya yönelik işlev

Düşünsel (hayal) işlev

Temsil işlevi

Yine Acat'ın (2000: 36) belirttiğine göre, ana dili olarak İngilizce ğretiminin, dilin işlevleri çerçevesinde yürütüldüğü ABD'de dilin sekiz işlevinden bahsedilmektedir:

Öyküleme

Bildirme

Dşleme

İnandırma

Betimleme

Sorgulama

Yaratma

Sınıflandırma

Dilin diğer işlevlerini göz ardı edip sadece birini (rneğin betimleme işlevini) kullanma yeteneğini geliştirme üzerine planlanmış bir ana dili eğitiminin, özelde yazma

öğretiminin yetersiz kalacağı açıktır. Tüm beceri alanlarının (okuma, dinleme, yazma, konuşma) geliştirilmesinde bu hususun göz önünde bulundurulması, ortaya çıkabilecek sorunları azaltacaktır. Yazma eğitiminde dilin farklı işlevlerinin öğretilerek bunlara uygun ortamlar oluşturulup etkinliklerde, öğrencinin dilin farklı işlevlerini kullanmaya teşvik edilmesi, ona dili kullanma fırsatı sunulması bu beceri alanının geliştirilmesinde büyük katkı sağlayacaktır.

2.2.12. Yazılı Anlatımın Değerlendirilmesi

Öğrencilere yazma becerisinin kazandırılmasında yalnız yazma etkinliği yaptırmak yeterli değildir. Yazılanların denetlenerek yanlış ve eksikliklerin belirtilmesi, bunları giderme yollarının gösterilmesi ve başarısının değerlendirilmesi de gerekir (Göğüş, 1978: 324).

Öğrencilerin yazma yeteneklerini keşfetmelerini, yanlışlarını düzeltmelerini ve etkili bir yazılı anlatım becerisi kazanmalarını sağlayan düzeltme ve geribildirimde bulunma yazma sürecinin olmazsa olmaz aşamasıdır (Göçer, 2013: 200). Bu aşamada yazılı ürün genellikle, cümlelerdeki anlatım bozuklukları, yazım kurallarına ve noktalama işaretlerine uygunluk, düşüncenin akışındaki tutarlılık vb. açılardan denetlenir (Akbayır, 2006: 234).

Bu konunun önemine binaen günümüzde aşamalı yazma eğitimini destekleyecek şekilde çeşitli değerlendirme modelleri geliştirilmiştir. Böylece öğrencilerin yazıları çeşitli yönlerden ve kademe kademe değerlendirilerek bu alanda gelişmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda öğretmenlerin süreç boyunca ölçme ve değerlendirme amacıyla çoklu değerlendirme yöntem ve araçlarını uyguladıklarını belirten Göçer (2019: 304), kontrol listeleri, gözlem formları, öz değerlendirme (öğrencilerin kendi öğrenmeleri ve başarabildikleriyle ilgili görüş belirtmeleri), akran veya grup değerlendirme formları, ürün seçki dosyası verileri vb. alternatif süreç değerlendirme araçlarının bu çerçevede kullanıldığını ifade etmektedir.

2.3. İlgili Çalışmalar

Bu bölümde konuyla ilgili olduğu düşünülen çalışmalara yer verilmiştir. Bu çalışmalar sondan başa olmak üzere doktora ve yüksek lisans tezleri ile makalelerden oluşmaktadır.

Gültekin (2007), inşânın tarihî gelişimini ortaya koymak amacıyla hazırladığı doktora çalışmasında, öncelikle yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde bulunan konuyla ilgili yazma eserlerin toplu olarak listesini oluşturmuştur. Ulaşabildiklerinin içeriği hakkında bilgiler vermiş, yazma eserlerden ve ilgili kaynaklardan yararlanarak inşâ kuramını tespit etmiş, mektup türlerine ait bilgi ve örnekler yanında farklı yazmalar aracılığıyla bir inşâ sözlüğü oluşturmuştur. Koca Râgıb Paşa'nın Telhîsât adlı eserinin inceleme metnine de yer verilen çalışmada, inşâ ile ilgili olarak yurt dışı kütüphanelerde yurt içine oranla daha fazla eser bulunduğu, inşâ teriminin Arap ve Fars toplumlarında resmî yazışmalar için kullanıldığı, Osmanlı sahasına geçerken sanatlı nesir yazılarının da üslup benzerliği açısından inşâ terimi ile karşılandığı ve bu kullanımın günümüze kadar geldiği sonucuna ulaşmıştır.

Haksever (1995), doktora tezinde 14-19. yy arasında yazılmış olan münşeâtleri derleyip inceleyerek farklı bakımlardan tasnif etmiş, Nergisî'nin Münşeâtı'nı bütün yönleriyle tanıtmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde inşâ terimlerinin geniş açıklamalarına yer veren Haksever, böylelikle münşeâtın ne olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Birinci bölümde münşeât türünün Anadolu'da gelişiminden, münşeâtlarda yer alan mektupların tarihî ve edebî özellikleri, içerdikleri bilgiler, mektup çeşitleri, mektup dışında yer alan metinlerden, bunlarda kullanılan dil ve üsluptan ve yazım tekniğinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde münşeâtların kronolojik dağılımına, önemli olanların tanıtımına yer verilmiş, üçüncü bölümde ise münşeâtlar içerik (edebî, tarihî, bilgi veren/didaktik) ve yazılış tarzı (telif, derleme) bakımından sınıflandırılmıştır. Dördüncü bölümde türünün en güzel örneklerinden sayılan Nergisî'nin Münşeâtı, içinde yer alan inşâ örnekleri, bunların kim tarafından yazıldıkları, eserin dil ve üslup özellikleri, mektuplarda kullanılan dilin yapısı yönüyle ve ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Edebiyatımızda münşeâtların yeri, önemi, içerikleri, çeşitleri ve kesin olmasa da sayılarını, yapılan tasniflerle bütün özelliklerini vererek daha sonra yapılacak analiz çalışmalarına zemin hazırlamayı amaçladığı tezinde yazar: Anadolu'da münşeât türünün Selçuklulara dayandığı, Türk diliyle yazılmış münşeâtların 14. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıktığı, ilk eserlerde inşâ kurallarına ve örneklerine yer verildiği, daha sonra edebî ve tarihî nitelikte münşeâtların da yazıldığı, münşeâtların edebî ve siyasî tarihimiz için belge kıymetinde olduğu, münşeât yazarlarının edebî kültüre olduğu kadar dinî bilgilere de aşina oldukları; bu mecmualarda inşâ ilmi, fesahat, belagat ve bunlarla ilgili çeşitli edebî konulara, yazı ile ilgili bolca teknik bilgilere yer verildiği sonucuna ulaşmıştır.

Yıldız (2016), Süleyman Hüsnü Paşa (1838-1892) tarafından yazılan ve okullarda ders kitabı olarak da okutulan Mebâni'l-İnşâ'nın (1871) birinci cildini transkribe ettiği yüksek lisans çalışmasıyla eseri, bilim âlemine tanıtmayı amaçlamıştır. Ayrıca eserin edebiyat ve eğitim tarihimiz açısından değerini, bu eser aracılığıyla 19. yüzyılın dil özelliklerini ortaya koymaya çalışmıştır.

Kurt (2015)'teki yüksek lisans çalışmasında Süleyman Şevket'in (1885-1972) Kavâid-i Tahrîr adlı eserini yazma eğitimi açısından incelemiş ve elde ettiği bulguları günümüz yazma eğitimi ile karşılaştırmıştır. Doküman incelemesi yöntemiyle hazırlanan çalışmada eserin; yazma eğitimi, yazma eğitimine yaklaşımlar, yöntem ve teknik, yazma eğitimi ile ilgili temel kavramlardan oluşan içeriği günümüz yazma eğitimi ile karşılaştırmalı olarak incelenmiş, benzerlikleri ortaya konmuştur.

Gölcü (2015)'teki yüksek lisans çalışmasında Garib-nâme'de temel dil becerileri ile ilgili doğrudan veya dolaylı yollardan verilen; dinleyicide, okuyucuda, sözlü ve yazılı anlatımcıda bulunması gereken nitelikler ile bu niteliklerin Türkçe Dersi Öğretim Programı (2006) kazanımları ile ilişkisini ele almıştır. Çalışmada eserin, anadili eğitiminde gerek temel kaynak niteliğindeki ders kitaplarında okuma veya dinleme metni olarak gerekse de okuma kitabı olarak çeşitli sadeleştirme işlemlerinden sonra Türkçe eğitiminin hizmetine sunulması gerektiğini ortaya koymaya çalışmıştır. İçerik analizi yöntemiyle çözümlediği eserde temel dil becerilerinin kullanım oranlarının konuşma, dinleme/izleme, okuma ve yazma şeklinde sıralandığı sonucuna ulaşan araştırmacı, temel dil becerilerine yönelik verilen ilkeleri tespit ederek bunların Türkçe Dersi Öğretim Programı (2006) kazanımları ile uyumunu ele almıştır. Eserde temel dil becerileriyle ilgili olarak bazı ilkelere ulaşan araştırmacı; bunların, bahsi geçen programın kazanımlarıyla büyük ölçüde uyumlu olduğu, millî değerleri yansıtması yönüyle de eserin Türkçe eğitiminde yardımcı materyal olarak kullanılması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Meran (2014), yüksek lisans çalışmasında Tedrisat Mecmuası, Terbiye, Terbiye Mecmuası, Yeni Mekteb dergilerindeki Türkçe eğitimi ile ilgili makaleleri doküman incelemesine tâbi tutarak Osmanlı dönemindeki Türkçe eğitiminin temel dil becerileri uygulamalarını, bu uygulamalarda kullanılan yöntem ve teknikleri, uygulamalardaki aksaklıkları ve bu aksaklıkları giderme yollarını araştırmış, bunları günümüzle karşılaştırmıştır. Adı geçen dergilerin çocuğa yönelik içerikler açısından günümüz çocuk dergileri ile ders numunelerindeki görsel sunular, boyama ve çizgi çalışmaları, öykü ve masallar, dil ve anlatım, çocuğa görelilik ilkesi uyarınca hazırlanmaları vb.

yönden benzerlik arz ettiği sonucuna ulaşmıştır. Meran, ilk okuma yazma eğitiminde harflerin seslerine ve hecelemelere dayanan bir öğretimin savunulduğunu, yine okuma, yazma, konuşma ve dilbilgisi eğitiminde ileri sürülen görüşlerin ve uygulanan yöntemlerin günümüzle benzerlik gösterdiğini ortaya koymuştur.

Atay (2014) yüksek lisans çalışmasında, Ahmet Rasim'in İlâveli Hazîne-i Mekâtib Yahud Mükemmel Münşeât adlı eserinin 195-415. sayfalarının çeviri yazısını hazırlayıp yazışma türlerini incelemiş, böylelikle yazışma türleri hakkında bilgi vermeyi ve bunlardan hangilerinin günümüzde de kullanıldığını tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmasında, eserde resmî ve resmî olmayan yazışmalarla ilgili bilgiler ve örneklerin yer aldığı, burada bahsedilen yazışma türlerinin farklı veya aynı isimlerle günümüze kadar geldikleri sonucuna ulaşmıştır.

Çalışkan (2012), Ahmet Rasim'in İlâveli Hazîne-i Mekâtib Yahud Mükemmel Münşeât adlı eserinin ilk 195 sayfasını incelemek ve günümüzdeki mektup ve mektup türleriyle karşılaştırmak amacıyla hazırladığı yüksek lisans çalışmasında, eserin çeviri yazısını yaptıktan sonra mektubun tarihsel gelişimi ve Türk edebiyatındaki yeri ile ilgili araştırmalara yer vermiştir. Daha sonra Hazîne-i Mekâtib'de yer alan özel mektup türlerini ve bunların yazma kurallarını, bunlarla ilgili örnekleri tespit etmiştir. Bunların günümüzdeki mektup türleriyle karşılaştırılmasını yaptığı çalışmada, Tanzimat döneminde mektubun çok fazla türünün bulunduğu sonucuna ulaşan araştırmacı, gelişen iletişim teknolojisinin etkisiyle bu türlerin çoğunun kullanılmadığını ve mektubun eski önemini yitirdiğini tespit etmiştir.

Karahan (2010), Türkçe öğretiminde eski Türk edebiyatı eserlerinden faydalanılabileceğini ortaya koymak amacıyla hazırladığı yüksek lisans çalışmasında 8-15. yüzyıllar arası eski Türk edebiyatı eserlerini (Göktürk Kitabeleri, Dede Korkut Hikâyeleri, Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakâyık, Yunus Emre'nin Şiirleri ve Mesnevî) tarayarak 6, 7, 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alabilecek metinleri belirlemiş, daha sonra bu metinleri öğrenci seviyesine indirgeyerek Türkçe ders kitaplarında yerini alacak şekilde biçimlendirmiştir. Bu metinlerden söylev, şiir, masal, fabl, hikâye ve tiyatro olmak üzere altı metin türüne yer verdiği çalışmasında sözlük çalışması, metin altı soruları, metin türü incelemesi gibi etkinlikler hazırlamış yine bu metinler aracılığıyla vatanseverlik, özgürlük, aile birliğinin önemi, iyilik, cömertlik vb. değerlerin Türkçe öğretimi aracılığıyla aktarıldığını göstermiştir. Türkçe öğretiminde etkinlikler yoluyla bu eserlerden yararlanılabileceği sonucuna ulaşan Karahan ayrıca,

Türkçe öğretiminin kültürel değerlerin yeni kuşaklara aktarımını sağlayarak gerçekleştirilebileceğini ortaya koymuştur.

Elkatmış (2008), Türkçe eğitimini ilgilendiren konuları eskiden yazılmış eserlerden bulup çıkararak Türkçe eğitimine kaynaklık edebilecekleri incelemek amacıyla hazırladığı yüksek lisans çalışmasında, Mehmet Rıfat'ın (1851-1907) edebiyat ve dil bilgisi alanındaki bazı eserlerini mercek altına almıştır. Buna göre yazarın eserlerinde, Türkçe öğretimi ile ilgili olarak yazma (kitabet, inşa) ve konuşma (hitabet) beceri alanlarına ağırlık verdiği, Türkçe dersi öğretim programı kazanımlarıyla uyum arzeden etkinlik örneklerine yer verdiği; fabl (emsal), tiyatro ve rivayet genel başlığı altında seyahatname, öz geçmiş, hayat hikâyesi, hikâye gibi türleri yazma eğitiminde kullandığı; yazma kurallarının mutlaka bilinmesi, imla ve dil bilgisi bakımından önemli eserlerin okunması gerektiğini vurguladığı sonuçlarına ulaşmıştır.

Kırca (2016), Râmî Mehmed Paşa'nın (1655-1708) Hülâsa-i İnşâ adlı eserini incelediği çalışmasında öncelikle inşâ, teressül, münşî ve münşeat kavramlarını tanıtmış, münşeat mecmualarının Arap ve Türk edebiyatlarındaki tarihî gelişimine değinmiştir. Râmî Mehmed Paşa'nın hayatı, eserleri hakkında bilgiler verdikten sonra Hülâsa-i İnşâ'nın tanıtımına yer veren araştırmacı, daha sonra eserin çeviri yazısını sunmuştur.

Ökten (2013)'te, yazma dersinin eğitim ve öğretiminin tarihsel süreçte kaydettiği aşamaları, bu süreçteki toplumsal değişimleri göz önünde bulundurarak ele almıştır. 19. yüzyılda Tanzimat'ın etkisiyle yapılan reformlar kapsamında, yazma dersinin öğretimi için basılmış ders kitaplarından hareketle yazma öğretiminin, toplumsal ihtiyaçlara yönelik olarak ne gibi değişimler geçirdiğini belirlemeye çalışmıştır. Başlangıçta belagat (retorik) çerçevesinde verilen yazma eğitiminin, üst sınıfa ve bürokratlara yönelik ilmî bir çalışmadan çok sanat olarak kabul edildiği, ders kitaplarında Osmanlı diplomasî geleneğinde önem verilen resmî yazışma incelik ve tekniklerine ağırlık verildiği tespitinde bulunan yazar, yazma eğitimi başlığının ders kitaplarına yansıyan isimlerini münşeat, inşâ, kitabet, imla, mektubat ve tahrir şeklinde tespit etmiştir. II. Meşrutiyet'e yaklaştıkça klâsik belagat ve klâsik şiirin etkisinin azalmasıyla daha programlı bir yazma eğitiminin ön plana çıktığını ifade eden yazar, başlangıçta seçkin bir üslup yaklaşımını izleyen yazma dersinin, devrin getirdiği milliyetçi ve halkçı yaklaşımla ve daha basit kalıplarla herkese hitap eder hale geldiğini belirtir. Yazmanın programlaştırılıp kompozisyonun belli bir disiplin haline getirilmesine rağmen yapısalcı

yaklaşımın etkisinin, üsluba verilen önemi giderek azalttığı, dolayısıyla yazma derslerinin dil ve edebiyat zevkinden uzaklaştığı sonucuna ulaşmıştır.

Haksever (2011), Ahmed-i Dâî'ye ait Teressül adlı eserin çeviri yazısına yer verdiği çalışmada, kurallar kısmını özetledikten sonra sernameler bölümünü ele almış, buradaki bilgilerle ilgili bazı tespitlerde bulunmuştur.

Özarıslan (2007), Tanzimat'ın ikinci yarısından Harf İnkılabı'na (1928) dek neşredilen Türkçe inşâ, kitabet ve münşeat kitaplarını nicelik bakımından tasnif ve tespit ettiği çalışmada, öncelikle bu kavramları açıklamıştır. Daha sonra bu dönemde yayımlanan kitapları, yazarları belli ise yazar adlarına göre, belli olmayanları ise kitap adlarına göre alfabetik olarak tasnif etmiştir. Arap harfli Türk alfabesi ile Türkçe basılma kriterinden hareketle ve lehçe farkı gözetmeksizin tespit edebildiği kitapları tasnife tabi tutmuş ve bunların mühim bir kısmının telif, az bir kısmının da tercüme olduğunu görmüştür. Eserlerin sadece nicelik olarak dökümünün yapıldığı çalışmada içerikle ilgili bir inceleme yapılmamıştır.

Derdiyok (1994); Ahmed-i Dâî'nin (14-15.yy), Teressül adlı eserinin giriş kısmında verdiği mektup yazma kurallarını incelemek ve tanıtmak amacıyla hazırladığı çalışmada, eserin edebiyat tarihimiz açısından önemine değindikten sonra kurallar kısmının çeviri yazısına ve bunların günümüz Türkçesine aktarımına yer vermiştir. Bu kuralları günümüz kompozisyon bilgileriyle karşılaştırarak incelemiş ve bunları biçim ve içerikle ilgili olmak üzere iki grupta toplamıştır. Metinde yer alan kaidelerin, kompozisyon bilgisi açısından yazılı ve sözlü anlatımda uyulması gereken kurallar olduğu ve bu açıdan Teressül'ün, gerek mektup gerek düz yazı geleneğimiz ve gerekse edebiyat tarihimiz açısından oldukça önemli bir eser olduğu sonucuna ulaşmıştır.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde; çalışmanın modeli, çalışma materyali, verilerin toplanması, verilerin analizi ve güvenilirlik ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

14-20. yüzyıllar arasında bilgi verici tarzda yazılmış Türkçe münşeatların olduğu şekliyle ele alınıp yazma eğitimi çerçevesinde incelendiği bu çalışma, tarama modelinde hazırlanmış nitel bir araştırmadır. Geçmişte ya da o anda var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimleyen, tanımlamayı amaçlayan bu modelde, araştırma konusunu değiştirme ve etkileme çabası yoktur. Bilinmek istenen şey meydandadır, amaç o şeyi doğru bir şekilde gözleyip belirleyebilmektir (Karasar, 1984: 79). Araştırma süresince tarihî süreç içinde (14-20. yy), bu türde yazılmış olan eserlerde yazma eğitimi kapsamına girebilecek teorik bilgilerin neler olduğu ve bu bilgilerden günümüz Türkçe öğretiminde faydalanılıp faydalanılamayacağı sorularının cevabı bulunmaya çalışılmıştır.

Gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı nitel araştırmada algıların ve olayların doğal ortamda, gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir süreç izlenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 1999: 14). Nitel araştırmaların temel farklılığı, elde edilen verilerin nitel veriler olmasıdır. Bu veriler üzerinde sayısal analizler yapılabilirse de bu araştırmalarda temel amaç, sayılar yoluyla sonuçlara ulaşmak değil, okuyucuya araştırılan konuyla ilgili betimsel ve gerçekçi bir resim sunmaktır (Şimşek, 2009: 41). Bu çalışmada Türkçe yazma eğitiminin uzak ve yakın geçmişe ait özellikleri, günümüzle benzerlik ve farklılıkları doküman analizi yöntemiyle belirlenmeye çalışılmış, böylece Türkçe yazma eğitiminin tarihsel süreci ile ilgili nitel verilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

3.2. Çalışma Materyalleri

Çalışmada 14-20. yüzyıl aralığında yazılmış teorik bilgi veren münşeatlar kullanılmıştır. Bunlar arasından, her yüzyıla ait en az bir eser olmak üzere, uzman görüşü ile evreni yansıttığı düşünülen on sekiz eser seçilmiştir. 14-20.yüzyıl aralığındaki münşeatlardan bir kısmının ve çalışma materyalini oluşturan münşeatların

yüzyıllara göre tam listesi aşağıda yer almaktadır (parantez içindeki tarihler eserin yazılış/derleniş tarihleridir).

14-20.yüzyıl aralığında yazılmış münşeatlardan bir kısmının listesi

14-15. Yüzyıl Münşeâtı

Teressül (Ahmed-i Dâî)

Menâhicü'l-İnşâ (Yahyâ b. Mehmed el-Kâtib, 1479)

Gülşen-i İnşâ (Şeyh Mahmud b. Edhem, 1491)

Gül-i Sad-berg (Mesîhî)

16. Yüzyıl

Münşeât-ı Fevrî (Ahmed Fevrî)

Risâle-i Münşeât (Mevlânâ Ali)

İnşâ Mecmûası (Ali b. Dervîş Mardinî)

Münşeâtü's-Selâtîn (Feridun Ahmed Bey, 1575)

Münşeât-ı Lâmiî (Lâmiî Çelebi)

Münşeât-ı Cafer Çelebi (Tâcîzâde Cafer Çelebi)

Münşeât-ı İbni Kemal (Kemal Paşazade)

Mecmua-i Münşeât (Mehmed b. Hüseyin)

17. Yüzyıl

Hadîkatü'l-Münşeât (Dervîş Ahmed El-Mevlevî)

İnşâ-i Sa'dî

Münşeât-ı Abdülkerim

Hulâsâ-i İnşâ ve Münşeât-ı Râmî (Râmî Mehmed Paşa)

Unvân-nâme-i Gencî

Kitâb-ı İnşâ

Münşeât-ı Veysî

Münşeât-ı Ganîzâde (Ganîzâde Nâdirî)

Menşeu'l-İnşâ (Okçuzâde Mehmed Şâhî Bey)

Münşeât-ı Azmîzâde Hâletî

Münşeât-ı Nergisî

Münşeât-ı Atâyî (N. Atâyî)

Düstûru'l-İnşâ (Sarı Abdullah Efendi, 1643)

18. Yüzyıl

Münşeât-ı Osman-zâde Tâib (Osman-zâde Tâib)

Münşeât-ı Âsım (Çelebi-zâde Âsım)

Münşeât-ı Lutfî

Mecmûa-i İnşâ (Mehmed, 1772)

Münşeât-ı Mehmed Reşîd (Mehme Reşîd)

Mekâtib-i Müfid (Mehmed Kâmî)

Münşeât Mecmûası (Topkapı Sarayı Müzesi, No: 11057)

San'ât-ı Kitâbet

Risâle-i İnşâ

İnşâ (British Museum, No: 3217; İBB Atatürk Kit. Muallim Cevdet Böl. No: 12; İst. Üniv., Nadir Eserler Küt., Ty. 5621)

İnşâ-i Mergûb (K.K. Orientalischen Akademie Zu Wien, No: C. 20; İst. Üniv., Nadir Eserler Küt., Ty. No: 420; Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Edebiyat, No: 53; Warsszawa, Muzeum Narodowe Oddzial Czartoryskich Wkrakowie, No:4- sygn 2319)

Münşeât-ı Nevres

Münşeât-ı Râgıb (Koca Râgıb Paşa)

Münşeât-ı Kânî

Münşeât-ı Sünbülzâde Vehbî

19. Yüzyıl

İnşâ-i Mergûb (Mevlânâ Müzesi Küt., No: 4816; Berlin Staatsbibliothek, No:152; İBB Atatürk Kit. Muallim Cevdet Böl., No: K. 404; İst. Üniv., Nadir Eserler

Küt., Ty. 3202; K.U.K. Hofbibliothek Zu Wien, No: 276; K.K. Orientalischen Akademie Zu Wien, No: CI. 26; Mısır Millî Küt., No: 202; Sül. Küt. Y. B. Böl. 503; British Museum, Add. 7689; Sül. Küt. İzmir Böl. No: 807; Topkapı Sarayı Müzesi Küt. No: Y. 733)

Münşeât-ı Mehmed Süheyl

Münşeât (Bâyezid Küt.; Veliyüddin Ef. Böl. No: 2723; TDK Küt., No: Yz. A. 13; Çankırı İl Halk Küt., No: 18 Hk. 537)

İnşâ (Berlin Staatsbibliothek, No: 768)

Münşeât-ı Said Efendi

İlm-i İnşâ ve Lugati

Kitâbet Mecmûası

İlm-i İnşâ'da Müsta'mel Olan Lugatlar

İlm-i İnşâ (Sül. Küt. Y. B. Böl. No: 2986)

İnşâü'l-Mergûb (Sül. Küt. Y. B. Böl. No: 2070)

İnşâ Mecmûası (Millet Küt., Reşid Ef. Böl. No: 1257)

Kitâb-ı İnşâ (Madrid Millî Küt., No: B.N.M. 12141)

Mecmûa-i Münşeât (TDK Küt., No: Yz. A 16)

Mebâni'l-İnşâ (Süleyman Bey, 1872)

Münşeât-ı Azîziye (der. Hacı Nuri Efendi, 1886)

İnşâ-yı Edebî ve Fennî (Ahmed Râmî)

Fenn-i İnşâ (Fâik Reşad)

Fünûn-ı İnşâ, Nüzhetü'l-Münşeât (Mehmed Rıfat)

Hanımlara Mahsûs Usûl-i Kitâbet ve İnşâ (Mehmed Fuad)

Münşeât-ı Âkif Paşa

Münşeât-ı Nasif b. Mün'im

Gülbün-i İnşâ (S. Rıfat Paşa)

Münşeât-ı Hukuk (H. Hıfzı)

20. yy

Çocuklara Münşeât (Mustafa Reşîd, 1900)

Hazîne-i Mekâtib (Ahmet Rasim, 1901)

Sekiz Yaşından On İki Yaşına Kadar Çocuklara Usûl-i İnşâ ve Kitâbet (M. Fuad, 1912)

Müntehâb İnşâ-i Cedîd, (İsmail Sıdkî, 1913)

Tarihsiz Eserler

Hall-i Müşkilât

Mecmûa-i Mekâtib

İnşâ, Muharrerât-ı Resmîyye ve Husûsiyye

İnşâ-i Mergûb ve İlm-i İnşâda Müsta'mel Lügatler

İnşâ (İst. Üniv., Nadir Eserler Küt.)

İnşâü'l-Mergûb

İnşâ-i Mergûb (İst. Üniv., Nadir Eserler Küt.; Mevlânâ Müzesi Küt.; Tercüman Gazetesi Küt.; Amasya, Bâyezid İl Halk Küt.)

İnşâü'l-Mecmû

İnşâ-yı Mergûb (Millet Küt; Ali Emîrî Edebiyat.)

Münşeât

İlm-i İnşâ (Sül. Küt. Y. B. Böl. No: 5006)

İnşâ Risâlesi (Sül. Küt. Y. B. Böl. No: 4009)

Kavâid-i Tahrîrât-ı Münşeât (Sül. Küt. Esad Ef. Böl. No: 3337)

Kavâid-i İnşâ ve Münşeât (Sül. Küt. Halet Ef. Böl. No: 815)

Çalışma materyalini oluşturan münşeatlar listesi (Parantez içindeki bilgiler eserin yazarı ve yazılış/baskı tarihleridir.)

Teressül (Ahmed-i Dâî, 14-15.yy)

Menâhicü'l-İnşâ (Yahya b. Mehmed el-Kâtib, 1479)

Gülşen-i İnşâ (Mahmud b. Edhem, 1491)

Hülâsa-i İnşâ ve Münşeât-ı Râmî (Râmî Mehmed Paşa, 1697)

Münşeât-ı Osman-zâde Tâib (Osman-zâde Tâib, 18. yy)

Mebâni'l-İnşâ (Süleyman Bey, 1872)

Münşeât-ı Azîziye (der. Hacı Nuri Efendi, 1886)

İnşâ-yı Edebî ve Fennî (Ahmed Râmî, 1891)

Fenn-i İnşâ (Faik Reşâd, 1894)

İnşâ-i Mergûb (Sül. Küt., Y.B. Böl., No: 503, 19. yy)

İnşâ-i Mergûb (Sül. Küt., İzmir, No: 807, 19. yy)

İlm-i İnşâ (Sül. Küt., Y. B. Böl. No: 2986, 19. yy)

İlm-i İnşâ (Sül. Küt., Y. B. Böl. No: 622, 19. yy)

İnşâü'l-Mergûb (Sül. Küt., Y.B., Böl., No: 2070, 19.yy)

Hazîne-i Mekâtib (Ahmed Rasim, 1901)

İlm-i İnşâ (Sül. Küt., Y. B. Böl. No: 5006, t.y.)

İnşâ Risâlesi (Sül. Küt., Y.B. Böl., No: 4009, t.y.)

Kavâid-i İnşâ ve Münşeât (Sül. Küt., Halet Ef., No: 815, t.y.)

Tablolarda, incelenen münşeatlardan İnşâ-i Mergûb: Y.B. 503, İzmir 807; İlm-i İnşâ: Y.B. 622, Y.B. 2986, Y.B. 5006; İnşâ Risâlesi: Y.B. 4009; İnşâü'l-Mergûb: Y.B. 2070 şeklinde ifade edilmiştir.

İnceleme sonucunda, Gül-i Sad-berg (Mesîhî, 15. yy); Münşeât-ı Fevrî (16. yy); Münşeât-ı Âsim, Münşeât-ı Mehmed Reşîd (18. yy); Kavâid-i Tahrîrât-ı Münşeât (Sül. Küt., Esad Ef. Böl. No: 3337, t.y.) adlı eserlerin sadece yazışma örneklerine yer verilen kısmen didaktik, Münşeât-ı Hukuk (19.yy) adlı eserin ise hukukî yazma kuralları ile ilgili oldukları görülmüş ve bundan dolayı bu eserler çalışmanın dışında bırakılmıştır.

Araştırmada incelenen eserlere ilişkin kısa bilgiler aşağıda verilmiştir:

14-15. yy

Teressül (Ahmed-i Dâî)

14-15. yüzyıllarda yaşamış, manzum mensur çok sayıda esere imza atan Ahmed-i Dâî (öl. 1421'den sonra), yazılış tarihi bilinmeyen, kişiler ve makamlar arası yazışma

konusunda teknik bilgiler verme gayesiyle yazdığı Teressül adlı küçük hacimli kitabında, yazmaya başlayanlara kolaylık sağlamayı, bir anlamda yol göstermeyi amaçlamıştır. Anadolu’da inşâ alanında Türkçe olarak yazılmış bilinen ilk eser olan Teressül’ün sade bir dille yazıldığını belirten Haksever (1995: 74-76), verilen örneklerin hemen tamamının Arapça ve Farsça tamlamalarla kurulmuş olmasını, münşeât türünde Fars edebiyatının etkisine bağlamaktadır. Yazma kurallarının “edeb” başlığı altında verildiği eserde padişaha, vezire, kadıya, anne babaya vb. makam ve kişilere yazılan mektuplarda kullanılması gereken ünvanlar ve hitap şekilleri yer almaktadır.

Menâhicü’l-İnşâ (Yahya b. Mehmed el-Kâtib, 1479)

Yine 15. yüzyıl münşîlerinden Yahya b. Mehmed el-Kâtib de, II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed devirlerindeki resmî yazılara yer veren eseri Menâhicü’l-İnşâ’yı, yazma alanında çalışanlara faydalı olmak için yazdığını belirtir. Girişin ardından gelen birinci bölümde yazma kurallarının yer aldığı eserin ikinci bölümünde, resmî olmayan yazışmalarda kullanılacak mektup başlık ve girişlerine, üçüncü bölümünde ise ilk iki bölümde verilen bilgilerin uygulandığı mektup örneklerine yer verilmiştir.

Gülşen-i İnşâ (1491)

Sultan II. Bâyezid zamanında Şeyh Mahmud b. Edhem tarafından 1491 yılında yazılan eser, üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Yazma kaideleri “asl” başlığı altında verilen eserde, kâtipler için yol gösterici nitelikte uygulama örnekleri yer almaktadır.

17. yy

Hulâsa-i İnşâ ve Münşeât-ı Râmî (Râmî Mehmed Paşa, öl. 1707)

Eseri, inşâ ve kitabet ilmine ilgi duyan oğlu için 1697 yılında kaleme alan yazar, bu konularda bilgi vermeyi amaçlamıştır. On üç bölüm halinde yazdığı eserde, yazma kurallarının yanında inşâ sözlüğü; hat, kalem, kâğıt ve hesap cetvelleri başlıkları bulunmaktadır.

18. yy

Osmanzade Tâib Münşeâtı (O. Tâib, öl.1724)

18. yüzyılın önemli şairlerinden olup aynı zamanda güçlü inşâ yazarlığı yönüyle de dikkat çeken Osman-zâde Tâib (1659-60/1724), eserin giriş bölümünde inşâ ve münşînin özelliklerine dair bilgiler vermiştir. Yazışmaları, gönderilen makamın

derecesine veya muhatabın sosyal statüsüne göre sınıflandırmış, ayrıca mektup örneklerine yer vermiştir. Eserin yazılış tarihi bilinmemektedir.

19. yy

Mebâni'l-İnşâ (Süleyman Bey, 1872)

Süleyman Paşa (1838-1892) tarafından Batı edebiyatından da yararlanılarak yazılan ilk edebî nazariyeler kitabı olan (Banarlı, 1971: 1071) Mebâni'l-İnşâ, dilimizin kurallarını yabancıların kitaplarından değil kendi yazarlarımızın kitaplarından öğrenmek gerektiği düşüncesiyle hazırlanmıştır. Yazar, Fransız edebiyatına ait retorik kitabından, Arap ve Fars edebiyatlarına ait eserlerden yararlandığını eserin giriş kısmında belirtmiştir. Harbiye Mektebi'nde kitabet hocalığı yapan yazar, eserini iki cilt halinde yazmıştır. Dönemin konuyla ilgili en kapsamlı eserlerinden olan Mebâni'l-İnşâ'nın birinci cildinde kelam, beyan, mecaz, teşbih, fesahat belağat ve sözle ilgili sanatlara, ikinci cildinde ise anlam sanatlarına ve her iki ciltte de konuyla ilgili örneklere yer verilmiştir.

Münşeât-ı Azîziye (Hacı Nuri Efendi, 1886)

Giriş kısmında belirttiğine göre Hacı Nuri Efendi bu eseri, inşâ ilmi ile ilgili eski nesir örneklerini bir araya toplayarak koruma altına almak ve bu alana yeni bir soluk getirmek için yazmıştır. İnşâ ve kitabetle ilgili kuramsal bilgi yanında değişik konularda yazılmış güzel nesir örneklerinin yer aldığı eserde, farklı amaçlarla çeşitli makamlara yazılmış mektup örnekleri (arzıhal, tâziye-nâme vb.), meşhur münşîlerin seçme mektupları bulunmaktadır.

İnşâ-yı Edebî ve Fennî (Ahmed Râmî, 1891)

İnşâ ve kitabet için gerekli bilgilerin, yazı dilindeki bazı yanlış kullanımların doğru karşılıklarının yer aldığı eserde, resmî ve resmî olmayan yazışmalara ve bunların örneklerine yer verilmiştir. Ayrıca o zamana dek yazılan inşâ kitaplarında bulunmayan her makama özel nutuklar, edebî makaleler de eserde yer alan nesir örneklerindedir.

Fenn-i İnşâ (Fâik Reşad, 1894)

Liselerde ders kitabı olarak da okutulmuş olan ve kâtiplerin inşâ ve kitabetle ilgili bilmesi gerekenlere yer verilen eserde; resmî ve özel yazışmalar, edebî kurallara dair makaleler, bunlarla ilgili örnek yazılar, hitabet, nutuk ve özel mektup örnekleri yer almaktadır.

İlm-i İnşâ (Sül. Küt. Y.B. No: 2986, 622), İnşâ-i Mergûb (Sül. Küt. Y.B. No: 503; İzmir No: 807), İnşâü'l-Mergûb (Sül. Küt. Y.B. No: 2070) 19. yy; İlm-i İnşâ (Sül. Küt. Y.B. No: 5006, t.y.), İnşâ Risâlesi (Sül. Küt. Y.B. No: 4009, t.y.)

Bu başlıklar altındaki eserler çok küçük farklılıklar dışında birbirinin aynıdır. Yazarları belli olmayan eserlerin giriş kısmında, inşâ ilminde kullanılan kelimeler sözlüğü (Arapça ve Farsçadan Türkçeye) bulunmaktadır. Daha sonra kâtiplerin bilmesi gereken yazma kuralları, muhatabın derecesine ve yakınlığına göre yazılmış mektup örnekleri yer almaktadır.

Hazîne-i Mekâtib ve Mükemmel Münşeât (Ahmed Rasim, 1901)

İnşâ ilmi ile ilgili bilgilerin, yazma kurallarının yer aldığı eserde, yazışma çeşitleri; resmî, özel ve ticarî olmak üzere üç başlık altında toplanmış ve bunlara örnek teşkil eden mektup metinlerine bolca yer verilmiştir.

Kavâ'id-i İnşâ ve Münşeât (Sül. Küt. Halet Ef. Böl. No: 815, t.y.)

Kavâ'id-i İnşâ başlığı altında yazma kurallarının yer aldığı eserde, Arapça ve Farsça mektup örneklerine de yer verilmiştir.

3.3. Verilerin Toplanması

Bu araştırmada, veri toplama yöntemi olarak, eğitim tarihi araştırmalarında en çok kullanılan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olay veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187). Araştırma problemine ilişkin olarak yazılı ve görsel dokümanların incelenmesi, araştırma konusunun geçmişine ya da tarihsel sürecine ışık tutması açısından da önemlidir (Baş ve Akturan, 2017: 119). Kùltürler, gelenekler vb. ile ilgili olarak geçmiş hakkında pek çok şeyi gözler önüne sermesi açısından önem arz eden yazılı ve görsel malzemeyi kullanan tarihçiler, geçmiş hakkında bugün bilinen şeylerin çoğunu, bu yazılı kaynakların analizi yoluyla günümüze ulaştırmışlardır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187). Bu açıdan, yazma kuralları ile ilgili bilgi veren münşeâtlar, günümüz yazma eğitiminin tarihsel arka planını gözler önüne seren son derece önemli veriler sunmaktadır.

Doküman incelemesi, genel olarak dokümanlara ulaşma, orijinalliği kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanma aşamalarını içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 193-201). Buna göre çalışmanın, veri toplama aşamasında aşağıdaki basamaklar izlenmiştir:

1. Dokümanlara ulaşma: İlk olarak münşeatlarla ilgili daha önce yapılmış araştırmalar (Haksever, 1995; Gültekin, 2007) ışığında, 14-20. yüzyıllar arasında didaktik tarzda oluşturulmuş münşeatların listesi çıkarılmıştır. Daha sonra bahsedilen zaman aralığındaki bilgi verici münşeat türü eserlerden, uzman görüşü ile evreni yansıttığı düşünülenler Süleymaniye Kütüphanesi'nden (Yazma Bağışlar, Serez, Kadızade Mehmed Efendi, Halet Efendi, Hacı Mahmud Efendi, Esad Efendi, İzmir ve Ayasofya bölümleri) ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Atatürk Kitaplığı'ndan (Belediye Osmanlıca Kitaplar Koleksiyonu) talep edilerek dijital şekilde elde edilmiştir. Ayrıca İnönü Üniversitesi Kütüphanesi'nde de ikisi eski yazılı matbu (Hazîne-i Mekâtib, 1901; Münşeât-ı Azîziye, 1886) biri yeni yazılı (Menâhicü'l-İnşâ, 15.yy) olmak üzere üç esere ulaşılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'nden edinilenler yazma, İBB Atatürk Kitaplığı'ndan alınanlar ise yine eski yazılı (Osmanlıca) olup matbudur.

2. Dokümanları Anlama: Yazma ve matbu eserler öncelikle araştırmacı tarafından okunarak günümüz yazısına aktarılmış, bunlardan yazma olan birkaçının sadece örnek metinler içerdiği görülmüş ve bunlar araştırmanın dışında bırakılmıştır. Daha sonra, diğerlerindeki yazma eğitimiyle ilgili kuramsal bilgiler tespit edilip günümüz Türkçesine aktarılmış ve sınıflandırılmıştır. Bu işlem danışmanın kontrolünde tekrar edilmiştir.

3. Veriyi Analiz Etme: Elde edilen bulgular günümüz yazma eğitimiyle karşılaştırılmıştır. Bu kapsamda iki dönem (eski ve yeni) arasındaki benzerlik ve farklılıklar, zaman içinde geçirilen değişim ortaya konmaya çalışılmıştır. Keza sürecin olduğu doğal ortam bulgular yoluyla tanımlanıp gözler önüne serilmeye ve sonuçlar bu ortama göre yorumlanmaya çalışılmıştır. Toplanan veriler, anlamlı bir yapıya kavuşturulmaya çalışılarak tümevarımcı bir yöntem izlenmiş, buradan hareketle araştırılan konu açıklanmaya, yorumlanmaya ve konuya anlam kazandırılmaya çalışılmıştır.

Diğer yanda güncel yazma eğitimi literatürü taranarak kuramsal çerçeve belirlenmek suretiyle veriler toplanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Betimsel analizde veriler, önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu tür analizde amaç, elde edilen verileri düzenlenmiş ve yorumlanmış olarak okuyucuya sunmaktır. Bunun için veriler öncelikle sistemli ve açık bir şekilde betimlenir. Sonra bu betimlemeler, açıklanıp yorumlanarak birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224). Betimsel analizin dört aşamadan oluştuğunu belirten Yıldırım ve Şimşek (2011: 224), bu aşamaları; betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması, bulguların yorumlanması şeklinde belirlemişlerdir. Buna uygun olarak bu çalışmada, verilerin betimsel analizi kapsamında aşağıdaki basamaklar izlenmiştir:

1. Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma: Araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden hareketle, veri analizi için bir çerçeve oluşturulur. Bu çerçeveye göre verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224). Türkçe münşeatların, yazma eğitimi açısından incelendiği bu araştırmanın kavramsal çerçevesi yazma eğitimi olarak belirlenmiştir. Bu çerçeveye göre araştırmanın alt problemleri oluşturulmuş ve çalışma malzemesi olan münşeatlar, bu doğrultuda incelenerek yazma eğitimi ile ilgili bölümler belirlenmiştir.

2. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi: Bu aşamada, daha önce oluşturulan çerçeveye göre elde edilen veriler okunur ve düzenlenir. Veriler, tanımlama amacıyla seçilip anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224). Toplanan yazma eğitimiyle ilgili veriler, tanımlama amacıyla, belirlenen temalar (alt problemlerdeki sorular) çerçevesinde sınıflandırılmıştır.

3. Bulguların tanımlanması: Düzenlenen veriler tanımlanır ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenir. Bu aşamada verilerin kolay anlaşılır ve okunabilir bir dille tanımlanmasına dikkat edilmelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224). Sınıflandırılan veriler, derinlemesine ve ayrıntılı olarak irdelendikten sonra, araştırma soruları (alt problemler) çerçevesinde belirlenen temalar altında düzenlenmiş, yazma eğitimi alt başlıkları altında bir araya getirilmek suretiyle tanımlanmıştır. Bu şekilde düzenlenen veriler, alıntılarla desteklenmiş, okuyucunun kolaylıkla anlayacağı şekilde tablolaştırılarak ifade edilmiştir.

4. Bulguların yorumlanması: Tanımlanan bulguların açıklanması, ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması bu aşamada yapılır. Bulgular arasındaki sebep-sonuç ilişkilerinin açıklanması ve gerekirse farklı olgular arasında karşılaştırma yapılması, araştırmacı tarafından yapılan yorumun daha nitelikli olmasına yardımcı olur (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224). Elde edilen bulguların açıklandığı bu aşamada, ulaşılan kavramlar ve bu kavramlar arasındaki ilişkilerden yola çıkılarak güncel yazma eğitiminin ilgili alanyazınına ulaşılmaya çalışılmıştır (tümevarımcı analiz).

Betimsel analiz yoluyla ulaşılan güncel yazma eğitimi kurallarıyla ilişkili olan veriler, daha sonra içerik analizine göre derinlemesine irdelenmiş, verilerin günümüz yazma eğitimindeki uzantılarıyla ilişkileri yorumlanarak benzerlik ve farklılıkları belirlenmiştir. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel yaklaşımla fark edilmeyen kavram ve temalar içerik analiziyle keşfedilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 227).

Betimsel analiz ve içerik analizi yöntemiyle elde edilen bulguların açıklanmasında ve anlamlandırılmasında, yani verilere anlam kazandırılmasında, bulgular arasındaki ilişkilerden yararlanılmıştır. Verilerin ne anlama geldiğini ifade etmek için bulgulardan, çeşitli çıkarımlarda bulunulmuş, ulaşılan sonuçların önemi açıklanmaya çalışılmıştır.

Özetle ifade etmek gerekirse bu araştırmada, 14-20.yüzyıl aralığında seçilen münşeatlardan doküman incelemesi ile toplanan veriler, betimsel analiz ve içerik analizi birlikte kullanılmak suretiyle çözümlenmiştir. Başka bir deyişle bu iki yöntem, kesin çizgilerle birbirinden ayrılmayacak şekilde kullanılmıştır.

3.4.1. Güvenilirlik

Analizlerin güvenilirliğini belirlemek için, başka bir deyişle bulguların doğrulanması amacıyla “farklı kodlayıcılar tarafından kodlanan veri setinin benzerlik oranı önemlidir” genel kuralından (Fidan ve Öztürk, 2015) hareketle uzman görüşüne başvurulmuştur. Bu benzerlik oranı, aynı zamanda nitel araştırmanın güvenilirliğini belirlemektedir (Baltacı, 2017: 8). Miles ve Huberman modelinde kodlayıcılar arasındaki görüş birliği olarak kavramsallaştırılan bu benzerlik, Güvenirlik = görüş birliği sayısı/toplam görüş birliği+görüş ayrılığı sayısı ×100 formülü ile hesaplanmaktadır. Güvenilirliğin sağlanması için kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az % 70 olması beklenmektedir (Miles ve Huberman, 2019: 64).

Bu bağlamda araştırmacı tarafından öncelikle, araştırma kapsamında incelenen on sekiz eserin dokuzundan rastlantısal olarak alınan bulgulardan oluşan uzman görüşü değerlendirme formu hazırlanmış ve biri Türkçe Eğitimi alanında profesör, biri doktor öğretim üyesi ve üçü yine Türkçe Eğitimi alanında olmak üzere beş uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan gelen geri bildirimler Miles ve Huberman formülüne göre hesaplanmış ve % 98 oranında görüş birliği sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır.



BÖLÜM IV

4. BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde, “yazma eğitimi açısından Türkçe münşeatların incelenmesi” adlı araştırmanın, problemi ve alt problemleri çerçevesinde ulaşılan bulgular yer almaktadır. Okuyucuya kolaylık sağlaması açısından bulgular, elde edilen veriler ışığında belirlenen temalar altında düzenlenip tablolştırılmıştır. Daha sonra eserlerden yapılan alıntılar, günümüzle de karşılaştırılarak kronolojik olarak okuyucuya sunulmuştur. Güncel yazma eğitimi ile benzerlik gösteren bulgular, yazma eğitimi kuramsal alt başlıkları şeklinde ve geçtikleri yerler belirtilmek suretiyle; bahsi geçen eserlerde tespit edilen farklılıklar ise ayrı başlık halinde verilmiştir.

4.1. Yazma Eğitiminin Öneme Dair Bulgular

4.1.1. Yazılı Anlatım Bilgisinin Öneme Dair Bulgular

Yazılı anlatım bilgisinin öneme dair bulgular Tablo 1’de sunulmuştur:

Tablo 1
Yazılı Anlatım Bilgisinin Önemi ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki görünümü	Eser-YY	f	%
	Yazılı anlatım bilgisinin tanımı, özellikleri ve işlevleri.	Mebâni’l-İnşâ, 19. İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	3	15
Yazılı Anlatım Bilgisinin Önemi	Yazılı anlatım bilgisinin /Yazma eğitiminin önemi.	Fenn-i İnşâ, 19. Tâib Münşeâtı, 18. Kavâid-i İnşâ ve Münşeât, t.y.	3	15
	Yazma kurallarını öğretmenin önemi.	Teressül, 15.	1	5
	Yazma eğitiminin gerekliliği.	Münşeât-ı Azîziye, 19. İnşâ-i Mergûb (İzmir, 807, 19.; Y.B. 503, t.y.) İnşâü’l-Mergûb (Y.B. 2070, 19.) İlm-i İnşâ (Y.B. 2986, 19.; Y.B. 622, 19.; Y.B. 5006, t.y.)	7	35
	Yazma kurallarına uymanın önemi.	Menâhicü’l-İnşâ, 15. Hazîne-i Mekâtib, 20.	2	10
	Yazma uygulamalarının yazma becerisinin geliştirilmesindeki önemi.	Münşeât-ı Azîziye, 19.	1	5
	Başarılı yazarların devlet yöneticileri katındaki önemi.	Kavâid-i İnşâ ve Münşeât, t.y.	1	5
	Yazının fiziksel (biçim) ve zihinsel (içerik) yönü ayrımı.	Fenn-i İnşâ, 19.	1	5
	İyi bir yazılı ürünün işlevleri.	Kavâid-i İnşâ ve Münşeât, t.y.	1	5
Toplam			20	100

Tablo 1'e göre yazılı anlatım bilgisinin/yazma eğitiminin önemi ile ilgili bulgularda en fazla değinilen alt başlık/konu % 35 (7 eser) oranında yazma eğitiminin gerekliliğidir. Onu % 15'er (3 eser) oranla yazılı anlatım bilgisinin tanımı, özellikleri ve işlevleri takip etmektedir. Yazma kurallarının önemi % 10 oranında yer tutarken yazma kurallarını öğretmenin önemi, yazma uygulamalarının önemi, başarılı yazarların devlet yöneticileri katındaki önemi, yazının fiziksel ve zihinsel yönü ayrımı ve iyi bir yazılı ürünün işlevleri alt başlıkları % 5'er oranında yer almaktadır. Tablodan da anlaşılacağı gibi münşeatlarda "yazma eğitiminin gerekliliği" vurgulanarak bu alanda başarı ve beceri kazanmanın yine bu alanda alınacak eğitime bağlı olduğu ortaya konmuştur.

Teressül'de (Ahmed-i Dâî, 15. yy) belirtildiğine göre eser, yazmaya yeni başlayanlara kolaylık sağlama, bir anlamda yol gösterme amacıyla yazılmıştır. Günümüzde yazma eğitiminin başlangıç ilkesi olan öğrencinin günlük ihtiyaçlarını giderebilmelerini kolaylaştırma ile Teressül'de hedeflenen mektup yazmaya yeni başlayanlara kolaylık sağlama amacı birbiriyle uyumludur. Ayrıca ikisinde de amaçlarına uygun bir yazma işinin başlangıç noktası eğitimidir.

Besmele ile başladığı giriş kısmında yazar, Türkçe olarak kaleme aldığını belirttiği eserini mektup yazmaya yeni başlayan kişilere faydalı olsun ve kolaylık sağlasın diye Arapça ve Farsça yazılmış teressüllerden (mektuplardan) en özlü, en kullanışlı ve en faydalı hitapları seçerek yazdığını dile getirmektedir. İhtiyaç duyanlara konuyla ilgili yeterli bilgi sağlayacağını vurgulayan yazara göre, bu hitapları ezberleyip herkesin derecesine uygun bir şekilde mektup yazanlar her yerde makbul olacak ve ilgi görecektir:

"... bu Teressül'ün mü'ellifi.... Ahmed-i Dâî.... eydür bu Teressül'i Türkçe tertîb eyledük 'Arabî ve Fârisî teressüllerden ihtiyâr idüp şöyle kim mübtedî kişilere âsân ola ve ol ser-nâmeleri ki muhtasar ve müsta'mel ve müfiddür kaleme getürdük tâ andan fâyide tutmaklık her kişiye ednâ nazarda müyesser ola.... kim bu ser-nâmelerün 'ibâretlerin ezberlese ve dahi her kişinün mertebesine lâyük nâme yazsa dükeli yerde makbûl ve mergûb ola (Haksever, 2011: 1268)."

Menâhicü'l-İnşâ'nın (Yahya b. Mehmed el-Kâtib, 1479) ilk bölümünde, yazma uğraşı içinde olanların, bu işe yeni başlayanların usulüne uygun güzel yazı yazma (inşâ) kurallarını çok iyi bilmesi gerektiği dile getirilerek yazma eğitiminin önemi vurgulanmıştır. Yazarın kalem ehli diye tabir ettiği, yazı ile uğraşan, yazılı bir ürün oluşturmaya çalışan herkesin bilmesi gereken ilk şey yazma (inşâ) kurallarıdır:

“Evvel her ehl-i kaleme vâcib ü lâzımdur ki kavâ'id-i inşâyı hûb bilüp... (Unan, 2014: 36).”

Aynı bölümün sonunda konunun önemini tekrarlayan yazar, okuyucudan bunu sözü uzatmak olarak algılamamasını isteyerek beyan ettiği konularda, kâtiplerin yanlış düşmelerine engel olmaya çalıştığını belirtmiş ve doğru yazmada kuralların önemini vurgulamıştır:

“Bu kadar kelâm[1] bu arada zikr itdüğümüzi itnâbdan 'add itmeyeler. Zîrâ ekser mâ-vâkı olur görürüz kim cühelâ-i küttâb mektûbda bu nesneleri fark itmezler. Bu kadar beyân itdüğümüzden maksûd oldur kim basîret üzerine olup bunuñ gibi vartalardan ihtiyât ideler (Unan, 2014: 38).”

Osman-zâde Tâib, Münşeât'ında (18. yy) nitelikli bir yazarın (münşî) özelliklerini belirtirken Arapça ve edebiyat bilimlerinin iyi bilinmesi, söz ustalarının kullandıkları kalıp sözlerin ve başarılı şairlere ait şiirlerin iyi bilinmesi, onların derinlemesine incelenerek öğrenilmesi gibi hususlara değinerek bu alanda (yazma) alınması gereken eğitime vurgu yapmaktadır:

“Münşî aña dirler ki... 'ulûm-ı Arabiyye ve fûnûn-ı edebiyeyi kemâ-yenbağî bile. Ve terâkib-i bülegâ ve eş'âr-ı fusahâyı kesret-i tetebbu' ile sebt-i sahîfe-i hâfıza idüp (Osman-zâde Tâib, yk. 2a).”

Mebâni'l-İnşâ'da (Süleyman Bey, 1871) yazar, bu ilim dalının tanımını, özelliklerini, işlevlerini ve önemini dile getirmiştir. Buna göre nesirlerin düzgün, sanatlı, açık, anlaşılır, kusursuz; güzel ibareleri, kalem erbabı katında saygın bir tarz ve üslupta; itibarlı makamın gereklerine uygun olarak yazılması gerekmektedir. Bunun yöntem ve kaidelerinden bahseden inşâ ilim dalına ait eserler, fikirlerin açıklayıcısı, anlatılmak istenenlerin dış görünüşü ve zihinlerin alışveriş aracıdır. Yine bu ilim teorik ve pratik bilgi kapılarına başlangıç ve anahtar, bu yolda çalışanlara rehber ve ışık teşkil etmektedir. Fikir alışverişi de yine onunla sağlanır:

“**İlm-i İnşâ:** Belîğ ve fasîh olmak ve 'ibârât-ı müstahsenesi ehl-i kalem 'inde mu teber ve mer'î olan âdâb ve edâyı şâmil ve makâma muntabık bulunmak şartıyla kelâm-ı mensûr yazmanuñ usûl ve kavâ'idinden bahseden 'ilme dirler ki ilm-i mezkûr efkârûñ mu 'arrifî ve tasavvurâtuñ sûret-i hâricîsi ve ezhânûñ vâsıta-i te'âtîsidür. Ebvâb-ı 'ulûm ve fûnûna medhal ve miftâh ve ashâb-ı hall ve 'akde hâdî ve mısbâhdur. Anuñla müdâvele-i tasavvur olunur ve te'âtî-i efkâr kılınur. (Süleyman Bey, 1871: 2).”

Münşeât-ı Azîziye'de (Hacı Nuri Efendi, 1886); Hz. Ali'nin, “Çocuklarınızı kitabetle (güzel ve usulüne uygun yazma sanatı) şereflendiriniz, kitabet işlerin en

önemlisi ve mutluluğun en büyüğüdür.” Sözü uyarınca kurallarına uygun yazı yazma sanatının, herkesin çeşitli ilimlerin tahsili sırasında mutlaka öğrenmesi gereken temel bir ilim olduğu belirtilmiştir:

“Fenn-i inşâ ve kitâbete Hz. ‘Aliyyü’l-Murtaza efendimizün “ekrimu evlâdeküm bi’l-kitâbeti fe-inne’l-kitâbete min ehemmi’l-umûr ve a’zami’s-sürûr” kelimât-ı hikmet-âyâtıyla terğîb buyurdıkları vechle herkese tahsîli elzem umûr-ı mühimmeden olmağla, ulûm-ı mütenevvi’â tahsîli esnâsında işbu rûkn-i a’zam olan fenn-i kitâbet ve inşâyâ dahı çalışmak lâzımdur (Nûri Efendi, 1886: 206).”

Yazma becerisinin geliştirilmesi için bir konuda yazılabildiği kadar yazılması gerektiği, yani uygulama çalışmalarının önemi dile getirilmiş, bolca yazma çalışmaları yapıldığı takdirde yazma becerisinin gelişeceği de ifade edilmiştir. Bu sahada uzman birinin yanında çalışma imkânı elde edilmesi durumunda ise daha fazla mesafe kat edileceği; bu becerinin, şairlik gibi yaratılıştan gelen bir yetiye dayansa da denenmeden ortaya çıkarılamayacağı belirtilmiştir. İnsanda saklı bulunan bu yeteneğin meydana çıkması için mutlaka çalışıp çabalamak gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bütün alanlarda olduğu gibi yazmada da ilerlemek için çok çaba sarfetmek, ilim ve bilgi tahsil etmek gerektiği kaydedilmiştir:

“Ve bazen kendi kendine bir iş tasavvur idüp muktedir olabildiği kadar kaleme alup fenn-i kitâbete âşinâ olan zevâta gösterüp tashîh itdürmelidür)... İşte bu vechle devâm üzere sa’y ü gayret idüp ve hasbe’l-kader eger aklâm-ı şâhânedan birine çırâğ ve bir hünerver zâtun ma’iyyetinde istihdâm olmak dahı müyesser olursa kitâbetde pek a’lâ menzile vâsıl olur. Tahsîl-i kitâbet dahı tabî’at-ı şî’riyye gibi Hudâ-dâd bir isti’dâd-ı ma’neviyye menût ise de insân kendisinde olup olmadığını kable’t-tecrûbe bilmediğinden işbu isti’dâdun kuvveden fi’le gelmesi yine sa’y u gayrete mevkûfdur... el-hâsıl tahsîl-i ‘ulûm ve ma’ârifeye bezl-i himmet itmek cümleye lâzımdur (Nûri Efendi, 1886: 206).”

İnşâ-yı Edebî ve Fennî (A. Râmî, 1891) adlı eserde, inşâ ve kitâbet ilmi yani güzel ve kurallarına uygun olarak yazma, sonsuz söz ve anlam denizi diye nitelendirilerek duygu ve düşüncelerin çok çeşitli söz, anlam ve ifade şekilleri kullanmak suretiyle yazılabileceği ve yine bu ilim sayesinde cevher kıymetinde pek çok ve önemli faydalar sağlanabileceği; bunun da çalışmaya, emek harcamaya bağlı olduğu bildirilmiştir:

“Fenn-i inşâ ve kitâbet âdî ve ehemmiyetsiz bir fen zannolunmamalıdır, fenn-i inşâ ve kitâbet bir bahr-i bî-gerân-lafz u ma'nâdur ki andan istihrâc-ı cevâhir ve fevâ'id-i e'âzîm ve mesâ'îye muhtâc ve mütevakkıfdur (A. Râmî, 1891: 189).”

Aynı eserde, ilim ve ilerlemenin zirvesine ulaşmış milletlerin bu yönlerinden faydalanabilme aracının da inşâ ilmi olduğu; insan düşüncesinin bu ilim sayesinde yayılabildiği, aksi halde geçmiş kuşakların bilgi hediyesi olan kitapların ve hiçbir manevî mirasın da mevcut olamayacağı belirtilmiştir. Yine bilginin bu en önemli dalı olan inşâyâ gereken özen gösterilmediği takdirde, diğer dallarda ne kadar çalışılırsa çalışılınsın maksada ulaşamayacağı bildirilmiştir:

“Vâsıl-ı zirve-i kemâl olan milel ve akvâmın terakkiyâtından istifâde idebilmek bir vâsıtaya vâbeste olup bu vâsita ise inşâ ve kitâbetdür. Ve bu da tabî'îdür zîrâ bu fendür ki intişâr-ı efkâr-ı beşeriyye vazîfesini îfâ itmekdedür. Fenn-i inşâ olmasaydı eslâfuñ ahlâfa hediyye-i ma'rifetleri olan envâ'-ı kütüb mevcûd olmazdı ve âbâ vü ecdâdumuz bize hîç bir mîrâs-ı ma'nevî terk idemezlerdi... Fenn-i inşâ ve kitâbetümüzde envâ'-ı suver-i islâhiyye ile zînet-sâz-ı sahâ'if-i terakkiyât olmakdadur. Ma'ârifüñ bu kısm-ı ehemmi nazar-ı i'tinâyâ alınmazsa aksâm-ı sâ'iresi hakkında ne derecede sa'y ü himmet idilse matlûb hâsıl olamayacağı erbâb-ı vukûf i'tirâf ve teslimiyyede aslâ tereddüd göstermez (A. Râmî, 1891: 189).”

Aynı eserde, dünyada vuku bulan olaylardan dersler çıkarmanın, onlara ibret gözüyle bakabilmenin bu ilim sayesinde olduğunu dile getiren yazar, ilmi gelişmelerden faydalanabilmenin de yine bu ilimde başarılı olmaya bağlı olduğunu söylerken bu ilmin önemini çok güzel ortaya koymuştur. Zira bu ilimde başarılı olmak demek yüksek bir kültür düzeyine sahip olunduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bir taraftan bu düzeyde ilmî ve kültürel gelişmelere imza atılırken bir yandan da bu gelişmelerden faydalanılabileceği ifade edilmek istenmiştir.

“Vukû'ât-ı âlemden hisse-yâb-ı ibret olmak fenn-i inşâ ve kitâbete muhtâc olduğu gibi terakkiyât-ı ilmiyyeden behre-mend-i intifâ' bulmak dahı inşâ ve kitâbete vâbestedür (A. Râmî, 1891: 190).”

Fenn-i İnşâ (Fâik Reşad, 1894) adlı eserde inşâ ve kitâbetin tanımı yapılmıştır. Kitâbeti, harflerden oluşan kelimelerle maksadı anlatma şeklinde tanımlayan yazar; inşâyı ise onun kural ve yöntemlerini anlatan ilim şeklinde tarif eder. İnşâ ile kitâbetin eş anlamlı gibi görünmesine karşın bunların birbirinden farklı olduğunu belirten yazara göre inşâ edebî ilimlerin kurallarına, kalem erbabının belirlediği usul ve âdâba uygun olmak şartıyla düz yazı (nesir) yazma ilmidir:

“Nakş u tasvîr-i kelimât makâmında kullanılarak bu vâsita ile ifâde-i merâm itmeğe kitâbet ve anuñ usûl ve kavâ'idini bildiren fenne de inşâ'-ı nesr yâhûd sâdece inşâ dinilmiştir. Kitâbet ile inşâ kelimeleri her ne kadar müterâdif sayılır ise de kitâbet, kelimeye delâlet iden harflerüñ tersîmiyle 'alelîtlak ifâde-i merâm itmek diye ta'rif; inşâyı da “ulûm-ı edebîyye kavâ'idine, ehl-i kalem'inde mer'î olan usûl ve âdâba muvâfık olmak şartıyla kelâm-ı mensûr yazmak fennidür” ta'rifîyle evvelkisinden tefrîk itmek evlâdur (Faik Reşâd, 1894: 3).”

Yazarın tariflerine göre kitabet; yazının harf, kelime, cümle, paragraf vb. unsurlardan oluşan fiziksel yönünü ifade ederken inşâ ise yazının; kural ve yöntemlerini araştıran, inceleyen, ortaya koyan, biçim ve içerik yönünü ifade etmektedir. Bu eserde yazının fiziksel ve zihinsel yönü ayrımı, kitabet ve inşâ tanımları üzerinden belirginleştirilirken günümüzde yazının, psiko-motor yönü (yazabilmek için algısal ve motor yönden gelişmiş olmak, el göz koordinasyonunun sağlanması) ile bilişsel yönü (yazarken uyulması gereken kuralları bilmek ve buna uygun yazmak) (Göçer, 2019: 52) üzerinde durulmaktadır. Modern yazma eğitiminde, yazabilmek için gerekli olan psiko-motor beceri ilk okuma yazma öğretiminde önemli olup Fenn-i İnşâ'da ise basit düzeyde yazma becerisi için gereken beceriyi (kitabet) ifade etmektedir.

Aynı eserde inşâyı fikirlerin tarif edicisi, hayallerin dış görünüşü ve bunların alışverişi, bütün ilimlerin anahtarı şeklinde niteleyen yazara göre, nasıl ki konuşma insana verilmiş bir kudret hediyesi ise inşâ da eserlerini gösterme ve ölümsüzleştirmede fitratın bir ihsanıdır. Yazma işi ile uğraşanlar için inşâ ilminin önemi üzerinde duran yazar, konuşmak için dile ihtiyaç olduğu gibi yazmak için de inşâ ilmine ihtiyaç olduğunu vurgular. Dilinde tutukluk olan birinin konuşmasının anlaşılabilmesi gibi inşâ kaideleri, genel yazma kuralları (yazım ve noktalama vb.) bakımından yetersiz kişilerin de yazdıklarıyla, anlamda karmaşıklıklara yol açarak muhatabın/okuyucunun zihninin karışmasına yani okuduklarını anlayamamasına sebep olacağını belirtir:

“İnşâ efkârüñ mu'arrifi, tsavvurâtuñ suver-i hâriciyyesi, vâsita-i te'âtîsidür. İnşâ cem'î'ulûm ve fûnûnuñ miftâhıdır. Nutk benî beşere bir'atiyye-i kudret ise inşâ da âsârını irâ'e ve ibkâ için bahşâyîşi-i fitratdur. Nâtikiyyet şânından olan bir insân için lisâna ihtiyâc olduğu kadar 'alelîtlak bir kâtib için de fenn-i inşâyı ihtiyâc görünür. Lisânında lüknet ve rekâketi olan bir mütekellim bi't-tabi sâmi üñ fehmini tas'îb ideceği gibi fenn-i inşâda, kavâ'id-i hatt u imlâda cehli bulunan bir kâtib de yazdığı şeylerle me'âli teşvîş, muhâtabuñ zihnini tağlît ider (Faik Reşâd, 1894: 3-4).”

İnşâ-i Mergûb (İzmir 807, Y.B. 503), İnşâü'l-Mergûb (Y.B. 2070), İlm-i İnşâ (Y.B. 2986; Y.B. 622, 19. yy; Y.B. 5006, t.y.) adlı yine 19. yüzyıla ait yazarı belli olmayan eserlerde, çok güzel bir ilim olarak nitelenen inşânın (güzel, süslü, sanatlı nesir yazma), Hz. Ali'nin sözüne atıfta bulunularak bütün sanatlardan daha üstün ve sanatların en şerefli olduğu belirtilmiş, anne babalara, çocuklarına bu mesleği öğretmeleri tavsiye edilmiş ve yazma eğitiminin önemi vurgulanmıştır. Hatta çok güzel bir sanat olan inşâyı çocuklara öğretmek suretiyle yine Hz. Ali'nin sözüne atfen, onları yüceltmış olacakları bu mesleğin insana saygınlık kazandıracağı belirtilmiştir:

“İşbu ilm-i inşâ gâyet latîf bir ilmdür. Nitekim velîler serveri Hz. 'Alî buyurur: Evlâdunızı kâtîblik san'atıyla ulu eylemeye sa'y u ihtimâm idiniz. Zîrâ kitâbet san'atı cümle san'atların eşrefi ve gâyet a'lâsıdır (İzmir: 807, yk. 52a; Y.B. 2070, yk. 7a-7b; Y.B. 2986, yk. 7a-7b; Y.B. 622, yk. 7a-7b; Y.B. 503, yk. 2a, 15b, Y.B. 5006, yk. 7a-7b).”

Hazîne-i Mekâtib (Ahmed Râsim, 1901) adlı eserde de yazar sınıfının, yazışmalarda uyulması gereken bazı kurallar belirlediği, bunlara riayet edilmesinin elzem olduğu belirtilerek yazma kurallarına uymanın önemi dile getirilmektedir. Konuşma diliyle yazmada bir sakınca olmadığını söyleyen yazar, “yazışma âdâbı” denilen birtakım kurallara mutlaka uymak gerektiğini şöyle ifade etmektedir:

“Erbâb-ı kitâbet, mükâtebe için ba'zı usûl vaz' itmiş olduklarından bunlara ri'âyet vâcibedendir. Ağızdan söylendiği gibi yazmak câ'iz olsa bile 'âdâb- mükâtebe' denilen birtakım kavâ'id-i ittibâ' zarûrîdür (A. Râsim, 1901: 4-5).”

Kavâid-i İnşâ ve Münşeât adlı derleyeni ve derleme tarihi belli olmayan mecmuada, inşâ yazarlığının devlet ve saltanat kaidelerinin en gereklilerinden, yazı ile uğraşanların ise sultan hizmetindeki yardımcılarının en önemlilerinden olduğu dile getirilmiştir. Eserde belirtildiğine göre yazıcının sultan katındaki mertebesi insandaki kalp ile dilin mertebesi gibidir. Çünkü sultanın bütün sırlarını bilmektedir:

“Kitâbet-i inşâ devletün ve kavâ'id-i saltanatuñ evvel lâzım olanlarındandır... kâtib hidmet-i sultânda yardımcılaruñ, yârlaruñ ve bâzûlaruñ ulularındandır. Zîrâ ki sultânuñ makâsıdını itmâm itmekte ve murâdların ve garazların yerine getürmekte tercümân makâmına kâyimdir... Yâni âdemoğlunda dil ile gönül ne mertebede ise kâtib dahı sultâna ol mertebededür zîrâ ki anuñ cümle-i esrârı ve râzı üzerine muttali'dür (t.y., yk. 137a).”

Aynı eserde inşâ ilminin kurallarına göre yazılmış mektupların öneminden de bahsedilmektedir. Buna göre, nice sağlam kaleler mektup yoluyla feth edilmiş, nice

asilere boyun eğdirilmiştir, nice harp için dizilmiş ordu safları kalem erbaplarınca dağıtılmıştır. Devletin nice askerlerle doğrultmadığını barışçıl inşâ yazarları düzeltmiştir:

“Nice muhkem kal’aları mektûblar feth idüp zabt u kabz itdürmüşlerdür. Ve nice âsîler nevâsîsin mekâtib satırları itâ’ata yedüp getürmüşdür.... Ve nice cenk için bağlanmış alayları ve harb için vukûf itmiş safları ehl-i hâmeler ve nâmeler turukları ayakların şaşırıp bozmuşdur. Ve münşî-i musâlih toğruldur şol nesnelere ile nice asker ile toğrulmağa kâdir olımaz (t.y., yk. 137a).”

Etkili bir anlatım ve iletişim vasıtası olması bakımından bireyler arası ilişkilerde kullanılan önemli bir araç olarak yazının; kültürün yayılmasını sağlama, insanların duygu, düşünce ve hayal dünyalarını şekillendirme, öğrencilerin bilgi birikimlerini, dili kullanma becerilerini ve zihinsel sözlüklerini geliştirme (Göçer, 2019: 29; Güneş, 2014: 159) işlevlerinin yanında toplum düzenini sağlama görevi de vardır. Göçer’in (2019: 20) ifade ettiği gibi resmî ve özel nitelikli yazılar, toplum düzenini sağlama, insanlar arasında kargaşa ve karışıklığı önleme işlevine sahiptir. Kavâid-i İnşâ yazarının belirttiğine göre yazı, bireyler arası anlaşmalarda veya anlaşmazlıkların giderilip çözüme kavuşturulmasında önemli ve geçerli bir araçtır. Toplumda çıkabilecek kargaşa ve düzensizliklerin önlenmesinde yazılı metinlerle ortaya konulan kanun ve kuralların önemi yadsınamaz. Toplumsal intizamı sağlamada yazının; ikna edici ve ıslah edici işlevi, iki dönemde de benzer şekilde vurgulanmıştır.

Aynı eserde, sözün (bir konuyu açıklamaya yarayan kelime dizisi) türlerini (buna ifade etme şekilleri de eklenebilir) ve kusursuz, etkileyici söz söyleme ilmini (belâgat) öğrenen yazıcının (kâtip), güzel nesir yazma alanında başarılı olacağı, kalpleri feth edip amacına ulaşacağı belirtilerek yazma eğitiminin önemi vurgulanmıştır. Yani yazdıklarının büyük beğeni toplayacağı, böylelikle de maksadını gerçekleştirebileceği, bu ilimde ilerleyen bir yazıcının anlama ve kavrama yeteneğinin, yıldız gibi parlayacak kadar üst düzeyde olacağı ifade edilmiştir:

“Vaktâki kâtib olan kimesne envâ’-ı kelâm cevâhirine mâlik oldı. Ve güzel yüzlerin açup görmek için belâgat yollarına sâlik oldı. Ve anuñ aksâm-ı ma’rifetin hâsıl kılup.... ve beyân idici fesâhat bendlerin yedmek ile ve anuñ hikâyeti elfâzı inşikâk bulıcak .. hûblığı ve mergûblığı zâhir olıcak kulûbı kendüye döndürür. Ve nüfûsa mâlik olur ve ol sebeb ile metâlibine zafer bulup ve makâsıdı hâsıl ve garazları vâsıl olup cümle hâcetleri biter. Ve her murâdına yeter.... Ve bu didüklerimiz hâsıl olmaz illâki

belâgat şu'abına sülûk ile olur ki kaçan kâtib anı muhkem eylese andan fehminûñ kevkeb-i sâkıbı şu le virür (t.y., yk. 138b).”

Yazılı anlatım bilgisinin önemi ile ilgili bu hususlar günümüzle benzerlik göstermektedir. İki döneme ait anlayış da yazma becerisi ediniminde ilk şart olarak eğitimi öne sürmektedir.

4.1.2. İyi Bir Yazarın Özelliklerine Dair Bulgular

İyi bir yazarın özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 2’de sunulmuştur:

Tablo 2

İyi Bir Yazarın Özellikleri

Tema	Münşatlardaki Görünümü	Eser-YY	f	%
İyi Bir Yazarın Özellikleri	Hızlı kavrama, kusursuz yazma yeteneğine, başlangıç için basit düzeyde, sonraki aşamalarda resmî dairelerin yazma işlemlerini yürütebilecek düzeyde bilgi birikimine sahip, ruh dünyası düzgün, doğru ve orijinal fikirli, sezgi gücü yüksek olmak.	Tâib Münşeâtı, 18. Mebâni’l-İnşâ, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	3	27,2
	Yabancı dili (Arapça) ve edebî ilimleri iyi bilmek.	Tâib Münşeâtı, 18. Fenn-i İnşâ, 19.	2	18,1
	Güçlü yazarların ve şairlerin yazım tarzını iyi bilmek.	Tâib Münşeâtı, 18. Mebâni’l-İnşâ, 19.	2	18,1
	Metni tutarlı bir bütün oluşturacak şekilde yazabilmek.	Tâib Münşeâtı, 18.	1	9,09
	Anlamı en güzel şekilde ifade edebilmek.		1	9,09
	Yazma kurallarına uymak.	Mebâni’l-İnşâ, 19.	1	9,09
	Az sözle çok şey anlatabilmek.	Kavâid-i İnşâ ve Münşeât, t.y.	1	9,09
Toplam			11	100

Tablo 2’ye göre, iyi bir yazara ait, genel olarak yazma yeteneği ve yazmanın zihinsel, düşünsel yönüyle ilgili kabiliyetler bağlamında değerlendirilebilecek özellikler % 27 oranında birinci sırada yer almaktadır. Bunu % 18,1 oranında yabancı dili (Arapça) ve edebî ilimleri, güçlü yazarların ve şairlerin yazım tarzını iyi bilme özellikleri izlemektedir. Metni, tutarlı bir bütün oluşturacak şekilde yazabilme; anlamı en güzel şekilde ifade edebilme, yazma kurallarına uyma, az sözle çok şey anlatabilme gibi diğer özellikler ise % 9,09 oranında yer almaktadır.

Osman-zâde Tâib, Münşeât'ında (18. yy) münşî yani güzel ve sanatlı yazı yazan kişinin tarifini yapmaktadır. Buna göre münşî, yazma kabiliyeti tam kıvamında, yaratılışı doğru ve düzgün olan, Arabî ve edebî ilimleri layığıyla bilen kişidir. Yine münşî; sözü kusursuz söyleyenlerin terkiplerini ve şiirlerini, derinlemesine inceleyerek hafıza sayfasına yazabilme, uygun kullanımları kâğıda geçirebilme, metnin bölümlerini (paragrafları) gereği gibi birbirine bağlayabilme yetenekleri yanında; sözü, pürüzlerden arınmış ve hoşça gidecek bir şekilde söyleyebilme, kastettiği anlamı en güzel şekilde dile getirebilme maharetine de sahiptir:

“Münşî ana dirler ki kalemi kavîm ve tab'-ı müstakîm sâhibi olup'ulûm-ı Arabiyye ve fûnûn-ı edebiyeyi kemâ-yenbağî bile. Ve terâkib-i bülegâ ve eş'âr-ı fusahâyı kesret-i tettebbu' ile sebt-i sahîfe-i hâfıza idüp isti'mâlât-ı lâyıkeyi zabt ve fikraları birbirine bir vechle rabt eyleye ki kelâmî şâ'ibe-i sekâmetden masûn ola yâhûd hoş-âyende elfâz-ı vürûd-ı merre âdâbiyle söze nizâm virüp ma'nâ-yı maksûdı ahsen vechle takrîre kâdir ola (Osman-zâde Tâib, yk. 2a).”

Mebâni'l-İnşâ'da (Süleyman Bey, 1871), yaygın yazma kurallarına uymaları gereken münşîlerin, kusursuz söz söyleme ustalarının tamlamalarını (terkip) araştırmak suretiyle şiirde ve düz yazıda sözün derecelerini öğrenmeleri ve böylelikle bu konuya etraflıca hâkim olmaları gerektiği belirtilmektedir. Bu arada münşîlerin niteliklerine değinilerek sağlam, doğru fikirlilik, düzgün tabiat ve hızlı kavrama gibi seçkin beşerî özelliklere sahip olmaları gerektiğine vurgu yapılmıştır:

“İşte münşî olan kimesne şerâ'it-i mebsûtaya ri'âyetle berâber bülegâ ve fusahânuñ terâkibini tettebbu' iderek nazm u nesrde merâtib-i sühana vukûf kesb itmeli ve kendisinde fikr-i kavîm ve tab'-ı müstakîm ve sür'at-ı intikâl gibi havâss-ı mümtâze-i beşeriyye bulunmalıdır (Süleyman Bey, 1871: 52-53).”

Fenn-i İnşâ (Fâik Reşad, 1894) adlı eserde; yazı ile uğraşanların, temel edebî ilimlere (şekil bilgisi, cümle bilgisi, anlatım tarzı vb.) dayalı ve nispeten mantık ilminin kurallarına uygun olmak şartıyla, bu ilimlerdeki donanımları ve yeteneklerinin genişliği oranında dört dereceye ayrıldığı belirtilmektedir. İnşâ ilminde başarılı olmanın, sadece kuralları bilmeye değil yetenekli olmaya da bağlı olduğu bildirilerek birinci grupta (birinci derece), yazıcıların bulunduğu ifade edilmiştir. Bunlar sadece halka ait yazışmaları; esnaf, tüccar mektuplarını yazacak kadar sınırlı bilgi birikimine sahiptirler. Devletin üst düzey yazışmaları için gereken bilgidен mahrumdurlar:

“İnşâ, 'ulûm-ı edebiyeden sarf, nahy, beyân... gibi fûnûnuñ kavâ'id-i esâsiyyesine mübtenî ve bir dereceye kadar kavâ'id-i mantıkiyyeye mutâbık olmak

üzere dört rükni şâmil olarak bi'l-cümle ehl-i kalem bu rüknlerdeki behre ve iktidârlarıyla berâber karîhalarının vüs'atine göre dört dereceye münkasımdur... Fenn-i inşâda iktidâr yalnız kavâ'id-i lâzimeyi bilmeye değil, karîha dinilen cevher-i tabî'ate sâhib olmağa tevakkuf ider. Kâtibler... dört dereceye taksîm idilmek münâsibdür:

Derece-i evvel: Yazıcılardır ki yalnız 'avâm mektûblarını, 'arz-ı hâllerini, esnâf ve tüccâra müte'allık evrâk ve mekâtîbi tahrîr ve tanzîm idebilecek derecede bizâ'e-i kalîleye mâlik olurlar. Kavâ'id-i siyâsiyyeye ve usûl-i kaleme muvâfık bir şey kaleme almak iktidârı bunlardan matlûb ve muntazır değüldür (Fâik Reşâd, 1894: 4-5)."

İkinci grupta sıradan kâtiplerin bulunduğu, bunların birinci derecedekilere göre daha fazla, resmî daireler için gerekli yazma işlemlerini yürütebilecek kadar bilgi birikimine sahip oldukları bildirilmiştir. Üçüncü derecede, yeterli miktarda edebî ilimlere ve zihin gücüne sahip edebiyatçılar ve münşîler yer almaktadır. Bunlar zevkle okunacak, herkesin beğeneceği güzel eserler yazma yeteneğine sahiptirler:

"Derece-i sâniyye: 'Alelâde kâtiblerdür ki derece-i ûlâdan 'add olunanlar için lâzım olacak bizâ'adan ziyâdesini câmi' ve aklâm-ı resmiyyede her nev' mevâddı usûl-i kalem dâ'iresinde ve matlûb vech ile kaleme almağa muktedir olurlar.

Derece-i sâlise: Üdebâ ve münşiyândur ki kifâyet mikdârı 'ulûm-ı edebiyeye âşinâ, cevdet-i karîhaya mâlik ve âsâr-ı kalemiyyelerini herkese beğendirmeye, şevk ve lezzetle okutmağa muktedir olurlar (Fâik Reşâd, 1894: 5)."

Dördüncü grupta edebiyatçıların da üzerinde seçkin, ilim ve edep bakımından güç sahibi; yeni, orijinal ve güzel eserler yazma konusunda verimli, sezgi gücü yüksek yazarlar yer almaktadır. İnsanî faziletlere, çeşitli işlerde tecrübeye dayalı bilgilere sahip, kavrama yeteneği güçlü, zihinleri yüce fikirlerle dolu olan bu yazarlar ilhamlarını; ince, zarif, saf düşünce ve hayallerini herkese beğendirecek kadar kusursuz söz söyleme yeteneğine sahiptirler. Bunlara kusursuz, mükemmel yazar anlamında münşî-i kâmil denir:

"Derece-i râbi'a: Üdebânun fevkinde bir sınıf-ı mümtazdur ki 'ilmen, edeben kudret-i kâmileye, feyz-i ibdâ'a, zevk-i selîme mâlik oldukdan başka fezâ'il-i insâniyyeyi ve umûr-ı mütenevvi'ada ma'lûmât-ı tecrübiyyeyi hâ'iz olarak... zihn-i derrâklarını vâridâtını 'umûma beğendirecek ve ba'zen sözlerindeki 'ulviyyet ve celâdet, fikr ü hayâllerindeki rikkat ve nezâhat ile sâmi' ve muhâtablarını vecd ü hâle getirecek sûretde belîğâne idâre-i lisân u kaleme muktedir olurlar. Bu sınıf ashâb-ı ma'rifet ü dehâya "münşî-i kâmil" veyâ "edîb-i kâmil" ıtlâk olunur ki her devrde yüz binlerce insânlar meyânında ancak bir iki dâne zuhûr ider (Fâik Reşâd, 1894: 5-6)."

Sonuç olarak yazıcının, tabiatının yani yaratılış (mizaç) güzelliğinin bilgi cevheriyle dolu olması oranında iyi bir yazar olacağı dile getirilmiştir. Yani yazarın iyi ve sağlam ruhsal dünyasının, tabiatına yansıtacağı; tabiatının ise yazısına aksedeceği, ancak bunun da yeterli olmayacağı, bununla birlikte bilgi birikiminin de zengin olması gerektiği vurgulanmıştır:

“Hüsn-i tabî'at cevâhir-i m'arifetle ne kadar tahliyye olursa elbette o kadar makbûl olur (Fâik Reşâd, 1894: 6).”

Kavâid-i İnşâ ve Münşeât'ta (t.y.), münşinin en önemli özelliklerinden biri olan az sözle çok şey anlatmaya değinilmiştir. Yazara göre kısa ibarelerle derin anlamlar aksettirme, münşinin bu alandaki üstünlüğünü, ustalığını, büyüklüğünü göstermektedir. Kısa ve özlü anlatım, gerçek ve mecazlı kullanımda kimsenin kolay kolay yapamayacağı türden özgünlük alameti sayılır:

“Pes elfâz-ı kalîle ile ma'ânî-i kesîreden ta'bir itmek ve anı sâmi'lere kelimât-ı kasîre içinde zâhir eylemek ile takrîr itmek kâtibüñ fazlı artuklığına delâlet lisân-ı edeb birle kemâli çokluğuna şehâdet ider. Pes ihtisâr ve îcâzdan bu üslûb hakîkat ve mecaz isti'mâlinde delâ'il-i icâzdan mahsûbdur (t.y., yk. 138a).”

4.1.3. Yazılı Anlatım Bilgisinin Kaynaklarına Dair Bulgular

İncelenen münşeatlardan elde edilen yazılı anlatım bilgisinin kaynaklarına dair bulgular; gramer bilgisi, şiir bilgisi, pozitif bilimler, belagat/retorik ve dinî ilimler temaları altında düzenlenerek Tablo 3'te sunulmuştur:

Tablo 3

Yazılı Anlatım Bilgisinin Kaynaklarına Dair Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Gramer bilgisi	Kelime bilgisi (lûgat)	Mebâni'l-İnşâ, 19.	2	20
		Münşeât-ı Azîziye, 19.		
	Şekil bilgisi (morfoloji)	Mebâni'l-İnşâ, 19.	2	20
		Fenn-i İnşâ, 19.		
		Köken bilgisi (etimoloji)	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1
Cümle bilgisi (sentaks, söz dizimi)	Mebâni'l-İnşâ, 19.	3	30	
	Münşeât-ı Azîziye, 19.			
Anlam bilgisi (semantik, maânî)	Anlam bilgisi (semantik, maânî)	Mebâni'l-İnşâ, 19.	2	20
		Münşeât-ı Azîziye, 19.		
Toplam			10	25,64
Şiir bilgisi	Vezin bilgisi	Mebâni'l-İnşâ, 19.	2	
		Kavâid-i İnşâ ve Münşeât, t.y.		
	Kafiye bilgisi	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	

	Şiir bilgisi	Münşeât-ı Azîziye, 19. Kavâid-i İnşâ ve Münşeât, t.y.	2	
Toplam			5	12,82
Pozitif	Mantık	Fenn-i İnşâ, 19.	1	
Bilimler	Tarih (tarih kitapları)	Mebâni'l-İnşâ, 19.	3	
	Edebiyat (Dîvanlar, edebiyat kitapları)	Münşeât-ı Azîziye, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	3	
	Pozitif (müspet) bilimler	Mebâni'l-İnşâ, 19.	2	
	Edebî sohbet (edebî, tarihî fikra, hikâye vb.)	Fenn-i İnşâ, 19.	2	
	Yazılı anlatım bilgisi kitapları		1	
	Ahlak kitapları	Münşeât-ı Azîziye, 19.	1	
	Farsça		1	
Toplam			14	35,89
Belagat / Retorik	Anlatım tarzı (beyân)	Mebâni'l-İnşâ, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	2	
	Sözü sanatlarla güzelleştirme bilimi (bedî)	Mebâni'l-İnşâ, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	2	
	Belâgat (retorik, kusursuz söz söyleme bilimi)	Fenn-i İnşâ, 19. Kavâid-i İnşâ ve Münşeât, t.y.	2	
Toplam			6	15,38
Dinî İlimler	Dinî İlimler	Mebâni'l-İnşâ, 19. Fenn-i İnşâ, 19. Kavâid-i İnşâ ve Münşeât, t.y.	3	
	Hikmet ve mesel (etkili ve anlamlı söz söyleme bilgisi)	Kavâid-i İnşâ ve Münşeât, t.y.	1	
Toplam			4	10,25
Genel toplam			39	100

Tablo 3'e göre nitelikli bir yazılı ürün ortaya koyabilmek için en fazla pozitif bilimlerde bilgi sahibi (% 35,89) olmak gerekirken onu % 25,64 oranında gramer bilgisi, % 15,38 oranında belagat, % 12,82 oranında şiir bilgisi, % 10,25 oranında dinî ilimler takip etmektedir. Bir önceki alt başlıkla ilgili bulgularda birinci sırada yer alan iyi bir yazarın niteliklerine ilişkin, yazmanın zihinsel ve düşünsel yönüyle alakalı kabiliyetlere sahip olma özelliği ile yazılı anlatım bilgisinin dayandığı ilimlerden pozitif (müspet) bilimlerle ilgili arka plan bilgisi birbirini desteklemektedir. Çeşitli alanlarda ne kadar çok bilgi sahibi olunursa yazmada da o derece başarı sağlanır. Bu başlık altındaki hemen hemen bütün bulgular 19. yüzyıldan elde edilmiştir.

Mebâni'l-İnşâ'da (Süleyman Bey, 1871), inşâ usullerine göre yazılmış güzel ve makbul eserlerin ortaya çıkması için bu ilmin; kelime bilgisi, şekil bilgisi (morfoloji), köken bilgisi vb. çeşitli alanlarla desteklenmesi gerektiği bildirilmiştir. Tersinden ifade edilecek olursa, yazarın da belirttiği gibi pek çok bilim dalında yeterli bilgi sahibi olunması, inşâ ilminde ilerleme kaydetmenin şartlarındandır.

Çeşitli bilim alanlarıyla alâkalı bilgiye sahip olunduğu takdirde makbul ve seçkin eserler yazılabileceğini ifade eden yazar, bu ilimlerin de bilim adamları tarafından lügat (kelime bilgisi), sarf (morfoloji, kelimelerin eklerini, köklerini inceleyen bilim), ıstikak (etimoloji, köken bilgisi), nahiv (sentaks, sözdizimi, cümle bilgisi), maânî (anlam bilgisi), beyân (anlatım tarzı), bedî (sözü sanatlarla güzelleştirmeyi öğreten ilim), aruz (vezin bilgisi) ve kafiye bilgisi olarak belirlendiğini dile getirir. Bu edebî ilimlerin yazma eğitimi için bir vasıta, dînî ve aklî ilimlerin ise inşâ ilminin gelişmesinde ve olgunlaşmasında dayanak olduğunu bildirir:

“Şu cihetle o aksâm-ı fûnûnada ittîlâ' lâzımdur ki îlel-i gâ'ıyyesinden olan âsâr-ı kelâmîyye memdûh ve mergûb olsun. Aksâm-ı mezkûreyi 'ulemâ-yı fenn şü vech-i âtî üzere taksîm itmişlerdür; lügat, sarf, İstikâk, nahv, ma'ânî, beyân ve bedî', arûz ve kavâfî. İşte fûnûn-ı edebîyye-i mezkûre kitâbet ve inşânuñ tahsîline âlet ve 'ulûm-i şer'ıyye ve fûnûn-ı 'akliyye ve siyer ve kısas emsâli 'ulûm ise ikmâl ve terakkîsine medâr ve îlletdür (Süleyman Bey, 1871: 3).”

Yazılı eser üreten kişilerin; sözlerine sağlamlık, düşüncelerine kusursuzluk, zihin (hayal) gücüne zenginlik veren, kendi dillerine ait edebiyata, tarihe, pozitif bilimlere, edebî sohbet (tarihî, edebî fıkralar, hikâyeler) gibi alanlara vakıf olmaları gerekmektedir. Bu konularda mutlaka bilgi sahibi olmaları gereken bu kişiler ancak o zaman inşâ sahasında kusursuz bir hizmet sunabilirler. Başka bir deyişle sahip oldukları iyi yazma yeteneğinin bilgi cevheriyle süslenmesi kaçınılmazdır:

“El-hâsıl kâtib ve münşî olan kimse lisanına mahsûs edebiyât ile 'ulûm ve fûnûn-ı mütedâvileye ve biraz da tevârîh ve muhâdarâta vukûf ve ittîlâ' hâsıl iderek lâzım gelen bizâ'ayı idinmelidir ki kavlinde metânet, fikrinde selâmet, sözünde reşânet, karîhasında vüs'at hâsıl olsun da mâliki olduğu hüsn-i tabî'atunñ mevzû'ında hıdmet itsin. Dimek isterüm ki hüsn-i tabî'at cevâhir-i ma'rifetle de tezyîn ve tahliyye kılınmalıdır (Süleyman Bey, 1871: 3).”

Münşeât-ı Azîziye'de (Nûri Efendi, 1886), sanatlı nesir yazmayı öğrenmeye yardımcı olacak kelime bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi ve edebiyat, Farsça gibi ilimlerin bilinmesi gerektiği vurgulanarak inşâ ilminin kaynaklarına işaret edilmiştir. Bu

alandaki deneyim ve alışkanlık kazanmak için Sühba-i Sıbyân, Tuhfe-i Vehbî gibi kitapları ezberleyecek kadar okumak; meşhur inşâ kitaplarıyla divanları, güzel yazılmış tarih, ahlâk, edebiyat kitaplarını okuyup incelemek gerektiği de kaydedilmiştir:

“Ve tahsiline medâr-ı küllî olan ilm-i sarf u nahv ve me’ânî ve edebiyât ve Fârisîdür ve tabî’ata mümârese gelmek için Sühba-i Sıbyân ve Tuhfe-i Vehbî ve bunun emsâli kitâbları ezberlemek ve meşhûr inşâ ve dîvânları ve güzel kaleme alınmış tevârîh ve kütüb-i ahlâk ve edebiyâtı mütâla’a itmelidir (Nûri Efendi, 1886: 206).”

Aynı eserde ayrıca, şiir ve düz yazının ikiz oldukları belirtilerek şiirin, kitabet yani güzel ve sanatlı yazı yazma alanında mükemmellik kazanmaya bütünüyle yardımcı olduğu ifade edilmiştir. Şiirin, yazma becerilerini geliştirmedeki önemine böyle dikkat çeken yazar, şiirle ilgili düşüncelerini de dile getirmiştir. İlâhî hakikatlerin şiirle ifade edildiğini; ruhanî lezzetleri tatmak isteyenlerin şiir, nükteli sözler ve nesir okumaları gerektiği, insanları etkilemede vezinli sözlerin önemli olduğu; Allah’ın birliğine dair, peygamberler ve melikler için şiirler yazanların halkın gözünde şerefli ve saygın yer edindiklerini, alaylı ve boş sözler söyleyenlerin ise yerildiğini vurgulamıştır. Yazarın beyan ettiğine göre sözün vezinli söylenmesi yani şiir yazma, şairlik kabiliyeti ile birlikte Arapça, Farsça ve aruz bilgisi, şiir ilmiyle ilgili kitapları araştırıp okumayı gerektirir, ancak o zaman sağlam ve güzel şiirler yazılabilir (Nûri Efendi, 1886: 207-208).

Fenn-i İnşâ’da (Fâik Reşad, 1894) inşâ ilminin kaynakları; edebî ilimlerden sarf (morfoloji, şekil bilgisi), nahiv (söz dizimi, cümle bilgisi), beyan (anlatım tarzı), bedî gibi dalların temel kurallarına, kısmen de mantık ilminin kurallarına dayandırılmaktadır:

“İnşâ’ulûm-ı edebiyeden sarf, nahv, beyân, bedî’ gibi fûnûnuñ kavâ’id-i esâsiyyesine mübtenî ve bir dereceye kadar kavâ’id-i mantıkiyyeye mutâbık... (Fâik Reşad, 1894: 4).”

Aynı eserde, her kademedeki yazıcının (İyi Bir Yazarın Özellikleri İle İlgili Bulgular bölümüne bakılabilir. Fenn-i İnşâ’da dört sınıf yazıcıdan ve bunların özelliklerinden bahsedilmektedir.); sözünde sağlamlık, fikrinde doğruluk, zihin (hayal) gücünde genişlik elde edebilmesi için kendi lisanına ait edebiyat, pozitif bilimler, tarih, edebî sohbet gibi alanlarda derinlemesine bilgi sahibi olması gerektiği bildirilmektedir. Ayrıca yazıcının genel olarak sahip olduğu; yaratılış, mizaç güzelliği ve bilgi cevherleri oranında yazma etkinliğinde başarılı olacağı, makbul bir yazıcı olacağı belirtilmiştir:

“Her kâtib veyâ münşî olan kimseye kelâmında metânet, fikrinde selâmet, karîhasında vüs’at hâsıl olmak için lisânına mahsûs edebiyât ile ‘ulûm u fûnûn-ı mütedâvileye, tevârîh ve muhâdarâta vâkıf olmak muktezîdür. Hüsn-i tabî’at cevâhir-i ma’rifetle ne kadar tahliyye olunursa elbette o kadar makbûl olur (Fâik Reşad, 1894: 6).”

Aynı eserde, üçüncü sınıfta yer alan orta düzey edebiyatçılarla dördüncü sınıfta yer alan kusursuz edebiyatçıların (İyi Bir Yazarın Özellikleri ile İlgili Bulgular bölümüne bakılabilir), gerekli bilgileri edinmek için belâgat (kusursuz söz söyleme bilimi, retorik) ilmi okumaları gerektiği bildirilmiştir:

“Üçüncü, dördüncü dereceler için lâzım olan ma’lûmât ancak ilm-i belâgat okumakla iktisâb olunabilir (Fâik Reşad, 1894: 8).”

Kavâid-i İnşâ ve Münşeât’ta, güzel ve sanatlı yazı yazma becerisinin geliştirilmesinde gerekli olan bilgi alanları belirtilmiştir. Buna göre inşânın gücü yani insanları etkileme, kalplere tesir etme başarısı, onun sanatının özünden, bilgi birikiminin zenginliğinden kaynaklanmaktadır. Yine bu ilmin temelleri Kur’an âyetlerine, hadislere dayanmaktadır. Bütün bunları kapsayan mana ilimleri ise hikmet ve mesel (etkili ve anlamlı söz); şiirlerin manasını, vezinlerini, bahirlerini bilmeyi, kısaca şiir ve belâgat (anlatımın düzgün, çarpıcı ve etkileyici olması konusunu inceleyen bilim dalı) bilgisini gerektirmektedir. Ancak bu ilimlerde gerekli bilgiler edinildikten sonra iyi bir yazıcı olunabilir:

“Zîrâ ki anuñ san’atı mâddelerindendir ve bizâ’atı metâ’larındandır esbâb-ı nüzûl ile âyât-ı mükerreremât-ı Kur’âniyye’nüñ ma’rifeti ve küh-i medlûlî ile ehâdis-i şerîfe-i nebeviyyenüñ ilm ü dirâyeti cümle-i akvâl ü ef’âllerinde anuñ ta’rifî sebebi iledür hikmetlerden, emsâlden tapunca bilmek... iledür. Ve eş’ârüñ ma’ânîsinde vüs’at bulup ve evzân ve ebhûrın bilüp mütekârib ve tavîl nice olduğın anlamak, pes bu sebep iledür ki ilm-i ma’ânî ehli olan kâtib belâgat ve berâ’at zimâmına mâlik oldu ve kalemi... ile bu sinâ’at fehminden terakkî buldı (t.y.: 137).”

4.2. Metinsellik Ölçütlerine Dair Bulgular

Metinsellik ölçütleri ile ilgili olarak bağdaşıklıkla, tutarlılığa, duruma uygunluğa, kabul edilebilirliğe ve metinlerarasılıktan alıntıya dair bulgular elde edilmiştir.

4.2.1. Bağdaşıklıkla İlgili Bulgular

Bağdaşıklıkla ilgili bulgular Tablo 4’te sunulmuştur:

Tablo 4
Bağdaşıklıkla İlgili Bulgular

Tema	Münşatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Bağdaşıklık	Yazılacak metin düzgün, uyumlu ve tutarlı olmalıdır.	Mebâni'l- İnşâ, 19.	1	14,28
	Metnin bölümleri uyum içinde bağlanmalıdır.		1	14,28
	Bütünlüğü sağlayacak kelime bağlantıları (bağlama ögeleri) yazılmalıdır.		1	14,28
	Bağlama ögeleri kullanılarak cümlede durmaksızın amaç dile getirilir.		1	14,28
	Metnin parçaları, bağlama ögeleri kullanılmadan anlamca birbirine bağlanır.		1	14,28
	Anlam bağlantıları iyi bilinmelidir.		1	14,28
	Metnin parçaları mantıklı bir bütünlük içinde birleştirilmelidir.		1	14,28
Toplam			7	100

Tablo 4'e göre bağdaşıklıkla ilgili bütün bulgular 19. yüzyıla ait Mebâni'l-İnşâ adlı eserden elde edilmiştir. Buradan, eserin yazma eğitime kapsamlı olarak yer verdiği anlaşılmaktadır. Yine tabloya göre bir metinde bütünlüğün hem kelime bağlantılarıyla hem de anlam yönüyle sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

Mebâni'l-İnşâ'da (Süleyman Bey, 1871), yazılacak metnin düzgün, uyumlu ve tutarlı oluşuna dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Metnin parçaları/bölümleri (kelime, cümle ve paragraflar) güzel bir bütünlük içinde birbirine bağlanmalıdır. Bu bütünlüğü sağlamada kelime bağlantılarını yazmaya özellikle dikkat edilmesi gerektiği, kelime bağlantılarının ise eski ve yeni olmak üzere iki şekilde olduğu belirtilmiştir. Eski tarzda, kelimelerin veya cümlelerin arasına vezinli, kafiyeli sözler (seci) getirmek suretiyle bir ifadede, başından sonuna kadar durmaksızın maksat belirtilir:

“... yazılacak şey'ün sebk ü rabtına ve hüsn-i insicâmına dahı ziyâdesiyle dikkat ve hele revâbit-ı kelâmiyyenüñ vücûdına pek aşırı sarf-ı i'tinâ itmeliçür. Bu revâbit-ı kelâmiyye de iki türçüdür. Birincisi fikârât-ı kelâmiyye arasına seci' getirerek ve olduğundan ve bulduğundan ve olmağın ve bulmağın... gibi revâbit-ı ma'lûme ve meşhûre îrâd olunarak bir kelâmuñ ibtidâsından girilüp bilâ-inkitâ' nihâyetine kadar gidilmek ve maksûd her ne ise anı bir cümleye derc eylemekçür ki bu da vâdî-i'atîk ve usûl-i kadîmçür (Süleyman Bey, 1871: 168-169).”

Göçer'in (2019: 193), metindeki kelime ve cümlelerin bir silsile halinde birbirine bağlanma durumları şeklinde tanımladığı bağdaşıklık, De Beaugrande ve Dressler'e (1981: 3) göre ise metinselliğin ilk standardı olup metnin yüzeysel yapısındaki bileşenlerin dilbilgisel ilişkilerine dayanır ve bu dilbilgisel ilişkilerin ortaya çıkardığı tüm kullanımlar bu kapsama girer. Bağdaşıklığı sağlayan araçlar ise gönderim, eksilteli anlatım, değıştirim, bağlama ögeleri ve kelime bağdaşıklığıdır (Halliday ve

Hasan, 1976'dan akt. Coşkun, 2013b: 240). Metnin düzenli ve uyumlu bir bütün halinde okuyucu tarafından algılanabilmesi için gereken bu şartların bağdaşıklıkla ilgili olduğu, Mebâni'l-İnşâ'da yer alan ilgili bölümün de tam olarak bağdaşıklıkla işaret ettiği söylenebilir. Yazarın ifade ettiğine göre bir yazının oluşabilmesi için gereken kurallara riayet etmek kadar yazının parçalarını düzgün, uyumlu ve anlamlı bir şekilde birleştirmek de önemlidir. Bunun da bağlantı ögeleriyle sağlanacağını dile getirerek bugünkü anlamda metin bağdaşıklığı konusuna vurgu yapmıştır.

Yine eserde bildirildiğine göre yeni usul ise parçaların, eski usulün aksine yani bağlama ögelerine yer verilmeksizin sadece anlamca bağlantılı olmasını sağlamaktır. İki yöntemde de anlam bakımından sağlamlık ön plandadır. Yeni usul; anlam bağlantılarını bilmeyi, metnin bölümlerini mantık kuralları üzerine kurmayı yani mantıklı bir bütünlük içinde parçaları birleştirmeyi gerektirir:

“İkincisi fikarâtuñ birbirine tavsîl ve iltisâkı gözetilmeyerek münâsebet geldikce ve bir mâdde veyâ eczâ-yı mâddenüñ inkitâ'ını tabî'at tecvîz itdükce kelâma fâsıla virerek îbârenüñ revâbit-ı lafziyyesinden sarf-ı nazarla yalnız ma'nâ-i râbitanuñ vücûdını iltizâm itmekdür ki işte bu da vâdî-i cedîddür. İşbu usullerüñ ikisinde de ma'nâca kuvvet ve metânet şart oldığı ve böyle kaviyy ü metîn olarak... cedîdüñ iltizâmı lâzımeden ise de fakat şu usûlüñ ta'mîmi her şeyden ziyâde revâbit-ı ma'neviyye bilmege ve bellemege ve o da fikarât-ı kelâmîyyeyi kavâ'id-i mantikiyye üzere ibnâ ve îrâd itmege mevkûf ve bundan fazla da rûsûh ve meleke-i kâmile idinilmege menûtdur (Süleyman Bey, 1871: 169).”

Dilidüzgün (2019: 173), metni oluşturan dil ögelerinin dilsel ve anlamsal açıdan bütünlük taşıması şeklinde tanımladığı bağdaşıklığın dil bilgisel, sözcüksel ve anlambilimsel boyutlarından bahsederek metni oluşturan sözceler (bağlama göre anlam kazanan cümle) arasında kimi zaman bağlantı ögeleri ile kimi zaman da onlar olmadan bağdaşıklık ilişkileri kurulduğunu belirtir. Dilidüzgün'ün ifade ettiği bağlantı ögelerini kullanmadan metin bütünlüğünü sağlama durumu Mebâni'l-İnşâ'da da benzer şekilde ele alınmıştır.

4.2.2. Tutarlılıkla İlgili Bulgular

Tutarlılıkla ilgili bulgular Tablo 5'te sunulmuştur:

Tablo 5
Tutarlılıkla İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
	Metinde konu bakımından süreklilik ve uyum olmalıdır.	Teressül, 15. Menâhicü'l-İnşâ, 15. Mebâni'l-İnşâ, 19.	3	50
Tutarlılık	Metni oluşturan parçalar birbiriyle bağlantılı olmalıdır.	Menâhicü'l-İnşâ, 15. Mebâni'l-İnşâ, 19.	2	33,33
	Birbiri ardınca gelen düşünceler biri diğerini takip edecek şekilde aynı üslupta olmalı	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	16,66
Toplam			6	100

Tutarlılıkla ilgili bulgular 15. ve 19. yüzyıla ait eserlerden elde edilmiştir. % 50 oranında metinde konu bakımından süreklilik ve uyum olması gerektiği bildirilmiştir. Onu, metni oluşturan parçaların birbiriyle bağlantılı olması gerektiği bilgisi (% 33,33) ile art arda gelen düşünceler arasındaki uyumun üslup benzerliği ile sağlanacağı (% 16,66) bilgisi takip etmektedir.

Metnin başından sonuna dek konu, tema, dil birlikleri vb. ögeler açısından bütünlük arzemesi şeklinde tanımlanabilecek olan tutarlılık, diğer bir deyişle metni oluşturan bu ögelerin birbiriyle mantıklı bir düzen ve uyum içinde olmasıdır.

Metnin mantık ve anlam düzeyi ile ilgili olan tutarlılık, derin yapısında yer alan anlam bağlantısı, metindeki göstergelerin zihinde anlamsal bir yapı kurabilmeleri için gerekli olan gerçeklik şeklinde tanımlanabilir. Yine bu kavram, metinle sınırlı olmayıp metni kuran veya okuyanın anlamlandırma ve algılama süreçlerini de ifade etmektedir (Karaağaç, 2013: 803). Kısaca belirtmek gerekirse bir metnin tutarlılığının, yazar ve okuyucunun arka plan donanımı yani önceki bilgilenme düzeyleri ile ilgili olduğu söylenebilir.

Tutarlı bir metnin özellikleri Coşkun (2013b: 248-249) tarafından maddeler halinde belirlenmiştir. Bunlar genel olarak şöyle özetlenebilir:

Tutarlı bir metinde başta anlatılanlarla sonraki bölümlerde anlatılanlar arasında bütünlük vardır.

Tutarlı bir metinde tema, konu, kişiler ve olaylarda süreklilik vardır.

Tutarlı bir metinde yarım bırakılan düşünce ve olaylar yoktur.

Tutarlı bir metinde birbiriyle çelişkili bilgiler yer almaz.

Tutarlı bir metinde verilen her yeni bilgi daha önce söylenenlerle ilgilidir ve onlara katkı sağlar.

Tutarlı bir metinde kullanılan üslup, anlatım tarzı, metnin türü arasında metin boyunca devam eden bir uyum söz konusudur.

Münşeatlarda da konuyla ilgili bilgiler günümüzle benzer şekilde ifade edilmiştir. **Teressül'de (Ahmed-i Dâî, 14-15. yy)** yazar, bir konu hakkında yazarken o konuyu tamamlamadan araya başka bir hususun karıştırılmaması gerektiğini, o konu bitirildikten sonra başka bir meseleye geçilebileceğini belirtir:

“... bir kelecî yazarken anuñ ortasında ayruk söz karışdırmaya, belki bir sözi tamâm yaza, andan bir söze dahı başlaya (Haksever, 2011: 1269).”

Yine **Menâhicü'l-İnşâ'da (Yahyâ b. Mehmed el-Kâtib, 1479)** düşünce akışını bozmamak için metnin; başlangıcı ile sonu arasında uyum bulunması, şiir gibi akıcı olması gerektiği belirtilmiştir. Yazara göre bir metin başından sonuna dek bir söz gibi uyumlu; metni oluşturan parçalar, arada aykırı duracak, sırtacak tek bir ibare dahi olmayacak şekilde birbiriyle bağlantılı olmalıdır:

“Eyle gerekdür kim her fasîhûñ kelâm[1] selîs ola, evvel âhirine merbût ola, nesri nazm gibi ola, nazmı nesr gibi olmaya. Gûyâ kim evvelinden âhirine bir kitâb hemân bir söz gibi ola. Arasına ecnebî îbâret girmeye (Unan, 2014: 36).”

Mebâni'l-İnşâ'da (Süleyman Bey, 1871) ise birbiri ardınca gelen düşüncelerin, biri diğerini takip edecek şekilde bir üsluba bağlanması, yani aynı üslupta olması gerektiği belirtilmiştir. Buna göre yazının bölümleri, bir öncekine uygun ve bağlı olmalı ki kastedilen anlamı yakalamak kolay olsun:

“... silsile-i efkâr birbirini te âkub ider sûretde nesak-ı vâhîde rabt idilmeli ve her fikra-i kelâmîyye mâ-sabakınuñ mülâyim ve tâbî'î bulunmalı ki ma'nâ-yı maksûda intikâl için fehme suhûlet gelsin (Süleyman Bey, 1871: 17).”

Tutarlılıkla ilgili verilen bilgiler yönüyle, iki dönem arasında ilgi çekici nitelikte benzerlik görülmektedir. 14-15. ve 19. yüzyıllara ait bu eserlerde tutarlılık olarak adlandırılmasa da yapılan nitelendirmeler ona işaret etmektedir.

4.3.3. Durumsallıkla İlgili Bulgular

Durumsallıkla ilgili bulgular Tablo 6'da sunulmuştur:

Tablo 6
Durumsallıkla İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Durumsallık	Yazının amacı ve muhatabı, yazıda kullanılması gereken dili belirler.	Fenn-i İnşâ, 19.	1	50
	Yazının amacı ve muhatabı, yazının üslubunu belirler.	Hazîne-i Mekâtib, 20.	1	50
Toplam			2	100

Tabloya göre, yazının amaç ve muhatabının, yazıda kullanılması gereken dili (% 50) ve üslubu (% 50) belirlediği bilgileri 19. ve 20. yüzyıla ait eserlerden elde edilmiştir.

Kısaca metnin, yazıldığı bağlama uyması şeklinde tanımlanabilecek duruma uygunluk, metnin; konu, tür, okuyucu kitlesi, yazılış amacı yönlerinden uyum sergilemesi olarak açıklanabilir. İşeri (2011: 106), duruma uygunluğun özellikle metnin, içinde olduğu fiziksel ortama yani bağlama işaret ettiğini belirtirken Günay (2013: 134) ise bağlamın, metnin oluşturulma sürecine (hangi ortamda, kim tarafından yazıldığı) ve kurmaca dünyasına (olayın nerede geçtiği, zamanın belli olup olmadığı) ilişkin olmak üzere iki düzleminden bahseder. Yani bahsi geçen soruların cevabı belirsiz ise metin, okuyucu tarafından anlaşılabilir ve onun için bir anlam ifade etmez.

Konuyla ilgili olarak **Fenn-i İnşâ (Fâik Bey, 1894)** adlı eserde, bir sözün makbul olması için gereken özelliklerden en önemlisinin, durumun gereklerine uygunluk olduğu belirtilmiştir. Bir yazının/metnin ne amaçla ve kimler için yazıldığını göz önünde bulundurarak ve muhatabın durumuna uygun bir dil kullanarak yazmayı durumun gereklerine uygunluk diye tanımlayan yazar, örneklerle konuyu açıklar. Buna göre akıllı, olgun, bilgili birine karşı yazılması gereken sözler aksi özelliklerdeki kişiler için uygun değildir. Yine, bir taziye için yazılan metinde kutlama sözleri yer almamalıdır. Kısaca her metin, muhatabın/hedef kitlenin durumuna uygunluk ilkesi dikkate alınıp öyle yazılmalıdır. Mutlaka uyulması gereken bu ilke yazmanın şartlarından sayılmıştır:

“Muktezâ-yı hâl: Bir sözüñ makbûl olabilmesi için o sözde birtakım hâssalar bulunmak lâzımdur. Buñlardan eñ mühimmi muktezâ-yı hâle mutâbakatdur ... Muktezâ-yı hâl demek bir şey’ün ne maksada mebnî ve kimler için yazıldığını, kârîi veyâ sâmi üñ hâl ü şânı göz önüne getirilüp aña göre lisân kullanmağa ve meselâ bir âkile, bir âlime, bir kâmile karşı söylenilmesi lâzım gelen sözleri bir ahmağa, bir câhile, bir sabîye karşı söylememeğe ve farazâ ta’ziye için yazılacak bir mektûbda tehniyeye dâ’ir ta’birler

yazmamağa, el-hâsıl her şeyde makâm ve münâsebet gözetmeğe dikkat itmek dimekdir. Bu dahı şerâ'it-i tahrîrden sayılır (Fâik Bey, 1894: 10-11).”

Hazîne-i Mekâtib’de (Ahmed Râsim, 1901), yazışmaların durumun gereklerine uygun bir üslupta yazılması gerektiği bildirilmiştir:

“Mekâtibüñ sûret-i tahrîri muktezâ-yı hâle mutâbık olmalıdır (A. Râsim, 1901: 5).”

4.2.4. Kabul Edilebilirlikle İlgili Bulgular

Kabul edilebilirlikle ilgili bulgular Tablo 7’de sunulmuştur:

Tablo 7

Kabul Edilebilirlikle İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Kabul Edilebilirlik	Yazının, okuyucuyu şüpheye düşürmeyecek, çeşitli itirazlara yol açmayacak şekilde, bütün ayrıntılarıyla birlikte yazılması gerekir.	Fenn-i İnşâ, 19.	1	
Toplam			1	100

Kabul edilebilirlikle ilgili, sadece bir eserden bir bulgu elde edilmiştir. Adlandırma yapılmasa da verilen bilgi, kabul edilebilirliğin tanımı niteliğindedir.

Fenn-i İnşâ’da (Fâik Reşad, 1894), yazılanların farklı anlaşılmalara, şüpheye, tereddüte veya çeşitli itirazlara yol açıp açmayacağını düşünüp ona göre ayrıntılı olarak yazmak gerektiği belirtilmiştir:

“Kâtibüñ kaleme alacağı şey hakkında... muhâtabını mu’teriz ve mu’âhiz farz iderek bir gûne şübhe ve tereddüde veyâ i’tirâz vukû’ına meydân bırakmayacak sûretde etrâflı yazmasıdır. Kâtib olan bir kimse yazacağı şeyden başkalarınıñ bir ma’nâ çıkarup çıkarmayacağını, bir taraftan i’tirâz idilüp idilmeyeceğini düşünmek, aña göre yazmak gerekdir (Fâik Reşad, 1894: 11-12).”

Metnin hedef kitesini ikna etme düzeyi diye tanımlanabilecek olan kabul edilebilirlik (ikna edicilik) Alan (1994: 179)’a göre, yazarın amacını (ana fikrini) ortaya koymasından sonra bu düşüncesini hedef kitleye uygun şekilde açık ve anlaşılır delillerle ortaya koymasıyla ilgili olup bir metnin kabul edilebilir olması için söz edilen konularla ilgili olarak sunulan delillerde, ortaya konulan hükümlerde inkâr ya da reddedilecek bir noktanın olmaması gerekir. Bu yönden bakıldığında, her ne kadar Fenn-i İnşâ’da yazar tarafından kabul edilebilirlik olarak adlandırılmasa da metnin, okuyucunun itiraz etmesine yer vermeyecek, onu ikna edecek şekilde yazılması, yazma

esnasında buna mutlaka uyulması gerektiği belirtilmiştir. Fenn-i İnşâ'nın bu açıdan günümüzle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

4.2.5. Metinlerarasılık-Alıntı ile İlgili Bulgular

Metinlerarasılık/alıntı ile ilgili bulgular Tablo 8'de sunulmuştur:

Tablo 8

Metinlerarasılık/Alıntı ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Alıntı	Metne ayet, hadis, bir şiir, atasözü veya bir vecizenin tamamı veya bir bölümü alınıp gerisi yazar tarafından tamamlanır.	Kavâidi İnşâ ve Münşeat, t.y.	1	50
	Alıntı sayesinde daha etkileyici, güzel ve okuyucuların zevkle okuyacakları bir metin oluşturulur.		1	50
Toplam			2	100

Alıntı ile ilgili, tarihi bilinmeyen eserden elde edilen bilgiler, alıntının uygulama şekli (% 50) ve metne sağladığı katkı (% 50) ile ilgilidir.

Günümüzde alıntı şeklindeki metinlerarası ilişki tekniğine karşılık, **Kavâid-i İnşâ ve Münşeat'ta** (t.y.) "tazmîn"den bahsedilmektedir. Burada belirtildiğine göre yazıcı; Kur'an ayetlerini, peygamber hadislerini, şiir beyitlerini kullanmak suretiyle yazısına güzellik, etkileyicilik ve çekicilik kazandırmalıdır. Bir ayet, bir hadis, bir şiirin beyitleri, bir atasözü veya bir vecizenin tamamını veya kısaltarak bir kısmını alıp kendi sözleri ile tamamlama şeklinde uygulanan bu sanat ile yazıya, incelik, hoşluk, parlaklık, saflık ve gösteriş katılacağı ve böylece de okuyucunun/dinleyicinin ondan zevk alacağı ifade edilmiştir.

"Tazmîn oldur ki münşî âyât-ı Kur'âniyye ve ahbâr-ı nebeviyye ve emsâl-i 'Arabiyye'yi ve 'Acemiyye'yi ve ebyât-ı şî'riyyeyi ala ve mektûbuñ seci'lerini anlardan bir nesnenüñ üzerine müstemil kıla. Gâh âyeti veyâ hadîsi veyâ meseli veyâ beyti tamâm ala ve gâh anlardan bir nesne, üzerine iktisâr kılup anuñla seci' fıkrasını tamâm eyleye ve sözine anlar ile revnak ve işrâk geydürüp istimâ' idicilerüñ mezâkını şîrîn kıla (t.y., yk. 139b)."

Edebiyatta, tazmîn olarak adlandırılan bu sanat, kime ait olduğu bilinen bir sözden kendi eserine bir unsur katmak (Bilgegil, 2015: 252); bir şairin, başkasına ait manzum bir sözü kendi şiirinde tekrarlaması (Pala, 1995); bir dize veya beytin başka bir şairce herhangi bir nazım biçimine tamamlanması ve böylece yazılan şiir (Dilçin, 2005:

276) şeklinde tanımlanmaktadır. Burada esas olan şey, nazımda tazmîn edilen mısra veya beytin sahibinin söylenmesidir. Aksi halde intihal olur. Bazen bir şairin çok ünlü olmuş bir sözü de tazmîn edilebilir. Bu durumda şairin adını söylemeye gerek yoktur (Pala, 1995).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, tazmînde asıl yapılan şey, bir şair veya yazara ait bir dize/beyit veya sözün başka bir şair veya yazar tarafından kendi eserinde kullanılması olup bu sırada alıntı yapılan yazar veya şairin adının belirtilmesidir. Bu sanat, günümüz yazma eğitiminde üzerinde önemle durulan metinsellik ölçütlerinden biri olan metinlerarasılığı hatırlatmaktadır. Alıntı tekniği ile kurulan metinlerarası ilişki biçimine benzeyen bu sanatın, Kavâid-i İnşâ ve Münşeat'ta belirtildiğine göre Kur'an ayetlerinin, peygamber hadislerinin, Arap ve Acem atasözlerinin, şiir beyitlerinin kendi metninde kullanılması, onlardan bir bölümün alınıp gerisinin yazıcı tarafından tamamlanması şeklinde uygulanması tavsiye edilmiştir. Böylece daha etkileyici, güzel ve zevkle okunacak bir metin oluşturulacağı, okuyucuların ondan tat alacakları vurgulanmıştır.

4.3. Yazma Eğitiminin Temel İlkelerine Dair Bulgular

Yazma eğitiminin temel ilkelerine dair bulgular Tablo 9'da sunulmuştur:

Tablo 9

Yazma Eğitiminin Temel İlkeleri

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Yazma Eğitiminin Temel İlkeleri	Ele alacak konunun anlatım yöntemi ve üslubu hususunda tedirgin olmamak gerekir.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	1	25
	Yazma konusunda rahat olunmalıdır.		1	25
	Yazma sırasında veya öncesinde endişeye kapılma, yazının kolayca kaleme alınmasına engeldir.		1	25
	Endişe içinde yazılan metin, doğal akıcılıktan ve güzellikten mahrumdur.		1	25
Toplam			4	100

Psikolojik ve düşünsel açıdan rahat bir şekilde yazılan yazının nitelikli, akıcı ve güzel olacağı, endişeyle yazılanların ise bu özellikleri taşımayacağı vurgulanmıştır.

Kazandırılması uzun bir süreç gerektiren yazma becerisinin geliştirilmesinde, alınan yazma eğitiminin önemi büyüktür. Bu eğitimin başarılı bir şekilde yürütülebilmesi için çeşitli kurallar, ilkeler alanın uzmanları tarafından kayıt altına

alınmıştır. Öğencilerin duygu, düşünce, izlenim ve tasarılarını dile getirebilmeleri için duygusal, bilişsel ve sezgisel alanlarda belli bir seviyede gelişmiş, hayal dünyalarının ise zenginleşmiş olması gerektiğini belirten Göçer (2010b: 183), bunların yanısıra yazma eğitimi ilkelerinin önemini de vurgulamaktadır.

Bu ilkeler kapsamında sayılabilecek olan, “ilk olarak öğrencilerde, yazmaya karşı varsa olumsuz bir tutum veya korkunun giderilmesine dönük çalışmalar yapmak; yazma eğitiminde, öğrencinin yazmaya psikolojik ve düşünsel açıdan hazır olmasına yardımcı olmak (Coşkun, 2013a: 52) maddeleriyle uyumlu olarak **İnşâ-yı Edebî ve Fennî (Ahmed Râmî, 1891)**'de önemli bir bulgu elde edilmiştir. Eserde, ele alınacak konunun, anlatım yöntemi ve üslubu hususunda telaşa kapılıp tedirgin olmaya gerek olmadığını vurgulayan yazar, bunun zihinde fazla büyütülmemesi, yazma esnasında rahat olunması, yazıcının kendini rahat bırakması gerektiğini belirtir. Yazma sırasında veya öncesinde endişeye kapılmanın; kişinin, zihnini karıştıracağını, yazısını kolayca kaleme alamayacağını ifade eder. Böyle bir durumda yazılan metnin, doğal akıcılığını ve güzelliğini yitireceği için, inşâ ilmi açısından makbul olmayacağını bildirir:

“Tasvîr olunacak mâddenüñ usûl ü üslûb-ı tahrîrinde telâş itmemele ve zihinde i'zâm olunmamalıdır. 'Aksi hâlinde münşî zihnini tağlît ideceğinden mâdde suhûletle kaleme alınamayacağı ve alındığı hâlde bile selâset ü letâfet-i tabî'yyesinden mahrûm olacağı cihetle fenn-i inşâ nokta-i nazarınca makbûl olamaz (A. Râmî, 1891: 16).

4.4. Yazma Eğitiminde Anlatım Tarzlarına Dair Bulgular

4.4.1. Öyküleyici Anlatıma Dair Bulgular

Öyküleyici anlatıma dair bulgular; bu tarzın tanımı ve özellikleri, bölümleri ve bunların özellikleri, kullanıldığı türler ve özellikleri ile bu tarzı zenginleştiren unsurlar temaları altında düzenlenerek Tablo 10'da sunulmuştur:

Tablo 10
Öyküleyici Anlatıma Dair Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-yy	f	%	
Tanımı ve Özellikleri	Gerçek veya gerçek dışı bir olayı başından sonuna dek anlatmak.		1		
	Öyküleyici anlatım uzmanlık gerektirmektedir.		1		
	Zihinde canlandırılmayacak incelikler kusursuz bir şekilde anlatılmalıdır.		1		
	Öyküleyici anlatımın üslubu sade, sıradan ve açık olmalıdır.		1		
Toplam			4	23,52	
Bölümleri ve Özellikleri	Öyküleyici anlatım kaynak, hikâyenin özü, olay örgüsü ve hikâyenin düzenlenmesi gibi zihinsel ilhamlardan oluşur.	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1		
	Olayın kaynağı ve başlangıcı iyi bilinmelidir.		1		
	Olayın anlatımı bir girişle başlamalıdır.		1		
	Ayrıntılar özenle seçilmeli, gereksiz ayrıntılardan sakınılmalıdır.		1		
	Olay örgüsünün üç bileşeni anlatım tarzı, bölümlerin birleştirilmesi ve metnin süslenmesidir.		1		
	Hikâyenin yeri, zamanı, kişileri ve olayın giriş kısmı güzel tasvir edilmelidir.		1		
	İfade tarzı; basit veya etkileyici olabilir, her ikisinde de açık, anlaşılır olmalıdır.		1		
	Kişi ve olaylar birbiriyle ilgili ve uyumlu bir şekilde bağlanmalıdır.		1		
	Toplam			8	47,05
	Kullanıldığı Türler ve Özellikleri	Tarihî aktarmalarda (rivayetlerde) gerçeğin dışına çıkılmamalıdır.		1	
Roman gibi anlatı türlerinde istenen şey eklenebilir.			1		
Hedef kitlenin özellikleri dikkate alınmalıdır.			1		
Aktarılabilecek konuyla ilgili etkin kişilerin ahlâkî özellikleri bilinmelidir.			1		
Toplam			4	23,52	
Zenginleştirme unsurları	Öyküleyici anlatım, ifadeye çekicilik katacak ibarelerle süslenir (akıcı hale getirilir). Süslenmezse sıkıcı ve faydasız olur.		1		
Toplam			1	5,88	
Genel Toplam			17	100	

Tabloya göre öyküleyici anlatımla ilgili bütün bulgular Mebâni'l-İnşâ'dan elde edilmiş olup bu bilgiler büyük çoğunlukla (% 47,05) öyküleyici anlatımın bölümleri ve bölümlerin özellikleri (yazılmasında dikkat edilecek hususlar); ikinci sırada tanımı ve

genel özellikleri, kullanıldığı türler ve kullanım özellikleri (% 23,52) ve üçüncü sırada ise bu anlatımı zenginleştiren unsurlar şeklindedir (% 5,88).

Osmanlıca sözlükte hikâye edilen hadise veya söz, bir hadisenin başkalarına anlatılması, nakletme, hikâye etme (Devellioğlu, 1996) şeklinde tanımlanan rivayet kelimesi, hem isim hem de masdara işaret ettiği için bu başlık altında verilen bilgiler öyküleyici anlatım tarzına dahil edilmiştir. Başka bir deyimle bu bilgilerden hareketle rivayetin, hem öyküleyici anlatımı hem de öyküyü karşıladığı söylenebilir.

Mebâni'l-İnşâ'da (Süleyman Bey, 1871), gerçek ve gerçek dışı bir olayın başından sonuna kadar anlatılması olarak tanımlanan rivayet (öyküleyici anlatım), yazara göre gerek sıradan, önemsiz gerekse ciddi konularda olsun anlatan bakımından özel bir uzmanlık gerektirmektedir. Çünkü böyle bir uzmanlığın olmayışı dikkatin farklı konulara dağılmasına sebep olur. Bunun için anlatılacak ayrıntılar en güzel şekilde seçilmelidir ki öyküleyici anlatım için gerekli olan güzellik sağlansın. Yine öykünün kaynağı ve başlangıcı bilinmeli ve olayın akışını hazırlayan başlangıca çok iyi vakıf olunmalıdır ki anlatım karanlıkta kalmamasın, açık olsun. Giriş niteliğindeki bu bölüm fazlaca konunun özüne incek kadar ayrıntılı olmamalıdır. Çünkü bu durum esas olayı gölgede bırakır. Kısaca belirtmek gerekirse yazar, doğrudan doğruya olayın anlatılmasına başlanmaması, olaya başlangıç mahiyetinde bir giriş yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak bu da ayrıntılı olmamalıdır:

“Hakîkî ve gayr-i hakîkî bir vak'ayı ibtidâsından nihâyetine kadar nakletmekdür ve gerek mevâdd-ı âdiyye ve sağıreyi ve gerekse vakâyi'-i mühimme ve cesîmeyi hâvî bulunsun dâ'imâ bir meslek-i mahsûs ittihâzı râvî için akdem-i umûrdandır. Çünkü merviyâtda mesleksizlik dikkatüñ mevâdd-ı muhtelifi üzerine atf ve teferrukını istilzâm ider.... teferru'ât-ı mezkûre ahsen-i sûretle intihâb idilmelidür ki rivâyet için iltizâm olunan sabâhat-i mü'eddâ bulunsun ve rivâyetüñ menşe'i ve mebd'e'i bilinmeli ve vukû'ını istihzâr iden mukaddimâta ilm-i yakîn hâsıl olmalıdır ki şâhid-i ifâde hicâb-ı zulmetde mütevârî kalmamasın. Fakat bu mukaddime îrâdî lüzûmuñ fevkinde istiknâh derecelerine de varmamalıdır. Çünkü ekserî zevât birtakım mukaddimât-ı vâhiye ile imlâ-yı sahayif iderek esâs vakâyi'ê müte'allik tafsîlât-verâ-yı tutuk-ı nisyânda kalır.... ve bi'l-âkis birdenbire maksada da girişivirmemelidür. Hiç olmaz ise o rivâyeti fehmine medâr ve i'ânesi olur ba'zı mukaddimât ile temhîd itmeliidür (Süleyman Bey, 1871: 152-153).”

Yazarın belirttiğine göre, zihnin tasvir edemediği incelikleri ortaya koyacak derecede kusursuz olması gereken öyküleyici anlatım; kaynak (gerçek olaylar, mesela tarihten rivayet veya kurmaca, örneğin roman gibi), olay örgüsü ve hikâyenin anlatımı denilen zihinsel ilhamlardan oluşur. Gerçeğe yakın bir konunun rivayet edilmesi durumunda; öncelikle amaç, hedef kitlenin gelenekleri, eğitim durumu, temayülleri vs. belirlenmelidir. Yine rivayet edilecek konunun etkin kişilerinin de ahlâk yapıları bilinmelidir:

“Ve rivâyet sûret-i mükemmelede olmalı. Yânî ezhânun tasvîr ve muhâkeme idemediği nükte ve dakîkalar tamâmî-i ıttılâ' virecek sûretde nakl ve tahkiye kılınmalıdır... Rivâyet; me'haz ve esâs, tanzîm-i vakâyi', tanzîm-i hikâye dinilen vâridât-ı zihniyyeden tereküb ve teşekkül ider... Hakîkate mukârin bir mâddeyi tahayyül idebilmek pek kolaydır. Fakat evvelâ bir maksad bulmalı ki hem müfid olsun hem de zihne güzel görünsün. Bir ahâlî üzerine bir şey rivâyet ve hikâyet olunacak ise evvelâ ahâlî-i merkûmenün âdâb ve ahlâkını ve efrâd-ı mürekkebesinün meyelânî-i bâllerini ve terbiyesini... bilmeli. Sâniyen de husûsât-ı mervîyece zî-medhal bulunan zevâtun... âdâb ve ahlâkca buldukları dereceyi de mîzân-ı tedkîke uralıdır (Süleyman Bey, 1871: 154-155).”

Rivayetin bir düzen içinde anlatılması şeklinde tanımlanan olay örgüsünün üç bileşeni vardır. Bunlar; anlatım biçimi, olayları ve kişileri birbirine bağlama, rivayeti süslemedir. Anlatım biçimi (üslup), zihni anlatılacaklara hazırlar. Bunun için de hikâyenin zamanı, yeri ve etkin kişileri, olayların başlangıç kısımları tasvir edilip açıklanmalıdır. İfade tarzı basit ve sıradan olabileceği gibi etkileyici de olabilir ancak her iki durumda da açık anlaşılır olmalı, yazı gereksiz şeylerle doldurulmamalıdır:

“Tanzîm-i vukû'ât: Bir rivâyeti istifâde olunur sûretde beyân ve tensîkdür... Tanzîm-i hikâye de üç eczâyı hâvîdür. Esyâk: İfâdedür ki zihni gelecek şeylere hazırlar... İşte ifâdede bu vechle siyâk bulunmak için hikâyenün vukû' bulduğu mahall ve zamânı ve rivâyetde zî-medhal bulunan zevâtı ve nakl olunan keyfiyyetün ibtidâatını güzelce ta'rîf ve tavzîh itmelidir. Bu siyâk-ı ifâde ekseriyâ basît ve âdî bulnabildiği gibi ba'zen de şedîd ve mü'essir tarz ve vâdîde olur. Lâkin her iki sûretde de ifâdenün muvazzah olması şart olup... haşviyyât-ı bî-fâ'ide ile imlâ-yı sahayife cevâz yokdur (Süleyman Bey, 1871: 155-156).”

Olay örgüsünün ikinci bileşeni anlatılan vakayla ilgili kişi ve olayların uyumlu bir şekilde birbirine bağlanmasıdır. Bu da ifade tarzını bozan ayrıntılara girmemekle mümkün olur. Aktarılan olaylar dengeli, uyumlu bir şekilde düzenlenirse faydalı olur.

Rivayetin üçüncü bileşeni olan süsleme ise ifadeye güzellik, çekicilik katacak ibarelerin kullanılmasıyla gerçekleşir. Rivayeti süslemek, başka bir deyişle anlatımı akıcı hale getirmek şeklinde düşünülebilir. Rivayet süslenmezse insana sıkıcı gelir ve hiçbir fayda sağlamaz. Yine rivayet sadelik, açıklık, sıradanlık özelliklerini taşımalıdır:

“Sebk ve rabt ki kendisinden rivâyet olunan zevâtı ve vukû’âtı münâsebât gözeterek birbirine rabt ve tevsîk dimekdür. Bu da ancak revîş-i ifâdeyi bozan tafsîlâtı tayy ü hazf ile olur ve rivâyât ve menkûlât bir nisbet üzere cem’ ve tanzîm idilmiş omazlar ise andan intifâ’ ve istifâde biraz ta’assür ider... Rivâyeti tezyîn ve tevşîh itmek: Bu da... revnak ve şetâret getirir birtakım ta’bîrât ve ifâdât isti’mâl ve derc ile hâsıl olur... Zîrâ zînet-i ifâdeden âtıl olan rivâyât tabî’atiyle rûha sıkıntı vireceği cihetle anlaruñ tamâmî-i mütâla’ası herkes için pek de mümkün olamaz... Merviyât ihtisâr, açıklık, âdilîk, fâ’ide ve hâssalarını câmî’ ve muhtevî bulunmalıdır (Süleyman Bey, 1871: 157-158).”

Öyküleme yaşanan, görülen, duyulan ya da tasarlanan olayların anlatılması (Yörük, 1999: 55), öyküleyici anlatım ise gerçek veya tasarlanmış bir olayın belli bir noktadan alınıp geliştirildiği ve sonuca ulaştırıldığı anlatım biçimi (Yakıcı vd., 2008: 55) şeklinde tanımlanmaktadır ve bu tanımlar Mebâni’l-İnşâ’daki rivayet tanımı ile uyumaktadır.

Yazarın, kimi zaman düşüncelerini desteklemek, yazısını etkili kılmak için araya öyküleştireilmiş bölümler ekleyebileceğini belirten Gündüz ve Aktaş (2016: 71-74); bu bölümlerde, olayın sunuş biçimi kadar geçtiği yer ve zamanının ve bunlarla ilgili betimlemelerin de önemli olduğunu ifade eder. Metnin akıcılığına zarar verecek gereksiz uzatmalardan kaçınmak şartıyla bu unsurların, metni zenginleştireceğini vurgular. Dolayısıyla rivayetle ilgili açıklamaların, günümüz öyküleyici anlatım tarzıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

4.4.2. Betimleyici Anlatımla İlgili Bulgular

Betimleyici anlatımla ilgili bulgular; bu tarzın tanımı ve özellikleri ile türleri ve bunların özellikleri temaları altında düzenlenerek Tablo 11’de sunulmuştur:

Tablo 11
Betimleyici Anlatımla İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%	
Tanımı ve Özellikleri	Niteleme (betimleme): Nesnelere, okuyucunun gözünde canlanacak şekilde tasvir edilmesidir.		1		
	Tasvirler, eşyayı okuyanın veya dinleyenin zihninde, görmekten bile fazla canlandırarak kadar kuvvetli, doğal ve canlı olmalıdır.		1		
	Betimlenecek şey, yazının amacına göre değişir.		1		
	Metne uygun betimleme yönü amaca göre belirlenir.		1		
	Betimlenecek şey değişime müsaitse betimleme zamanının iyi ayarlanması, yani betimleme için uygun zamanın seçilmesi gerekir.		1		
	Betimlenecek şeyin genişleme derecesi:	Mebâni'l			
	Betimlenecek şey okuyucunun hayalinde ne kadar çok açılım yaparsa genişleme derecesine sahiptir.	-İnşâ, 19.			
	Betimlemeye değer yer ve durumların seçimi.				
	Betimlemeye güzellik ve renk katacak zıtlıklardan yararlanma.				
	Toplam			8	47,05
	Türleri ve Özellikleri	Zaman betimlemesi		1	
		Mekân tasviri		1	
		Olayın vuku bulma şeklinin betimlenmesi		1	
		Yüz ve şekil (dış görünüş) betimlemesi		1	
Ahlâk betimlemesi			1		
İki insanın benzerlik veya benzemezlik yönünden karşılaştırılmasının betimlenmesi.			1		
Gerçeğin ve hayalin tasviri gerçeğe yakın olmalıdır.			1		
Geçeğin ve hayalin tasvirinde sanat, incelik ve sağlamlık olmalıdır.			1		
Birbirine yakın ve uygun olan durumlar güzelce bir araya toplanıp betimlenerek ifadeye canlılık verilmelidir.			1		
Toplam			9	52,94	
Genel			17	100	
Toplam					

Tabloya göre betimleme anlatım tarzı ile ilgili bulgular sadece 19. yüzyıla ait Mebâni'l-İnşâ'dan elde edilmiştir. Bunlar % 52,94 oranında betimleme türleri ve bunların özellikleri, % 47,05 oranında ise betimlemenin tanımı ve nasıl olması gerektiği (betimlemede dikkat edilmesi gereken hususlar) şeklindedir.

Betimleme anlatım tarzı **Mebâni'l-İnşâ'da** niteleme (tavsif) adı altında ele alınmıştır. Nesnelerin, okuyucunun gözünde canlanacak şekilde tasvir edilmesini niteleme (betimleme) diye adlandıran yazara göre tasvirler, eşyayı okuyanın veya dinleyeninin zihninde görmekten bile fazla canlandırarak kadar kuvvetli, doğru, kesin, doğal ve canlı olmalıdır:

“Tavsîf: Eşyâyı tecessüm itdürür sûretde tasvîr dimekdür ve buna virilecek reng ve sûret ol derece sahîh ve sâbit ve ol derece tabî î ve tasvîrât ol mertebe cânlı olmalı ki sâmi'an anı işitmek veyâ okumağla görmek derecesinden ziyâde ma'lûmât-ı yakîniyye gele (Süleyman Bey, 1871: 140).”

Betimlemede dikkate alınması gereken hususları ise altı madde olarak tespit etmiştir:

Birincisi betimlenecek şey,

İkincisi oluşturulmak istenen esere uygun betimleme yönü,

Üçüncüsü betimlenecek şey değişime müsaitse betimleme zamanının iyi ayarlanması, yani betimleme için uygun zamanın seçilmesi,

Dördüncüsü betimlenecek şeyin genişleme derecesi (okuyucunun zihninde canlandırılma derecesi), yani betimlenecek şey okuyucunun hayalinde ne kadar çok açılım yaparsa genişleme derecesine sahiptir.

Beşincisi özenle dikkate alınacak durum, yani betimlemeye değer durumların ön planda tutulması,

Altıncısı betimlemeye güzellik ve renk katacak zıtlıklardan yararlanma:

“1. Tavsîf olunacak şey.

2. Husûle getirmek murâd olunan esere mülâyim ü müsâ'îd cihet.

3. Mâdde kâbil-i tahavvül ise tavsîfe münâsebet alır vakt-i müsâ'îd.

4. Vasfolunacak şey'ün kâbiliyyet-i ittisâ'îyyesi.

5. Nazar-ı ihtimâma alınacak ahvâl.

6. Vasfa şetâret viren ta'bîrât-ı mütezâdde (Süleyman Bey, 1871: 141-142).”

Daha sonra yazar, bu maddeleri tek tek açıklamıştır:

1. Betimlenecek şeyin seçimi: Betimlenecek şey yazarın amacına göre değişir. Niyet bazen acı, hüznün, ferahlık, neşe vermek, bazen haz aldirmek veya kederlendirmek olabilir. Seçim buna göre yapılır.

2. Oluşturulacak esere uygun betimleme yönü de yine maksada göre belirlenir. Betimlemeye uygun olan yönler esere de uygun olur. Bir kişi övülecekse onun övülmeye değer yönleri ele alınmalıdır.

3. Özellikleri zamanla değişebilen bir şey betimlenecekse bunun için en uygun yer ve zaman tayin edilmelidir.

4. Betimlenecek nesnenin genişleme derecesi (zihinde canlandırılma düzeyi) o nesnenin kullanım yerine göre değişir. Mesela tarihî yazılarda şiddet ve yücelik taşıyan, yani coşkuyu artıran ibareler kullanılmalı; hutbede meramını anlatacak derecede ayrıntıya girilmeli; şiirde ise tamamen okuyucunun hayal gücüne seslenildiğinden kelimelerin genişleme derecesi üst düzeydedir.

5. Betimlenecek yer ve durumların seçiminde ufak tefek gereksiz ayrıntılara girmekten kaçınmak gerekir. Çünkü betimleme, birtakım gereksiz olayların yazılması değil dikkate değer noktaların ele alınmasıdır.

6. Renk ve yaratılış bakımından farklı olan iki tasvirin birbirini aydınlatması gibi veya bir tasvirde gölge ile ışığın uyumu ve karışımı, onu canlandırmaya vesile olduğu gibi, üsluba ayrı bir güzellik katan zıtlıklar da ifadenin kendi zarafetine ayrı bir parlaklık verir:

“Tavsîf olunacak şey’ün intihâbı: Maksadun intihâbı, kâtibun niyyetine göre tenevvü’ ider. Niyyet Ba’zen ıztırâb ve zucret veyâ inbisât ve şetâret virici ve ba’zen de mahzûziyyeti müceb olucu şeylere hasredilir Hâsılı intihâb ve tahsîs olunan mevki’ e ve istenilen esere göre olur.

Husûle getirilmek murâd olunan esere mülâyim ve müsâ’id cihetler: Bu cihetler de merâma göre intihâb olunur ve tavsîfe ne kadar müsâ’id iseler husûle getirilmek istenilen esere de ol derece mülâyim olmalıdırlar ve meselâ medholunacak bir zâtun müceb-i medhi olur cihâtınun gösterilmesine hasr-ı dikkat idilmelidir.

Eğer mâdde kâbil-i tahavvül ise tavsîfi en ziyâde müsâ’id mahall ve vakte terk itmeli.

Tavsîfun derece-i ittisâ’ı: Bu ittisâ’ı da mâddenun salâhiyyet-i mevki’iyyesine göre olur. Meselâ târîhde, hikâyenun revişini bozmayarak okuyanın zihnine uracak ba’zı ta’birât-ı şedîde ve’aliyye tahrîr itmeli. Hutbe az daha tafsîlâta müsâ’iddür... Şâ’irun ise bu husûsda vüs’atı daha ziyâdedür. Çünkü kâflerinun tahayyülâtına söyler. Hâsılı icâbât-ı mahalliyyeye göre vüs’atlandırmelidir.

Tavsîfi teşkîl iden mevâkı’ ve ahvâlun intihâbı: Bu da hurde-i tafsîlâtun reddiyle olur. Çünkü tavsîf birtakım hurde vakâyi’i sebt ve tahrîr demek olmayup belki dikkate şâyân mevâddı almaktadır.

Tezâd: Tezâd ile olan tavsîf sûret-i ifâdeye ayrıca hüsn ve şetâret virür. ‘Âdetâ tab’ ve rengde muhâlif bulunan iki tasvîr birbirini izâ’e itdiği veyâhûd bir tasvîrde zıll

ile ziyânuñ mukârenet ve ihtilâtu teecessümüne bâ'is olduğu gibi tezâd da ifâdenüñ revnak-ı zâtîsine başka bir leme'ân getirir (Süleyman Bey, 1871: 142-143).”

Modern yazma eğitiminde üç betimleme türünden (nesne, mekân, kişi betimlemesi) bahsedilirken eserde altı türünden bahsedilmiştir:

Zaman betimlemesi: Ayrıntılarına inilecek bir olayın, geçtiği vaktin tasviri.

Mekân tasviri: Kutsal bir yerin, bir sarayın, bir şehrin betimlenmesi.

Olayın vuku bulma şeklinin betimlenmesi: Savaş veya bunalım durumlarının göz önünde cereyan ediyormuşçasına canlı bir şekilde tasvir edilmesi.

Yüz ve şekil (dış görünüş) betimlemesi: Herhangi bir insan veya hayvanın çehresinin, tavırlarının, hal ve hareketlerinin, davranışlarının betimlenmesi.

Ahlâk betimlemesi: Bir şahsın güzel vasıflarının ve kusurlarının, meziyet veya kötü yanlarının betimlenmesidir.

İki insanın benzerlik veya benzemezlik yönünden karşılaştırılması.

“Bahs-i vakt: O da tafsîlâtı verilecek bir vak'anuñ geçtiği vakti beyân dimekdir.

Bahs-i mevki' ve mahall: Bir mahall veyâ bir mevki' veyâ bir cây-ı mukaddes veyâ bir sarây veyâ bir şehrüñ vasfıdır.

Keyfiyyet-i vukû'ı hâdise: Muhârebe ve buhrân gibi bir vaka'nun göz önünde vukû bulur gibice tavsîf ve beyânıdır.

Bahs-i sîmâ ve şemâ'il: Bir zât-ı zîkderüñ veyâ her kangı bir insân veyâhûd hayvânuñ lehçe ve etvâr ve harekâtınuñ tavsîfidür.

Bahs-i âdâb: Bir şahsun fezâ'il ve nekâyizinüñ ve meziyyet veyâ sû-i hulkunuñ tavsîfidür.

Muvâzât: İki âdemüñ birbirine müşâbehet ve 'adem-i müşâbehetinüñ mukâyesesidir ki o da tavsîfden bir nev'dür (Süleyman Bey, 1871: 43-150).”

Daha sonra yazar, betimleme unsurlarının güzel ve uyumlu bir şekilde bir araya getirilmesinin önemini dile getirerek her zaman için geçerli olan görüşlerini ortaya koyar. Ona göre gerçeğin ve hayalin tasviri gerçeğe yakın olmalıdır ve ikisinde de sanat, anlayış derinliği ve inceliğinin yanı sıra tasvirde sağlamlık bulunmalıdır. Birbirine yakın ve uygun olan durumları güzelce bir yere toplamak, betimlemeyi dallandırıp budaklandırarak yani genişletecektir. Bu da bir resimde, gölgenin diğer taraflara parlaklık vermesi gibi betimlenen ögenin zihinde canlandırılmasına yardım edeceğinden ifadeye parlaklık ve canlılık verir:

“Bir mâddenüñ tasvîri hakîkat ve hayâlüñ tasvîri hakîkate mukârenet ile olur ve gerek mâddî gerekse hayâlî olsun her ikisinde de san`at ve kiyâset ve zarâfette berâber servet ve şiddet dahı bulunmalıdır ve birbirine mukârenet ve mülâyemeti olan ahvâl ve mevâddı hüsn-i edâ ile bir yere cem ve telfik en ziyâde tavsîfi tefrî` ve tavzîh eylediğinden ahsen-i mesâlikdür ve âdetâ bir resimde olan gölgeler resmüñ sâ`ir tarafına parlaklık virdüğü gibi bu da mâddenüñ teccessüm ve teşahhusuna i`âne iderek sûret-i ifâdeye revnak ve şetâret getirür (Süleyman Bey, 1871: 148).”

Yörük (1999: 70) tarafından varlıkların en belirgin özellikleriyle tanıtılması, canlandırılması şeklinde tanımlanan betimlemede, hedef kitlenin; yaşı, ilgi alanları dikkate alınarak seçici davranılmalı, gözlem alanı sınırlandırılmalı, gereksiz anlatımlardan kaçınılmalıdır (Gündüz ve Şimşek, 2016: 59).

İnsan, doğa, olay, nesne, mekân betimlemeleri diye birkaç türde incelenebilen (Yüzbaşıoğlu, 1984: 88-93; Coşkun, 2013a: 71) betimlemede gerçeği yansıtmaya, betimlemenin canlı olması, ayrıntıların seçimi ve veriliş yolları (belli bir izlenime göre ve değişmeyen noktaya göre) önemlidir (Göçer, 2019: 155). Gerek tanım gerek özellikler gerekse türler yönünden bakıldığında betimleme anlatım tarzının, iki dönem yazma eğitiminde benzerlikler gösterdiği söylenebilir.

4.5. Anlatım Bozukluklarına Dair Bulgular

4.5.1. Ses ve Âhenk Kusurlarına Dair Bulgular

4.5.1.1. Söz çirkinliği (tenafür, telaffuz güçlüğü)

Bu bölümde elde edilen bulgular söz çirkinliğinin tanımı, bu kusuru oluşturan sebepler, bu kusurun istisnaî durumları ve bu kusurdan kaçınma yolları şeklindeki temalar altında düzenlenerek Tablo 12’de sunulmuştur:

Tablo 12
Söz Çirkinliği/Telaffuz Güçlüğüne Dair Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Tanımı, Sebepleri ve İstisnâî Durumlar	Telaffuz güçlüğü, bir kelimedede aynı cinsten veya çıkış yerleri birbirine yakın olan harflerin bir araya gelmesiyle oluşan ağırlık ve güçlüktür. Birinci kelimenin son harfi ile ikinci kelimenin ilk harfi aynı, yakın veya uyumlu olursa telaffuz güçlüğü oluşur. Telaffuz güçlüğü, bu kusurdan uzak iki veya daha fazla kelimededen oluşan tamlamalarda da bulunabilir. Birbirine uzak harfli kelimelerde de telaffuz güçlüğü olabilir. Bütün birbirine yakın harflilerde telaffuz güçlüğü olmayabilir. Kelime veya tamlamalarda bu güçlük varsa bile, yerlerine başka bir şey yazılamayacak durumlarda (kırk ğuruş gibi) kusursuzluk bozulmaz.	Fenn-i İnşâ, 19.	1 1 1 1 1 6	66,66
Toplam	Sözdeki kusursuzluk, kelimedede telaffuz zorluğundan kaçınmakla sağlanır.	Mebâni'l- İnşâ, 19.	1	
Tenafürden Kaçınma Yolları	Kelimedeki kusursuzluk, harflerdeki telaffuz zorluğundan kaçınmakla sağlanır. Yazarın bu konudaki başarısı, yüksek düzeyde yazma zevkine sahip olup olmamasıyla ilgilidir.	Fenn-i İnşâ, 19.	1 3	33,33
Toplam Genel Toplam			9	100

Aynı yüzyıla ait iki eserden elde edilen söz çirkinliği/telaffuz güçlüğüne ilişkin bulgular çoğunlukla (% 66,66) söz çirkinliğinin tanımı, sebepleri (bulunabileceği veya bulunmayacağı yerler), bu kusurun istisnâî durumları olmak üzere bir de bundan kaçınma yollarıyla (% 33,33) ilgilidir.

Bir kelime veya cümlenin zor telaffuz edilmesi olarak tanımlanan tenafür, kelimelerde ve harflerde olabilir. Kelimeyi oluşturan harflerin çıkış yerlerinin aynı veya yakın olması sebebiyle rahatça söylenememesine harflerin tenafürü (tenâfür-i hurûf); tek başına söylendiğinde telaffuzu kolay olan bir kelimenin aynı sebepten cümle içinde diğer kelimelerle birlikte güç telaffuz edilmesine ise kelimelerin tenafürü (tenâfür-i kelimât) denmektedir (Çuhadar, 1995).

Fenn-i İnşâ'da da (Fâik Reşâd, 1894), ses ve âhenk kusurlarıyla ilgili olarak telaffuz güçlüğünden (tenafür) bahsedilmektedir. Eserde bu kusur, bir kelimedede bir cinsten olan veya çıkış yerleri birbirine yakın olan harflerin bir araya gelmesiyle oluşan ağırlık ve güçlük şeklinde tanımlanmıştır. Ancak bunun, bütün uzak harfli kelimelerde bu güçlüğü bulunmadığı veya bütün yakın harflilerde bulunduğu anlamında algılanmaması gerektiği, yazıcının bu konudaki başarısının; yüksek düzeyde yazma zevkine, sezgi gücüne sahip olup olmamasıyla ilgili olduğu belirtilir:

“Tenâfûr diye bir kelimedede bir cinsden olan veyâ mahreci biri birine yakın bulunan birkaç harfün bir araya gelmesiyle lisâna ârız olan sıklet ve ‘usrete dinilir... Ancak... hurûf-ı mütekâribe (biri birine yakın mahrecdeki harfler) den mürekkeb her kelimedede tenâfûrün vücûdına, yâhûd hurûf-ı mütebâ’ideden (biri birine uzak mahrecdeki harfler) müteşekkil her kelimenün tenâfûrden sâlim bulunduğına hükm olunamaz. Kelimenün tenâfûrden sâlim olup olmadığı yalnız zevk ile temeyyüz idilir (Fâik Reşâd, 1894: 167-168).”

Telaffuz güçlüğüne yalnız kelimedede değil hatta bu kusurdan arınmış iki veya daha fazla kelimededen oluşan tamlamalarda da bulunabileceği belirtilen eserde, asıl buna dikkat edilmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Buna göre birinci kelimenin son harfi ile ikinci kelimenin ilk harfi aynı, uyumlu veya yakın olursa bu güçlük oluşur. Ancak mecburi hallerde, kelime veya tamlamalarda bu güçlük varsa bile yerlerine başka bir şey yazılamayacağından fesahati bozacağı düşünülemez:

“Tenâfûr yalnız kelimedede olmaz. Hadd-i zâtında tenâfûrden sâlim olan kelimelerden ikisinin veyâ birkaçının terekübünden dahi tenâfûr hâsıl olur ki asıl dikkat olunacak şey de budur... Az zamân, okumakdan nâşî, merd-i dâna, dem-i mükâleme... terkîblerinde tenâfûr vardır. Sebebi ise yan yana gelen kelimelerden evvelkilerin soñ harfleriyle ikincilerinin ilk harfleri mütecânis veyâ mütekârib vâkı’ olmasındır... Şurası da nazar-ı i’tibâra alınacak bir şeydür ki tenâfûr gerek kelimedede olsun, gerek terkîblerde olsun yerini tutacak başka bir kelime ve ta’bîr bulunmadığı hâlde isti’mâli mecbûriyyet tahtına gireceğinden muhill-i fesâhat add olunamaz. Meselâ kırk gurus ta’bîri muhill-i fesâhat olacak derecede tenâfûri hâvî olduğu hâlde o ma’nâyı ifâde edecek başka bir ta’bîr bulunamayacağı cihetle isti’mâlinde zarûret vardır (Fâik Reşâd, 1894: 168-169).”

Mebâni’l-İnşâ’da (Süleyman Bey, 1871) ise kelime ve harflerin tenafüründen bahsedilerek bu kusurdan kaçınma yolları dile getirilmiştir. Yazar, sözdeki fesahatin kelime tenafüründen, sözcükteki fesahatin ise harflerdeki tenafürden kaçınmakla sağlanacağını dile getirmektedir:

“Kelâmda fesâhat ol kelâmuñ... tenâfûr-i kelimâtdan... hâlis olmasındır. Müfredde fesâhat ol müfredün tenâfûr-i hurûfdan hâlis olmasındır (Süleyman Bey, 1871: 72).”

4.5.1.2. Zincirleme

Zincirleme ile ilgili bulgular bu kusurun tanımı, sebepleri ve zarurî halleri ile ilgili olup Tablo 13’te sunulmuştur:

Tablo 13
Zincirleme İle İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Tanımı	Zincirleme isim tamlaması, ikiden fazla kelimelerin bağlanmasıdır. Zincirleme isim tamlamalarının Türkçedeki belirtisi kâf harfidir (+nIn tamlayan ekinin Osmanlı Türkçesindeki yazılışı kef harfi ile. Örneğin kapunuñ, kitâbuñ vb.). Kâfsız olarak da yapılmaktadır.	Fenn-i İnşâ, 19.	1	
Toplam			3	50
Sebepleri	Kâf ile olursa ikiden, kâfsız olursa üçten fazlası kusursuzluğu (fesahati) bozar. Zaruret halinde kullanılabilir. Türkçe zincirleme isim tamlamalarında iki kelimenin (tamlayan) bile art arda gelmesi fesahati bozacağından zaruret olmadıkça böyle kullanımlar kabul edilemez.		1	
Toplam Genel			6	100
Toplam			3	50

Tabloya göre zincirleme ile ilgili bulgular, yarı yarıya bu kusurun tanımı ve sebepleri ile ilgilidir. Tamlama eklerinin (+nIn) günümüzden farklı olarak “kef” harfi ile yazıldığı görülmektedir. Eklerin üst üste gelerek zincirleme, dolayısıyla üslupta kusur oluşturmaması için tamlamaların; kâfsız olursa en az üç, kâflı olursa iki kelimedenden oluşması gerektiği vurgulanmıştır.

Yazılı anlatımda kusursuzluğu (fesahat) sağlayan unsurlardan biri de âhenk olduğuna göre âhengi bozan kullanımlardan kaçınmanın önemi de açıktır. Aynı fonksiyondaki eklerin art arda kullanımı bunların başında gelmektedir. Kelime grubu veya cümlede aynı eklerin ikiden fazla arka arkaya getirilmesini zincirleme olarak tanımlayan Kavruk vd. (2002: 130), zincirleme isim tamlamalarında tamlayan eklerinin (+(n)In, +Un), zarf-fiil eklerinin arka arkaya gelmesi ile âhengin bozulacağını belirtmişlerdir.

Fenn-i İnşâ’da (Fâik Reşâd, 1894), ikiden fazla kelimelerin bağlanması olarak tanımlanan zincirleme isim tamlamalarının Türkçedeki belirtisinin kâf harfi (+nIn tamlayan ekinin Osmanlı Türkçesindeki yazılışı kef harfi ile. Örneğin kapunuñ, kitâbuñ vb.) olmakla birlikte kâfsız olarak da yapıldığı belirtilmektedir. Kâf ile olursa ikiden, kâfsız olursa üçten fazlasının fesahati bozacağı, zaruret halinde kullanılmasının bunun dışında olduğu ifade edilir:

“Tetâbu ‘-ı izâfât ikiden ziyâde kelimâtuñ izâfesidür. Üslûb-ı Türkî üzere olan tetâbu ‘da ‘alâmet-i izâfet ekseriyyâ kâf ise de ba ‘zen kâfsız olarak: ‘Mekteb hâceleri vezâ’ifi iktizâsı’ gibi terkîbler de kullanılır. Kâf ile olursa ikiden, kâfsız olursa üçden ziyâdesi fesâhati ihlâl ider. ‘Fülân alayuñ fülân taburınuñ fülân bölüğünüñ’ yolundaki ta bîrât, isti mâlinde zarûret olmak hasebiyle, muhill-i fesâhat sayılmaz (Fâik Reşâd, 1894: 171-172).”

Türkçe zincirleme isim tamlamalarında iki kelimenin (tamlayan) bile art arda gelmesinin ağırlık oluşturacağından fesahati bozacağına işaret edilerek zaruret olmadıkça böyle kullanımların kabul edilemez olduğu dile getirilmiştir:

“İzâfet-i Türkîde iki tetâbu ‘ bile sıklıti mûcibdür. ‘Fülânuñ kardeşinuñ oğlı’ gibi. Eğer bu ta bîri ‘fülânuñ kardeşi oğlı’ sûretine tebdîl idecek olursak sıklıti def‘ itmiş oluruz. El-hâsıl zarûret olmadıkça Türkcede iki tetâbu ‘uñ bile vukû ‘ını tab ‘-ı selîm tecvîz itmez (Fâik Reşâd, 1894: 172).”

4.5.2. Anlam Kusurlarına Dair Bulgular

4.5.2.1. Tuhaf Sözlerle (garabet) İlgili Bulgular

Anlam kusuru sayılan alışılmadık, anlaşılmaz söz kullanımı ile ilgili bulgular, bu kusurdan kaçınma yollarına ilişkin olup Tablo 14’te gösterilmiştir:

Tablo 14
Tuhaf Sözlerle İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
	Sözün, anlamayı güçleştirecek şekilde kullanılması fesahati bozduğundan bu kusurdan arınmış olması gerekir (sözde fesahat).	Mebâni’l-İnşâ, 19.	1	50
Tuhaf Sözler	Kimsenin duymadığı, anlamı ancak sözlüklerde bulunan nadir ve garip kelime kullanımı fesahati bozduğundan sözcüklerin bu kusurdan arınmış olması gerekir (sözcükte fesahat).		1	50
Toplam			2	100

Tabloya göre kusursuz anlatım (fesahat), sözde (kelimelerden oluşan kavram bütünlüğü) ve sözcükte sağlanabilir. Sözde fesahat; anlam kapalılığından kaçınarak, sözcükte fesahat ise tuhaf, bilinmeyen kelime kullanmaktan kaçınarak sağlanmalıdır.

Âhenk kusurları kadar tuhaf kelime kullanımı da kusursuz anlatımı bozan bir durumdur. İncelenen münşeatlardan Mebâni’l-İnşâ’da yer verilen tuhaf (garip) kelime kullanımı; bilgiçlik taslama, taklit, olduğundan farklı görünme gibi çeşitli sebeplerle ortaya çıkabilir. Yeni ortaya atılan, anlamı herkesçe tam olarak bilinmeyen;

kullanımdan düşmüş (arkaik), dilimize yabancı kelimelerin kullanımı şeklinde ortaya çıkan bu kusur, eserde şöyle vurgulanmıştır: Tuhaf sözler kullanmaktan kaçınarak metnin; en küçük anlatım birimi olan sözcük bakımından, anlamayı güçleştirmesi yönüyle kavram bütünlüğü (söz) bakımından kusursuz bir şekilde oluşturulması mümkündür.

Mebâni'l-İnşâ'da yazar, sözün anlamayı güçleştirecek şekilde kullanılmasının (ta'kîd-i ma'nevî) fesahati bozduğunu dile getirmektedir. Anlamın hatalı mecaz, istiare ve kinayelerin kullanılması gibi sebeplerle kapalı olması, âdetâ kördüğüm haline gelmesi (Çuhadar, 1995) şeklinde tanımlanan ma'nevî ta'kîd fesahati engellediğinden sözün (kelimelerden oluşan kavram bütünlüğü), bu kusurdan arınmış olması gerektiğini belirtir:

“Kelâmda fesâhat ol kelâmuñ... ta'kîd-i... ma'nevîden hâlis olmasıdır (Süleyman Bey, 1871: 72).”

Aynı eserde bahsedilen diğer anlam kusuru ise tuhaf sözlerdir (garâbet). Kimsenin duymadığı, kullanmadığı, anlamı ancak sözlüklerde bulunan nadir ve garip kelimelerin kullanılması (Çuhadar, 1995) diye tarif edilen bu anlam kusuru, Mebâni'l-İnşâ'da da sözcüklerde fesahati bozan bir unsur olarak tespit edilmiştir:

“Müfredde fesâhat ol müfredüñ... garâbetden... hâlis olmasıdır (Süleyman Bey, 1871: 72).”

4.5.2.2. Aykırılıkla İlgili Bulgular

Aykırılıkla ilgili bulgular, incelenen münşeatlarda genel olarak bu kusurun, kaynaklandığı durumlar ve tanımına yönelik olup Tablo 15'te verilmiştir:

Tablo 15
Aykırılıkla İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Tanım	Aykırılık, (şiveye mugayeret) sözün; alışılmamış, genel kullanımına aykırı olarak tuhaf bir şekilde kullanılmasıdır. Kıyasa muhalefet, kelimelerin; tekillik, ikilik, çoğulluk kurallarına uymamasıdır.	Fenn-i İnşâ, 19.	1 1	
Toplam			2	18,18
	İşteş fiillerin Arapça şekilleri (müşareket) üzerine, Türkçe işteşlik ekinin getirilmesi büyük bir yanlışlıktır.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	1	
Aykırılığın Sebepleri	En üstünlük veya nisbî üstünlük” derecesi bildiren efdal, ekmel, gibi kelimelerin başına, “daha” üstünlük zarfının getirilmesi kabul edilemez.		1	
	Levâzım, nevâkıs, masârif gibi çoğul kelimelerin levâzımât, nevâkısât ve masârifât şeklinde çoğulun çoğulu ile ifade edilmesi yanlıştır.		1	
	Aykırılık (kıyasa muhalefet) kusuru, sözcükte fesahati engeller.	Mebâni'l- İnşâ, 19.	1	
	Aykırılık, sadece cümle diziminde değil, terkiplerin farklı kelimelerle oluşturulmasından da kaynaklanır.		1	
	Bazı kullanımlar, kurallara uygun olduğu halde alışlagelen kullanıma aykırı olabileceği için kalem erbabının tarzı göz önünde bulundurulmalıdır.		1	
	Bir dili oluşturan kelimelerin özel bir kullanım şekli vardır. Tekillik kuralları bu kelimelerin nasıl kullanılması gerektiğini belirler.		1	
	Farsça bir kelimeye Arapça ek getirilmesi (örneğin peşinen), Türkçe bir kelimeye yine Arapça ek getirilerek çoğul yapılması (çiftlikât gibi) bu kusurlardan sayılır.		1	
	Esas dikkate alınması gereken şey, kelimenin özüdür (yani hangi dilde olduğu).		1	
Toplam			9	81,81
Genel Toplam			11	100

Tabloya göre, aykırılıkla ilgili bulgular; % 81,81 oranında aykırılığın kaynaklandığı durumlar, % 18,18 oranında ise bu kusurun tanımı şeklinde belirlenmiş ve 19. yüzyıla ait üç eserden elde edilmiştir.

Aykırılık, bir kelimenin şekil, üslup ve anlam bakımından dildeki, yazarlar ve şairler arasındaki yaygın kullanışa ve dil bilgisi kurallarına aykırı olarak kullanılması şeklinde tanımlanabilir. Yine bu anlatım bozukluğunun; aykırı kelime kullanılması, aykırı dil bilgisi (gramer) şekilleri, aykırı yardımcı fiiller ve anlamda aykırılık gibi çeşitlerinden (Kavruk vd., 2002: 131-132) bahsedilebilir. Buna göre Arapçanın çokluk kalıplarında olan bazı kelimeleri, Türkçe çokluk ekiyle tekrar çokluk şekline sokmak dil bilgisi (gramer) şekillerine aykırıdır. Örneğin zaten çoğul olan efkâr (fikirler)

kelimesini efkârlar, maruzat (arzedilen, sunulan şeyler) kelimesini maruzatlar şeklinde kullanmak gramer şekillerine aykırılık teşkil etmektedir. Bir kavram alanı içinde çeşitli biçimleri bulunan sözcüklerin, yaygın şekilde kullanılanlardan seçilmesi gerektiğini belirten Yakıcı (2008: 388), buna dikkat edilmemesinin çoğu kez toplumca yadırgandığını belirtir.

Benzer şekilde bir aykırılık örneğinden **İnşâ-yı Edebî ve Fennî’de (Ahmed Râmî, 1891)** bahsedilmektedir. Burada bildirildiğine göre iki kişi arasında ortaklaşa gerçekleşen bir olayı anlatmak için kullanılan işteş fiillerin, Arapça şekilleri (müşareket) üzerine Türkçe işteşlik ekinin getirilmesi büyük bir yanlışlıktır. Mesela iki veya daha fazla kişi (bazen tek kişi için de kullanılabilir) arasındaki haberleşme, mektuplaşma mânâsındaki muhabere kelimesine Türkçe işteşlik ekinin getirilmesi, yani bu kelimenin muhabereleşmek şeklinde kullanılması yanlıştır:

“Ekseriyâ müşareket yanî bir fi’lün iki yâhûd daha ziyâde kimseler beyinde vukû’ını beyân ve bazen vâhid içündür. Binâ’en ‘aleyh muhâbere iki veyâ ikiden ziyâde kimseler meyânında mektûblaşmak ma’nâsında iken Türkce edât müşareketinün bu kelimeye ilhâkıyla muhâbereleşmek sûretinde yazmak tecvîz olunur galatlardan değüldür. Mükâlemeleşmek, musâhebeleşmek, mülâtefeleşmek dahı bu kâbil galat-ı fâhişlerdendür (Ahmed Râmî, 1891: 34).”

Osmanlı Türkçesinde bir vasfın bir kimse veya nesnede diğerlerine göre daha çok yahut en çok olduğunu bildiren sıfatlar “ism-i tafdil” diye adlandırılır. Nispî fazlalık Türkçede “daha, daha çok”, mutlak fazlalık ise “en” zarfları getirilerek ifade edilir (Timurtaş, 1994: 146). İnşâ-yı Edebî ve Fennî adlı eserde “en üstünlük veya nisbî üstünlük” derecesi bildiren efdal, ekmel, eslem gibi kelimelerin başına, “daha” üstünlük zarfının getirilmesinin kabul edilebilir bir hata olmadığı belirtilmektedir:

“Daha, Türkcede edât-ı tafdîldür efdal, ekmel, eslem kelimeleri ise... ism-i tafdîldür bu cihetle Türkî edât tafdîlinün ilâvesi (daha efdal, daha ekmel, daha eslem) gibi hatâlar toğrısı nazar-ı ağmâz ile bakılamaz (Ahmed Râmî, 1891: 64).”

Bu eserde ayrıca levâzım, nevâkıs, masârıf gibi çoğul kelimelerin levâzımât, nevâkısât ve masârıfât şeklinde çoğulun çoğulu ile ifade edilmesinin de yanlış olduğu bildirilmektedir. Bunların dışında daha pek çok benzer anlatım hatalarına değinilmiştir (Ahmed Râmî, 1891: 64-78).

Mebâni’l-İnşâ’da (Süleyman Paşa, 1871) aykırılık (kıyasa muhalefet) kusurunun, sözcükte fesahati engellediğine değinilmiştir:

“Müfredde fesâhat ol müfredüñ... kıyâsdan hâlis olmasıdır (Süleyman Bey, 1871: 72).”

Fenn-i İnşâ'da (Fâik Reşâd, 1894), dilin alışlagelen kullanımına aykırılık ‘şiveye mugayeret’ olarak isimlendirilmiştir. Sözün alışılmamış, genel kullanımına aykırı olarak tuhaf bir şekilde kullanılması diye tanımlanan bu durumun, sadece cümle diziminde değil terkiplerin farklı kelimelerle oluşturulmasından da kaynaklandığı belirtilmektedir. Örnek olarak vüsul bulmak yerine vüsul etmek, nazire söylemek yerine nazire etmek gösterilmiştir. Yine bazı kullanımların da kurallara uygun olduğu halde alışlagelen kullanıma aykırı olabileceği, bunun için kalem erbabının tarzını göz önünde bulundurmak gerektiği bildirilmiştir:

“Şiveye mugâyeret, kelâmuñ lisân-ı örfde cârî ve me'nûs olmayan tarz-ı garîbde te'lîfidür. Şiveye mugâyeret yalnız ibârenüñ tertîb-i kelâm kâ'idesine muvâfık olmamasından ibâret değüldür. Meselâ ‘vüsûl bulmak, mevc urmak, nazîre söylemek ...’ yerinde ‘vüsûl itmek, mevc yapmak, nazîre itmek ...’ demek de şiveye mugâyir ‘add olunur... Şurası da ma'lûm olmalıdır ki şiveye mugâyir olan her sözüñ kâ'ideye, lügate mugâyir olması iktizâ itmez. Ba'zı söz vardır ki kâ'idece, lügatce bir kusûrı olmaz da şiveye mugâyir olur. Nazar-ı i'tibâra alınacak şey ehl-i zevk u lisân olan ashâb-ı kalemüñ tarz-ı isti mâlidür (Fâik Reşâd, 1894: 163-164).”

Aynı eserde aykırılık (kıyasa muhalefet), kelimelerin tekillik, ikilik, çoğulluk kurallarına uymaması şeklinde tanımlanmıştır. Bir dili oluşturan kelimelerin özel bir kullanım şekli olduğu, tekillik kurallarının bu kelimelerin nasıl kullanılması gerektiğini belirlediği belirtilerek Farsça bir kelimeye Arapça ek getirilmesinin (örneğin peşinen), Türkçe bir kelimeye yine Arapça ek getirilerek çoğul yapılmasının (çiftlikât gibi) bu kusurlardan sayıldığı, esas dikkate alınması gereken şeyin kelimenin özü olduğu dile getirilmiştir:

“Muhâlefet-i kıyâs: Kelimenüñ müfredât-ı elfâz kânûnına muvâfık olmamasıdır. Her kelime-i müsta'melenüñ bir hey'et-i mahsûsası olmak lâzım geleceğinden bu kânûn... lisânı teşkîl iden kelimâtdan her birinüñ ne hey'etde kullanılacağını ta'yîn ider. Peşînen, çiftlikât... Peşîn kelimesi Fârsîdür, tenvîn kelimât-ı 'Arabiyyeye mahsûsdur. 'Arabî olmayan bir kelimeye ise tenvîn ilhâk olunamaz... Çiftlik kelimesi Türkçe olduğundan bir kelime-i 'Arabiyye gibi (ât) (eki ile) cem'lendirilemez... Hâsılı 'kıyâsa muhâlefet' husûsında nefis-i kelimedden başka bir şey mu'teber değüldür (Fâik Reşâd, 1894: 170-171).”

4.5.3. Biçim ve Düzenleyiş Yanlıları

Bu başlık altındaki bulgular, argo ve jargon dil kullanımından sakınılması gereken durumlar ve bu dil grubunun kullanılabilceği istisnalar şeklinde olup Tablo 16'da sunulmuştur:

Tablo 16
Metinde Argo ve Jargon Kullanmakla İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Argo ve Jargondan Kaçınılması Gereken Durumlar	Resmî makamlarda yaygın olarak kullanılan bazı kelimeleri (jargon) yazılı ve sözlü anlatımda kullanmamalıdır. Başından beri alelade yazılıp da hiç ilgisi yokken araya bazı ilmî ibarelerin yerleştirilmesi hoş karşılanmaz. Resmî yazışmalarda; yabancı, alışılmışın dışında, tanıdık gelmeyen, ayak takımı lisanına özgü kelimelerin (argo) kullanılmasından kaçınmak gerekir.	Mebâni'l-İnşâ, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	1 2	1 66,66
Jargonun Kullanılabileceği Durumlar	Resmî durumlarda, diğer ilim alanlarında değil de yazma konusunda üstün olanlara has ibarelerden yararlanmak gerekir. Resmî yazışmalar dışında mühendislik, müzik gibi dallara mahsus terimlerle de yazı yazılabilir.	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1 1	33,33
Toplam Genel Toplam			4 6	66,66 100

Metinde argo ve jargon kullanmakla ilgili bulgular 19. yüzyıla ait iki eserden elde edilmiştir. Bu bulgular, günümüzle benzer şekilde, çoğunlukla (% 66,66) resmî yazışmalarda argo ve jargon dil kullanımından kaçınmak ve ikinci sırada (% 33,33) jargon dil grubunun kullanılabilceği yazılar şeklinde belirlenmiştir.

Bazı çevrelerce kullanılan argo ve jargon dil grubu, gerek bu bakımdan gerekse sözcüklerin farklı durumlarda farklı şekillerde kullanımını engellemesi bakımından günümüzde anlatım bozukluğu olarak kabul edilmektedir. İncelenen münşeatlarda da bu duruma vurgu yapılarak argo ve jargon kullanımı ile ilgili hususlar, günümüzle benzer şekilde dile getirilmiştir.

Mebâni'l-İnşâ'da (Süleyman Bey, 1871) yazılacak metinde yabancı, alışılmışın dışında, tanıdık gelmeyen; ayak takımı lisanına özgü kelimelerin kullanılmasından kaçınmak gerektiği belirtilmiştir. Diğer ilim alanlarında değil de yazma konusunda üstün olanlara özgü ibarelerden yararlanılması tavsiye edilerek bunun, resmî durumlar için geçerli olduğu da konuyla ilgili vurgulamalar arasındadır. Bunun dışında mühendislik, müzik gibi dallara mahsus terimlerle de yazı

yazılabileceğine, ancak başından beri alelade yazılıp da hiç ilgisi yokken araya bazı ilmî ibarelerin yerleştirilmesinin hoş karşılanmayacağına da dikkat çekilmiştir:

“Elfâz-ı garîbe isti'mâlinden ictinâb itmeli dür... Lisân-ı evbâşa muhtass olan kelimât ve ta'bîrât derc idilmemelidir. Kalem fuzalâsınıñ isti'mâl itdikleri ta'bîrât kullanılıp fuzalâ-yı sâ'ire istilâhattıyla yazılmamalıdır. Fakat bu şart olarak resmiyye içindir yoksa gayr-ı resmî olarak mûsikî istilâhattı veyâhûd sarf ve hendese ta'bîrâtıyla bir kâğıd yazılabilir ve belki de bu vâdî memdûh ve mu'teberdür lakin ibtidâsından beri âdî zemîn ifâde ile yazılmış bir cümle-i kelâmîyye miyânına hiç mülâyemet veyâ ber-vech-i münâsebet gözetilmeyerek ba'zı ta'bîrât-ı ilmiyye derc ü îrâd idiliyorsa ol vakt kelâm-ı mezkûr makdûh ve menfûr olur (Süleyman Bey, 1871: 43).”

Aynı eserde yazar, argo ve jargon dil gruplarına ait söylemlere konuşma ve yazı dilinde yer verilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Buna göre münşiler, resmî makamlarda ve bilgisiz, cahil kişilerin dilinde yaygın olarak kullanılan bazı kelimeleri (jargon ve argo) yazılı ve sözlü anlatımda kullanmamalıdır:

“Aklâm ve elsine-i cühhâlde şâyi' birtakım elfâzı takrîr ve tahrîrde münşî olan kimesne îrâd ve isti'mâl itmemelidir (Süleyman Bey, 1871: 48).”

Fenn-i İnşâ'da (Fâik Reşâd, 1894), resmî dilin hükûmet dili olması sebebiyle ilgili birimlere yönelik yazışmalarda, buna uygun düşmeyen bayağı, argo ibarelere yer vermemek gerektiği belirtilmiştir:

“Lisân-ı resmî lisân-ı hükûmet olduğundan muharrerât-ı resmiyyede âmiyâne, 'avâm-pesendâne, el-hâsıl vak' u şân-ı hükûmete münâsib düşmeyecek bir lafz u ta'bîr bulundurmaktan ictinâb olunur (Fâik Reşâd, 1894: 100).”

4.5.4. Dil Bilgisi Yanlıları

4.5.4.1. Sözcüklerin/Eklerin Kullanılışından Kaynaklanan Yanlılar

Bu başlık altındaki bulgular, incelenen münşeatlarda gereksiz sözcük kullanımı şeklinde tespit edilmiştir. Bu kusurla ilgili olarak elde edilen bulgular gereksiz sözcüğün (haşv) tanımı, türleri ve özelliklerine yönelik olup Tablo 17'de sunulmuştur:

Tablo 17
Sözcüklerin/Eklerin Kullanılışından Kaynaklanan Yanlışlara Dair Bulgular

Tema	Münşeatlardaki görünümü	Eser-Yy	f	%
Tanımı	İletilmek istenen mesajın ortaya konmasını engelleyen gereksiz ve boş söz, anlamı etkilemesi yönüyle asıl anlatılmak istenen şeyi gölgeler. Gereksiz söz, cümleden çıkarıldığı takdirde anlam bozulmaz. Bu büyük eksiklik, usta yazarlarda pek görülmez. Atlandığı takdirde ifadenin eksik kalacağı unsur, gereksiz söz kapsamında değildir.		1 1 1 1	
Toplam			4	36,36
Türleri ve Özellikleri	Gereksiz söz, asıl anlamı bozan ve bozmayan olmak üzere iki türdür. Asıl anlamı bozmayan gereksiz söz beğenilmeyen (kusurlu), beğenilen (güzel) ve vasat söz olmak üzere üç türdür. Beğenilmeyen söz, fazla ve lüzumsuz olduğundan dolayı ifadeye çirkinlik veren sözdür. Bu tür, bazı eski yazarlar ve onlara öncülük etmiş olan bazı edebiyatçılar, süslü nesir yazarlar arasında görülebilmektedir. Bu tür, kelimenin eş anlamlısıyla birlikte kullanılması (sebeup ve illet, reşk ve haset, şerm ve haya), bazen de fazladan edat kullanımı şeklinde görülebilmektedir. Vasat olan lüzumsuz söz, ifadeye güzellik katmadığı gibi çirkinlik de vermez. Gereksiz, sadece laf kalabalığı etmeye yarayan sözcüklere yer vermemek gerekir.	Fenn-i İnşâ, 19.	1 1 1 1 1	
Toplam			7	63,63
Genel			11	100
Toplam				

Tabloya göre, sözcüklerin/eklerin kullanılışından kaynaklanan yanlışlarla ilgili olarak münşeatlarda, gereksiz söz kullanımından bahsedildiği tespit edilmiştir. Buna göre gereksiz sözün; çoğunlukla (% 63,63) türlerine ve bunların özelliklerine, kısmen de (%36,36) tanımlarına yer verildiği görülmektedir.

Fenn-i İnşâ'da (Fâik Reşad, 1894), yazma sırasında sözün fazlalıklardan arınmış olmasına dikkat etmek; gereksiz, sadece laf kalabalığı etmeye yarayan sözcüklere yer vermemek gerektiği bildirilmiştir. Gereksiz ve boş söz kullanımı (haşv) olarak adlandırılan bu durum, anlatım bozukluğu olarak ele alınabilir:

“Esnâ-yı tahrîrde nazar-ı i'tibâra alınacak şeylerden biri de kelâmuñ haşvden sâlim olmasıdır. Haşv ma'nâ-yı ıstılâhiyyesince fâ'idesi olmayan zâ'id söz dimektür (Fâik Reşad, 1894: 154).”

Yazara göre gereksiz söz, asıl anlamı bozan ve bozmayan olmak üzere iki türdür. Maksadın yani iletilmek istenen mesajın ortaya konmasını engelleyen gereksiz ve boş söz, laf kalabalığı etmekle kalmaz, anlamı etkilemesi yönüyle asıl anlatılmak

istenen şeyi bozar. Bu sebeple hangi mânânın öne çıkarıldığı anlaşılabilir. Yine yazarın belirttiğine göre bu durum usta yazarlarda pek görülmez:

“Haşv iki nev ‘ i ‘tibâr olunmuşdur: Haşv-i müfsid, haşv-i gayr-i müfsid. Haşv-i müfsid: İfâdesi maksûd olan fikri ihlâl iden haşvdür. İstılâhât-ı edebiyede diniliyor ki haşvüñ bu dürlüsü ma ‘nâya tokunacağı cihetle sâde lafz ğalebeliğinden ibâret kalmaz, esâs maksadı harâb ider. Söz arasında haşv-i müfsid îrâdı mütekellimüñ hangi fikri tervîc itmek istediğini bilmediğine hükmitdirebilecek bir büyük nakîse olduğundan esâtîze âsârında pek nâdir bulunur (Fâik Reşâd, 1894: 154).”

Asıl anlamı bozmayan gereksiz söz ise üç türdür. Bunlar beğenilmeyen (kusurlu, çirkin), beğenilen (güzel) ve vasat sözdür. Beğenilmeyen, fazla ve lüzumsuz olduğundan dolayı ifadeye çirkinlik veren sözdür. Bazı eski yazarlar ve onlara öncülük etmiş olan bazı edebiyatçılar, süslü nesir yazarlar arasında rastlanabilen bu tür, kelimenin eş anlamlısıyla birlikte kullanılması şeklinde görülebilmektedir. Sebep ve illet (ikisi de sebep anlamında), reşk ve haset (ikisi de kıskançlık anlamında), şerm ve haya (ikisi de utanma anlamında) gibi:

“Haşv-i gayr-i müfsid, bu da üç nev ‘dür: Haşv-i kabîh, haşv-i melîh, haşv-i mutavassıt. Haşv-i kabîh: Zâ‘id ve bî-lüzûm olmasından tolayı söze çirkinlik viren haşvdür. Haşvüñ bu nev ‘i kudemâ ve anlara pey-rev olan üdebâ ve münşiyânuñ âsârında ve... el-yevm ba ‘zı kâtiblerüñ yazdıkları şeylerde: Âsâyiş ü râhat, sebep ü illet, merâm u maksûd, reşk ü hased, şerm ü hayâ, deşt ü sahrâ gibi terdîf-i müterâdif yolında pek çoklarına tesâdüf olunur (Fâik Reşad, 1894: 155-156).”

Gereksiz sözcüklerin bazen de fazladan edat kullanımı şeklinde ortaya çıktığı belirtilen eserde, vasat olan lüzumsuz sözün ifadeye güzellik katmadığı gibi çirkinlik de vermediği bildirilmiştir. Yine gereksiz sözün, her durumda asıl anlatılmak istenen şeyin dışında olduğu, çıkarıldığı takdirde anlamın bozulmayacağı; atlandığı takdirde ifadenin eksik kalacağı unsurun gereksiz söz kapsamında olmadığı belirtilmiştir:

“... Haşv-i mutavassıt: Söze güzellik virmediği gibi çirkinlik de virmeyen haşvdür. Üç nefer kesân, dört re’s bâr-ğîr, iki kıt ‘a seffîne ta ‘bîrlerindeki (nefer, re’s, kıt ‘a) lafzları gibi... Haşv didiğümüz her hâlde asıl maksaddan hâric bulunur; bir sûretde ki aradan çıkarılacak olsa esâs ifâdeye kat ‘an hâlel gelmez; tayyolundığı takdîrde beyânı maksûd olan fikre her ne sûretle olursa olsun îrâs-ı noxsân idecek şeye hîç bir vech ile haşv dinilemez (Fâik Reşâd, 1894: 156-157).”

4.5.4.2. Söz Dizimi Yanlışlarına Dair Bulgular

Söz dizimi yanlışlarına dair bulgular, kelimedede ve sözde kusursuzluğu (fesahat) engelleyen durumlara yönelik olup Tablo 18’de sunulmuştur:

Tablo 18

Söz Dizimi Yanlışlarına Dair Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Sözde ve Sözcükte Fesahati Bozan Durumlar	Fesâhat, sözde (bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, kelimeler) ve sözcükte bulunur.	Mebâni’l-İnşâ, 19.	1	33,33
	Cümleyi oluşturan öğelerin, söz dizimi kurallarına aykırı olarak sıralanması sözde fesahati engeller.		1	33,33
	İbareyi oluşturan kelimelerin, maksadın anlaşılmasını güçleştirecek şekilde sıralanması fesahati engeller.		1	33,33
Toplam			3	100

Tabloya göre, metni oluşturan kelime ve cümlelerde söz dizimi kurallarına aykırılık metnin kusursuzluğunu (fesahat) bozar.

Mebâni’l-İnşâ’da (Süleyman Bey, 1871) yazar, fesahatin tanımını yaparak iyi bir yazının nasıl olması gerektiğine değinmiştir. Şekil ve anlamda olan güzellik ile düzgün ve etkileyici söz söylemeyi düzenleyen mana olarak tanımladığı fesâhat yazara göre, sözde [bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, kelimeler (TDK, 2005)] de sözcükte de bulunur. Cümleyi oluşturan öğelerin söz dizimi kurallarına aykırı olarak sıralanması sözde fesahati engellemektedir. Başarılı bir yazılı ürünün en önemli şartlarından biri de şekil ve mânâ güzelliğini aynı anda taşımasıdır. Bunun için de yazarın zaf-ı telîf diye adlandırdığı kelimelerin söz dizimi kuralına uygun sıralanması kaidesine riayet etmek gerekir. Yine ibareyi oluşturan kelimelerin, maksadın anlaşılmasını güçleştirecek şekilde sıralanması (lafzî ta’kîd) da fesahati engelleyen durumlardandır:

“Fesâhat: Bî-hasebi’t-terkîb lafz ve ma’nâda olan hüsne ve belâgat-ı kelâmı nazm iden ma’nâ-yı müfide dirler... Fesâhat kelâmı da olur müfredde de. Kelâmı da fesâhat ol kelâmın za’f-ı te’lifden.... ta’kîd-i lafzî(den) hâlis olmasıdır (Süleyman Bey, 1871: 72).”

Za’f-ı te’lifî kelimeler (söz) veya onu meydana getiren tamlama gruplarının karmaşık olması hali şeklinde tanımlayan Bilgegil’e göre bu anlam kusuru, bir noktaya (anlam inceliği) bağlı olmaksızın öne alma veya geriye atmaktan, -tek sözle- söz dizimi

kuralına uymamaktan doğar. Eğer bu yüzden manaya nüfuz etme güçleşirse orada lafz-ı te'lif var demektir. Yine yazara göre cümledeki kelime veya edat eksikliği, çokluk bildiren sayı sıfatından ve “her” belgisiz sıfatından sonra çoğul isim gelmesi vb. sebepler de bu anlam kusurunu oluşturmaktadır (2015: 48-49).

4.6. Yazma Sürecinin Aşamalarına Dair Bulgular

4.6.1. Hazırlık

Hedef Kitlenin Belirlenmesiyle İlgili Bulgular

Yazma sürecinin hazırlık aşamasında yapılması gerekenlerle ilgili bulgular, incelenen münşeatlarda hedef kitlenin belirlenmesine ve bunun önemine yönelik olup Tablo 19’da sunulmuştur:

Tablo 19
Hazırlık/Hedef Kitlenin Belirlenmesiyle İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Hedef Kitlenin Belirlenmesi ve Bunun Önemi	Yazı yazılırken okuyucuyla arada fark olabileceği hesaba katılarak önceki bilgiler bir kenara bırakılmalıdır.		1	25
	Yazı, muhatabın itiraz edeceği varsayılan noktalar hesaba katılarak herhangi bir şüpheye ve eleştiriye yer vermeyecek şekilde etraflıca yazılmalıdır.	Fenn-i	1	25
	Yazılanlardan okuyucunun bir anlam çıkarıp çıkaramayacağı (yazılanların anlaşılıp anlaşılamayacağı) düşünülerek yazılmalıdır.	İnşâ, 19.	1	25
	Yazarın, bilgi bakımından farklı düzeyde olan birine, kendi seviyesindeymiş gibi bir dille yazması anlaşılmaz ve gülünç durumlara yol açabilir.		1	25
Toplam			4	100

Tabloya göre yazma sürecinin hazırlık aşamasında yapılması gerekenler, hedef kitlenin belirlenmesine yöneliktir. Buna göre yazının, anlaşılabilirliğinde ve amacına ulaşmasında hedef kitlenin özelliklerinin göz önünde bulundurulması ve ona uygun bir şekilde yazılması büyük rol oynamaktadır.

Fenn-i İnşâ’da (Fâik Reşad, 1894), yazı yazılırken okuyucuyla arada fark olabileceği hesaba katılarak önceki bilgilerin bir kenara bırakılması, muhatabın itiraz edici ve kusur bulucu olduğu varsayılarak herhangi bir şüpheye, tereddüte ve itiraza yer vermeyecek şekilde etraflıca yazılması gerektiği, buna da açıklık dendiği dile getirilmiştir. Sadece yazarının anlayabileceği şekilde yazmaya ise takid denildiği ve

bunun da belağat bakımından kusur teşkil ettiği belirtilerek yazma esnasında, hedef kitlenin bilgi düzeyini göz önünde tutmak gerektiği ifade edilmiştir:

“Kâtibüñ kaleme alacağı şey hakkında evvelce kendinde mevcûd olan ma'lûmâtdan muvakkaten nefsinı tecrîd, yâhûd muhâtabını mu'teriz ve mu'âhiz farz iderek bir gûne şübhe ve tereddüde veyâ i'tirâz vukû'ına meydân bırakmayacak sûretde etrâflı yazmasıdır. Buña vuzûh dinildiği gibi kâtibinden başkasınıñ añlayamayacağı derecede kapalı yazmağa ta'kîd dinilir ki belâgatca merdûddur (Fâik Reşad, 1894: 11-12).”

Aynı eserde metnin, yazılanlardan okuyucunun bir anlam çıkarıp çıkaramayacağı (yazılanların anlaşılıp anlaşılamayacağı), yazılanlara itiraz edilip edilmeyeceği düşünülerek yazılması gerektiği tekrarlanarak muhatabın bilgi düzeyine uygun yazmanın önemi vurgulanmıştır. Yazarın, bilgi bakımından farklı düzeyde olan birine, kendi seviyesindeymiş gibi bir dille yazmasının çeşitli anlaşılmaz ve gülünç durumlara yol açabileceği belirtilmiştir. (Bkz. Anlatımda açıklık ile ilgili bulgular)

“Kâtib olan bir kimse yazacağı şeyden başkasınıñ bir ma'nâ çıkarıp çıkaramayacağını, bir taraftan i'tirâz idilüp idilmeyeceğini düşünmek, aña göre yazmak gerektür. Kâtibüñ kendi ma'lûmâtını tamâmiyle muhâtabında dahı mevcûd kıyâs itmesinden ekseriyâ birtakım ma'nâsızlıklar, ba'zen de pek tuhaf hâller vâkı' olur (Fâik Reşad, 1894: 12).”

Bulgulardan hareketle münşeatlarda ilk gözetilen hususlardan birinin; yazılan metnin, muhatabınca doğru anlaşılması olduğu ve buna büyük önem verildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Buna göre yazar, hangi bilgi düzeyinde olursa olsun bunu bir kenara bırakarak muhatabının bilgi seviyesine göre metnini oluşturmalıdır. Yine maksadın tam olarak anlaşılabilmesi veya yanlış anlaşılmaların önüne geçilmesi için okuyucunun kafasında bir soru işareti bırakmayacak şekilde yazılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Özetle söylemek gerekirse muhatabın bilgi düzeyine göre yazılmasının, yazının doğru anlaşılmasındaki önemi ortaya konmuştur.

4.6.2. Düzeltme İle İlgili Bulgular

İncelenen münşeatlarda düzeltme ile ilgili olarak elde edilen bulgular, bu aşamada dikkat edilmesi/yapılması gerekenlere yönelik olup Tablo 20'de sunulmuştur:

Tablo 20
Yazma Sürecinin Aşamaları/Düzeltilme ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Düzeltilmede Dikkat Edilmesi Gerekenler	Metin bitirildikten sonra bir defa gözden geçirilip eksikleri tamamlanmalı, varsa yazım yanlışları düzeltilmelidir. Söz, akla geldiği şekliyle ifade edilmeli, sonra varsa kusurları düzeltilmelidir.	Teressül, 15. Gülşen-i İnşâ, 15. Hülâsa-i İnşâ, 17. İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	5	45,45
	Yazı, bitirilmeden üzerinde düzeltme yapılmamalıdır. Her satır başında düzeltme, zihinde bütün olarak tasarlanmış konunun bozulmasına sebep olur.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	2	18,18
	Kâğıt, yazılanların fazlaca silinmesinden dolayı belirgin derecede yıpranmışsa böyle metinler yeniden temize çekilmelidir.	Fennî, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	2	18,18
	Düzeltilme esnasında metin; alışıldık, bilindik sözlerle (atasözleri, vecizeler vs.) süslenabilir.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	1	9,09
	Bir konuda yazılabildiği kadar yazılıp yazılanlar, bu konuda bilgili birine gösterilip düzeltilmelidir.	Münşeât-ı Azîziye, 19.	1	9,09
Toplam			11	100

Tabloya göre düzeltme sırasında en çok (% 45,45) üzerinde durulan husus, bitirildikten sonra yazının düzeltilmesi gerektiğidir. İkinci olarak (% 18,18) vurgulanan husus ise her satır başında düzeltme yapılmaması gerektiğidir. Bu aşamada, yazılan kâğıdın yıpranması halinde yazının, yeniden yazılması gerektiği bildirilmiştir. Üçüncü sırada ise (% 9,09) bitirilen metnin, ya bizzat yazar tarafından düzeltilmesi veya bu konuda uzman birine düzeltilmesi gerektiği ve düzeltme aşamasında metne atasözleri, vecizeler vs. eklenebileceği yönündeki bilgiler yer almaktadır.

Yazma sürecinin son basamağı olan düzeltme, yazılı anlatımda yapılan hataların, varsa eksikliklerin giderilmesi açısından çok önemlidir. Yazma sırasında gözden kaçan yanlışlıklar, bu evrede yapılan ve dikkat gerektiren bir veya birkaç okuma ile telafi edilir. Düzeltmeyi yazıdaki son düzenlemelerin yapıldığı aşama olarak tanımlayan Coşkun (2013a: 68), bu aşamaya kadar daha çok yazının içeriği üzerinde durulduğunu, bu aşamada ise içerikle birlikte yazım, dil bilgisi kurallarına uygunluk, yazının okunaklılığı, sayfa düzeni gibi biçimsel niteliklere de dikkat edildiğini belirtmektedir.

Bu bilgiler ışığında incelenen münşeatlardan Teressül (A. Dâî), Gülşen-i İnşâ (Mahmud b. Edhem, 1479), Münşeât-ı Azîziye (Nûri Efendi, 1886), İnşâ-yı Edebî ve Fennî (Ahmed Râmî, 1891) adlı eserlerde yazma sürecinin düzeltme aşaması ile ilgili bulgular elde edilmiştir.

Teressül’de, yazılan mektubun kontrol edilmesi üzerinde duran yazar, yazma becerisinin geliştirilmesinde önemli bir aşamaya değinmiştir. Buna göre yazma işi bittikten sonra mektubun baştan sona gözden geçirilmesi, varsa noktalama ve yazım yanlışının düzeltilmesi, eksiklerin giderilmesi gerektiği belirtilmiştir:

“... kaçan biti yazup tamâm eyleye gerek kim evvelinden âhirine degin okıya, göre nesne unutmaya ve yâhud yañlış yazılmış olmaya ve henüz kalemde ve noktada ve i’râbda sehiv varise ıslâh ide (Haksever, 2011: 1269).”

Gülşen-i İnşâ (Mahmud b. Edhem, 1479) adlı eserde, metnin bitirildikten sonra bir defa gözden geçirilip varsa yanlışların düzeltilmesi gerektiği belirtilmiştir:

“Ve mektûb tamâm oldukdan sonra bir kerre nazar ide eger sehiv olmuş ola ıslâh ide (Mahmud b. Edhem, 1479, yk. 14a).”

Hülâsa-i İnşâ’da (R. Mehmed Paşa, 1697) mektup tamamlandıktan sonra yazan kişinin başından sonuna dek mektubu okuyup eksiklerini düzeltmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

“Çünkü mektûb tamâm ola, kâtibe lâzım olan başından âhirine dek okuya kim imlâsına sakat kalmış hurûf ve kelâm var ise tashîh ve tahrîr eyleye ki kâtib câhil dimeyeler (Kırca, 2016: 92).”

İnşâ-yı Edebî ve Fennî (Ahmed Râmî, 1891) adlı eserde yazının, bitirilmeden üzerinde düzeltme yapılmaması, tamamen bitirildikten sonra ikinci defa gözden geçirilip eksiklerinin tamamlanması gerektiği, düzeltme esnasında metnin alışıldık, bilindik sözlerle (atasözleri, vecizeler vs.) süslenebileceği belirtilmektedir. Eserde bildirildiğine göre, taslak halindeki metnin düzeltilip temize çekilmesinden sonra bir kez okunup ufak tefek hataları veya eksik kalan noktaları varsa bunların düzeltilerek tamamlanması şarttır. Kâğıt, yazılanların fazlaca silinmesinden dolayı belirgin derecede yıpranmışsa böyle metinlerin yeniden temize çekilmesi gerekmektedir:

“Bir mâdde tamâmiyle kaleme alınmazdan tashîhine kalkışmamalı, evvelâ bitirmeli ve sonra ikinci def’a olarak nazardan geçirildikde eksik kalan cihetler ikmâl idilmelidür. Bu sırada ibârenüñ ta’bîrât-ı me’nûse ile tezyîni mümkün olabilir... Müsvedde tashîh ve tebyîz kılındıktan sonra hemân zarfa vaz’ olunmayup bir def’a kırâ’at olunmak ve ufak tefek hatâlar veyâ eksik noktalar var ise tashîh idilmek şartdur.

Bir varakda belli olacak derecede kazıntı ve silintiler bulunmak 'aybı mûcib olacağından böyle mektûblar tekrâr tebyîz olunmak iktizâ ider (Ahmed Râmî, 1891: 16-17).”

Münşeât-ı Azîziye’de (Nûri Efendi, 1886), yazma becerisinin geliştirilmesi için bir konuda yazılanların, bu konuda bilgili birine gösterilip düzeltilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Yazma eğitimi öğrencisi, bu düzeltmeye göre yazım ve kelime yanlışlarına dikkat edip kelimeleri yerli yerinde kullanmayı, harfleri ve sözcükleri doğru yazmayı öğrenmeli, bu konuya gereken özeni göstermelidir:

“Ve bazen kendi kendine bir iş tasavvur idüp muktedir olabildiği kadar kaleme alup fenn-i kitâbete âşinâ olan zevâta gösterüp tashîh itdürmelidir. Olunan tashîhe güzelce dikkat idüp galat yazılmış imlâ ve lügatleri ve mahallinde sarf olunmayan sözleri öğrenmelidir (Nûri Efendi, 1886: 206).”

Düzeltilme aşamasında yazıdaki mekanik unsurların (büyük harflerin kullanımı, noktalama, heceleme, cümle yapısı, kelimelerin kullanımı, yazım vb.) gözden geçirilmesi ve düzeltilmesinin ön planda olduğunu belirten Akyol (2014: 114-115), dil bilgisi ve imla kurallarının, yazma sürecinde alıştırmalardan daha etkili öğrenildiğini, yani bu kuralların yazma uygulamalarından ayrı bir şekilde belirli alıştırmalarla kavratılmaya çalışılmasının yararlı olmadığını dile getirmektedir. Yine düzeltme aşamasında, yazdıktan sonra biraz ara verip kontrol etmek, düzeltici okuma yapıp yanlışları belirlemek, yanlışları düzeltmek şeklinde üç tür etkinliğe yer verildiğini ifade etmektedir.

Akyol’un belirttiği bu hususlar, yukarıda adı geçen eserlerdeki ilgili bölümlerle uyum arz etmektedir. İnşâ-yı Edebî ve Fennî’de ve Münşeât-ı Azîziye’de yer alan, düzeltme aşamasında yazının hem içerik hem de şekil bakımından incelenerek hataların düzeltilmesi gerektiği bilgisi günümüzle benzerlik göstermektedir. İnşâ-yı Edebî ve Fennî’de bulunan, kâğıdın fazla silinmekten dolayı yıpranmış olması halinde temiz bir kâğıda yeniden yazılması gerektiği bilgisi ise günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Özetle söylemek gerekirse yazma çalışmalarında düzeltme, eksikliklerin tamamlanması, hataların telafî edilmesi ve iyi bir yazılı ürünün ortaya çıkması açısından iki dönemde de geçerli olan önemli bir aşamadır.

Fenn-i İnşâ (Fâik Reşâd, 1894) adlı eserde, yazıcıların özellikle de yeni başlayanların yazılarını bitirdikten sonra dikkatli bir şekilde okuyup gerekli yerleri düzeltmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Ancak zihinde bütün olarak tasarlanmış konunun bozulmasına sebep olacağı gerekçesiyle taslak tamamen bitirilmeden her satır başında

düzeltelemeye kalkışmanın doğru olmadığı konusunda da yazıcılar uyarılmıştır. Buna göre söz, akla geldiği şekliyle ifade edilmeli, sonra varsa kusurları düzeltilmelidir:

“Bir kâtib, ‘alelhusûs bir mübtedî yazdığı şeyi bir kerre güzelce okuyup îcâb iderse tashîh itmelidir. Ammâ müsvedde tamâm yazılıp bitirilmeyince öyle her satır başında dönüp tashîhe kalkışmak tasvîr olunacak mâddenüñ zihinde müretteb olması lâzım gelen şeklini ihlâl sebeb olur. Binâen ‘aleyh sözi hemân ilk sünûh itdiği sûretde kâğıd üzerine koyup ba ‘dehu neresinde kusûr görülürse tashîh itmek münâsibdür (Fâik Reşâd, 1894: 9-10).”

4.7. Yazılı Anlatımın Unsurlarına Dair Bulgular

4.7.1. Dış Yapı Unsurları ile İlgili Bulgular

Dış yapı unsurları ile ilgili bulgular kâğıdın özellikleri, yazının özellikleri ve güzel yazının önemi ile yazma sonrası biçimsel uygulamalara yönelik olup Tablo 21’de sunulmuştur:

Tablo 21
Yazılı Anlatımın Unsurları/Dış Yapı Unsurları ile İlgili Bulgular

Tema	Münşatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Kâğıdın Özellikleri	Yazı yazılacak kâğıt kaliteli olmalıdır.	Teressül, 15.	2	
	Kâğıdın, fazla silinmekten yıpranması durumunda, yazı yeniden temize çekilmelidir.	Hülâsâ-i İnşâ, 17. İnşâ-yı	1	
	Müsvedde kâğıdına yazılacak yazıların harfleri sık, satırları seyrek, kâğıdı ise, düzeltme sırasında eklenecek kelime ve cümlelerin sığabilmesi için genişçe olmalıdır. Özel mektuplar her türlü kâğıda yazılabilir.	Edebî ve Fennî, 19.	1	
	Gönderilen kişi hatırı sayılır biri ise, mektup için özel olarak hazırlanmış iki katlı beyaz olanlar tercih edilmelidir.	Fenn-i İnşâ, 19.	1	
Toplam			6	33,33
Yazının Özellikleri ve Güzel Yazının Önemi	Yazı düzgün, kusursuz, açık, anlaşılır ve güzel olmalıdır. Okumayı güçleştirecek karmakarışık bir yazıyla yazılmamalıdır.	Teressül, 15. Hülâsâ-i İnşâ, 17. Y.B. 4009)	3	
	Yazının güzel olması için harfleri sık, satırları seyrek olmalıdır.	İzmir 807, Y.B. 503, Y.B. 2070, Y.B. 2986;	5	
	Çalışarak güzel yazı yazma alışkanlığı elde edenler toplumda beğeni kazanırlar.	Y.B. 622, 19. Hülâsâ-i İnşâ, 17.	1	
Toplam			9	50

Yazma Sonrası Biçimsel Uygulamalar	Mektup kâğıdının, alt köşesinden bir parça koparılarak dört köşeli olması önlenmelidir. Böylece iki yıldızın birbirine düşman olmasının önüne geçilebilir.	Teressül, 15. Gülşen-i İnşâ, 15. Hülâsâ-i İnşâ, 17.	3	
Toplam Genel Toplam			3 18	16,66 100

Tabloya göre, yazının özellikleri ve güzel yazının (hüsn-i hat) önemi, yazılı anlatımda en fazla (%50) üzerinde durulan dış yapı unsurlarıdır. Kâğıdın taşınması gereken özelliklerle ilgili bilgiler ikinci sırada (% 33,33) yer almaktadır. Üçüncü sırada (%16,66) ise yazma sonrası biçimsel uygulamalara yer verilmiştir. Buna göre münşeatlarda düzgün yazı ve kaliteli kâğıt en önemli dış yapı unsurları olarak vurgulanmıştır.

Teressül’de (Ahmed-i Dâî, 15. yy) yazı (mektup) yazılacak kâğıdın kaliteli, yazının da güzel olması gerektiği ele alınmıştır. Düzgün olmayan bir yazının değme kişilerce bile anlaşılamayacağını söyleyen yazar, okumayı güçleştirecek karmakarışık bir yazıyla yazılmaması gerektiğinin altını çizer:

“Dokuzuncu edeb oldur kim gökcek kâğıd üzerine ve dahı gökcek hatıla yaza. Zîrâ yaramaz yazuyı degme kişi okıyumaz... Ve dahı karışuk ve uvacuk yazmaya. Zîrâ okımaga güç olur (Haksever, 2011: 1269).”

Hülâsa-i İnşâ’da (R. Mehmed Paşa, 1697) mektubun temiz bir kâğıt üzerine ve düzgün, kusursuz, açık, anlaşılır bir yazı ile yazılması gerektiği belirtilmiş, çalışarak güzel yazı yazma alışkanlığı elde edenlerin toplumda beğeni kazandıkları vurgulanmıştır:

“Mektûb pâk kâğıd üzerine yazıla. Hattı ‘iyân... ola... sa’y ile hüsn-i hatta nâ’il olanlar ser-firâz-ı âlem olurlar (Kırca, 2016: 92).”

Aynı eserde belirtildiğine göre mektup tamamlandığında sağ köşesinden bir parça makasla kesilip kâğıdın dört köşeli olması önlenmelidir. Acemlere özgü olan bu durum (kâğıdın dört köşeli oluşu), batıl sayıldığından bunlara benzememek için mektubun bir köşesi kesilir:

“Ve mektûbı tamâm eyledikde sağ cânibinden mikrâsla kesmek lâzımdur... ki şekl-i terbi ‘a müşâbih olmaya. Şekl-i terbi ‘ budur ki diyâr-ı Acem’de gürûh-ı zındıklar kitâb ve gerek mektûb sâ’ir her ne olur ise olsun yazdıkları kâğıdı çâr köşe itmek anların

âdet-i bâtilalarından olmağla anlara mütâba'at bulunmasın deyu mektûbuñ sağ cânibini kesmeğe bâ'is bu ola (Kırca, 2016: 91).”

İnşâ-yı Edebî ve Fennî (A. Râmî, 1891) adlı eserde kâğıdın, fazla silinmekten yıpranması durumunda, yazının yeniden temize çekilmesi gerektiği bildirilmiştir:

“Bir varakda belli olacak derecede kazıntı ve silintiler bulunmak 'aybı mûcib olacağından böyle mektûblar tekrâr tebyîz olunmak iktizâ ider (Ahmed Râmî, 1891: 16-17).”

Fenn-i İnşâ'da (Fâik Reşâd, 1894) yazılı anlatımın dış yapı unsurlarıyla ilgili olarak yazma sırasında başvuru, müsvedde (karalama) kâğıdı kullanımına değinilmiştir. Buraya yazılacak yazının özellikleri ve kâğıdın kullanım şekli ile ilgili bilgi verilmiştir. Buna göre müsvedde kâğıdına yazılacak yazıların satırları seyrek, kâğıdı ise, düzeltme sırasında eklenecek kelime ve cümlelerin sığabilmesi için genişçe olmalıdır. Aksi halde düzeltme esnasında kelime ve cümleler birbirine karışarak darmadağın olur, yazının okunup anlaşılması güçleşir:

“Bir müsvedde tashîh olunduğı zamân ilâve olunacak kelime veyâ cümlelere yer kalmak için müsveddenüñ kâğıdını dâ'imâ biraz genişçe, satırlaruñ aralarını seğrek tutmalı. Eğer kâğıd dar, satırlar sık olursa hîn-i tashîhde kelimeler, cümleler birbirine karışarak okunamaz, anlaşılmaz bir hâle gelir (Fâik Reşâd, 1894: 10).”

Yazılması planlanan şeylerin öncelikle müsvedde kâğıdına yazılıp sonra gerekli düzeltmeler yapılarak temiz kâğıda geçirilmesi hususu, her ne kadar güncel yazma eğitimi literatüründe geçmese de uygulamada başvuru bir eylemdir. Müsvedde kâğıdına yazılmak suretiyle yazının bir nevi taslak şekli oluşturulur. Sonra ekleme ve çıkarmalar yapılarak yazıya son şekli verilir.

Müsvedde kullanımı her zaman geçerliliğini korumuştur. Bu eserde, müsvedde kâğıdının özellikleri, burada uyulması gereken yazım kuralları ile ilgili bilgi verilerek yazının şekille ilgili nitelikleri üzerinde durulmuştur. Bu konu, yazmanın şartlarından sayılmış ve bununla karalama kâğıdına yazılacak yazının bile düzgün, okunaklı olması gerektiği belirtilerek yazıda dış görünüşün önemi vurgulanmıştır.

Aynı eserde mektup kâğıdının özelliklerine de değinilmiştir. Buna göre özel mektuplar her türlü kâğıda yazılabileceği gibi, gönderilen kişi hatırı sayılır biri ise, mektup için özel olarak hazırlanmış iki katlı beyaz olanlar tercih edilmelidir:

“Husûsî mektûblar her dürlü kâğıda yazılır; lâkin mürselün ileyh büyük veyâ hâtırlı bir zât ise mektûb için mahsûsen yapılu satılan iki katlı kâğıdlardan fakat beyâz renkli kâğıd üzerine yazılmalıdır (Fâik Reşâd, 1894: 16).”

İnşâ-i Mergûb (İzmir 807, Y.B. 503), İnşâü'l-Mergûb (Y.B. 2070), İlm-i İnşâ (Y.B. 2986, Y.B. 622) adlı 19. yüzyıla ait yazarı belli olmayan eserlerde metnin, harflerinin sık, satırlarının ise seyrek olması gerektiği belirtilerek şekil özelliği dile getirilmiştir. Böylelikle yazının daha güzel ve beğenilir olacağı öne sürülmüştür:

“Kâtib olanlara gerekdür ki... harfleri sık ve satırları seyrek yaza tâ kim hattı hûb ve mergûb ola, (İzmir 807, yk. 52a; Y.B. 2070, yk. 8a; Y.B. 2986, yk. 7b; Y.B. 622, yk. 7b-8a; Y.B. 503, yk. 16a).”

İnşâ Risâlesi (Y.B. 4009) adlı, tarihi ve yazarı bilinmeyen eserde, çok faydalı bir ilim olarak nitelendirilen inşâ ile uğraşanların, “güzel yazı, harflerin süsüdür” sözü uyarınca yazının güzelliğine dikkat etmeleri gerektiğine vurgu yapılmıştır:

“İşbu ilm-i inşâ gâyet latîf bir ilmdür.... Hüsn-i hat ancak hurûfuñ nakşıdır, kâmile inşâ gerek fehvâsı üzere kâtib-i mekâtib olanlara gerekdür ki kavâ'id-i imlâyı bilüp... (t.y., Y.B. 4009, yk. 5a-5b).”

İncelenen münşeatlarda en az içerik unsurları kadar ihtimam gösterilmesi gerektiği anlaşılan dış yapı unsurlarının özellikleri konusu, yazının biçimsel olarak kusursuzluğuna verilen önemin yanında muhatabına verilen değeri de yansıtmaktadır.

4.7.2. İçerik Unsurları ile İlgili Bulgular

4.7.2.1. Yazılı Anlatımda Paragrafla İlgili Bulgular

İçerik unsurlarından paragrafla ilgili bulgular paragrafın üslup özelliklerine yönelik olup Tablo 22’de sunulmuştur:

Tablo 22

Yazılı Anlatımda Paragrafla İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Paragrafın Üslup Özellikleri	Metnin/yazının bölümleri (cümleleri, paragrafları) diğer şartların sağlanmasıyla birlikte kısa, öz ve anlaşılır olmalıdır. Paragrafta gereksiz yere sözü uzatmaktan kaçınılmalıdır.	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	50
			1	50
Toplam			2	100

Tabloya göre incelenen münşeatlarda paragrafların (metnin bölümlerinin) genel olarak üslup özelliklerine dikkat çekilmiş, paragrafla ilgili ayrıntılı bilgi verilmemiştir.

Mebâni'l-İnşâ'da (Süleyman Bey, 1871) paragrafların özellikleri ile ilgili olarak yazarın belirttiğine göre, metnin/yazının bölümleri (cümleleri, paragrafları) diğer

şartların sağlanmasıyla birlikte kısa, öz ve anlaşılır olmalı, buralarda gereksiz yere sözü uzatmaktan kaçınılmalıdır:

“Şart-ı ifâdenüñ tamâmiyyetiyle ber-â-ber getirilen fikarât-ı kelâmiyye muhtasar ve müfid olmalı ve bî-hûde tatvîl-i makâl idilmemelidür (Süleyman Bey, 1871: 169).”

Mebâni’l-İnşâ’da paragrafla ilgili olarak belirtilen “kısa, öz ve anlaşılır olması gerektiği” hususu, hem cümle sayısı bakımından paragraf uzunluğuna hem de anlamca öz, yalın olmasına işaret edildiği şeklinde anlaşılabilir. İki durumda da vurgulanan husus, paragrafta açıklık ve anlaşılabilirliğin korunmasıdır.

4.7.2.2. Yazılı Anlatımda Planla İlgili Bulgular

Yazılı anlatımda planla ilgili bulgular giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan içerik planlamasına yönelik olup Tablo 23’te sunulmuştur:

Tablo 23

Yazılı Anlatımda Planla İlgili Bulgular

	Münşatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
İçerik Planlaması (Giriş, Gelişme, Sonuç) ve Bunların Özellikleri	Giriş cümlesi, sözün başlangıcı olması hasebiyle, kast edilen anlama işaret etmelidir.		2	7,14
	Giriş cümleleri akıcı, açık, düzgün, kavramı net bir şekilde açıklayıcı nitelikte olmalıdır.		2	7,14
	Giriş cümleleri, ifadenin söz ve anlam bakımından yetersiz ve karmakarışık düzenlenmesinden kaynaklanan tutarsızlıktan uzak olmalıdır.		2	7,14
	Gereksiz ve boş sözlerden, kusursuz söyleyişi bozacak ibare ve mânâlardan arınmış olmalıdır.		2	7,14
	İlk cümle ne kadar düzgün olursa metin o kadar çekici ve güzel olur.	Mebâni’l-	2	7,14
	Giriş cümleleri; güzel, açık, onu dinlemeye istek uyandırıcı olması nispetinde makbul, aksi halde ise itici olur.	İnşâ, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	2	7,14
	Giriş cümlesi, anlatılmak istenen konuyla ilgili ipuçları içermelidir. Kusursuz ve güzel ibarelerle, yazının devamına ilişkin anlamları okuyucuya sezdirmeye güzel başlangıç denir (başlangıcın en mükemmel şekli).		2	7,14
	Gelişme bölümü, sözü süsleyen güzel ibarelerle ve diğer bölümlerle ilgi kurularak maksada ulaşmayı sağlayan bölümdür.		2	7,14
	Bunun için başlangıç ile bağlantılı olmalıdır.		2	7,14
	Anlamlar birbiri ile uyumlu olmalıdır.		2	7,14

Aralarında sebep sonuç ilişkisi bulunmalıdır.	2	7,14
Bütün sözler bir üslupta, bir şekilde düzenlenmelidir.	2	7,14
Sonuç bölümü, bundan sonra başka bir şey yazılmayacağı ve verilmek istenen mesajın belirtileceği yer olduğu için akıcı olmalı, eksiksiz ve kusursuz bir sonucun gereklerine uygun bir tarzda yazılmalıdır.	2	7,14
Okuyucu, belleğindeki bilgiyi sonuç bölümü üzerine yapılandıracağı için, diğer bölümler şekil ve mânâ bakımından ne kadar güzel olursa olsun, bu kısım kusursuz, düzgün ve etkileyici bir dille yazılmazsa diğerlerinin de bir etkisi olmayacaktır.	2	7,14
Toplam	28	100

Tabloya göre yazının giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan içerik planlaması ve bu bölümlerin özellikleri ile ilgili bulgular, günümüzle benzerlik göstermekte, ayrıca iki eserde eşit oranda dağılmaktadır.

Mebâni'l-İnşâ'da (Süleyman Bey, 1871), “başlangıç” başlığı altında içerik planının giriş bölümüyle ilgili önemli noktalara değinilmiştir. Buna göre, anlatım tarzının inceliğini sezdirecek söz ve mânâların birinci cümlesi, sözün başlangıcı olması hasebiyle kast edilen anlama işaret etmeli; akıcı, açık, düzgün, kavramı net bir şekilde açıklayıcı nitelikte olmalıdır. Bu sebeple giriş cümleleri, ifadenin söz ve anlam bakımından yetersiz ve karmakarışık düzenlenmesinden kaynaklanan tutarsızlıktan, gereksiz ve boş sözlerden, kusursuz söyleyişe hâlel getirecek ibare ve mânâlardan arınmış olmalıdır. İlk cümle ne kadar düzgün olursa metin o kadar çekici ve güzel olur:

“**İbtidâ:** Beyân ve ifâdenüñ mezâyâsına vukûf hâsıl etdirecek elfâz ve ma'ânîñ birinci cümlesi ve kelâmuñ matla'î demek oldığı cihetle ma'nâ-yı maksûda dâll ve selîs ve fasîh ve muvazzıhu'l-me'âl olmalı ve ta'kîd-i lafzî ve ma'nevîyle rekâketden ve hem de birtakım haşviyyât ile fesâhat ve belâgati muhill-i kelimât ve ma'ânîden sâlim bulunmalıdır. İşte bu birinci cümle ne kadar cezîl olur ise ol kadar revnakdâr ve hüsnâdâr olur (Süleyman Bey, 1871: 165).”

Aynı eserde yazar, kulağa gelen ilk cümle olan başlangıç ibarelerinin hoş, anlatım olarak güzel, mânâ bakımından açık, onu dinlemeye istek uyandırıcı olması nispetinde makbul olacağını, aksi durumun ise okuyucuyu metinden uzaklaştıracağını dile getirmektedir. Giriş cümlesinin anlatılmak istenen şeye yönelik bazı işaretler içermesini, yani yazının devamına ilişkin anlamların okuyucuya sezdirilmesini, bunun

da kusursuz ve güzel ibarelerle gerçekleştirilmesini “hüsn-i ibtidâ” (güzel başlangıç) diye adlandıran yazar; bunun, başlangıcın en mükemmel şekli (ahsen-i ibtidâ) olduğunu beyan etmektedir:

“Vesâ’ir cümlelere de asr-ı nazarı müceb bulunur ve kelâmdan en evvel sem’ê gelen bu olduğu için eger anda ‘uzûbet-i lafz ve hüsn-i sebk ve vuzûh-ı ma’nâ olur ise istimâ’ına ârzû galebe edeceği ve sâmi’ini îkâz eyleyeceği cihetle ol kelâm makbûl ve ‘aksi takdîrde i’râz hâsıl olur ve gelecek ibârenüñ siyakınıñ ba’zı işârât-ı hafıyye ve hâl ü maksada müte’allick kelimât-ı delâlet ile belîğâne bir ta’bîr ile edâ olunmasına berâ’at-i istihlâl denir ki maksûda münâsib olduğu cihetle ahsen-i ibtidâtdur (Süleyman Bey, 1871: 165).”

Kısaca belirtmek gerekirse yazar burada, giriş cümlelerinin yazının devamına ilişkin okuyucuyu bilgilendirecek, onun ilgisini ve dikkatini yazıya çekerek metnin tamamını okumaya isteklendirecek nitelikte hazırlanması gerektiğini vurgular. Bunun da anlatılmak istenen şeye uygun olduğu ölçüde en güzel başlangıç olduğunu ifade eder ki bu, günümüz yazma eğitiminin hedeflerinden biridir.

Aynı eserde gelişme bölümü tahallüs başlığı altında ele alınmıştır. Buna göre gelişme bölümü, sözü süsleyen güzel ibarelerle ve diğer bölümlerle ilgi kurularak maksada ulaşmayı sağlayan bölümdür. Bunun için bölümün, başlangıç ile bağlatılı olması, anlamların birbiri ile uyumlu olması, aralarında sebep sonuç ilişkisinin bulunması ve bütün sözlerin bir üslupta, bir şekilde düzenlenmesi gerekir. Bu da yazarın veya şairin mahareti, hayal gücünün genişliği oranında mümkündür. Bu bölüm okuyucunun ilgisini çekerse diğer bölümleri de okur aksi halde okumaz:

“**Tahallüs:** Kelâmı tezyîn ider ta’bîrât-ı hasene ile teşbîbden veyâ sâ’îreden münâsebâteri âyet iderek maksûda intikâl itmeğedirler. Bunda ibtidâ ile hüsn-iltiyâm ve irtibâtuñ vücûdı şart olduğu gibi ma’ânîñ birbirini tutması ve beynlerinde ‘alâka-i sebebiyyetüñ bulunması ve kelâmuñ cümlesinüñ nesak-ı vâhid üzere mefrağ olması lâzımdır. O da nâsir ve şâ’irüñ hazâkat ve kuvve-i tasarrufiyyesi ve hüsn-i tabî’ati ve ittisâ’-i karîhası nisbetinde olabilir. Çünkü sâmi’ teşbîb veyâ sâ’îreden maksûda intikâl olunacağı vakitte... neşâtı taharrük iderek mâ-ba’dını isgâ ider ve ‘aksi takdîrde ihâle-i sem’ dikkat itmez (Süleyman Bey, 1871: 165-166).”

Sonuç bölümüyle ilgili bilgiler ise “intihâ” başlığı altında verilmiştir. Buna göre, sözün sonu demek olan bu bölümün, bundan sonra başka bir şey yazılmayacağı, burada durulacağı, verilmek istenen mesajın belirtileceği yer olması yönüyle akıcı olması bir yana, eksiksiz ve kusursuz bir sonucun icabına uygun bir tarzda yazılması

gerekmektedir. Metnin muhatabı, belleğindeki bilgiyi bu bölümden hareketle yapılandıracağı için, diğer bölümler şekil ve mânâ bakımından ne kadar güzel olursa olsun bu kısım kusursuz, düzgün ve etkileyici bir dille yazılmamışsa diğerlerinin de bir etkisi olmayacaktır. Bundan dolayı sonuç bölümüne özel bir ihtimam gösterilmelidir:

“**İntihâ**: O da kelâmuñ nihâyeti demek olup orada sükût ve tevakkuf olunacağı ve artık başka bir şey yazılamayacağı cihetle kemâl-i talâkat ile berâber ma'nâ-yı matlûbuñ istinâd-gâhı olacak netîce-i kâmile bir sûret-i mülâyime ile edâ ve îrâd olunmalıdır. Çünkü muhâtab ma'lûmât-ı müstahzarasını netîce-i mezkûre üzerine binâ kılacağından mevâzı'-ı sülûse her ne kadar elfâz ve ma'ânî-i melîhayı câmi' olsa intihâda lâzım gelen fesâhat ve belâğat edâ olunamayacağı takdîrde anlaruñ da hüsneri bî-te'sîr kalır..... burası begenilir ise mâ-kabli kusûrlu da olsa unutulur ve bi'l-âkis begenilmez ise mâ-kablinüñ mahâsini de olsa yine hâtırâ getirilmez. O cihetle şu intihâyâ da hasr-ı i'tinâ lâzım ve lâ-büddür (Süleyman Bey, 1871: 167).”

Paragrafın sonuç cümleleri için uygulanabilecek olan bu bilgiler, günümüz yazma eğitiminde de geçerlidir. Yazarın belirttiği gibi yazının (paragrafın) veya eserin diğer kısımları ne kadar başarılı olursa olsun sonuç kısmının sönük kalması, yazının önemini kaybetmesine yol açacaktır. Aksine bu bölümün etkileyici ve toparlayıcı olması ise, yazıda iletilmek istenen mesajın, anlatılmak istenen konunun akılda kalmasını sağlayacaktır. Güneş'in (2014: 175) vurguladığı, konuya uygun güçlü bir sonucun okuyucuyu etkileyeceği ve yazının zihinde saklanması sağlayacağı; yazıyı çarpıcı bir şekilde sonuçlandırmak için yapılacak kısa ve özgün bir özet, kullanılacak bir kavram, özlü bir söz, cümle, yazının amacıyla ilgili bir çağrı veya yönlendirme ile ilgili görüşleri bu hususu destekler niteliktedir.

Fenn-i İnşâ'da (F. Reşâd, 1894) da aynı şekilde giriş, gelişme, sonuç bölümleri biçiminde yazı planından bahsedilmektedir. Burada dikkati çeken bir husus, Mebâni'l-İnşâ ile Fenn-i İnşâ arasındaki benzerliktir. Fenn-i İnşâ'da ilgili bölümler (Faik Bey, 1894: 175-179) ufak tefek farklılıklarla Mebâni'l-İnşâ ile aynıdır.

4.7.2.3. Dil ve Üslupla İlgili Bulgular

4.7.2.3.1. Üslubu Belirleyen Ögelerle İlgili Bulgular

Üslubu belirleyen ögelerle ilgili bulgular; yazarın ruhsal dünyası, yazma kabiliyeti, hedef kitlenin özellikleri ve durumun gereklerine uygunluk şeklinde olup Tablo 24'te sunulmuştur:

Tablo 24
Üslubu Belirleyen Ögelerle İlgili Bulgular

Tema	Münşatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Yazarın Ruhsal Dünyası	Kusursuz yazılı anlatımın şartlarından biri; düzgün yaratılışlı, doğru dürüst mizaçlı olmaktır.	Menâhicü'l-İnşâ, 15.	1	12,5
Yazma Kabiliyeti	Kusursuz yazı yazmanın şartlarından biri de açık, anlaşılır ve kusursuz söz söyleyebilme becerisine sahip olmaktır (yazma kabiliyeti).		1	12,5
Hedef Kitlenin Özellikleri	Muhatabın düzeyine uygun, anlayabileceği bir dilde yazılmalıdır. Yazma tarzı, muhatabın anlama yeteneğine göre ayarlanmalıdır.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Hazîne-i Mekâtib, 20.	2	
Toplam			4	50
Durumun Gereklere Uygunluk	Mektubun yazılma üslubu durumun gereklerine uygun olmalıdır. (Gereksiz yerde süslü, sanatlı ibareler yazılmamalı; süslü, sanatlı, ince, zarif ibareler kullanılması icabeden yerde de kaba saba yazmaktan kaçınılmalıdır.)	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Hazîne-i Mekâtib, 20.	2	25
Genel Toplam			8	100

Tabloya göre yazının üslubunu belirleyen ögeler çoğunlukla (% 50) hedef kitlenin özellikleri yönündedir. İkinci olarak da (% 25) durumun gereklerine uygunluk şeklindedir. % 12,5 oranında ise yazarın ruhsal dünyası ile yazma kabiliyetidir. Bu durumda hedef kitlenin özellikleri, üslubu belirleyen birinci etkendir.

Menâhicü'l-İnşâ'da (Yahyâ b. Mehmed el-Kâtib, 15. yy) yazılı ürünler insan doğasının bir yansıması olarak algılanmakta ve bunun için düzgün yaratılışlı, doğru dürüst mizaçlı olma inşânın şartlarından biri olarak sayılmaktadır: “İnşâ ibâretdür tab-ı müstakîmden ve kelâm-ı fasîh ihrâc eylemekden (Unan, 2014: 36)”

Yazara göre güzel yazı yazmanın şartlarından biri de açık, anlaşılır ve kusursuz söz söylemektir. İnsan tabiatının düzgünlüğü ile kusursuz söz söyleme özelliğini bir arada zikrederek bu iki durumun birbiriyle bağlantılı olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Ona göre, insan ne kadar düzgün bir yaratılışa sahipse yazılı ürünü de o oranda düzgün ve kaliteli olacaktır. Menâhicü'l-İnşâ yazarının üslup konusunda söyledikleri de günümüzle örtüşmektedir.

İnşâ-yı Edebî ve Fennî (Ahmed Râmî, 1891) adlı eserde mektubun/yazının düzenlenmesinde esas gözetilecek şeyin alçakgönüllülük olmakla birlikte kullanılacak lisanın, gönderilen kişinin düzeyine uygun olarak anlayabileceği şekilde ayarlanması olduğu bildirilmektedir. “İnsanların sözü, akıllarının değeri üzeredir.” Yani “insanların, okuduklarından veya dinlediklerinden anladıkları, zihinsel donanım derecesine

bağlıdır.” Sözü göz önünde tutularak gereksiz yerde süslü, sanatlı ibareler yazılmaması; süslü, sanatlı, ince, zarif ibareler kullanılması icabeden yerde de kaba saba yazmaktan kaçınılması gerektiği ifade edilmektedir:

“Evrâkuñ tahrîr ve tanzîminde esâs, tevâzu‘ olmakla berâber kullanılacak lisân mürselün ileyhüñ idrâk idebileceği bir yolda olmalıdır. Ya’ni (kelâmu’n-nâs’alâ kadri’ukûlihim) medlûli der-pîş idilerek lüzumsuz yirde belîğ ve fasîh mektûblar yazmak ve bi’l-âkis ve ba’zı mertebe ince ve belîğ ta bîrât kullanmak muktezî iken kaba saba bir şey yazılmamalıdır (Ahmed Râmî, 1891: 15).”

Hazîne-i Mekâtib (A. Râsim, 1901) adlı eserde, mektubun yazılma üslubunun durumun gereklerine uygun olmasının lüzumuna işaret edilmektedir:

“Mekâtibin sûret-i tahrîri muktezâ-yı hâle mutâbık olmalıdır (A. Râsim, 1901: 5).”

Aynı eserde, yazma üslubunun belirlenmesinde okuyucu kitlesinin önemli rol oynadığı dile getirilerek muhatabın anlama yeteneğine göre yazma tarzının ayarlanması gerektiği ifade edilmektedir:

“Mektûbuñ tarz-ı tahrîri, muhâtabuñ derece-i idrâkine göre olmalı (A. Râsim, 1901: 7).”

4.7.2.3.2. Üslup Türleri ile İlgili Bulgular

Üslup türleri ile ilgili bulgular, bu türlerin özellikleri ile ilgili olup Tablo 25’te sunulmuştur:

Tablo 25

Üslup Türleri ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
	Üslup türleri: basit, orta ve yüksek düzey (süslü) üslup.	Mebâni’l-İnşâ, 19.	1	8,33
	Basit Üslup (Sade üslup): Süsten arınmış bir şekilde içinden geldiği gibi (doğal) yazmaktır. Anlatım tarzları içinde en makbul sayılanı açık, her türlü bağlaç kullanımından uzak olan sade üsluptur.	Mebâni’l-İnşâ, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	2	16,66
	Basit üslup dostane yazışma ve konuşmalarda, adî vakalara dair konularda, özetle sadece bilgi verme durumlarında kullanılır.	Mebâni’l-İnşâ, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	3	25
	Halk için yazılan bir metinde bayağı söz ve ibare kullanmamak şartıyla, hiçbir zaman sadelik ve doğallıktan ayrılmamak gerekir.	Hazîne-i Mekâtib, 20.	3	25
	Basit üslup şu üç özelliği taşımalıdır: Sadelik, az ve öz söyleme ve duruluk.		1	8,33

Üslup Türleri	<p>Orta Düzey Üslup: Yüksek düzeydeki üslup ile basit üslup arasında bir ifade tarzı olup birinden biraz kuvvetli, diğerinden biraz süslüdür.</p> <p>Yani daha zarif, ince, ılımlı ibarelerle oluşturulur. Okuyana hoşluk, sevimlilik bahşeden, dinleyene lezzet aldırın bu üslupla ilgili anlatım özellikleri servet, incelik ve güzellik, nezaket, zarafet ve şirin sözlülüktür.</p> <p>Şirin Sözlülük: Bu üslup tarzı sözün kolay, rahat, zahmetsizce anlaşılacak; geniş, zengin anlamlar içerecek şekilde yazılmasıyla oluşur.</p> <p>Yüksek Düzey Üslup: En yüksek düşünce, duygu ve hayallerin görüldüğü bu üslup özelliğinde, yüce maksatlar sağlam ve doğru ibarelerle dile getirilir. Daha çok trajedi, şefkat duygularını coşturacak konular, şiirler, tarihî, hikmetli ve dinî konular ve hatiplerin eserleri için uygun olan bu anlatım tarzının alt vasıfları ise şiddet, hiddet, ihtişam ve yücelik ortak paydalarında bulunmaktadır</p> <p>Bazen bir kelime, veciz bir söz, bir hareket ile sağlanan bu üslup, etkisi bakımından şimşek gibi parıltılı ve sağlamdır.</p> <p>Yücelik; şekilde (dış görünüş), düşüncede ve duygularda olmaktadır.</p> <p>Şekilde yücelik: Etkisi bakımından büyük olayların hayret uyandıracak derecede şiddetli bir surette ve gerçek görünüşü ile tasvir edilmesidir.</p> <p>Düşüncede yücelik: Yüce bir fikrin özlü bir şekilde ifade edilmesidir:</p> <p>Duyguda yücelik: İnsan yaratılışının üzerinde olarak yaratılmışın; kusurlu, noksan kuvveti ile yaratıcı güç sergilemektir. Yani sınırlı ve yetersiz bir güce sahip insanın, yaratıcı güç derecesine ulaşarak kuvvetli eserler ortaya koymasidir.</p>	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	8,33
			1	8,33
Toplam			3	24,99
Genel Toplam			12	100

Tabloya göre basit üslubun önemi ve kullanıldığı yerler üç eserde (% 25) vurgulanmıştır. Üslup türleri basit (sade), orta düzey ve yüksek düzey üslup şeklinde sadece Mebâni'l-İnşâ'da sınıflandırılmış (% 8,33), bu türlerin detaylı açıklamalarına yine sadece Mebâni'l-İnşâ'da yer verilmiştir (% 24,99). Basit (sade) üslubun tanımına ise iki eserde (% 16,66) yer verilmiştir.

Mebâni'l-İnşâ'da (Süleyman Bey, 1871) üç üslup türünden bahseden yazar, bunları basit (kelâm-ı basît), orta (kelâm-ı mu'tedil) ve yüksek düzey üslup (kelâm-ı âlî) şeklinde sınıflandırıp özelliklerini ve kullanıldığı yerleri belirtmiştir:

Basit Üslup: Sade üslup da denilebilecek bu özellikte tabir ve ifadelere güç, duygulara yücelik, düşüncelere zarafet ve güzellik katmaksızın kolay, zahmetsiz bir anlatım tarzı izlenir. Kısaca ifade etmek gerekirse süsten arınmış, inşâ sanatından uzak

bir şekilde, içinden geldiği gibi yazmaktır. Bu üslup dostane yazışma ve konuşmalarda, adî vakalara dair konularda özetle sadece bilgi verme durumlarında kullanılır:

“Kelâm-ı basît, ta bîrât ve ifâdâta batş ve şiddet ve hissiyyâta ulviyyet ve fikre revnak ve şetâret virmeksizin teklîfsizce yazılan kelâma dirler. Dimek ki kelâm-ı basît zînetden ârî ve san ‘at-ı kitâbetden berî olarak mühimsemeksizin tabî‘atden tevârüd ve sünûh itdiği gibice yazmaktan ibâretdür. Kelâm-ı basît teklîfsiz mükâleme ve muhâberede ve ba ‘zı vukû ât-ı âdiyye mebâhisinde ve misillerde ve mektûblarda hâsılı mahza ma lûmât i tāsına maksûr olan mahallerde müsta ‘meldür (Süleyman Bey, 1871: 21).”

Bu üslup şu üç özelliği taşımaktadır: Sadelik, az ve öz söyleme ve duruluk.

Sadelik: Sözü (üslubun) basit, sade oluşu demektir. Yani kullanılan ibareler hafif ve zarif olmakla birlikte doğal olmalıdır:

“Kelâm-ı basît dahı üç san ‘at ile bulunabilir. **Sedâcet-i kelâm:** Kelâmın sâdeliği dimek olup da tabîrâtun leyyin ve mülâyim olmasından ve nezâketiyle berâber tabî bir hâlde bulunmasından ibâretdür (Süleyman Bey, 1871: 23).”

Az ve öz söyleme: Süslemelerden arınmış olarak veciz, özlü kelimelerle düşüncelerin geliştirilip ifade edilmesidir:

“**Îcâz ve ihtisâr-ı kelâm:** Tezyînât-ı bedî ‘iyyeden ârî olarak mücez birâz kelimât ile bast u temhîd-i efkâr itmekdür (Süleyman Bey, 1871: 25).”

Duruluk: Kalbin ve düşüncenin saflığından ileri gelmekte olup isteğe bağlı değil doğal bir özelliktir. Düşüncenin saf, düzgün ve akıcı olmasıdır. İradesizce ortaya çıkan bir duygu olup düşünmeksizin kendiliğinden hatıra gelen fikirlerdir. Düşüncelerin saflığı, berraklığı sözün şiddetini yok etmez. Çünkü duyguların şiddetli olması, anlaşma aracı olan ibarelerin de şiddetli olmasını gerektirir. Bu sebepten fikirlerin saflığı, söyleyenin seçimi dışında ona çok tesirli sözler söyletebilir. Bazı incelikleri, hakikatleri, nükteleri ifade etmek düzgün, berrak ve saf düşüncelerden doğar:

“**Safvet-i kelâm:** Kalbün ve fikrün sâdeliğinden münba ‘is bir sıfatdur ki ihtiyârî olmayup tabî ‘dür ve buna hâliset-i efkâr dirler. Bu bir nev ‘-i ta bîr ve ifâdedür ki bilâ-intihâb tevârüd ider ve öyle bir hissdür ki irâdesizce sūdûr eyler ve öyle bir fikirdür ki mülâhazaya mahal kalmaksızın kendi kendine mütevellid ve sânih olur Hâliset-i efkâr şiddet-i kelâmuñ intifâsını istilzâm itmez çünkü hissiyyât şedîd olunca ana vâsita-i müfâheme olan ta bîrât dahı şedîd olur. İşte bu sebebden ba ‘zen hâliset-i efkâr ile çok te ‘sîrli sözler söylenir ki sudûru kâ ‘ilinün ihtiyârîyle değıldür.... Ve ba ‘zı dakâyık ve

hakâyıkı ve nûket ve hurdeleri beyân dahı hâliset-i efkârdan münba'is olup... (Süleyman Bey, 1871: 26-27).”

Orta Düzey Üslup: Yüksek düzeydeki üslup ile basit üslup arasında bir ifade tarzı olup birinden biraz kuvvetli, diğëerinden biraz süslüdür. Yani daha zarif, ince, ılımlı ibarelerle oluşturulur. Okuyana hoşluk, sevimlilik bahşeden, dinleyene lezzet aldırın bu üslupla ilgili anlatım özellikleri servet, incelik ve güzellik, nezaket, zarafet ve şirin sözlülüktür:

“Kelâm-ı mu'tedir kelâm-ı âlî kelâm-ı âdî beyninde bir sûret-i ifâde olup birinden az kuvvetli olup ve diğëerinden az müzeyyendür. Bu nev' kelâm okunurken 'azûbet ve letâfet bahş itdiği gibi sem'î de istilzâz ider. Kelâm-ı mu'tedirle münâsebet alır havâss ve evsâf; servet, rikkat ve letâfet, nezâket ve zarâfet, talâvetdür (Süleyman Bey, 1871: 27).”

Servet: Kelime anlamı zenginlik olan bu üslup özelliği parlak düşüncelerin, kuvvetli hayallerin, dokunaklı nûketlerin güzel ve uyumlu bir şekilde birbiriyle karışmasıdır. Bu da ifadede genişlik ve güzelliğin birleşmesiyle mümkün olur. Yani ifade hem çeşitli ve zengin hem de güzeldir:

“Servet-i kelâm efkâr-ı münîre ve tahayyülât-ı şedîde ve nikât-ı mü'essirenüñ hüsn-i imtizâcına dinir ki bu da kelâmda ittisâ' ile şetâretüñ ittihâdından 'ibâretdür (Süleyman Bey, 1871: 27-28).”

İncelik ve güzellik: Zihnin, kelimeleri birbiriyle kaynaştırıp bir düzen dâhilinde birleştirmesi esnasında uygulanan bir vasfı olup bu da eşyayı, sıradan insanların üzerinde bir algılama gücüne sahip olma ve anlama özelliği demektir. Yani nesnelere ve olaylar diğëer insanların göremediği farklı incelikleri yönüyle idrak edilip yansıtılır. İncelik (rikkat) fikirde veya kelimedede olmak üzere iki şekilde düşünülebilir. Düşüncede olan incelik eşyayı, diğëer insanların kolay kolay sezemeyeceği kadar derin ve ayrıntılı bir tarzda kavramaktır. Kelimedede olan incelik ise maddenin bir tarafını gösterip diğëerlerini oluruına yani okuyucunun alımlamasına bırakmaktır. Burada kelimenin çok anlamlı bir şekilde kullanılmasına vurgu yapılmaktadır:

“Rikkat ve letâfet-i kelâm: Zihnüñ terâkib-i kelâmiyyede icrâ olunur bir sıfatıdır. Bu da eşyâyı 'avâmuñ fevkinde bir dirâyetle añlamak hassâsı demek olur. Rikkat ya fikirde veyâ kelimedede olur. Efkdârda olan rikkat eşyâyı ziyâde 'amîk ve zarîf ve dakîk bir görüşden 'ibâretdür. Kelimedede olan rikkat mâddenüñ bir tarafını gösterüp diğëerlerini oluruyla terk itmekdür (Süleyman Bey, 1871: 28-29).”

Nezaket ve Zarafet: Sıradan eylemlerde değil daha çok duygusal fiillerde uyanık olmayı gerektiren nezaket, hissetmekle ilgili olup yetenekten ve sezgi çabukluğundan ileri gelen inceliklerdir. Kısaca söylemek gerekirse zihinsel, düşünsel zarafetin sözle ifadesidir:

“Nezâket ve zarâfet-i kelâm'avâmdan ziyâde ef'âl-i hissiyyede mütebassır bulunmaktır ve nezâket görmek olmayup belki hissetmekdür ki bu da isti'dâd ile sür'at-i hissiden münba'is rikkat ve letâfet dimekdür ve kelâmda mesbûk mevâdd rakîka-i zihniyyenüñ ta'bîr ve ifâdesinden îbâretdür(Süleyman Bey, 1871: 29).”

Şirin Sözlülük: Sözün kolay, rahat, zahmetsizce anlaşılacak; geniş, zengin anlamlar içerecek şekilde yazılmasıyla sağlanabilecek olan bu tarz; ılımlılık, uyumluluk, güzellik, herkes tarafından beğenilebilirlikle ilintili olarak çeşitlenmektedir:

“Talâvet-i kelâm sühûlet ve ittisâ' ile olur ve sür'at-i in'itâf ve mülâyemet ve matbû'iyet ve makbûliyyet münâsebetiyle tenevvü'idir (Süleyman Bey, 1871: 30).”

Yüksek Düzey Üslup: En yüksek düşünce, duygu ve hayallerin görüldüğü bu üslup özelliğinde yüce maksatlar, sağlam ve doğru ibarelerle dile getirilir. Daha çok trajedi, şefkat duygularını coşturacak konular, şiirler, tarihî, hikmetli ve dinî konular ve hatiplerin eserleri için uygun olan bu anlatım tarzının alt vasıfları ise şiddet, hiddet, ihtişam ve yücelik ortak paydalarında buluşmaktadır:

“Kelâm-ı âlî ol bir kelâmdur ki kendisinden efkârüñ ve tahayyülâtüñ ve hissiyyâtüñ'azameti görülür ve ta'bîrât-ı metîne ve sahîha ile makâsîd-ı âliyyeden bahseder. Bu nev' kelâm trajedilere ve rikkati tehyîc ider mübâhesâta ve eş'âr ve tevârîhe ve cenâb-ı Hak'dan ve insân ve tabî'atdan bahsiden hikemiyyâta ve âsâr-ı hutabâyâ sezâ ve münâsîpdür.... Kelâm-ı âlîñüñ evsâf ve havâssı; şiddet, hiddet, ihtişam ve 'ulviyyet bi'l-hâssadur (Süleyman Bey, 1871: 31-35).”

Şiddet: Duygu ve düşüncelerin az kelime ile hiddetli ve kuvvetli bir şekilde ifade edilmesidir. Yani fikir ve hislerin, okuyanda coşkun duygular uyandıracak tarzda anlatımı olup birtakım düşünce ve duyguların topluca göstereceği gücün, etkinin bir iki kelime ile yansıtılmasıdır. Yani az sözle çok kuvvetli duygular uyandırmaktır:

“Şiddet-i kelâm az kelime ile hiss ve fikri kemâl-i kuvvet ve hiddet ile ifâde ve birtakım efkâr ve hissüñ kuvve-i müterâkimesini bir iki kelime üzerine münhasır kılmaktır (Süleyman Bey, 1871: 35).”

Hiddet: Duyguların tahrik ettiği bir şiddet olup daha çok konuşma ve hareketlerde kuvvet uyandıran bir üsluptur. Yani duygu gücü ile hareketlerin şiddetlendiği bir tarzdır:

“Hiddet-i kelâm hissiyyât ile tahrîk olunmuş bir şiddet demekdür ve bunda kelâmdan ziyâde tekellüm ve hareketde batş ve kuvvet olur (Süleyman Bey, 1871: 36).”

İhtişam: Azamet ve sūsün bir arada olduğu bu üslup özelliğinden, büyük hayallerin ürünü olan yüce fikirlerin iletilmesinde faydalanılır. İhtişamla kastedilen, kuru gürültüden oluşan kelimelerle yanlış bir fikri ortaya koymak demek olan mübalâğa (abartma) değildir, hatta böyle bir üslubun sergilenmesine engel olmak gerekir:

“İhtişâm-ı kelâm, kelâmda ‘azamet ve zînetüñ ittihâd ve ictimâ’î dimekdür ki tasavvurât-ı ‘azîme ile vücûd bulmuş birtakım efkâr-ı âliyyeyi bildirür. İhtişâm-ı kelâmda gulüvv câ’iz değıldür ve gulüvvüñ men’-i vukû’ına çalışmalıdır. Çünkü gulüvv dağıdağalı kelimât yanlış bir fikri ortaya koymakdur ki ihtişâmdan murâd o değıldür (Süleyman Bey, 1871: 37-38).”

Yücelik: Beşerî aklın ulaşabildiğı derecede enginlik, büyüklük, ululuk ile yapılan ifade şeklidir. Bazen bir kelime, veciz bir söz, bir hareket ile sağlanan bu üslup, etkisi bakımından şimşek gibi parıltılı ve sağlamdır. Yine sadece münşilere özgü olmayan bu tarz, kırılıp incinerek ümitsizliğe düşmüş veya ruhsal gücü zirveye ulaşmış sıradan bir insanda da görülebilmektedir:

“Ulviyyet-i husûsiyye ‘ukûl-i beşeriyenüñ yetişebildiğı mertebe vüs’at ve ‘azâmet ve rif’at ile ifâde-i kelâma dirler... Ulviyyet-i husûsiyye bir kelime, bir nükte, bir hareketden ibâret olup te’sîri ise berk gibidür ve bu kelâmuñ münşilere ihtisâsı olmayup âdî bir âdemden bile sudûrı câ’iz ve vâki’dür. Fakat öyle bir âdem ki sahîhen me’yûs ve münfa’îl kalmış veyâhûd kuvve-i rûhâniyyesi aksâ-yı merâtibi bulmuş ola (Süleyman Bey, 1871: 39).”

Ulviyet; şekilde (dış görünüş), düşüncede ve duygularda olmaktadır. **Şekilde yücelik:** Etkisi bakımından büyük olayların hayret uyandıracak derecede şiddetli bir surette ve gerçek görünüşü ile tasvir edilmesidir:

“Ulviyyet-i husûsiyye; sûretde, efkârda, hissiyyâtda olur. Ulviyyet-i suverî mûceb-i tahayyür olacak vechle umûr-ı âliyyeyi şiddetle suver-i hakîkîleri üzere tasvîr itmeğe dirler (Süleyman Bey, 1871: 40).”

Düşüncede yücelik: Yüce bir fikrin özlü bir şekilde ifade edilmesidir:

“Ulviyyet-i tefekkür bir fikr-i âliyi kemâl-i ihtisâr ile beyân itmekdür (Süleyman Bey, 1871: 41).”

Duyguda yücelik: İnsan yaradılışının üzerinde olarak yaratılmışın kusurlu, noksan kuvveti ile yaratıcı güç sergilemektir. Yani sınırlı ve yetersiz bir güce sahip

insanın, neredeyse yaratıcı güç derecesine ulaşarak kuvvetli eserler ortaya koyması özelliği şeklinde ifade edilebilir.

Fenn-i İnşâ'da (Fâik Reşad, 1894), anlatım tarzları içinde en makbul sayılanın açık, her türlü bağlaç kullanımından ve süslü anlatımdan uzak ve doğal olan 'sade üslup' olduğu belirtilerek yalınlığın önemi dile getirilmiştir. İnsanın maksadını anlatma aracı olan sözün, söyleyen ile söylenen arasında bu işlevini yerine getirebilmesinin iki tarafın da anlayabileceği, bildiği bir dilde ifade edilmesine bağlı olduğu, aksi halde anlaşılamayacağı beyan edilmiştir. Eserde bildirildiğine göre bir yazar, halk için yazdığı bir metinde hiçbir zaman sadelik ve doğallıktan ayrılmamalıdır. Ancak bu durum kabalık anlamına da gelmediğinden bayağı söz ve ibare kullanmamaya özen göstermelidir:

“Söz ifhâm-ı merâma bir vâsıta olduğına göre, gerek tahrîrî olsun gerek şifâhî olsun, mütekellim ile muhâtab veyâ muhâtablar arasında kullanılacak lisânun bilinir bir lisân olması lâzım gelir. Mütekellim, kimsenün bilmediği bir lisân ile tekellüm edecek olsa bi't-tabî' merâmını aınlamamış... olur. Şu hâle nazaran esâlib-i beyân içinde eñ makbûl sayılanı 'üslûb-ı sâde' dinilen ve gâyet açık ve (söz söylerken) her dürlü revâbıtdan, tekellüfdan ârî ve tabîî olan üslûbdur. Bir kâtib, 'umûm için yazacağı bir şeyi hiç bir zamân sâdelik ve tabîîlik dâ'iresinden çıkarmamağa ve sâdelik 'kabalık' demek olmadığından âmiyâne kelimât ve ta'birât isti'mâl itmemeğe pek ziyâde i'tinâ itmelidir (Fâik Reşad, 1894: 13).”

Hazîne-i Mekâtib (A. Râsim, 1901) adlı eserde, herkesin bir gün mutlaka mektup yazmak zorunda kalacağını belirten yazar, ne olursa olsun sadelikten, yalınlıktan ayrılmamak gerektiğine işaret ederek sade üslup türüne gönderme yapar:

“Herkes müddet-i ' ömründe pek çok def'a mektûb yazmağa muhtâc olur. Bu ihtiyâc ne derece şedîd olursa olsun sâdelikten ayrılmamalıdır (A. Râsim, 1901: 5-6).”

Aynı eserde, mektubun mütevazı bir üslupla yazılması, ancak bunun dozunu iyi ayarlamak gerektiği, aksi halde işin el etek öpmeye varacağı belirtilmektedir. Yazara göre tevazu mektubun ruhu olup mütevazı bir tarzda yazılmış mektuptan zevk alınır. Ancak bunda aşırıya gidilmemelidir. Zira dalkavukluğa varan tevazu kabul edilmez bir durumdur:

“Tevâzu', mektûbuñ rûhıdır. Mütevâzı'ane yazılmış olan mektûb lezzetle okunur. Fakat ifrât-ı tevâzu' da makbûl degüldür. Çünkü andan tabasbus çıkar. Bu ise mezmûmdur (A. Râsim, 1901: 8).”

4.7.2.3.3. Üslubu Oluşturan Unsurlarla İlgili Bulgular Dil Kurallarına Uygunluk ile İlgili Bulgular

Dil kurallarına uygunlukla ilgili bulgular Tablo 26’da sunulmuştur:

Tablo 26
Dil Kurallarına Uygunlukla İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Dil Kurallarına Uygunluk	Yazışma sırasında dilin söyleyiş özelliğine uymaya özen gösterilmelidir.	Hazîne-i Mekâtib,	1	50
	Kusursuz bir zevkle, yüksek düzeyde bir üslupla yazmaya özen gösterilmelidir.	19.	1	50
Toplam			2	100

Dilin söyleyiş özelliğine uygun ve yüksek beğeni düzeyinde yazmanın önemi sadece Hazîne-i Mekâtib’de dile getirilmiştir.

Hazîne-i Mekâtib (A. Râsim, 1901) adlı eserde yazar, üslubu oluşturan unsurlardan dil kurallarına uygunluğun önemini vurgulamıştır. Buna göre her türlü yazışmada dilin söyleyiş özelliğine uygun ve kusursuz bir zevkle yazmaya, başka bir deyişle mektubun/yazının, okuyan kişinin zevk alacağı bir üslupta yazılmasına özen gösterilmesi gerekmektedir:

“Esnâ-yı mükâtebede iki şey’e dikkat itmek lâzımdur. Anlar da ‘şîve-i lisân’ ve ‘zevk-ı selîm’dir. Bu iki mâdde her dürlü muharrerâta muktezîdür (A. Râsim, 1901: 6).”

Akıl ve duygu bakımından eşit oranda güç sahibi olmaya, güzeli çirkinden, batını (görünmeyeni) zahirden (görünenden), gerçeği batıldan (gerçeğe aykırı, boş, geçersiz) ayırt etme gücüne delalet eden zevk-ı selim (hüsn-i tabiat), bu sebeple sanatın vicdanı hükmündedir (Recaizade Mahmud Ekrem, 2016: 105). Bu tanımdan hareketle zevk-ı selim sahibi bir kişinin, yazılı anlatımında yüksek düzeyde üslup özelliklerine, ifade becerisine, yazma kabiliyetine ve düşünce yapısı bakımından sağlam bir temele sahip olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle bu özellikleri taşıyan kişinin yanlış, hatalı, kusurlu bir yazılı anlatım sergilemesi diye bir şey söz konusu değildir. Ahmet Rasim’in bahsettiği bu nitelik, onun belirttiğine göre her türlü yazışma için gereklidir.

Anlatımda Açıklıkla İlgili Bulgular

Anlatımda açıklıkla ilgili bulgular; açıklığın tanımı ve önemi, açıklığı sağlama yolları, açıklığı bozan durumlar ve ve bu üslup özelliğinin kullanılması gereken yazılar şeklinde olup Tablo 27’de sunulmuştur:

Tablo 27
Anlatımda Açıklıkla İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Tanımı ve Önemi	Maksadın anlaşılmasını güçleştirecek mânâsı bilinmeyen kelime ve kelime gruplarına yer verilmemeli, kelime ve tamlamalar güzel, açık olmalı, maksat kısa ve öz bir anlatımla dile getirilmelidir. Açıklanacak konu her düzeyden muhatabın kolayca, zahmetsizce kavrayabileceği şekilde açık ve anlaşılır olmalıdır. Kusursuz ve düzgün anlatımın en önemli özelliği anlamda açıklıktır; gizlilik, kapalılık, güç anlaşılabilirlik değildir. Sadece yazarın anlayacağı derecede kapalı, belirsiz yazma, anlaşılmazlıktır (ta kîd). Açıklık, bir yazarın önceki bilgilerini geçici olarak bir tarafa bırakarak herhangi bir eleştiriye, itiraza, yanlış anlaşılmaya mahal bırakmayacağı, okuyucunun doğru anlayabileceği şekilde, yazısını etraflıca kaleme almasıdır.	Teressül, 15. Gülşen-i İnşâ, 15. Mebâni'l-İnşâ, 19. Münşeât-ı Azîziye, 19. Fenn-i İnşâ, 19. Mebâni'l-İnşâ, 19. Fenn-i İnşâ, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	5 5 2 2 1	
Toplam			15	41,66
Açıklığı Sağlama Yolları	Az sözle çok şey anlatma yoluna giderek mânâ kapalılığına yol açmaktan sakınmak gerekir. Anlam kapalılığına yol açacak, anlamayı güçleştirecek şekilde metaforlar kullanmaktan kaçınmak gerekir. Gereksiz yere sözü uzatmaktan sakınmak gerekir. Mektupta/yazıda birbiriyle uyumsuz ve uygun olmayan, kulak tırmalayan kelime ve ibare kullanmaktan sakınmak gerekir. Aynı şeyi farklı şekilde de olsa tekrarlamaktan kaçınmak gerekir. Sözün mertebelerini (şekil ve anlamca uyumlu söz; şekilce sağlam, anlamca ruhsuz söz; anlamca sağlam, şekilce edebilikten uzak söz; şekil ve anlamca yetersiz, boş söz) öne veya ileriye almaktan kaçınmak gerekir. Açıklık, güzel sözün anlam bakımından ikna edici, sezdirici ve ilham verici yani etkileyici olmasına bağlıdır.	Menâhicü'l-İnşâ, 15. Gülşen-i İnşâ, 15. Mebâni'l-İnşâ, 19. Menâhicü'l-İnşâ, 15. Gülşen-i İnşâ, 15. Mebâni'l-İnşâ, 19. Münşeât-ı Azîziye, 19. Fenn-i İnşâ, 19. Menâhicü'l-İnşâ, 15. Mebâni'l-İnşâ, 19. Menâhicü'l-İnşâ, 15. Mebâni'l-İnşâ, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	3 3 5 2 1 1 2	
Toplam			17	47,22
Açıklığı Bozan Durumlar	Açıklığı bozan durumlar; düşüncelerin sağlam olmayışı-hastalıklı düşünceden (yazılacak şeyin anlaşılmasından, kibarlık taslama arzusunun maksada üstün gelmesinden, derin fikirler ortaya koyma çabasından, yazılan şeyin herkesçe anlaşılmasını istememe düşüncesine kapılmaktan, sıradan insanlara bilgisini gösterme arzusuna düşerek gösteriş meyletmekten) ve sözü gerektiği gibi kullanamamaktan kaynaklanmaktadır. Sözü gerektiği gibi kullanamama; sözdiziminin mantık kurallarına aykırı olmasından, söz mertebelerinin yanlış tarzda ve düzensiz	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	

	şekilde sıralanmasından, kelimenin dokusunda anlamayı güçleştirecek mecazî ifadeler bulunup bazı mertebelerde kapalı ibareler kullanılmaktan ileri gelmektedir.			
	Söz, kastettiği mânâyı ima etmezse anlam kapalı, kusurlu, tutarsız olur ve anlaşılmaz.		1	
Toplam			3	8,33
Kullanılması Gereken Yazılar	Çeşitli işlevler (Bir işi yapmaya teşvik etme; insanların kalbinde neşe, coşku, heyecan uyandırma; devletin verdiği emir ve nasihatlerin insanların zihnine güzelce yerleşmesini sağlama vb.) için kaleme alınacak bir yazıda açık, anlaşılır olmaya, gereksiz yere sözü uzatmamaya dikkat edilmelidir.	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	2,77
Genel Toplam			36	100

Tabloya göre açıklıkla ilgili olarak en fazla (% 47,22) üzerinde durulan husus açıklığı sağlamanın yollarıdır. İkinci olarak (% 41,66) açıklığın tanımı ve önemi üzerinde durulmuştur. Üçüncü sırada (% 8,33) açıklığı bozan durumlar ve dördüncü olarak (% 2,77) ise bu üslup özelliğinin ne tür işlevlerdeki yazılarda kullanılabileceğidir.

Yazılı anlatım ürününde anlam kapalılığına, belirsizliğe, anlaşılmağıya veya yanlış anlaşılmaya yer vermeyecek şekilde anlamın belirgin olması açıklık olarak ifade edilir. Açıklık, yazıdaki amacın doğru ve kolay anlaşılır düzeyde olması (Kantemir, 1997) şeklinde tanımlandığına göre, kurallarına uygun yazılmış bir yazıda aranacak ilk özellik de sözün açık, anlaşılır olmasıdır. Anlamın açık olmaması farklı yorumlamalara yol açıp yazının, amacına ulaşmamasına sebep olur. Kelimelerin genel ve gerçek anlamında, yerli yerinde kullanılmasıyla anlatımda açıklık sağlanabilir ve iletilmek istenen mesaj yerine ulaştırılabilir.

Anlatımda açıklığı sağlamanın bir yolunun düşünceleri tam karşılayan sözcükler kullanmak olduğunu dile getiren Gündüz ve Şimşek (2016: 98), aksi halde okur ile yazar arasındaki iletişimin tam olarak gerçekleşmeyeceğini, dolayısıyla yazının amacına ulaşamayacağını belirtir.

Münşeatlarda ise konuyla ilgili görüşler benzer şekilde dile getirilmiştir. **Teressül'de (A. Dâî, 15. yy)**, maksadın anlaşılmasını güçleştirecek bilinmeyen kelime ve tamlamalara yer verilmemesi gerektiği belirtilerek anlatımda açıklığın önemi vurgulanmıştır:

“... işlemedük ‘ibâret ve meşhûr olmaduk lûgat yazmaya. Zîrâ maksûd tîzcek ma‘lûm olmaz (Haksever, 2011: 1269).”

Menâhicü'l-İnşâ'da (Yahya b. Mehmed el-Kâtib, 15. yy) güzel, açık, kolay anlaşılır söz söylemenin/yazmanın önemine ve bu üslupta yazabilmek için bazı inceliklere değinilmiştir. Şöyle ki az sözle çok şey anlatma yoluna giderek mana kapalılığına meydan vermektен; gereksiz yere sözü uzatmaktan; mektupta/yazıda birbiriyle uyumsuz ve uygun olmayan kelime ve ibare kullanmaktan; aynı şeyi farklı şekilde de olsa tekrarlamaktan kaçınmak gerektiği ifade edilerek yüzyıllar öncesinden konuya ışık tutulmuştur.

“İnşâ îbâretdür... kelâm-ı fasîh ihrâc eylemekden... Fesâhat îbâretdür kelâm-ı hâlis olmakdan, îcâzdan, itnâbdan, tenâfürden, tekrârdan. Yâ'î îcâzdan hâlis olmağın ma'nâsı budur ki münşî olan kimesne mektûbda sözi şol kadar muhtasar eylemeye kim andan ma'nâ fehm olunmak müte'azzir ola. Itnâbdan hâlis olmağın ma'nâsı budur ki münşî olan kimesne mektûbda kelâm[1] şol kadar mutavvel eylemeye kim mütâla kılanlar mümill ola. Kelâm- ı tenâfürden hâlis olmağın ma'nâsı budur ki mektûbda şol îbâretleri yazmaya kim anı telaffuz eylemekden tabî'at nefret ide. Tekrârdan hâlis olmağın ma'nâsı budur ki mektûbda maksûd bir îbâretile fehm olındukdan soñra bir kerre dahi zikr itmek şân-ı fusahâdan degüldür (Unan, 2014: 36).”

Gülşen-i İnşâ (Mahmud b. Edhem, 1479) adlı eserde, sözü özlü söyleyerek anlam kapalılığına yol açmaktan, sözü fazla uzatmaktan, tuhaf, alışılmadık kelimeler kullanmaktan kaçınmak gerektiği belirtilmiştir:

“Kâtib-i münşîye lâ-büddür ki... îcâz-ı muhil ve itnâb-ı mümil ve elfâz-ı vahşîye ve garîbeden ihtirâz ide (Mahmud b. Edhem, 1479: 11b-12a).”

Mebâni'l-İnşâ (Süleyman Bey, 1871) adlı eserde bu konu detaylı bir şekilde izah edilmiştir. Buna göre ifade edilecek, açıklanacak konu muhatabın kolayca, zahmetsizce kavrayabileceği şekilde açık ve anlaşılır olmalıdır. Bu da anlam kapalılığına yol açacak, anlamayı güçleştirecek şekilde metaforlar kullanmaktan, sözün mertebelerini (şekil ve anlamca uyumlu söz; şekilce sağlam, anlamca ruhsuz söz; anlamca sağlam, şekilce edebîlikten uzak söz; şekil ve anlamca yetersiz, boş söz) öne veya ileriye almaktan ve cümleleri uzatmaktan kaçınmakla sağlanabilir. İnşâ için, inşâ ilmini kuramsallaştırması yönüyle sabit olmak üzere genel; amaca bağlı olması yönüyle değişkenlik göstermesi hasebiyle de hususî iki türlü özelliğinden bahseden yazarın belirttiğine göre, genel özelliklerin ilki sözün açıklığıdır:

“Havâss-ı umûmiyyeden birincisi vuzûh-ı kelâmdur. Yâ'î beyân ve ifâde olınacak mâddenün muhâtabun teklîfsizce anlayacağı sûretde bulunmasıdır. Bu da ma'ânî-i mübheme îrâdından ve fehmi tas'îb ve ta'kîd ider isti'ârât isti'mâlinden ve

merâtib-i kelâmiyyeyi takdîm ve te'hîrden ve cümleleri tatvîlden mucânebet ile olur (Süleyman Bey, 1871: 12).”

Yazara göre sözün, ifadenin açıklığını bozan şeyler temelde düşünce ve ibarelerle ilgilidir. Yani biraz daha açmak gerekirse düşüncelerin sağlam olmayışı (hastalıklı düşünce) ve sözü gerektiği gibi kullanma becerisinden yoksun olma hali, ifadenin açıklığını yok etmektedir. Fikirlerdeki hata, yazılacak şeyin anlaşılmasından, kibarlık taslama arzusunun maksada üstün gelmesinden, derin fikirler ortaya koyma çabasından, yazılan şeyin herkesçe anlaşılmasını istememe düşüncesine kapılmaktan, sıradan insanlara bilgisini gösterme arzusuna düşerek gösterişe meyletmekten kaynaklanmaktadır:

“Vuzûh-ı kelâmuñ intifâsı iki nev' hatâdan münba'is olur ki anuñ birini fikre ve diğelerini ta'bîre isnâd idebilirüz. Ya'nî biri sekâmet-i efkârdan ve öbürü de idâre-i kelâma'adem-i iktidârdan neş'et ider. Fikrûñ hatâsı ya yazılacak şey'i anlayamamadan veyâ nezâket ideyüm ve kelimât-ı rakîka kullanayum hevesinüñ esâs ve maksada galebesinden veyâ efkâr-ı'âmîka göstereyüm zu'm ve sevdâsına inhimâkdan veyâ yazılan şey'i herkes anlamasun mülâhaza-i nâ-hemvârına zehâbdan veyâhûd'avâma ma'rifet ibrazı arzû-yı hâmina düşerek birtakım tekellüfâtı iltizâmdan zuhûr ve tevellüd ider (Süleyman Bey, 1871: 15).”

İbarenin hatası ise, sözdiziminin mantık kurallarına aykırı olmasından, söz mertebelerinin yanlış tarzda ve düzensiz şekilde sıralanmasından, kelimenin dokusunda anlamayı güçleştirecek mecazî ifadeler bulunup bazı mertebelerde kapalı ibareler kullanılmaktan ileri gelmektedir:

“Ta'birüñ hatâsı kazâyâ-yı suhanuñ kâ'ide-i mantıkiyyeye münâfî ve merâtibi kelâmiyyenüñ yañlış nesak ve intizâmsuz bulunmasından ve kelimelerüñ ma'nâ-yı mâ-vaz'un-lehlerinde kullanılmamasından ve nesc-i kelâmda ta'kîdi bâ'is ta'bîrât-ı mecâziyye bulunup ba'zı mertebede kapanık ifâdeler derc ü isti'mâl idilmesinden hâsıl olur (Süleyman Bey, 1871: 15-16).”

Aynı eserde kelimelerin anlama tabi kılınmasının elzem olduğunu dile getiren yazara göre söz, kastettiği mânâyı ima etmezse yani o manaya delalet etmezse doğal olarak anlam kapalı, kusurlu, tutarsız olur ve anlaşılmaz. Yine kaleme alınacak şey söylenmek istenen, kastedilen şeyden ibaret olup maksadı aşan birtakım özlü ibareler kullanmak suretiyle yazı doldurulmamalıdır:

“Elfâzı ma'ânîye tâbî' kılmalı. Çünkü kelâm ma'nânuñ ifâdesini gayr-i müsevvik olur ise tabî'atıyla o ma'nâda rekâket ve delâletinde hafâ hâdis olur. Kaleme alınacak

şey murâd ve merâmdan ‘ ibâret olup hâric ez-maksud birtakım terşihât ile imlâ-yı sûtûr itmemelidir (Süleyman Bey, 1871: 50).”

Aynı eserde yazar, genel olarak düzgün ve kusursuz sözün özelliklerini beyan eder. Buna göre böyle sözün ibareleri açık ve görünür olmalı, içinde yer alan kelimeler kulanılmaya alışık olunanlardan seçilmeli ve aynı zamanda da güzel olmalıdır. Kulağa hoş gelen, okuyucuyu/dinleyiciyi kendine çeken söz güzel, onu tırmalayan kendisinden kaçınılan söz ise çirkindir. En iyi söz, anlamını ve özelliklerini sıradan bir insanla bilgili insanın anlayabildiği derecede açık, anlaşılır sözdür. Zira fesahatin (kusursuz ve düzgün söz) en önemli özelliği anlamda açıklıktır; yoksa gizlilik, kapalılık, güç anlaşılabilirlik değildir. Bu da güzel sözün anlam bakımından ikna edici, sezdirici ve ilham verici olmasına bağlıdır. Kısaca kusursuz ve düzgün söz aklı, kalbi ve iradeyi etkileme kuvvetine sahip sözdür:

“Kelâm-ı fasîhüñ ‘ ibârâtı açık ve zâhir ve elfâz-ı mündericesi me ‘lûfetü’l-isti ‘mâl olmalı ve bununla berâber elfâz-ı mezkûrede hüsn ü şetâret de bulunmalıdır. Elfâzuñ kangısı sem ‘i istilzâz ider ve meyl ü inhimâ ki câlib olur ise o hüsn ve kangısından tabî ‘at istikâh u teneffür ider ise o da kabîhdür ve kelâmı efdal olan havâss-ı kelâm-ı mezbûruñ fazlını ‘ ârif ve ‘ avâm dahı ma ‘nâsını fâhim olmalı. Zîrâ fesâhat zuhûr ve beyândur. Yoksa gumûz ü hafâ değildir ve bi-hasebi ‘t-terkîb ma ‘nâda mevcûdiyyetini şart kıldığımız hüsn-i kelâmı iknâ ve ilhâm ve ihsâs hâssalarınıñ mevcûdiyyetiyle olabilir ve belki fesâhat demek muhâtabı iknâ ve ilhâm ve ihsâs dimekdür.... fesâhat-ı kelâm ile ‘akla ve kalbe ve irâdeye te ‘sîr itmek kuvvetidür (Süleyman Bey, 1871: 72-73).”

Ehil kişilerin bir işi yapmaya teşvik edilmesini veya coşkulu, heyecanlı bir durumun insanların kalbinde neşe uyandırmasını; devletin verdiği emir ve nasihatlerin insanların zihnine güzelce yerleşmesini sağlamak için kaleme alınacak bir yazıda açık, anlaşılır olmaya, gereksiz yere sözü uzatmamaya dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir:

“Ahâlîyi bir maslahata iğrâ ve teşvîk için veyâ meserrete dâ ‘ir i ‘lân olunan bir şeyin kulûb-ı nâsa şetâret vermesi için ve bir de taraf-ı hükûmetden verilecek o emr ve vesâyânuñ ezhân-ı ahâlîye güzelce yerleşmesi için vâzıh ve açık olarak yazılmak lâzım ise de yine kâ ‘de-i ıtñâb dâ ‘iresinde kalınup tatvîl-i kelâm itmemeli (Süleyman Bey, 1871: 169).”

Münşeât-ı Azîziye’de bu konuyla ilgili olarak az ve kısa söz ile maksadın dile getirilmesi, lüzumsuz yere sözü uzatmaktan kaçınılması gerektiği belirtilmiştir:

“Kâtib olan zât (hayru’l-kelâm kalle ve celle) fehvâsınca az ve kısa söz ile maksûdı beyân idüp tatvîl ve itnâbdan ihtirâz itmelidir (Nûri Efendi, 1886: 207).”

Fenn-i İnşâ’da (Fâik Reşad, 1894) açıklık, bir yazarın önceki bilgilerini geçici olarak bir tarafa bırakarak herhangi bir eleştiriye, itiraza, yanlış anlaşılmaya mahal bırakmayacak, doğru anlaşılacak şekilde yazısını etraflıca kaleme alması şeklinde tanımlanmıştır. Sadece yazarın anlayacağı derecede kapalı, belirsiz yazmayı ise anlaşılmazlık (ta kîd) olarak adlandırmış ve bunun da doğru yazma usulünce kabul edilemez olduğunu belirtmiştir:

“Vuzûh: ... kâtibûn kaleme alacağı şey hakkında evvelce kendinde mevcûd olan ma lûmâtdan muvakkaten nefsinı tecrîd, yâhûd muhâtabını mu’teriz ve mu’âhiz farz iderek bir gûne şübhe ve tereddüde veyâ i’tirâz vukû’ına meydân bırakmayacak sûretde etrâflı yazmasıdır. Buña vuzûh dinildiği gibi kâtibinden başkasınıñ añlayamayacağı derecede kapalı yazmağa ta kîd dinilir ki belâgatca merdûddur (Fâik Reşad, 1894: 11-12).”

Aynı eserde gereksiz sözden arındırılmış, özlü, açık, anlaşılır bir üslupta yazmanın zorluğundan bahsedilmekte ve bu sebeple de bunun, üslubun en seçkinlerinden olduğu bildirilmektedir:

“Münakkah, ya nî haşvden ârî söz yazmak zannolunduğı gibi kolay bir şey değıldür. Hattâ kolay olmadığı içündür ki üslûb-ı beyânuñ eñ makbûllerinden ‘addolunur (Fâik Reşad, 1894: 156).”

Anlatımın mutlaka açık, düzgün, özentisiz olmasının; görülen, düşünülen ve bilinenlerin eksiksiz, fazlasız anlatılmasının; anlatışta açıklık, akıcılık, duruluk, yalnlık ve kişisellik bulunmasının gerekliliğı (Karaalioğlu, 2008) yazma eğitiminin altın kuralları arasında sayılabilir. Bireyin; sözle belirtebildiğı bilgisini, düşüncesini, duygusunu yazıyla da doğru ve açık ifade edebilmesi (Göğüş, 1978: 237) de zaten yazma çalışmalarının temel amaçlarından biridir. Münşeatlarda da kusursuz anlatımın en önemli özelliğı olarak vurgulanan ve sözün anlam bakımından etkileyiciliğinde önemli rolü olan açıklık, amacın kısa, öz, açık ve anlaşılır şekilde, gereksiz yere sözü uzatmadan yazma şeklinde tanımlanarak günümüzle benzerlik sergilenmiştir.

Duruluk/Yalnlıkla İlgili Bulgular

Duruluk/yalnlıkla ilgili bulgular; bu üslup özelliğinin, tanımı ve oluşturulmasına yönelik şartlar şeklinde olup Tablo 28’de sunulmuştur:

Tablo 28
Duruluk/Yalınlıkla İlgili Bulgular

Tema	Münşatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Tanımı	Duruluk, kalbin ve düşüncenin saflığından ileri gelen, isteğe bağlı olmayan doğal bir özellik olup düşüncenin saf, düzgün ve akıcı olmasıdır.		1	25
Duruluğu/Yalınlığı Sağlama Yolları	Düşüncelerin saflığı, berraklığı sözün etkileyciliğine engel değildir.	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	25
	Yazışmada bütün dikkat ve ihtimam, mânânın güzelliğine ve kavramın sağlamlığına gösterilmeli, sözü süsleme yollarına gidilmemelidir.		1	25
	Yazışmada seçilen kelimeler ve kavramlar mânâyı en güzel ve tam olarak karşılayacak şekilde seçilmelidir.		1	25
Toplam			4	100

Duruluk/yalınlıkla ilgili Mebâni'l-İnşâ'dan elde edilen bulgular, bu üslup özelliğinin tanımı (% 50) ve bu özelliği sağlama yolları (% 50) şeklindedir.

Etkili bir yazılı ürünün hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken üslup özelliklerinden biri de sade, hedef kitlenin kolaylıkla anlayabileceği bir dil kullanımudur. Bunu sağlamak için yazılı anlatım ürününün duru ve yalın olması gerekmektedir. Bir yazının, temiz bir dille yazılmış, her cümlenin bir sözcüğün bile eklenip çıkarılmayacağı özgünlükte olması duruluk (Göçer, 2019: 145); yapmacıksız, doğal, duygu ve düşüncelerin içten ve samimi bir dille anlatılmış olması ise yalınlık (Kavruk vd., 2002: 155) niteliğine sahip olduğunu gösterir. Gündüz ve Şimşek'in (2016: 99) belirttiğine göre, bilgilerin doğal bir anlatım içinde verilmesi, cümlelerin süssüz, âhenkli ve birbiriyle uyumlu olmasıyla mümkündür. Aksi halde anlam tam olarak anlaşılabilir.

Benzer şekilde bu üslup özelliğine vurgu yapılan **Mebâni'l-İnşâ'da (Süleyman Bey, 1871)** sade anlatımın önemi dile getirilmektedir. Yazara göre, yazışmada bütün dikkat ve ihtimam, mânânın güzelliğine ve kavramın sağlamlığına gösterilmeli, sözü süsleme yollarına gidilmemelidir. Süslü söyleyişte aşırılığa kaçmak, okuyucuya bıkkınlık vereceğinden boşa zaman harcamasına sebep olur. Dolayısıyla yazışmanın, bu tür aşırılıklardan arınmış olması gerekir. Yazışmada seçilen kelimeler ve kavramlar, mânâyı en güzel ve tam olarak karşılayacak şekilde seçilmelidir:

“... mekâtibde dikkat ve ihtimâm gerçi mültezim ise de bunu ciyâdet-i ma'nâ ve metânet-i mü'eddâ cihetine sarf edip tezyînât-ı lafziyye vâdîlerine asla sapmamalıdır. Çünkü mektûbda fart-ı zînet kârîe kelâl ve bî-hûde mûceb-i iştiğâl olur. Anuñ için 'ale'l- 'umûm mekâtib bu misillü teklîfâtıdan müstağnî ve 'ârî bulunmalıdır (Süleyman Bey, 1871: 161).”

Yine Mebâni'l-İnşâ'da duruluk ise kalbin ve düşüncenin saflığından ileri gelen, isteğe bağlı olmayan doğal bir özellik şeklinde tanımlanmıştır. Eserde belirtildiğine göre duruluk düşüncenin saf, düzgün ve akıcı olmasıdır. İradesizce ortaya çıkan bir duygu olup düşünmeksizin kendiliğinden hatıra gelen fikirlerdir. Düşüncelerin saflığı, berraklığı sözün şiddetini yok etmez. Çünkü duyguların şiddetli olması ona anlaşma aracı olan ibarelerin de şiddetli olmasını gerektirir. Bu sebepten fikirlerin saflığı, söyleyenin seçimi dışında ona çok tesirli sözler söyletebilir. Bazı incelikleri, hakikatleri, nükteleri ifade etmek düzgün, berrak ve saf düşüncelerden doğar (Süleyman Bey, 1872: 26-27).

Âhenk ve Akıcılıkla ilgili Bulgular

Âhenk ve akıcılıkla ilgili bulgular; kusursuz yazmada âhenk ve akıcılığın önemi, akıcılığı sağlamanın şartları, akıcılığın tanımı, akıcılığı bozan durumlar ve yazıda âhengi sağlamanın şartları şeklinde olup Tablo 29'da sunulmuştur:

Tablo 29

Âhenk ve Akıcılıkla İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Âhenk ve Akıcılığın Önemi	Kusursuz söz söyleme/yazma kabiliyetinde olması beklenen münşinin sözü akıcı olmalıdır.		1	
	Sözlerinin başı ile sonu arasında bir uyum bulunmalı, yazı âdeta şiir gibi olmalıdır.		1	
	Bir kitap veya bir yazı başından sonuna kadar bir söz gibi olmalıdır. Yani metindeki sözcükler, kelime grupları, cümleler gerek anlam gerekse dil ve anlatım bakımından birbiriyle uyumlu ve bağlantılı olmalı, arada yabancı kalacak, sırtacak tek bir ibare dahi olmamalıdır.	Menâhicü'l-İnşâ, 15.	1	
	İfadenin akıcılığı güzel yazının gereklerindedir.	O. Tâib Münşeâtı, 18.	1	
	Kime yazılırsa yazılısın mektupta sözün akıcılığına, anlatımın kusursuz ve düzgün olmasına özellikle dikkat edilmelidir.	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	
Toplam			5	23,80
Akıcılığı Sağlamanın Şartları	Sözün doğru, saf, düzgün ve akıcı olması, ifadenin düzenini bozmaktan ve sözün hatalı bir şekilde birleştirilmesinden kaçınmakla sağlanır.	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	
	Dilin yabancı olduğu kelimeleri kullanmak, sözcükleri alışıl gelmiş anlamların dışında kullanmak, dilin söyleyiş özelliğine uymayan kelimeleri bir yere toplamak anlatım düzenini bozan durumlardır.		1	
	İbarelerin hatalı birleştirilmesi yani sözdizimi yanlışlığı ise şekil bilgisi (morfoloji) ve sentaks (sözdizimi) kurallarını dikkate almamaktan ileri gelmektedir.		1	

		Sözün akıcı olması için cümleler, düzgün bir sıra dâhilinde dizilmelidir.		1	
		Birbiri ardınca gelen düşünceler, biri diğerini takip edecek şekilde bir üsluba bağlanmalı; yazının bölümleri, bir öncekine uygun ve bağlı olmalı ki kastedilen anlamı yakalamak kolay olsun.		1	
Toplam				5	23,80
Akıcılığın Tanım		Sözün dil üzerinde kolayca akışını sağlayacak şekilde birleştirilmesine selaset (akıcılık) denir.	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	4,76
Akıcılığı Bozan Durumlar		Kalın okunan harflerin (ka, ha, sa vb.) bir kelimedede toplanması, Bu harflerden biri ile biten bir kelimededen sonra, yine bu harfle başlayan bir kelimenin gelmesi (Bu cinsten harfler nefesin akımını engeller ve bu da sözün dilde akmasını değil durmasını gerektireceğinden sözün akıcılığını bozar), Bir cinsten iki harfin bir veya iki kelimedede toplanmasıdır.	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	
				1	
				1	
Toplam				3	14,28
Yazıda Âhengi Sağlamanın Şartları		Metnin ikinci bölümünün kelimeleri birincinin vezni ile aynı olmalıdır, Kelimelerin bazıları veya hepsi aynı türden (örneğin mahreç yerleri aynı olan) seçilmelidir, Arapça kelimeye karşılık olarak da aynı vezinde Farsça bir kelime getirilmesi uygun düşer, Harf sayısı bakımından da uyumlu olması gereken kelimelerden fazla harfliler ikinci bölümde ve dile hafif gelenler önce, ağır gelenler sonra yer almalıdır, Bölümlerden birinin kelimeleri akıcı diğerinin mânâsı güzelse akıcı olanları birinci, anlamı güzel olanları da ikinci bölüm saymak gerekir, Terkiplerde edatlar az kullanılmalı, bağlaçlar ise gereksiz yere kullanılmamalıdır, İbareler arasında iç kafiyeye (seci) uyulmalıdır.	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	
				1	
				1	
				1	
				1	
				1	
Toplam				7	33,33
Genel Toplam				21	100

Tabloya göre münşeatlarda âhenk ve akıcılıkla ilgili olarak üzerinde en fazla (%33,33) durulan husus, yazıda âhengi sağlamanın şartlarıdır. İkinci sırada (% 23,80) kusursuz yazmada âhenk ve akıcılığın önemi ile akıcılığı sağlamanın şartları; üçüncü sırada (% 14,28) akıcılığı bozan durumlar; son sırada (% 4,76) ise akıcılığın tanımını yer almaktadır.

Menâhicü'l-İnşâ'da (Y. Mehmed el-Kâtib, 15. yy) yazar, fasih yani düzgün, kusursuz söz söyleme/yazma kabiliyetinde olması beklenen her münşînin sözünün, doğal olarak akıcı olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Sözlerinin başı ile sonu arasında bir uyum bulunması, nesrinin âdeta şiiir gibi olması gerektiğini belirtmektedir.

Bir kitap veya bir yazı başından sonuna kadar bir söz gibi olmalı derken metindeki sözcüklerin, kelime gruplarının, cümlelerin gerek anlam gerekse dil ve anlatım bakımından birbiriyle uyumlu ve bağlantılı olması, arada yabancı kalacak, sırtacak tek bir ibare dahi olmaması gerektiğini kast etmektedir. Yine kısaca ifade etmek gerekirse metnin akıcılığına işaret ederek günümüzle benzerlik göstermektedir:

“Eyle gerekdür kim her fasîhûn kelâm[1] selîs ola, evvel âhirine merbût ola, nesri nazm gibi ola, nazmı nesr gibi olmaya. Gûyâ kim evvelinden âhirine bir kitâb hemân bir söz gibi ola. Arasına ecnebî îbâret girmeye (Unan, 2014: 36).”

O. Tâib Münşeâtı’nda (18. yy) ifadenin akıcılığı ve sözün ince, maksadı tam karşılayacak ve okuyana zevk verecek kadar hoş ve kibar olmasının, güzel yazının gereklerinden olduğu belirtilmiştir:

“Mektûbuñ elfâzı me’nûsetü’l-îsti’mâl ve belâgat-iştimâl olmak kâtibûñ âdâb-ı lâzimesindendir. Zîrâ selâset-i ta’bîr ve nezâket-i kelâm muhassenât-ı inşâdandır (Osman-zâde Tâib, yk. 2a).”

Mebâni’l-İnşâ’da yazarın belirttiğine göre sözün doğru, saf, düzgün ve akıcı olması, ifadenin düzenini bozmaktan ve sözün hatalı bir şekilde birleştirilmesinden kaçınmakla sağlanır. Yine dilin yabancı olduğu kelimeleri kullanmak, sözcükleri alışlagelmiş anlamların dışında kullanmak, dilin söyleyiş özelliğine uymayan kelimeleri bir yere toplamak anlatım düzenini bozan durumlardır. İbarelerin hatalı birleştirilmesi yani sözdizimi yanlışlığı ise şekil bilgisi (morfoloji) ve sentaks (sözdizimi) kurallarını dikkate almamaktan ileri gelmektedir:

“Hâliset-i kelâm da ittîrâd-ı ifâdeyi halelden vikâye ve hatâ-yı terkîbden ictinâb ile olur. Ittîrâd-ı ifâde ise lisânuñ ülfet itmediği kelîmât-ı ecnebiyyeyi kullanmağla ve kelimeleri vaz’ olundıkları manâların hilâfına almağla ve îrâdî şîve-i lisâna muhâlîf bulunan kelîmâtı bir yere cem’ etmekle hâlel bulur. Hatâ-yı terkîbde kâ’ide-i sarfiyye ve nahviyyeye dikkatsizlikden mütevellid olur (Süleyman Bey, 1871: 17).”

Sözün akıcı olması için ayrıca, cümlelerin düzgün bir sıra dâhilinde dizilmesi gerekir. Birbiri ardınca gelen düşünceler, biri diğerini takip edecek şekilde bir üsluba bağlanmalı, yazının bölümleri bir öncekine uygun ve bağlı olmalı ki kastedilen anlamı yakalamak kolay olsun:

“Kelâmda hâliset bulunmak için cümleler bir tarz-ı müstakîm üzere tanzîm olunmalıdır. Ya’nî silsile-i efkâr birbirini te’âkub ider sûretde nesak-ı vâhide rabt idilmeli ve her fıkra-i kelâmiyye mâ-sabakının mülâyim ve tâbi’i bulunmalı ki ma’nâ-yı maksûda intikâl için fehme suhûlet gelsin (Süleyman Bey, 1871: 17).”

Anlatımda akıcılığı sağlamanın sözdizimi kurallarına uymaya, düşünceler arasında üslup ve anlamca uyumlu bir bağlılığa dayandığını söyleyen yazar, böylece verilmek istenen mananın daha kolay anlaşılacağını dile getirmiştir. Aynı husus günümüzde de benzer biçimde dile getirilmiştir. Paragraflar rastgele cümlelerin oluşturduğu bir yığın değildir. Bu sebeple cümleler arasında anlam bütünlüğünün bulunması, paragrafın vazgeçilmez ilkesidir. Bu bakımdan paragraf içinde birbirine bağlanmayan cümleler bir şey ifade etmemektedir (Erkul, 2004: 142). Cümlelerin çeşitli bağlantı öğeleriyle birbirine bağlanması, paragrafta anlam bütünlüğünü sağlamada önemlidir.

Yine aynı eserde sözün dil üzerinde kolayca akışını sağlayacak şekilde birleştirilmesini selaset (akıcılık) terimi ile karşılayan yazar, bu duruma engel olan şeyin ilk olarak, kalın okunan harflerin (ka, ha, sa vb.) bir kelimedede toplanması; ikinci olarak sonunda bu harflerden biri bulunan bir kelimededen sonra yine bu harfle başlayan bir kelimenin gelmesi olduğunu bildirir. Bu cinsten harflerin nefesin akımını engellemesinin ve bunun da sözün dilde durmasını gerektirmesinin sözün akıcılığını bozacağını söyler. Üçüncü olarak akıcılığı bozan şey ise bir cinsten iki harfin bir veya iki kelimedede toplanmasıdır:

“Selâset-i kelâm, lisân üzere sühûletle kelâmuñ cereyânını iktizâ iden keyfiyyete dirler. Kelâmuñ lisânda ‘adem-i cereyânına ya ni sıkletine sebebiyyet viren şeyler evvelâ ha, sad, kaf... harflerinüñ kelime-i vâhidede cem’ olması.... gibi. Sâniyen âhirinde hurûf-ı mezkûreden biri bulunan kelimenüñ yine evvelinde ol harfden olan kelime-i diğêr ile iltisâk itmesi. Çünkü bu nev’ harfler nefesüñ cereyânını mâni’ olup bu da kelâmuñ lisânda vukûfını istilzâm ider ve bu vukûf ise ‘adem-i selâseti müceb olur. Sâlisen bir cinsden olan iki harfün gerek kelime-i vâhidede gerekse iki kelimedede cem’ olması. Kelime-i vâhideye misâl dürer, sebeb, ‘ases... vesâ’ire gibi. Kelimeteyne misâl leb-be-leb, câm-ı mey, kış şalvarı, halep balı vesâ’ire gibi (Süleyman Bey, 1871: 44).”

Yazıda âhengi sağlamak için çeşitli önerilerde bulunan Mebâni’l-İnşâ yazarı, metnin ikinci bölümünün (bağlaçlarla ayrılmış her bir bölüm kastedilmektedir) kelimelerinin, birincinin vezni ile aynı olması gerektiğini belirtir. Yine kelimelerin bazılarının veya hepsinin aynı türden (örneğin mahreç yerleri aynı olan) seçilmesinin de daha güzel olacağını, Arapça kelimeye karşılık olarak da aynı vezinde Farsça bir kelime getirilmesinin uygun düşeceğini vurgular:

“Fıkra-i sâniyye kelimeleri fıkra-i ûlâ kelimâtınıñ vezni üzere olmalıdır ve bununla berâber eğer kelimelerün ba ‘zısı yâhûd hepsi mütecânisetü’l-hurûf olur ise daha

güzel olur ve lafz-ı Arabî mukâbiline ol vezinde lafz-ı Fârisî getirilir ise münâsibce düşer. Meselâ cebîn ile zemîn hayrân ile handân vesâ'ire (Süleyman Bey, 1871: 46).”

Harf sayısı bakımından da uyumlu olması gereken kelimelerden fazla harfliler ikinci bölümde ve dile hafif gelenler önce, ağır gelenler sonra yer almalıdır. Bölümlerin kelime sayısı ise iki ile sekiz arasında, en fazla on iki olmalıdır, daha fazlası uygun değildir. İbarelerden birinin kelimeleri akıcı diğerinin mânâsı güzelse akıcı olanları birinci, anlamı güzel olanları da ikinci ibareden saymak gerekir:

“Meselâ hân (yemek) ile nân bir vezindedir. Fakat hân dört harfli ve nân üç harflidir. İşte böyle mütevâzin olup fakat 'aded-i hurûfî ziyâde olanları fikra-i sâniyye itmelidür ve bir de kelimeleri hafif olan fıkraları mukaddem ve sakîlleri sâni itmelidür. Meselâ cihân-ı cihât-ı kerem ve âlim-i ulûvv-himem gibi fikra-i sâniyye killet ve kesret-i elfâzda fikra-i ûlâya müsâvî olmalıdır veyâhûd müsâvî olmaz ise fikra-i sâniyye fikra-i ûlâdan atvel olmalıdır ve lisân-ı Türkîde fıkralaruñ hâvî olduğu kelimâtuñ ikiden sekize kadar olması müstahsendür ve nihâyet on iki kelimeye kadar câ'izdür. Ziyâdesi makdûhdur ve her iki fikra-i kelâmiyyeden birinüñ lafzı selîs ve diğeri ma'nâ-yı hûb olsa o selâset-i lafziyyesi bulunanı evvel ve letâfet-i ma'neviyyesi olanı fikra-i sâniyye 'additmelidir (Süleyman Bey, 1871: 46-47).”

Yine âhengi sağlamak için terkiplerde edatlar az kullanılmalı, bağlaçlar ise gereksiz yere kullanılmamalıdır. İbareler arasında iç kafiyeye (seci) uyulmalıdır:

“Terkîblerde edevât pek az kullanılmalı ve olmağla, bulmağla misillü revâbit-ı kelâmiyye iktizâsız ityân olunmamalıdır. Her iki fikra arasında san'at-ı seci' mer'î bulunmalıdır (Süleyman Bey, 1871: 47-48).”

Aynı eserde yazar, kime yazılırsa yazılsın mektupta sözün akıcılığına, anlatımın kusursuz ve düzgün olmasına özellikle dikkat edilmesi gerektiğini de sözlerine ekler. Yazıdaki herhangi bir özensizliğin, karşı tarafta zorunlu olarak bir kusur algısı oluşturacağını, bunu önlemek için konuştuğundan daha iyi yazmanın gereğini vurgular:

“En ziyâde mahremi ve teklîfsiz tanıdığı ahabbına bile yazariken gerek maksada ve gerek siyâk-ı kelâma hasr-ı dikkat lâzımdur... Zîrâ yazılan şeyde vukû'a getirilen ihtimâmsızlık bi'l-âhire muhâtabına olan noksânî-i mecbûriyyetini işrâb ider ve bir âdem ne kadar talâkat-ı lisân sâhibi ve mîr-i kelâm olur ise olsun.... söylediğinden daha güzel yazmağa gayret itmelidür (Süleyman Bey, 1871: 161).”

Doğallıkla ilgili Bulgular

Doğallıkla ilgili bulgular, bu üslup özelliğinin önemi ve oluşturulma şartlarına yönelik olup Tablo 30’da sunulmuştur:

Tablo 30
Doğallıkla İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Doğallığın Önemi	Gerçek bir ifade, her türlü edebî kurala uymalı ve doğal olmalıdır.		1	
	Yazma esnasında, en çok dikkat edilmesi gereken şey, ifadede doğallıktır	Fenn-i İnşâ, 19.	1	
	Edebî ilimler, yazıldığı dilin doğal gücüne uygun olarak kaydedilen kurallar olup bu da dil ile uğraşanların, gerek yazılı gerekse sözlü anlatımda hazırcevap olmasını gerektirir.		1	
	Yazar, yazma ve konuşma sırasında sözleri birleştirme, şekillendirme ile uğraşmayarak zihnine gelen ilhamları zorlamaksızın, olduğu gibi ortaya koymalıdır.		1	
Toplam			4	57,14
Doğallığı Sağlamanın Şartları	Bağlaçları (olup, olmayıp, olmadığından, dolayı gibi, cümleleri birbirine bağlamakta kullanılan bağlaçlar) ve Arapça atıf edatı olan “ve”yi sıkça kullanmaktan kaçınmak.	Fenn-i İnşâ, 19.	1	
	Dilimizin doğasına aykırılığından dolayı konuşma dilinde kullanılmayan bu bağlaçları yazıda da mümkün olduğunca kullanmamak.		1	
	Başka diller (Arapça, Farsça) için geçerli olan kuralların dilimize alınması (dilimizdeki uygulamaları) anlatımda doğallığı bozar, tuhafliklara yol açar.		1	
	Doğallık ve buna bağlı olarak kusursuz bir ifade tarzı, dilimizin kaidelerine uymakla sağlanabilir.		1	
Toplam			3	42,85
Genel Toplam			7	100

Münşeatlarda doğallıkla ilgili bulgular çoğunlukla (% 57,14) doğallığın önemine dair bilgilerden ve % 42,85 oranında ise doğallığın şartlarından oluşmaktadır.

Fenn-i İnşâ’da (Fâik Reşad, 1894), bir ifadenin gerçek bir ifade olabilmesi için her türlü edebî kurala uymasının yanında doğal olması da gerektiği belirtilmiştir. Eserde belirtildiğine göre doğallığı sağlamanın yolu ise bağlaçları (olup, olmayıp, olmadığından, dolayı, ise de gibi, cümleleri birbirine bağlamakta kullanılan bağlaçlar) ve Arapça atıf edatı olarak kullanılan “ve”yi sıkça kullanmaktan kaçınmaktır. Kendi dilinin özelliklerini bilen, az çok sezgi gücüne sahip olanlar, dilimizin doğasına aykırılığından dolayı konuşma dilinde kullanılmayan bu bağlaçları yazıda da mümkün olduğunca kullanmamalıdır:

“Bir ifâdeye gerçekden ifâde dinebilmek için anuñ her dürlü kavâ id-i edebiyeye muvâfik olmakla berâber tabî î bulunması lâzım gelür. Lisânını bilen, az çok hissedâr-ı zevk-ı selîm olan bir kimse söz söylerken ‘olup, olmayup, olduğundan, nâşî, dolayı, olmasıyla, ise de’ gibi revâbit-ı kelâmiyye ile edât-ı ‘atf-ı ‘Arabî olan vav harfîni lisâna almayacağı der-kârdur. Tabî ‘at-ı lisânuñ hilâfında olduğuyçün kâle alınmayan bu gibi şeyleri mümkün olduğu kadar kaleme de almamalıdır (Fâik Reşad, 1894: 12).”

Aynı eserde, yazma esnasında en çok dikkat edilmesi gereken şeyin ifadede doğallık olduğunu söyleyen yazar, edebiyat adı altında toplanan ilimlerin ise, yazıldığı dilin doğal gücüne uygun olarak kaydedilen kurallardan başkası olmadığını, bunun da dil ile uğraşanların gerek yazılı gerekse sözlü anlatımda hazırcevap olmasını gerektirdiğini dile getirir. Yani yazma ve konuşma sırasında sözleri birleştirme, şekillendirme ile uğraşmayarak zihnine gelen ilhamları zorlamaksızın, olduğu gibi ortaya koymalıdır. Ancak bizde Arap ve Fars edebiyatları kurallarının kabul ve taklit edilmesi, bir dilin kaidelerinin başka bir dil için kusursuzluğu (fesahat) sağlamayacağından dolayı anlatımda yavaşlığa ve eksikliğe yol açmaktadır:

“Tabî îlik dinilen ve bir kâtibüñ sözde eñ ziyâde ri âyet itmesi lâzım geldiği cihetle kitâbetüñ kavâ id-i esâsiyyesinden ‘add olunan lâzıme-i belâgat... edebiyât nâmı altında cem’ idilen fûnûn ise hep o lisânuñ vaz’-ı aslı ve isti’dâd ve kâbiliyyet-i tabî iyyesine nazaran zabt u tedvîn idilmiş kavâ idden başka bir şey olmadığını söylemişdük. Şu hâle göre ehl-i lisân olan bir kimseye gerek tahrîrî, gerek şifâhî ifâde-i merâm husûsında mürtecel bulunmak, ya nî esnâ-yı tekellüm ve tahrîrde teşkîl ü terkîb-i elfâz gâ’ilesiyle uğraşmayarak vâridât-ı zihniyyesini bilâ-tekellüf, olduğu gibi ortaya koymak lâzım gelir. Ancak biz edebiyâtca ‘Arab ve Farsuñ kavâ idini ‘aynî ‘aynına kabûl ve taklîd itmiş olduğumuzdan ve hâlbuki bir lisânuñ kavâ idi dîğeri bir lisân için numûne-i fesâhat olamayacağı... kazâyâ-yı bedîhiyyeden bulunduğundan tesvîdâtumuzdaki te’ennî ve betâ’etle ifâdâtumuzdaki noksân ve rekâket işte hep bundan ileri gelmekdedür (Fâik Reşâd, 1894: 161-162).”

Aynı şekilde başka diller için geçerli olan kuralların dilimize alınmasının (dilimizdeki uygulamalarının) da anlatımda doğallığı bozduğunu, tuhaflık ve gülünçlüklere yol açtığını belirten yazar, kendi dilimizin kuralları yerine başka dillerin kurallarını uygulamanın bu sorunu çözmeyeceğini ifade eder. Doğal olmayan bir ifadenin kusursuzluktan (fesahat) da uzak olacağı için yazma esnasında kendi dilimizin kurallarına uymanın önemini vurgular. Kısaca söylemek gerekirse, doğallığın ve buna

bağlı olarak kusursuz bir ifade tarzının dilimizin kaidelerine uymakla sağlanacağını anlatmaya çalışmıştır:

“Kendi lisânumuzı ve o lisânuñ kavâ'id-i tabî'yyesini bırakup da elsine-i sâ'ireden 'aynen kavâ'id almak heves ve arzûsı beyân olunan müşkilâtı hiçbir vakt bertaraf idemeyeceğinden mâ'adâ tabî'î olmayan bir ifâde fasîh dahı olamayacağından kâtib olan zât buralarını nazar-ı dikkatden ayırmamalıdır (Fâ'ik Reşâd, 1894: 163).”

Kelime Seçimi ile İlgili Bulgular

Kelime seçimi ile ilgili bulgular; kelime seçiminde dikkat edilecek hususlar, eş sesli kelime kullanımı, kelimelerin türleri ve özellikleri ile kelimelerin duygu değerine yönelik olup Tablo 31'de sunulmuştur:

Tablo 31

Kelime Seçimi ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Kelime Seçiminde Dikkat Edilecek Hususlar	Kullanılmayan yani geçerliliğini yitirmiş, arkaik ibareleri yazmamak gerekir.	Hulâsa-i İnşâ, 17.	1	
	Düşünceye en çok uyan ifade şekli kullanılmalıdır.	Tâib Münşeâtı, 18. Mebâni'l-İnşâ, 19.	11	
	Şekil ve anlam güzelliği birbirini tamamlamalı, biri diğerine üstün olmamalıdır.	Münşeât-ı Azîziye, 19. İzmir 807, Y.B. 503, 19. Y.B. 2070, 19.	11	
	Dilin söyleyiş özelliğine uygun sözcük ve ibare kullanımı, sözü kendine özgü kelimelerle ifade etme, maksadı anlatmada önemli rol oynar.	Y.B. 2986, Y.B. 622, 19. Hazîne-i Mekâtib, 20. Kavâid-i İnşâ ve Münşeât, t.y. Y.B. 5006, t.y.		
	Yabancı ibare kullanılması halinde aşına olunan, yaygın, akıcı olanlar tercih edilmelidir.	Münşeât-ı Azîziye, 19.	1	
	Garip, tuhaf, söylenişi zor kelime ve ibare kullanılmamalıdır.		1	
	Safsata ve gereksiz yere süslü ibarelerden kaçınılmalıdır.	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	
	Yazılı ve sözlü anlatımda kullanılan söz ve ifadelerle terimlerin, kelimelerin seçimine önem vermek gerekir.	Mebâni'l-İnşâ, 19. Hazîne-i Mekâtib, 20.	2	
	Canlı, ince mânâları, ifade kabiliyetlerini kapsayan kelimeleri tercih etmek gerekmektedir.		2	
Toplam			41	75,92
Eş Sesli Kelime Kullanımı	Ortak (eş sesli) kelimelerin yazılması durumunda kastedilen mânâyı çağrıştıracak ipucunun da verilmesi gerekir.		1	
	Kendine özgü kelimeyi bulmaktaki zorluk, yakın anamlı kelimelerin birbirine eşitmiş gibi algılanmasından	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	

	kaynaklanır.		1	
	Aslında bir dilde eş anlamlı kelime bulunmaz, anlamları birbirine benzer kelimelerin her birinin kendine özgü yeri ve mânâsı vardır. Bu sebeple düşünceyi doğru ifade edecek kelimeyi seçmek ve her kelimeyi yerli yerince kullanmak gerekir.			
Toplam			3	5,55
Kelimelerin Türleri ve Özellikleri	Kelime dış görünüş olarak güzel, söz sanatlarıyla süslü, vezin ve kafîye bakımından donanımlı ancak mânâ yönünden cansız olabilir, Söz anlam ve sağlamlık bakımından iyi olmakla birlikte şekil olarak edebîlikten ve şiirsellikten uzak olabilir, Bazen de sözde ne şekil ne anlam bulunur (boş söz) kelimelerin bu özelliklerine dikkat etmelidir. Kelimelerin sağlamlığı, sözün gösterişten uzak, ağızda ve kulakta hoş ve şirin bir his bırakacak kadar güçlü olması demektir. Kelimelerin sağlamlığı, edatların az kullanılmasına bağlıdır.	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	
			1	
			1	
			1	
Toplam			5	9,25
Kelimelerin duygu değeri	Sözün bu niteliğinden; savaş, çarpışma, vuruşma, korkutma ve tehdit gibi durumların tasvirinde kullanılmalıdır. Sağlam sözler; heybet, haşmet sahibi kişiler gibi hayal edilir Kelimeler, kalbin neşe ve sevincini artıracak mânâlar taşımali, söyleniş olarak da dile hafif ve kulağa hoş gelmelidir. Dile hafif, kulağa hoş gelen sözler yumuşak ve güzel huylu insanlar gibi hayal edilir. Dile hafif, kulağa hoş gelen sözler aşk, sevinç, heyecan, iyi niyet ve samimiyet gibi duyguların ifadesinde, yardım dileme hallerinde kullanılır.	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	
			1	
			1	
			1	
Toplam			5	9,25
Genel Toplam			54	100

Kelime seçiminde dikkat edilecek hususlar (% 75) oranında yer alarak konunun münşeatlardaki önemi ortaya konmuştur. Kelimelerin türleri ve özellikleri ile duygu değeri münşeatlarda ikinci sırada (% 9,25) vurgulanan husus olmuştur. Eş sesli kelime kullanımı hususu ise üçüncü sırada (% 5,55) gelmektedir.

Kelime seçimi ile ilgili olarak **Hulâsa-i İnşâ'da (M. Râmî Paşa, 1697)** kullanılmayan yani geçerliliğini yitirmiş, arkaik ibareleri yazmamak gerektiği belirtilerek konunun önemi vurgulanmıştır:

“İsti mâl olunmayan ibârâtı yazmaya (Kırca, 2016: 91).”

O. Tâib Münşeât’ında (18. yy) belirtildiğine göre, mektubun/yazının kelimeleri alışıldık, bilindik ve anlamı kusursuzca ifade edecek şekilde düzgün ve sanatlı olmalıdır. Sözün ince, maksadı tam karşılayacak ve okuyana zevk verecek kadar hoş ve kibar olması güzel yazının gereklerindedir:

“Mektûbuñ elfâzı me’nûsetü’l-isti mâl ve belâgat-iştimâl olmak kâtibüñ âdâb-ı lâzimesindedür. Zîrâ... nezâket-i kelâm muhassenât-ı inşâdandır (Osman-zâde Tâib, yk. 2a).”

Mebâni’l-İnşâ’da, sözün özelliklerini derecelendirerek anlatan yazar, sözün şekil ve mânâ bakımından verilen konuları kapsamı gerektiğini, ifade akıcılığı ile birlikte ruhu canlandıracak, neşe ve sevinç bahşedecek kadar canlı olmasının gereğini vurgulamaktadır. Öyle ki söz sayfasında mânânın nurları parıldamalıdır. Yani şekil ve anlam, kastedilene yansıtmada birbiriyle uyumlu olmalıdır. Akıcı anlatımın yanında anlam, gayet açık bir şekilde sözde yansımalıdır. Yani söz ile anlam, okuyan kişinin söylenmek isteneni bir çırpıda anlayabileceği kadar açık ve net olmalı, birbirini tamamlamalıdır:

“Mertebe-yi ûlâyı ihrâz iden kelâm odur ki sûret ve ma’nâ mebâhis-i mü’eddâyı câmi’ ve selâset-i ifade ile berâber rûh-efzâ ve neş’e-bahşâ olarak safha-i makâlinde envâr-ı me’ânî lâmi’ buluna (Süleyman Bey, 1871: 4).”

Sözün niteliklerine devamla dış görünüş olarak güzel, söz sanatlarıyla süslü, vezin ve kafiye bakımından donanımlı ancak mânâ yönünden cansız olabileceğini beyan ederek kelime seçimine dikkat çekmektedir:

“İkinci mertebede bulunan kelâm oldur ki zâhiri hüsn-i elfâz ve ibârât ile meşhûn ve tecnîsât ve tersîât ile müzeyyen ve lakin ma’nâca bî-rûh u cân buluna (Süleyman Bey, 1871: 4).”

Söz anlam ve sağlamlık bakımından iyi olmakla birlikte şekil olarak edebîlikten ve şiirsellikten uzak olabilir:

“Üçüncü mertebede bulunan kelâm oldur ki kendisinde ma’nâ ve metânet olak lakin suver-i elfâzı zînet-i edebiyâtıdan ârî ve sanâyi’-i şîriyyeden berî buluna (Süleyman Bey, 1871: 5).”

Bazen de sözde ne şekil ne anlam bulunur. Bunları da boş söz olarak nitelemektedir:

“Dördüncü mertebede bulunan kelâm oldur ki kendisinde sûret ve ma’nâ bulunmayıp belki herze ve hezeyândan ibâret olak (Süleyman Bey, 1871: 6).”

Aynı eserde “hâliset-i kelâm” tabiriyle, doğru ifade etmeyi kasteden yazar, dilin söyleyiş özelliğine uygun sözcük ve ibare kullanımının maksadı anlatmada önemli rolü olduğunu dile getirmektedir.

“**Hâliset-i kelâm:** Doğru ifade itmek ya nî kâ’ide veyâ şîve-i lisânuñ müsâ’id olduğu kelimât ve cinâs ve ta’bîrât ile tebyîn-i merâm eylemekdür (Süleyman Bey, 1871: 16).”

“Husûsiyyet-i kelâm” ibaresiyle de sözü kendine özgü kelimelerle ifade etmeyi kasteden yazar, böylelikle düşüncelerin tam olarak anlatılacağını, aksi halde anlaşılmayacağını ifade eder. Kendine özgü kelimeyi bulmaktaki zorluğun da yakın anlamlı kelimelerin birbirine eşitmiş gibi algılanmasından kaynaklandığını belirtir. Aslında bir dilde eş anlamlı kelime bulunmadığını, anlamları birbirine benzer kelimelerin her birinin kendine özgü yeri ve manâsı olduğunu söyleyen yazar, düşünceyi doğru ifade edecek kelimeyi seçmenin ve her kelimeyi yerli yerince kullanmanın önemine işaret eder:

“**Husûsiyyet-i kelâm:** Kelâmı kendisine mahsûs kelimelerle ifâde itmekür ve böyle kelimât-ı husûsiyye ile ifâde olunan kelâm efkârı tamâmiyle anlatdurur... Eğer kelimenüñ o kelâma ihtisâsı olmaz ise efkâr da hîç anlaşılmaz ve böyle kelimât-ı mahsûsayı bulmakda su’ûbet dahı ekseriyâ kelimelerüñ ma’nâlarınıñ birbirlerine müsâvî gibi görünmesinden neş’et ider ki nefsü’l-emrde bir lisânda hakîkaten müterâdif kelime yokdur... elsinede öyle kelimeler vardur ki birbirine beñzer ve ma’nâları fark olunmaz gibi görünerek biri diğerinüñ yirine ba’zı kere isti’mâl bile olunur fakat yine beherinüñ kendisine mahsûs makâm ve ma’nâsı vardur... Ve münşî olan kimesne ma’nâ-yı maksûdı mülâhaza iderek elfâz-ı kelâmı o manâyı edâ zımnında îrâd itmelidir ve her kelimeyi makâm-ı münâsibinde isti’mâl eylemelidir... Ve münşî olan kimesne ma’nâ-yı maksûdı mülâhaza iderek elfâz-ı kelâmı o manâyı edâ zımnında îrâd itmelidir ve her kelimeyi makâm-ı münâsibinde isti’mâl eylemelidir (Süleyman Bey, 1871: 18).”

Yazma esnasında sözün kulağa yumuşak, ılımlı gelecek, dizilişinde hoşluk, güzellik bulunacak şekilde uyumlu olması insicâm-ı kelâm diye adlandırılmaktadır. Kelimelerin seçimi ile değil daha çok dizilişi ile ilgili olan bu durum üslupla yakından alakalıdır:

“**İnsicâm-ı kelâm:** Sem’ê mülâyim ve hoş gelecek ve hüsn-i tertîbinde letâfet bulunacak vechle tenâsüb-i kelimâta ri’âyet itmeğe dirlir. Bu insicâm-ı kelâm, kelimâtuñ intihâbında olmayup belki tanzîmindedür (Süleyman Bey, 1871: 19).”

Kelimeyi kulağa ılımlı gelecek şekilde düzenleyip seçmeyi kelimenin uyumu olarak adlandıran yazar, kalın okunan harflerle yazılmış kelimeleri bir arada kullanmaktan, bu harfleri yan yana kullanmaktan, edatları çoğaltmaktan ve aynı kelimeleri tekrarlamaktan kaçınmakla kelime uyumunun sağlanacağını belirtir. Bu inceliklere dikkat edilirse sözün kulağa hoş gelmesi şartı yerine getirilmiş olduğundan kelime uyumu da meydana getirilecektir:

“**İnsicâm-ı kelime:** Kelimeyi sem‘e mülayim gelecek vechle tanzîm ve intihâb dimekdür. Bu da hurûf-ı sakîleyi hâvî kelimeleri cem‘den ve hurûf-ı sakîle-i mezkûreyi yan yana îrâd ve ilsâkdan ve edâtı tevfir ve teksîrden ve‘aynı kelimeyi tekrîrden ictinâb ile olur. Ya‘nî bu dakâyıka hasr-ı nazar kılınır ise tabî‘iyyetle sem‘e halâvet ve letâfet bahş edilmiş olacağı cihetle matlûb olan insicâm-ı kelâm hâsıl edilmiş olur (Süleyman Bey, 1871: 20).”

Söz uyumunu gerçekleştirmenin bir şartı da cümle uyumuna riayet etmektir. Bu, kelimelerin uyumuna ve o da ibarelerin güzel ve düzenli bir biçimde dizilmesine bağlıdır:

“Cümlelerüñ insicâmı kelimâtuñ insicâmına merbût ve o da ta‘bîrâtuñ hüsn-i tertîb ü intisâkına menûtdur (Süleyman Bey, 1871: 20).”

Sözün dış görünüşe uydurulması, nesnelere doğal haliyle ve sınırları içinde taklit edilmesini mutabakat-ı kelimeler diye adlandıran yazar, bunun gerçekleşmesini doğal duyuların, eylemlerin, duygu ve düşüncelerin taklit edilmesine bağlamaktadır:

“**Mutâbakat-ı kelâm:** Kelâmuñ sûret-i hâriciyyesine tevfiik ve tatbîki ve mevâdduñ hadd ve hâl-i tabî‘isiyle taklîdi dimekdür ki bu havâss-ı tabî‘atüñ ve harekât ve efkâr ve hissiyyât ile taklîdleri itibâriyle aksâm-ı ‘adîdeye münkasımdur. Ya‘nî bunlar taklîd olunmalıdır ki insicâm-ı kelâm vücûd bulsun (Süleyman Bey, 1871: 20).”

Aynı eserde, söylenmek istenen şeyin daima akıcı ve açık ibarelerle beyan edilmesi, niyetin ve talep edilen şeyin anlaşılmasını güçleştirecek ifade şekillerinin tercih edilmemesi gerektiği de vurgulanmaktadır:

“Maksad ve murâdı dâ‘imâ selîs ve açık ta‘bîrât ile beyân ve ifâde itmeli ve merâm ve matlûbuñ anlaşılmasını tas‘îb veyâ ihlâl ider sûret-i ifâdeleri iltizâmıdan tevakkî eylemelidir (Süleyman Bey, 1871: 49-50).”

Eş sesli kelimelerin kullanımıyla ilgili olarak görüş bildiren yazar, ortak kelimelerin yazılması durumunda kastedilen mânâyı çağrıştıracak ipucunun da verilmesi gerektiğini beyan eder ve bu kelimelere örnekler sunar:

“Elfâz-ı müştereke kullanıldığı vakitte ma'nâ-yı maksûd her ne ise anı beyân ider karîne getirmeli. Meselâ ka'âb kelimesi ki bir recül ma'nâsına olan ki'abun ve bir de Ka'be'nün cem'idür. Türkçede dahı kul, kır, uçmak kelimeleri kezâlik elfâz-ı müştereke dendirler ve ikişer ma'nâya gelirler. İşte kelimât-ı mezkûre siyâk-ı kelâmda îrâd olunduklarında ma'nâ-yı matlûb kangısı ise aña delâlet ider karîneler dahı berâberce zikrolunmalıdır (Süleyman Bey, 1871: 50-51).”

Sağlam ve akıcı söz, ma'nâ güzelliğine yakın olmalıdır. Söz sadece şekil bakımından sağlam ve akıcı olursa mana güzelliği şekil güzelliğinin gölgesinde kalır ve metni bütüncül (şekil ve mana) olarak sarması gereken güzellik sağlanamaz. Kısaca ifade etmek gerekirse şekil ve anlam güzelliği birbirini tamamlamalı, biri diğerine üstün olmamalıdır:

“Selâset ve metânet-i lafziyye ma'nâ-yı cemîle makrûn olmalı. Eğer yalnız suver-i lafziyyeye münhasır olur ise mâ-bihî'l-iltizâm olan hüsn ü şetâret bulunmaz ve hüsn-i ma'nâ hüsn-i kelâmuñ matbû'î olacak iken tâbi'î bulunmak lâzım gelir (Süleyman Bey, 1871: 52).”

Düşünceye en çok uyan ifade şeklinin kullanılmasının, yani aktarılmak istenen düşüncelerin en doğru kelimelerle, uygun bir şekilde ifade edilmesinin; hata ve noksanlıktan uzak sözler kullanılmasının, safsata ve gereksiz yere süslü ibarelerden kaçınılmasının yazışmada asıl gerekli olan kurallar olduğu belirtilmektedir. Kelime seçiminin önemine de değinen yazar, bundan iç kafiyeli (seci) ve eş anlamlı sözleri kullanmayı kast etmediğini; canlı, ince mânâları, ifade kabiliyetlerini kapsayan kelimeleri tercih etmek gerektiğini söylemekte, bunun da çalışmakla değil ilhamla olabileceğini düşünmektedir:

“Mektûbda asıl matlûb ve mültezem olan sûret-i ifâdenünñ fikre mutâbakatı, kelâmuñ hatâdan selâmeti ve îbârenünñ safsata ve bî-lüzûm tezyînâtdan berâ'etidir. Kelimât ve ta'bîrâtunñ intihâbına dahı dikkat ve ihtimâm lâzımedendir. Fakat bundan maksad elfâz-ı müsecca' ve müterâdife îrâd ve isti'mâli degildir. Ya'nî öyle kelimât derc ve intihâb olmalıdır ki.... kelâm rûhlu ve nüket-i elfâz ve mezâyâ-yı ifâdeyi câmi' bulunmalıdır ve bu da ancak vâridât ve sünûhât ile olur. Sa'î ve ta'lîm ile bu şîve-i mü'eddâ hâsıl idilmez (Süleyman Bey, 1871: 161-162).”

Kelimelerin sağlamlığını, sözün gösterişten uzak bulunmasını gerektiren durum olarak tanımlayan yazar, bunun da edatların az kullanılmasına bağlı olduğunu söyler. Yazara göre sağlamlık (metanet), sözün ağızda ve kulakta hoş ve şirin bir his bırakacak kadar güçlü olması demektir. Bu niteliğin savaş, çarpışma, vuruşma, korkutma ve tehdit

gibi durumların tasvirinde kullanılması gerektiğini belirterek sağlam sözlerin heybet, haşmet sahibi kişiler gibi hayal edildiğini ifade eder. Keza bu kelimelerin harfleri çoğunlukla müsta'liye (istila eden, üstün gelen) ve şedîde (şiddet sıfatlı) harfleri olmalıdır:

“Metanet-i kelâm: Kelâmuñ hâvî olduğı kelimelerde tekellüfden âzâde bulunmasını iktizâ iden keyfiyyete dirler ve kelâmuñ tekellüfden âzâdeliğı de edevâtuñ azlığına mütevakıfıdır ve metânet demek femde ‘uzûbet ve sem ‘de lezâzet (?) üzerine metîn olmalı dimekdür. Metânet evsâf-ı hurûb ve müşâcerede ve kavâri ‘ -i tehdîd ve tahvîfde ve buna mümâsil makâmlarda îrâd ve isti ‘mâl olunur ve elfâz-ı cezîle ve metîne mehâbet ve vakâr sâhibi eşhâs gibi tahayyül olunur ve kelimât-ı metînenüñ ekser hurûfi müsta ‘liye ve şedîde olmalıdır. Hurûf-ı müsta ‘liye ‘hı, sad, dad, kaf, tı, gayın, zı’ harfleri ve hurûf-ı şedîde ‘elif, tı, be, kaf, te, cim, dal, kef’ harfleridür (Süleyman Bey, 1871: 44-45).”

Yazarın ifade ettiğı savaş, vuruşma vb. tehdit, korku hissi uyandıran olayların tasvirinde, bahsi geçen harflerden oluşmuş ve insanda saygı uyandıran haşmet ve heybet sahibi şahıslara benzetilen kelimelerin kullanılması, metnin etkileyciliğini artıracığından modern yazma eğitiminde de göz önünde bulundurulması gereken bir noktadır. Belirtilen harflerin yerine ise alfabemizdeki benzer karşılıklarının kalın ve ince şekilleri konulabilir.

Aynı eserde kelimelerin kalbin neşe ve sevincini artıracak mânâlar taşıması, aynı oranda şekil bakımından da dile hafif ve kulağı hoş gelmesi gerektiğine değinen yazar, bu tarz sözlerin yumuşak ve güzel huylu insanlar gibi hayal edildiğini, ayrıca bunların aşk, sevinç, heyecan, iyi niyet ve samimiyet gibi duyguların ifadesinde, yardım dileme hallerinde kullanıldığını belirtir:

“Letâfet-i kelâm şol bir keyfiyyetdür ki kendisinde neşât-ı kalbi müceb ma ‘nâlar bulunduğı gibi kelimeleri de leyyin ve hoş ola ve elfâz-ı latîfe ve rakîka ahlâkı leyyin ve hoş-mizâc eşhâs gibi tahayyül olunur ve letâfet evsâf-ı ‘aşk u şevkde ve isticlâb-ı hüsn-i nazar u ihlâsda ve isti ‘âfda müsta ‘meldür (Süleyman Bey, 1871: 46).”

Kalem erbabının sağlam, düzgün metinler yazmak için kelimeleri, ibareleri kılı kırk yararcasına seçerek kullanması gerektiğı bildirilerek kelime seçimine özen gösterilmesi gerektiğı vurgulanmıştır:

“Münşî olan kimesne, ibâresi halelden masûn olmak için lâyıkiyla tettebbu ‘-i ahvâl itdükden sonra isti ‘mâl-i lafz itmeli (Süleyman Bey, 1871: 49).”

Münşeât-ı Azîziye’de herkesin anlayabileceği Türkçe ibareler kullanılması, yabancı ibare kullanılması halinde ise aşına olunan, yaygın, akıcı olanların tercih edilmesi; garip, tuhaf, söylenişi zor olanlardan kaçınılması gerektiği ifade edilmiştir:

“Ve yazdığı şeyleri herkesün anlayacağı ta bîrât ile Türkçe yazmalı ba’zen zarûrî Arabî ve Fârisî kelimeler yazmak lâzım gelir ise lügat-ı garîbe ve ta bîrât-ı rekîkeden ziyâde tevakkî idüp zebân-zed olan lügat-i meşhûra ve ta bîrât-ı selîse ile ifâde-i merâm lâzımdur (Nûri Efendi, 1886: 207).”

Kavâid-i İnşâ ve Münşeât’ta, kâtip olan kişinin yazacağı mektupta/yazıda sözlerin en güzel, açık ve düzgün olanını, ibarelerin en doğrusunu ve mânânın en uygun olanını seçmesi gerektiği belirtilerek sözün anlam ve şekil bakımından uyumlu olmasının önemi dile getirilmiştir. Maksudı en iyi anlatacak, bazen kısa, öz bazen de ayrıntılı olarak ifade edecek şekilde en uygun kelimeler kullanılmalıdır:

“... kaçan sultân kâtibine bir mektûb yazmak emreylese gerekdür ki anuñ için elfâzuñ efsahın ve ibârâtuñ esahhın ve ma ânînuñ ercahın üründüleye... konulan garazı ve maksûdı iş âr idici ya ni añladıcı kıla. Ve gâh ihtisâr üzere yazup ve gâhî itnâb ihtiyâr ide ve her makâmda makâlden ve akvâlden lâyük ve ahrâ olanı isti mâl eyleye (t.y., yk. 137b).”

İnşâ-i Mergûb (İzmir 807; Y.B. 503), İnşâü'l-Mergûb (Y.B. 2070), İlm-i İnşâ (Y.B. 2986; Y.B. 622) adlı 19. yüzyıla ait yazarı belli olmayan eserlerde belirtildiğine göre, metnin kelimeleri bildik, tanıdık, alışlagelmiş olmalı ve anlamı kusursuz olarak ifade edecek şekilde seçilmelidir. İbarelerin akıcılığı, kelimelerin zarifliği yani anlamı yerli yerinde ve güzelce ifade etmesi o metnin başarılı ve güzel olduğunu gösterir:

“Mektûbunuñ elfâzı me’nûsetü’l-isti mâl ve belâgat-iştimâl olmak kâtibüñ âdâb-ı lâzımesindendür. Zirâ selâset-i ta bîr ve nezâket-i kelâm muhasseñâta işâretdür (İzmir 807, yk. 52a; Y.B. 2070, yk. 8a; Y.B. 2986, yk. 7b-8a; Y.B. 622, yk. 8a; Y.B. 503, yk. 16a).”

Hazine-i Mekâtib’de (A. Rasim, 1901) insanın, maksudını yazılı ve sözlü olarak dile getirdiği, bunun için kullanılan söz ve ifadelerle terimlerin seçimine çok dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu husustaki bir eksikliğin veya mânâdaki bir kusurun, anlatılmak istenenin anlaşılmasını engelleyeceği ifade edilerek konunun önemine işaret edilmiştir:

“İnsan, merâmını añlatmak için söz söyler. Yazdığı şey’i dahı añlatmak için yazar. Binâ’en aleyh ta bîrât ve ıstılâhâtuñ intihâbı en ziyâde dikkat idilecek bir

mâddedür. Eğer ta bîrâtda, tasvîrâtda noksân veyâhûd ma'nâda bir kusûr varsa kelâm añlaşılmaz (Râsim, 1901: 6).”

Aynı eserde, maksadın iyi ifade edilebilmesi için düşüncelerin eksik veya gereğinden fazla uzun bir şekilde belirtilmemesi gerektiği vurgulanmakta, bunun için de anlaşılmayı güçleştirecek kadar kısa ve uzun cümlelerden kaçınmak, amaca uygun kelime ve tabirler kullanmak gerektiğine işaret edilmektedir:

“İfâde-i merâmda noksân temhîdâtdan veyâhûd fazla mütâla'âtdan sarf-ı nazar idilmeli. El-hâsıl ta bîrât-ı münâsebe kullanılmalıdır (A. Râsim, 1901: 7).”

İlm-i İnşâ (Y.B. 5006) adlı eserde, yazılı anlatımda kullanılan kelimelerin alışlagelmiş, bilindik olması ve anlamı kusursuz olarak ifade edecek şekilde seçilmesi gerektiği, ibarelerin akıcılığı ile kelimelerin zarıflığının, inşânın güzelliğinden olduğu belirtilmiştir (t.y., yk. 8a).

Yazılı Anlatımda Yararlanılan Söz Sanatları ile İlgili Bulgular

Yazılı anlatımda yararlanılan söz sanatları ile ilgili bulgular Tablo 32’de sunulmuştur:

Tablo 32
Yazılı Anlatımda Yararlanılan Söz Sanatları ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
	Yazılı anlatımda aralarında benzerlik ilgisi bulunan iki sözcükten benzetilenin ismini söyleyip benzeyenin ismini söylememe (açık istiare), benzetme, kinaye, söz ekleme, sözü kısaltma gibi söz sanatlarının kullanımı ile maksat daha iyi, etkili ve kusursuz bir şekilde ifade edilir.	Kavâid-i İnşâ ve Münşeât, t.y.	1	9,09
	Az söz ile çok şey anlatma becerisi, yazarın ve yazılı anlatım ürününün başarısını ortaya koyar.		1	9,09
	Eşitlik (Müsâvat): Kastedilen anlamın orta düzeyde sayılan, halk arasında bilinen sözlerle anlatılmasıdır.		1	9,09
	Özlü söyleme (anlatım): Sözü, anlamı karşılayacak kadar ancak, az sözle anlatılması yani kısaltılmasıdır.		1	9,09
	Özlü söylemede kelimelerin azlığına, güzelce ve yerli yerinde seçilmesine, kastedilen anlamın tam olarak anlaşılabilmesi için yeterli olmasına (beğenilen özlü anlatım) dikkat edilmelidir, aksi halde mana bozulabilir (beğenilmeyen özlü anlatım).		1	9,09
	Gereksiz söz uzatma: Bir sebebe dayalı olarak sözü uzatmaktır.		1	9,09

Yazılı Anlatımda Yararlanılan Söz Sanatları	Söz simetrisi: Bir cümlede ayrıntılı veya özet olarak kelimelerin arka arkaya sıralanıp sonra da onlara karşılık gelecek ve okuyucu tarafından anlaşılabilir şekilde başka sözlerin getirilmesidir. Bu sanat, önceki ve sonraki kelimeler arasında karşılıklı dizilişe uyma veya uymama bakımından düzenli sıralı açıklama ve karışık sıralı açıklama diye ikiye ayrılır. Anlamca karışıklığa yol açmamak şartıyla karışık sıralı açıklama sanatı kabul edilebilir, ancak genel olarak zihni karıştırdığı için, özel bir kullanım amacı olmadıkça şiirde ve düzyazıda kullanılmamalıdır. Düzenli olan ise yazının süsünden sayılır (Yazıya güzellik katar). Uyumlu ve güzel sıralama sanatı: Sıra ile anlatılacak şeylerin derece bakımından aşağıdan yukarıya veya yukarıdan aşağıya bir düzen dâhilinde ifade edilmesidir. Bu sanat, anlamın güzel bir şekilde düzenlenmesini sağlaması yönüyle önemlidir.	Fenn-i İnşâ, 19.	1	9,09
			1	9,09
			1	9,09
			1	9,09
Toplam			11	100

Tabloya göre iki eserden elde edilen bulgular yazılı anlatımda yararlanılan söz sanatları ve bunların tanımları, söz sanatlarının maksadı etkili bir şekilde ifade etmedeki rolü yönündedir.

Kavâid-i İnşâ ve Münşeât'ta (Halet Ef. 815) istiâre, teşbih, kinaye gibi sanatlara dikkat çekilmiştir. Yazmada başarılı olmak, başka bir deyimle iyi bir yazıcı olmak için belâgat yani sözü kusursuz söyleme sanatının mutlaka öğrenilmesi gerektiği ifade edilmiş; bu manada istiare, teşbih, kinaye gibi söz sanatlarının önemine binaen bunların açıklamalarına yer verilmiştir. Buna göre yazıcının, aralarında benzerlik ilgisi bulunan iki sözcükten benzetilenin ismini söyleyip benzeyenin ismini söylememesi (açık istiare yapması) durumunda, düzgün ve etkileyici söz söylemede (yazmada) başarılı olacağı dile getirilmiştir:

“İstiâre budur ki münşî bir nesnenün bir gayri nesneye teşbihin kâsîd ide ve dileye teşbih lafzını yanî edâtını getürmekliğı ihtiyâr eyleye ziyâdeye delâleti taleb idüp müşebbehün-bih ismini ihtiyâr idüp istiâre idüp müşebbehe giydüre lafz cihetinden müşebbehün zikrine taarruz itmez bu sebep ile ziyâde-i fasâhat ve hüsn-i belâgat hâsıl olur (t.y., yk. 138b).”

Benzer şekilde “teşbih, kinaye, itnab (söz ekleme), îcaz (sözü kısaltma), tazmin [başkasının çok bilinen bir sözünü bir mısra ve beytini veya bir darbimeseli kendi sözüne veya şiirine yerleştirme sanatı (Bilgegil, 2015)] gibi sanatların, tanım yapılarak yazılı anlatımda nasıl uygulanacağı konusunda Kur’ân-ı Kerim’den örneklerle yazıcılara bilgi verilmiştir (t.y., yk. 138b-140b).”

Bu sanatların kullanımı ile maksadın daha iyi, etkili ve kusursuz olarak ifade edileceği, az söz ile çok şey anlatmanın yazarın ve yazılı anlatım ürününün başarısına delalet ettiği dile getirilmiştir:

“Pes elfâz-ı kalîle ile ma ânî-i kesîreden ta bîr itmek ve anı sâmi lere kelimât-ı kasîre içinde zâhir eylemek ile takrîr itmek kâtibüñ fazlı artukluğuna delâlet lisân-ı edeb birle kemâli çokluğuna şehâdet ider. Pes ihtisâr ve îcâzdan bu üslûb hakîkat ve mecâz isti mâlinde delâ’il-i îcâzdan mahsûbdur (t.y., yk. 138a).”

Fenn-i İnşâ’da (Fâik Reşâd, 1894), anlatılmak istenen şeyin bildirilmesinde araç olan sözün, üslup özelliği olarak ele alınabilecek üç derecesinden bahsedilmektedir. Bunlar eşitlik, sözü özlü söyleme, sözü uzatmadır. Kastedilen anlamın orta düzeyde sayılan, halk arasında bilinen sözlerle anlatılmasına eşitlik, anlamı karşılayacak kadar ancak az sözle anlatılmasına yani kısaltılmasına özlü söyleme, bir sebebe dayalı olarak sözü uzatmaya ise gereksiz söz uzatma denir. Özlü söylemede dikkat edilmesi gereken şey, sadece sözlerin azlığı değil güzelce ve yerli yerinde seçilmesi, kastedilen anlamın tam olarak anlaşılabilmesi için yeterli olmasıdır. Aksi halde mana bozulabilir ki bu makbul değildir. Böylece özlü söyleme beğenilen ve beğenilmeyen şeklinde ikiye ayrılmıştır:

“Merâmuñ teblîğine vâsita olan kelâm için üç mertebe takdîr olunur: Mûsâvât, îcâz, itnâb. Ma nâ-yı maksûduñ vasat derecede sayılan, halk beyninde ma rûf olan îbâre ile edâsına ‘mûsâvât’; kelâmı ma nâ-yı maksûduñ ifâdesince kâfi, fakat az elfâz ile edâ ya nî ihtisâr itmeğe ‘îcâz’; bir fâ’ideye mebnî uzatmağa ‘itnâb’ dinilir... İcâzda nazar-ı îtibâra alınacak şey yalnız elfâzuñ azlığı değil, hüsn-i intihâbidur. Bu cihetle îcâz biri makbûl, biri merdûd olmak üzere ikiye taksîm olunmuşdur. İkincisi elfâzı ma nâ-yı maksûduñ edâsına gayr-i kâfidür. Bu ikinciye ma nâyı ihlâl itdiğiyçün îcâz-ı muhill dinilir (Fâik Reşâd, 1894: 158-159).”

Kusursuz nesir yazma etkinliklerinde bilinmesi gereken kurallardan birinin de söz simetrisi (sıralı açıklama) diye tanımlanabilecek olan leff ü neşr sanatı olduğu bildirilmiştir. Buna göre söz simetrisi, bir cümlede ayrıntılı veya özet olarak kelimelerin arka arkaya sıralanıp sonra da onlara karşılık gelecek ve okuyucunun anlayabileceği şekilde başka sözlerin getirilmesidir. Bu sanat, önceki ve sonraki kelimeler arasında karşılıklı dizilişe uyma veya uymama bakımından düzenli sıralı açıklama ve karışık sıralı açıklama diye ikiye ayrılmaktadır:

“Bir kâtib için bilinmesi lâzım olan kavâ id-i inşâdan biri de leff ü neşr dinilen san at-ı bedî’iyedür ki bu da bir cümlede tafsîl veyâ emel üzere elfâz-ı mûte’addide

zıkr idüp soñra o elfâzuñ her birine mukâbil... muhâtabuñ intikâl idebileceği sûrette, diğfer elfâz getirmekten îbâretdür. Bu san'at evvelkilerle soñraki lafızlar beyninde tertîb-i tekâbülye ri'âyet olunmak veyâ olunmamak sûretlerinden biriyle vücûda geldiğinden iki kısma ayrılmışdur: Birincisine leff ü neşr-i müretteb, ikincisine leff ü neşr-i müşevveş dinilir. Meselâ 'Ebûbekr, Ömer hazerâtı sıdk u 'adl ile meşhûrdurlar' dinilse (sıdk) Ebûbekr ile (adl) Ömer ile tekâbül ideceğinden îbârede leff ü neşr-i müretteb, bi'lakis 'Ebûbekr Ömer hazerâtı 'adl ü sıdk ile meşhûrdurlar' dinilse leff ü neşr-i müşevveş bulunur (Fâik Reşâd, 1894: 164-165)."

Anlamca karışıklığa yol açmamak şartıyla karışık sıralı açıklama sanatının kabul edilebileceğini, ancak bunun genel olarak zihni karıştırdığını belirten yazar, özel bir kullanım amacı olmadıkça şiirde ve düzyazıda bunun kullanılmaması gerektiğini, düzenli olanın ise yazının süsünden sayıldığını ifade eder:

"Leff ü neşr-i müşevveşüñ maktûl olması me'alce bir gûne karışıklığı mûcib olmamasıyla meşrûtdur. Hâlbuki bu yolda yazılan şeylerüñ ekseri zihn karışdırur. Binâen 'aleyh bir maksad-ı mahsûsa müstenid olmadukca leff ü neşr-i müşevveş ne şîrde ne inşâda maktûl değüldür. Fakat leff ü neşr-i müretteb nazmda olduğı gibi nesrde dahı tezyînâtdan ma'dûddur (Fâik Reşâd, 1894: 165)."

Aynı eserde, uyumlu ve güzel sıralama sanatı (tensîk) şeklinde günümüz Türkçesine uyarlanabilecek olan bir başka inşa kuralına da yer verilmiştir. Buna göre, sıra ile anlatılacak şeylerin derece bakımından aşağıdan yukarıya veya yukarıdan aşağıya bir düzen dâhilinde ifade edilmesinden ibaret olan bu sanat, anlamın güzel bir şekilde düzenlenmesini sağlaması yönüyle önemlidir. Verilen örnekte, insanın çeşitli dönemlere uygun beklentileri, bebeklikten yaşlılığa doğru sıralanarak ifadeye güzellik katıldığı belirtilmiştir:

"Sanâyi '-i bed'îyyeden tensîk dinilir bir san'at dahâ vardur ki ma'ânîñüñ bir sûret-i müstahsenede tensîkını mûcib olmağla anuñ dahı muhtasaran zikri münâsib görüldi: Tensîk sıra ile zikrolunacak şeyleri derece i'tibâriyle aşağıdan yukarı yâhûd yukarıdan aşağı tertîb üzere îrâd itmekdür... 'Şîr-hârlar beşiğı, çocuklar eğlendiğı yeri, gençler ma'îşetgâhını, ihtiyârlar gûşe-i ferâgati severler.' (Fâik Reşâd, 1894: 166)."

Yazıda âhengi sağlayarak üslubu güzelleştiren ve anlamda sağlamlık oluşturan güzel ve uyumlu sıralama sanatı, bir varlık ya da kavramın okuyucu veya dinleyicinin zihninde yazı veya sözle en güzel şekilde ifade edilerek canlandırılmasını amaçlamaktadır. Bunun için en uygun kelimeler ve özellikle sıfatlar seçilip âhenk ölçülerine göre en etkili biçimde gittikçe yükselen veya alçalan bir derecelendirme ile

sıralanır ve böylelikle ifadeye kuvvet ve güzellik kazandırılır (Uzun, 2011: 468). Güncel yazma eğitimi literatüründe yazının mantık yönünden bütünlük arzemesi önemli bir konudur. Bunun sağlanması için de düşüncelerin, Gündüz ve Şimşek'in (2016: 166) belirttiği gibi genellikle parçadan bütüne ya da bütünden parçaya, yakından uzağa ya da uzaktan yakına, aşağıdan yukarıya ya da yukarıdan aşağıya, şimdiden geçmişe ya da geçmişten şimdiye, içeriden dışarıya ya da dışarıdan içeriye doğru sıralanması gerekmektedir. Bu durumda sıralama sanatının günümüzle örtüştüğü söylenebilir.

Tekrara Düşmeden Yazma İle İlgili Bulgular

Tekrara düşmeden yazma ile ilgili bulgular Tablo 33'te sunulmuştur:

Tablo 33
Tekrara Düşmeden Yazma İle İlgili Bulgular

Tema	Münşatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Tekrara Düşmeden Yazma	Yazılanlar tekrar edilmemelidir.		1	33,33
	İsmarlanacak ciddi ve çok gerekli bir iş olduğunda yazılanlar tekrarlanabilir ve buna da pekiştirme denir.	Teressül, 15.	1	33,33
	Bir kelimenin tekrar edilmesi; ifadenin açıklığını, kusursuzluğunu ve düzenini bozar.	Kavâid-i İnşâ ve Münşeat, t.y.	1	33,33
Toplam			3	100

İki eserden elde edilen bulgular yazılanların tekrar edilmemesi, tekrarlanmanın geçerli olduğu durum ve tekrarın yazılı anlatımdaki olumsuz etkisi şeklindedir.

Teressül'de (Ahmed-i Dâî, 15. yy) yazılanların tekrar edilmemesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Yalnızca ısmarlanacak ciddi ve çok gerekli bir iş olduğunda tekrarlanabileceği ve buna da "tekid" (pekiştirme) dendiği dile getirilmiştir:

"Sekizinci edeb oldur kim bir kere yazdığı sözi dönüp bir dahı yazmaya, 'ayb olur. Meger be-cid ısmarlayıcak iş ve gâyet gerekli maslahat ola.... Ol vakt dürüst olur. Aña te'kîd dirler (Haksever, 2011: 1269)."

Teressül, tekrara düşmeden yazma ilkesiyle de günümüze paralel bir konumdadır. Yalnız çok mühim bir iş talebinde tekrarlamaya gidilebileceğini belirterek farklılık sergilemiştir.

Kavâid-i İnşâ ve Münşeat'ta (Halet Ef. 815), bir kelimenin tekrar edilmesinin o sözün açıklığını, kusursuzluğunu ve intizamını bozacağı ifade edilmiştir:

“Bir lafzuñ tekrâr ve i`âdesi kelâmuñ fesâhatini ve cezâletini sâkıt ider (t.y., yk. 138a).”

4.7.3. Yazım Ve Noktalama ile İlgili Bulgular

Yazım ve noktalama ile ilgili bulgular, yazılı anlatımda yazım ve noktalamanın önemi ve yazım kurallarına yönelik olup Tablo 34’te sunulmuştur:

Tablo 34
Yazım ve Noktalama ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Yazılı Anlatımda Yazım ve Noktalamanın Önemi	Yazılı anlatımda noktalama, doğru düzgün bir şekilde yapılmalı, harflerin ve kelimelerin doğru yazılmasına özen gösterilmeli, yazımda hata ve eksiklik olmamalıdır.	Teressül, 15. Hülâsa-i İnşâ, 17. Münşeât-ı Azîziye, 19. Münşeât-ı Azîziye, 19. Mebâni’l-İnşâ 19. Y.B. 4009)	3	
	Yazar; yazdığı (kopyaladığı), okuduğu kitaplardaki ve kaynak eserlerdeki kelime yazımlarını dikkatle inceleyip hatırdaki tutmak suretiyle imlayı iyi öğrenmelidir.		3	
	Yazar, yazım kurallarını çok iyi bilmelidir.		3	
	Kelimelerin doğru yazımı, harekelenişi veya sakin (harekesiz) oluşu konusunda yazım kılavuzu dikkate alınmalıdır.		3	
Toplam			12	80
Yazım Kuralları	Vav (ve) harfi ile başlayan bir kelimenin başına atıf vavı (ulama veya bağlaç vavı) getirilmemelidir. (Yazım kurallarına uyma/günümüzden farklı)	Mebâni’l-İnşâ, 19.	1	
	Farsça birleşik sıfatlar (Vasf-ı terkibi: İki kelimedenden meydana gelen sıfatlardır.) ara yerde, kendinden sonra gelen harfe bitişmeyen veya aynı türden bir harf olmadıkça bitişik yazılmalıdır. İsim ve sıfat tamlamaları ayrı yazılmalıdır.	Fenn-i İnşâ, 19.	1	
Toplam			1	
Genel Toplam			3	20
			15	100

Tabloya göre incelenen münşeatlarda büyük çoğunlukla (% 80) yazılı anlatımda noktalama ve yazımın önemi, ikinci sırada (% 20) ise yazım kuralları üzerinde durulmuştur.

Teressül’de (A. Dâî, 15. yy), yazılı anlatımda noktalamanın doğru düzgün bir şekilde yapılması gerektiği bildirilerek imla kurallarına uymanın önemi dile getirilmiştir:

“...ve dahı imlâsını dürüst yaza ve bellü bildüre (Haksever, 2011: 1269).”

Hülâsa-i İnşâ’da (R. Mehmed Paşa, 1697) mektubun doğru bir imla ile yazılması, yazımda hata ve eksiklik olmaması gerektiği ifade edilmiştir:

“Mektûb pâk kâğıd üzerine yazıla... imlâsı sahîh ola....imlâda sehv ü sakat olmaya... (Kırca, 2016: 92).”

Mebâni’l-İnşâ’da, çeşitli yerlerde telaffuz şekli farklılık gösteren bazı kelimelerin kalem erbabının kullandığı şekliyle yazılması gerektiğini bildiren yazar, yine her kelimenin yazım şeklinin de lügat kitaplarındaki gibi olması gerektiğini vurgular:

“Ba’zı lügatler vardır ki her beldede suver-i telaffuziyyesi muhtelifdür. Bu misillü lügat fuzalâ-yı kalem nezdinde ne sûretle mazbût ise ol vechle isti’mâl idilmeli ve her kelimenüñ sûret-i imlâ ve tahrîri kütüb-i lügatde mer’î ve müttehaz-karâr hadd ve dâ’iresini tecâvüz itmemelidür (Süleyman Bey, 1871: 43-44).”

Yine aynı eserde kelimelerin harekelenişi veya sakin (harekesiz) oluşunun kitaplara ve lügate uygun bir tarzda olması gerektiği de belirtilmektedir. Örneğin ötrelenmiş cim ile cumâziyelevvel denmesi lazımken fethalanmış (üstünlü) şekilde cemâziyelevvel denmesi gerekmektedir:

“Kelimelerüñ harekât ve sekenâtı kütüb ve lügate muvâfık vechle olmalıdır. Meselâ... zamm-ı cim ile cumâziyye’l-evveli ve cumâziyye’l-âhiri denmek lâzım iken feth-i cim ile cemâziyye’l-evvel ve cemâziyye’l-âhir denilir (Süleyman Bey, 1871: 49).”

Yine, vav (ve) harfi ile başlayan bir kelimenin başına atıf vavı (ulama veya bağlaç vavı) getirilmemelidir. Âlem-i serâ’ir ve vâkıf-ı zamâ’irde olduğu gibi iki ve harfi üst üste getirilmemelidir:

“Evvelinde harf-i vav olan lafzuñ ibtidâsına vav-ı âtifa getirmemelidür. Âlem-serâ’ir ve vâkıf-ı zamâ’ir gibi (Süleyman Bey, 1871: 49).”

Münşeât-ı Azîziye’de (Nuri Efendi, 1886) bildirildiğine göre, harflerin ve kelimelerin doğru yazılmasına çok özen gösterilmelidir. Bunun için de yazıcının, yazdığı (kopyaladığı) ve okuduğu kitaplardaki kelime yazımlarını dikkatle inceleyip hatırda tutması, özetle imlayı iyi öğrenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bilinmeyen bir kelimenin yazımında tereddüt edildiği takdirde bir nevi yazım kılavuzu denilebilecek kaynaklar önerilmiştir. Bu şekilde çok çalışılması halinde kelimelerin doğru yazılmasıyla ilgili maharet kazanılacağı belirtilmiştir:

“Kitâbetde pek elzem, en çok dikkat olunacak şey imlâ olmağla hurûf ve kelimâtta galatdan masûn olarak toğrı yazmalıdır, imlâ öğrenmek dahı yazup okudığı kitâblaruñ imlâlarına dikkat ile hazîne-i hâturda hıfzdan îbâretdür. Hîç görmediği bir kelimenüñ imlâsında şübhe hâsıl oldukda Galatât ve Ta’rifât-ı Seydî ve Kütüb-i Lügat

ve Resm-i Hat risâlelerine mürâca'at idüp bellülemek ile olur. Giderek kesret-i tevaggul ile meleke ve rüsûh gelüp her bir kelime toğrica yazılır (Nûri Efendi, 1886: 206).”

Fenn-i İnşâ'da (Fâik Reşâd, 1894), iki kelimedden oluşan Farsça birleşik sıfatların [Vasf-ı terkibi: İki kelimedden meydana gelen sıfatlardır (Timurtaş, 1994: 183).] yazımı ile ilgili bilgi verilmiştir. Buna göre bu sıfatların, ara yerde kendinden sonra gelen harfe bitişmeyen veya aynı türden bir harf olmadıkça bir kelime şeklinde yazılması gerektiği, bunun her ne kadar kayıt altına alınmış bir kural olmasa da böyle uygulanageldiği, isim ve sıfat tamlamalarının ise ayrı yazılması gerektiği ve bu kuralın genelleştiği bildirilmiştir:

“Ma'lûmdur ki Fârsî vasf-ı terkîbîler, ara yerde hurûf-ı munfasıla veyâ mütecâniseden biri bulunmadıkca, lafz-ı vâhid sûretinde yazılır: 'izzet-me'âb, lütuf-kâr, yek-cihet gibi. Ancak bu sûret-i imlâ bir kâ'ide-i külliyye olarak zabt ve tedvîn olunmamışdır, bir netîce-i istikrâdur. Terkîb-i izâfî ve tavsîflerde ise hâl bunuñ 'aksinedür... (Fâik Reşâd, 1894: 173-174).”

İnşâ Risâlesi (Y.B. 4009) adlı tarihi ve yazarı bilinmeyen eserde, çok faydalı bir ilim olarak nitelendirilen inşâ ile uğraşanların, “hüner sahiplerine imla ile inşâ gerek” sözü uyarınca yazım kurallarını çok iyi bilmeleri gerektiği belirtilerek doğru yazmanın önemine vurgu yapılmıştır:

“İşbu ilm-i inşâ gâyet latîf bir ilmdür.... kâmile imlâ ile inşâ gerek fehvâsı üzere kâtib-i mekâtib olanlara gerekdür ki kavâ'id-i imlâyı bilüp (Y.B. 4009, yk. 5a-5b).”

İncelenen münşeatlarda, noktalama ve yazımın önemi günümüzle benzer şekilde dile getirilirken yazım kurallarının günümüzden farklılık gösterdiği görülmektedir.

4.8. Yazma Yöntem Ve Tekniklerine Dair Bulgular

4.8.1. Not Alma ile İlgili Bulgular

Not alma ile ilgili bulgular tablo 35'te sunulmuştur:

Tablo 35

Not Alma İle İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Not Alma	Yazılacak konu, herhangi birinin konuşması üzerine ise bu sözlü ifade dikkatlice dinlenmeli, bu sırada zihin başka şeylerle meşgul olmamalıdır.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	2	40
	Dinleyici (yazıcı), bu konunun etkili yönlerini, daha sonra unutmamak için bir kâğıda not etmelidir.	Fenn-i İnşâ, 19.	2	40
	Eğer konu karışık ise yani farklı başlıkları içeriyorsa, sonra hatırlayacak şekilde iki veya daha fazla kelime ile farklı bir kâğıda not etmelidir (anahtar kelime kullanımı).	Fenn-i İnşâ, 19.	1	20
Toplam			5	100

Tabloya göre not alma ile ilgili bulgular, not alınacak konunun dikkatli dinlenmesi (% 40), önemli yerlerinin not edilmesi (% 40) ve not alma sırasında anahtar kelime kullanımını (% 20) yönündedir.

Okunan veya dinlenen anlatım ürünlerinin hatırdan kalmasını sağlamak için başvurulan bu yöntemin temel işlevi hatırlamayı kolaylaştırmaktır. Burada, okunan veya dinlenenlerin aynen yazılması değil önemli noktaların anahtar kelimelerle, konu başlıklarını özetleyici kısa cümlelerle ifade edilmesi gerekmektedir. Not almada dikkat edilmesi gereken bir husus da not alırken özgün, kendine ait cümlelerle yazılmasıdır.

Öğrencilerin okuma veya dinleme sırasında önemli noktaları seçebilmesini sağlayarak zaman kaybını önlemeyi amaçlayan bu yöntem uygulanırken not almanın öncelikli işlevinin hatırlamak olduğu, ayrıntılara girilmeden özgün ifadelerle yazılması gerektiği konusunda onlara bilgi verilir (Özbay, 2011: 128).

Sözlü anlatım esnasında not almanın incelikleri konusu, güncel yazma eğitiminde olduğu gibi münşeatlarda da ele alınmıştır. **İnşâ-yı Edebî ve Fennî (Ahmed Râmî, 1891)** adlı eserde, sözlü anlatımın yazılması konusuna değinilmiştir. Buna göre, ele alınacak konu, herhangi birinin konuşması üzerine yazılacaksa bu sözlü üslup dikkatlice dinlenmeli, bu sırada zihin başka şeylerle meşgul olmamalıdır. Dinleyici (yazıcı), bu konunun etkili yönlerini, daha sonra unutmamak için bir kâğıda not etmelidir:

“Kaleme alınacak mâdde birinüñ ifâde-i şifâhiyyesi üzerine ise işbu ifâde-i şifâhiyye istimâ’ idilürken zihin başka yere sapmamalıdır. Kâbil ise müstemi’ mâddenüñ rûhlı cihetlerini derhâl bir kâğıda işâret itmeli ki kendüsine bir muhtıra makâmında olsun (Ahmed Râmî, 1891: 16).”

Fenn-i İnşâ (Fâik Reşâd, 1894) adlı eserde ise, bir konunun başka biri tarafından yazdırılmak istenmesi durumunda, o kişinin çok dikkatli bir şekilde dinlenmesi, bu sırada zihnin başka şeylerle ilgilenmemesi gerektiği belirtilmiştir. İcabında notlar alınması, eğer konu karışık ise yani farklı başlıkları içeriyorsa, sonra hatırlayacak şekilde iki veya daha fazla kelime ile farklı bir kâğıda not etmek gerektiği kaydedilmiştir:

“Başka biri tarafından yazdırılmak istenilen bir mâddeye dâ’ir o kimsenüñ vâki’ olacak ifâdeleri istimâ’ olunurken zihni sâ’ir mülâhazalardan bi’l-külliyeye tahliyye itmeli, tâ ki yañlış veyâ noksân zabt olunmasun. Eğer ifâde olunacak mâdde basît olmayup da müte’addid kaziyyelerden mürekkebe ya’ni uzun ve karışık olur ve imkânı da

bulunursa her kazıyyeyi mu'ahharen tamâmiyle hâtıra getirecek sûretde iki, üç veyâ daha ziyâde kelimelerle ayrıca bir kâğıda zabt u işâret itmeli (Fâik Reşâd, 1894: 10).”

Yakıcı (2008: 299-300), okunan bir metinden notlar alınırken anlatılanların genelini sunan anahtar kelimelerin belirlenip not edilebileceğini veya metindeki birtakım bölümlerin, içeriğin izini koruyacak şekilde kendi ifadelerimizle özetlenebileceğini belirtir. Alınan notların kısa ve öz olması, metindeki ayrıntılardan çok temel görüşlere yer verilmesi, tespit edilen her fikir, görüş veya konu için bir madde açılması gerektiğini vurgulayarak bu yöntemin temel niteliklerini açıklar.

Yazılı anlatım ürünüde olduğu gibi sözlü anlatım ürününden de notlar almak gerekebilir. Burada, iyi bir dinleyici olmanın önemini dile getiren Gündüz ve Şimşek (2016: 172), not almanın temel ilkelerini gereksiz ayrıntıları ayıklamak, gereken yerleri kısa, öz ve yalın bir ifade ile ve süratlice yazmak şeklinde belirlemiştir. Sözlü anlatım sırasında not almanın daha zor olduğunu ve farklı konuşma türlerine göre dinlemenin de farklılaşacağını belirten Yakıcı (2008: 307) ise dinlerken en etkili anlamının gerçekleşebilmesi için çeşitli yollar olduğunu belirtmektedir.

Bahsi geçen münşeatlarda yer alan konu ile ilgili bilgilerle Yakıcı (2008), Gündüz ve Şimşek (2016)'daki ilgili yerler büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Yazma eğitiminde kullanılan ve gerek sözlü gerekse yazılı anlatımdan not alma şeklinde uygulanan bu yöntemin tarihinin de eski olduğu görülmektedir.

4.8.2. Yaratıcı Yazmayla İlgili Bulgular

Yaratıcı yazma ile ilgili bulgular Tablo 36'da sunulmuştur:

Tablo 36

Yaratıcı Yazma İle İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Yaratıcı Yazma	Anlatımın bütünlüğünü sağlamak amacıyla yazıcı, muhatabını daima karşıt görüşte farz edip onun yöneltebileceği soruları sormalı, bunlara cevaplar getirmek suretiyle metnini en güzel şekilde yazmalıdır.	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	100

Yaratıcı yazmaya dair, bir eserden elde edilen bulgu, bu yöntemin uygulama şekline yöneliktir.

Yazma eğitiminde uygulanabilecek pek çok faydalı bilginin yer aldığı **Mebâni'l-İnşâ'da**, yaratıcı yazma kapsamında değerlendirilebilecek çok önemli bir teknik

sunularak bu yönteme dair ipuçları o dönemde ortaya konmuştur. Eserde belirtildiğine göre anlatımın bütünlüğünü sağlamak adına yazıcı, muhatabını daima karşıt görüşte farz edip bir vesileyle onun yöneltebileceği sorular sorarak bunlara cevaplar getirmek suretiyle metnini en güzel bir şekilde yazmaya gayret etmelidir. Böylelikle, okuyucunun kafasında herhangi bir soru işaretine, belirsizliğe mahal bırakmamaya ve yazısını mümkün olduğunca kusursuz bir şekilde tamamlamaya çalışmalıdır:

“Tamâmiyyet-i ifâde için kâtib dâ'imâ muhâtabı kendine mu'ârız ve mu'teriz farz iderek esvile-i mukaddereye münâsebet buldurup cevâblar îrâd ve kelâmuñ hüsni te'lîfine sa'y ve ictihâd eylemelidir (Süleyman Bey, 1871: 169).”

Yaratıcı yazmaya dair, bir eserden elde edilen bulgu; konunun, adı konmasa da yazma eğitimi ile ilgili kitaplara girdiğini göstermekte ve günümüzle benzerlik arz etmektedir. Yaratıcı yazma ile ilgili işlevsel bir teknik olarak algılanabilecek olan bu hususun, yüzyıllar öncesinden dile getirilmesi yazma eğitiminin kapsamlı bir şekilde ve titizlikle ele alındığını ortaya koymaktadır. “Dinleyiciyi hissetmek” şeklinde adlandırılabilir olan bu teknikte yazar, okuyucusuyla bağlantı kurabilmeli, onun ihtiyaçlarını karşılayabilmeli, onu anlamla bütünleştirebilmelidir (Oral, 2003: 14).

4.9. Yazma Eğitiminde Yararlanılan Metin Türleri İle İlgili Bulgular

Araştırma materyali olan münşeatlardan O. Tâib Münşeâtı (18. yy), İnşâ-yı Edebî ve Fennî (Ahmed Râmî, 1891), Fenn-i İnşâ (Fâik Reşâd, 1894), İlâveli Hazîne-i Mekâtib Yahud Mükemmel Münşeât (Ahmet Rasim, 1901) adlı eserlerde genel olarak resmî, özel ve ticarî yazışmalara ve bunların alt türlerine değinilmiştir. Yazıldıkları döneme ait resmî ve resmî olmayan yazışma türleri ve bunlarla ilgili kurallar hakkında bilgiler veren bu eserlerde, ticarî yazışmalarla birlikte işlevsel metin kapsamında değerlendirilebilecek pek çok yazılı anlatım türü okuyucuya aktarılmıştır. Bunlardan özellikle teşekkür-name, tebrik-name, tavsiye-name, taziye-name vd. günümüzde de genelde yazma eğitimi, özelde yaratıcı yazma çalışmalarında kullanılabilir işlevsel metin türü olmaları bakımından oldukça dikkat çekicidir.

Metin öğretiminden metinle öğrenmeye geçildiği dil öğretimi sürecinde (Güneş, 2014: 257), yazılı anlatım etkinliklerinin vazgeçilmezi olan işlevsel metinlerden yararlanılarak aynı tarzda metin oluşturma çalışmalarının daha verimli ve etkili bir yazma becerisi kazandıracağı beklenmektedir. Yetenekli olduğu türde yazmaya eğilimli olan öğrencilere, seçim yapabilme fırsatı sağlaması bakımından da önem arzeden bu

türlerin münşeatlarda ele alınış biçimi sunulmaya çalışılacaktır. Özel (gayriresmî) yazışma türleri ile ilgili bulgular Tablo 37’de gösterilmiştir:

Tablo 37
Özel (Gayriresmî) Yazışma Türleri ile İlgili Bulgular

Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yüzyıl	f
Tebrik (Kutlama) Mektupları (Yazıları)		1
Bayram ve yeni yıl tebriki		
Teşekkür Mektupları (Yazıları)	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	1
Taziye Mektupları (Yazıları)	Hazîne-i Mekâtib,20.	1
Mazeret Mektupları		1
Tavsiye Mektupları		1
Resmî ve Özel Nutuklar	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	1
Tavsif (Niteleme) Mektupları		1
Tezkere	Hazîne-i Mekâtib, 20.	1
Teselli Mektupları		1
Tazir (Azar) Mektupları		1
Talep Mektupları		1
Davet Mektupları		1
Aile Mektupları	Fenn-i İnşâ, 19.	1
Dostlar Arası Yazışmalar		1
Toplam		14

Tabloda özel mektup türlerinin toplamı verilmiştir.

İş mektupları/ticarî mektuplarla ilgili bulgular Tablo 38’de gösterilmiş olup bu türler büyük ölçüde günümüzle benzerlik göstermektedir:

Tablo 38
İş Mektupları/Ticarî Mektuplarla İlgili Bulgular

Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f
Dilekçeler		1
İstidanimeler	Fenn-i İnşâ, 19.	
Senetler (Borç Senetleri, Sulh Senetleri, İcar Senetleri, İkâmetgâh	Hazîne-i Mekâtib, 20.	1
Senedi, Poliçe-Kambiyö-Kambiyal ve Poliçe Ciroso, Emre Muharrer		1
Senet, Açık Bono, Ödeme Emri, İtibarname, Çek, Konşimento,		
İbraname, Muvazaa (Düzmece) Senedi, Vekâletname		
İlmuhaberler	Fenn-i İnşâ, 19.	1
Mukaveleler		1
Sipariş Mektubu		1
Satın Alma Emri		1
İtibar Mektubu		1
Kredi Mektupları		1
İstilamname		1
İlanlar		1
Fatura	Hazîne-i Mekâtib, 20.	1
Telgraf İşlemleri		1
Protesto (ihtarname)		1
Tahkimname		1
İcare Konturatosu		1
Kefaletnameler		1
Havale		1
Mazbata veya Beyanname (Rapor)		1
Kart dö Vizit		1
Toplam		20

Tabloda ticarî mektupların toplamı verilmiştir.

Resmî yazışmalarla ilgili bulgular Tablo 39'da gösterilmiştir:

Tablo 39

Resmî Yazışmalarla İlgili Bulgular

Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f
Kanun Tasarıları (levâyh)		1
Gayriresmî Mazbata		1
Zeyl (Kanun maddelerine yapılan ekler)		1
İstinaf		1
Temyiz	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	1
Hükme İtiraz (İtiraz-ı alel-hükm)		1
Diğer İtirazlar		1
Hacizname		1
Protesto Yazıları		1
Hüccet		1
Dilekçeler	O. Tâib Münşeâtı, 18.	1
İstidnameler	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	1
Tezkire-i Samiyye (Sadaret makamının İstanbul içindeki resmî dairelere gönderdiği yazı)	Hazîne-i Mekâtib, 20.	1
Fermanlar, Hümayunnameler	Hazîne-i Mekâtib, 20.	1
İrade-i Seniyye (Yazılı ve sözlü padişah emri)		1
İrade-i Aliyye (Yazılı ve sözlü sadrazam emri)	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	1
Emr-i Ali (Padişah tuğrasını taşıyan emirname)	Fenn-i İnşâ, 19.	1
İtimatname		1
Mazbata		1
Tezkire		1
Takrir		1
İlam		1
Emirname	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	1
Buyrultu	Fenn-i İnşâ, 19. Hazîne-i Mekâtib, 20.	1
İmtiyazname		1
Berat-ı Hümayun (Rütbe veya nişan verildiğine dair tuğralı belge)		1
Beyanname		1
Talimatname		1
Tahrirat (Resmî ve gayriresmî mektup)		1
Tahsinname (Takdirname, övgü belgesi)		1
Tavsiye Mektubu		1
Temessük (Borçlu senedi)		1
Tahvil (Borç senedi)		1
Hatt-ı Hümayun (Padişah Buyruğu)	Fenn-i İnşâ, 19.	1
Rüüs-ı Hümayun (İlmiye sınıfının derecesini gösteren tuğralı belge)		1
Şartname		1
Şehadetname		1
İlmühaber		1
Ariza (Memurun amirine yazdığı mektup)		1
Fezleke		1
Müzekkere (Devlet dairesinde resmî bir konuda yazılan belge)		1
Menşur-ı Âli (Padişah tarafından vezirlik, kadılık rütbesi verilen kimseyle ilgili ferman)		1
Tebrik Mektubu		1
Cevap Mektubu		1
Teşekkür Mektubu		1
Taziye Mektubu		1
Davet Mektupları		1
Toplam		47

Tabloda resmî mektupların toplamı verilmiştir.

4.9.1. Mektupla İlgili Bulgular

Bu bölüm kendi içinde mektubun tanımı, türleri, işlevleri ile ilgili bulgular, mektubun şekil özellikleri ile ilgili bulgular, mektubun içerik özellikleri ile ilgili bulgular ve mektubun dil ve üslup özellikleri ile ilgili bulgular şeklinde sınıflandırılmıştır.

4.9.1.1. Mektubun Tanımı, Türleri, İşlevleri ile İlgili Bulgular

Bu başlık altındaki bulgular, mektubun tanımı ve işlevleri ile türlerine yönelik olup Tablo 40'ta sunulmuştur:

Tablo 40

Mektubun Tanımı, Türleri, İşlevleri ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Mektubun Tanımı ve İşlevleri	Mektup, eğlendirme maksadıyla yazılan hikâye, şiir gibi türler ile tarih, felsefe gibi bilimsel türler arasında bir ifade tarzıdır. Mektup pek çok maksatla yazılabilir, bütün düşünceler mektup şeklinde ifade edilebilir. Mektuplaşma, iki veya daha fazla kişinin yazı yoluyla konuşmasıdır.	Mebâni'l-İnşâ, 18. Hazîne-i Mekâtib, 19.	1 1 1	
Toplam Mektup Türleri	Özel yazışmalar Resmî yazışmalar (yazışma türleri)	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Fenn-i İnşâ, 19. Hazîne-i Mekâtib, 19. Tâib Münşeâtı, 18.	4 4	
Toplam Genel Toplam			3 8 11	27,27 72,72 100

Tabloya göre incelenen münşeatlarda büyük ölçüde (% 72,72) mektupların özel ve resmî yazışmalar şeklinde sınıflandırılmasına, ikinci sırada (% 27,27) ise mektubun tanımı ve işlevlerine yer verilmiştir.

Osman-zâde Tâib Münşeât'ında (18. yy) mektup türleri üst rütbeliden alta (nevâziş-nâme: gönül alma mektubu), alt rütbeliden üste (arzihal, dilekçe) ve akrandan akrana (muhabbet-nâme, mektup) yazılanlar şeklinde sınıflandırılmıştır.

“Mektûb üç nev'dür zîrâ mürselü'n-ileyh ya a lâ ya ednâ ya akrândur. Ednâdan a lâya yazılan kâğıda 'arîza ve 'arz-ı hâl dirler. A lâdan ednâya yazılana nevâziş-nâme ve

misâl (mektup) dirler. Akrândan akrâna yazılır ise mektûb ve muhabbet-nâme dirler (Tâib, yk. 1a-1b).”

Mebâni’l-İnşâ’da yazar, mektubun tanımını yapmıştır. Eğlendirme maksadıyla yazılan hikâye, şiir gibi türler ile tarih, felsefe gibi bilimsel türler arasında bir ifade tarzı olarak tanımladığı mektubun, pek çok maksatla yazılabileceğini belirtmiştir. Bütün düşüncelerin mektup şeklinde ifade edilebileceğini söyleyerek dinî ve felsefî birçok bahsin, pek çok yazar tarafından mektup usulüyle yazılmış olduğunu, ancak bunların bilinen manada mektup sayılamayacağını ifade etmiştir:

“Mektûb: Eglence makâmında bulunan hikâyât ve eş’âr vesâ’ire ile târih ve felsefe gibi hakâyıkuñ vasatında bir sûret-i ifâdedir. Usûl-i mektûb birçok makâsıd-ı vesfî’ayı hâmil.... gibi görünür. Zîrâ hiçbir maksad bulunmaz ki anda mektûb sûretiyle temhîd-i efkâr mümkünsüz olsun. Hele birçok mü’ellifin usûl-i mektûb ile mübâhis-i diniyye ve felsefiyye yazmışlardır. Fakat bunuñla te’lifât-ı mezkûrenüñ suver-i ifâdâtı kelâm-ı mektûb râddesindedür denemez (Süleyman Bey, 1871: 160).”

İnşâ-yı Edebî ve Fennî (Ahmed Râmî, 1891) adlı eserde yazışmalar özel ve resmî olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Özel yazışmalar grubuna girenler teşekkür-nâme (görülen bir iyiliğe karşı teşekkür yazıları), yılbaşı ve bayram tebrîki, ta’ziye-nâme (başta vefat olmak üzere çeşitli sıkıntılara maruz kalmış kişilere gönderilen teselli yazıları), ma’zeret-nâme (özür yazıları), ta’zîr-nâme (hatalı davranışta bulunanlara, hatanın düzeltilmesi için ihtar mahiyetinde yazılan yazılar), tavsiye-nâme (referans mektupları) ve tebrîk-nâmelerdir. Resmî yazışma türleri olarak da mazbata, zeyl (ek), buyrultu (sadrizam, vezir gibi yüksek düzey devlet görevlilerinin yazılı emirleri) i lâm, tezkere, takrîr (resmî olarak üst makama yazı ile bildirme), hüccet (mahkemelerde kadının verdiği hükmün yazıldığı belge) türlerine değinilmiştir (Ahmed Râmî, 1891: 108-118).

Hazîne-i Mekâtib’de (A. Râsim, 1901) karşılıklı mektuplaşmanın tarifi yapılmaktadır. Buna göre mektuplaşma, iki veya daha fazla kişinin yazı yoluyla konuşmasıdır:

“Mükâtebe, iki veyâ daha ziyâde âdemüñ yazı ile muhâvere itmesidür (A. Râsim, 1901: 5).”

Elde edilen bulgular, özel yazışmalar yönünden günümüzle benzer olup resmî yazışma türleri açısından günümüzden bazı farklılıklar göstermektedir. Mektubun tanımı ve işlevleri ise büyük ölçüde günümüzle benzerdir.

4.9.1.2. Mektubun Şekil Özellikleri ile İlgili Bulgular

Mektubun şekil özellikleri ile ilgili bulgular; mektuplarda biçimsel plan, mektubun başlangıcında ve bitiminde yapılan uygulamalar ve mektubun dış yapı unsurlarına yönelik olup Tablo 41’de sunulmuştur:

Tablo 41

Mektubun Şekil Özellikleri ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yüzyıl	f	%
Mektuplarda	Biçimsel plan		1	
Biçimsel Plan	Besmele Başlık (besmele işaretinin altına gelecek şekilde yazılmalıdır), Ünvan, Metin (mektupta, yazılı olan şeylerin genel görünümü, yazma amacı buraya yazılır), Sonuç, Tarih (özel yazışmalarda tarih mektubun sağ üst köşesine, besmele hizasına yazılır, resmî yazışmalarda ise sonuç kısmından sonra, imzadan önce gelmelidir), İmza, Not (mektup metninde unutulmuş bir konu varsa o da hamış başlığı altında bir kenara veya mektubun alt kısmında bir yere, özel bir bölüm şeklinde yazılır) şeklinde olmalıdır. Tarih, isim, imza, mühür, gideceği yerin adresi, gönderenin ve gönderilenin ünvanı kâğıdın altına yazılmalıdır.	Fenn-i İnşâ, 19. Gülşen-i İnşâ, 15. Hülâsa-i İnşâ, 17. Münşeât-ı Azîziye, 19. İzmir 807, Y.B. 503, 2070, 2986; 622, 5006 (t.y.),19. Y. B. 4009, t.y.	10	
	Besmele işaretinin altına, gönderilecek kişinin makamı, rütbesi, resmî ünvanı yazılıp sonra da kâğıdın yarısından başlamak üzere mektubun içerdiği konular beyan edilmelidir. Alt mertebeden üste ve dostlara, arkadaşlara yazılan mektuplarda, kâğıdın ortasından başlanmalıdır.	Münşeât-ı Azîziye, 19. Y. B. 4009, t.y.	1	
Toplam			13	65
Mektubun Başlangıcında ve Bitiminde Yapılan Uygulamalar	Mektup yazarken öncelikle kâğıdın etrafı kesilip baş tarafından orta yerine besmele işareti mutlaka konmalıdır. Tamamlanan mektubun sağ köşesinden bir parça makasla kesilip kâğıdın dört köşeli olması önlenmelidir. Mektup tamamlandığında üzerine toprak saçılmalıdır (peygamber sünneti).	Münşeât-ı Azîziye, 19. Fenn-i İnşâ, 19. Teressül, 14. Gülşen-i İnşâ, 15. Hülâsa-i İnşâ, 17. Hülâsa-i İnşâ, 17.	2 3	
Toplam			6	30
Dış Yapı Unsurları	Harfler sık yazılıp satırlar seyrek bırakılırsa yazı daha güzel olur ve okuyanlarca beğenilir.	Y. B. 5006, t.y..	1	
Toplam Genel Toplam			20	100

Tabloya göre, incelenen münşeatlarda çoğunlukla (% 65) mektupların biçimsel planına, ikinci sırada (% 30) mektubun başlangıcında ve bitiminde yapılan uygulamalara, üçüncü sırada (% 5) ise mektubun dış yapı unsurlarına yer verilmiştir.

Teressül'de, batıl inançlar dairesinde ele alınabilecek ve şekille ilgili bir konu hatırlatılmaktadır. Mektup kâğıdının, alt köşesinden bir parça koparılarak dört köşeli olma özelliğinin ortadan kaldırılması gerektiğini söyleyen yazar, böylece iki yıldızın birbirine düşman olmasının önüne geçileceğini belirtmektedir:

“Ve dahı bitinüñ aşaga bucagından bir pârecük yırtı bıraga. Tâ kim bitinüñ kâğıdı dört bucaklı olmaya. Zîrâ ol müneccimler kavlince terbi'e delâlet ider. Ve terbi' dimek iki yıldız birbiriyle düşmenlik nazarın eylemek olur (Haksever, 2011: 1269).”

Gülşen-i İnşâ (Mahmud b. Edhem, 1491) adlı eserde mektubun, tarih yazılıp imza atılarak ve yazan kişinin mertebesine layık şekilde ünvanının yazılarak bitirilmesi, mektubun dört köşeli olmasının önüne geçmek için, bitirildikten sonra sol alt köşesinin kesilmesi gerektiği belirtilmiştir:

“Mektûba târîh ve nişân yazup hatm itmekdür... münşî-i kâmile münâsebet ve lâıyk oldur ki mektûbun minhü zıkr oldığı makâmda elkâbını kadr ü mertebesine lâıyk yaza.. Ve dahı mektûbuñ sol tarafından aşaga güşesin kese zîrâ nücûmda şekl-i terbi' müstahsen degüldür (Mahmud b. Edhem, 1491, yk. 12b-13b).”

Hülâsa-i İnşâ'da (R. Mehmed Paşa, 1697) mektup tamamlandığında sağ köşesinden bir parça makasla kesilip kâğıdın dört köşeli olması önlenmelidir. Acemlere özgü olan bu durum (kâğıdın dört köşeli oluşu), batıl sayıldığından bunlara benzememek için mektubun bir köşesi kesilir:

“Ve mektûbı tamâm eyledikde sağ cânibinden mikrâsla kesmek lâızımdur... ki şekl-i terbi'â müşâbih olmaya. Şekl-i terbi' budur ki diyâr-ı Acem'de gürûh-ı zındıklar kitâb ve gerek mektûb sâ'ir her ne olur ise olsun yazdıkları kâğıdı çâr köşe itmek anlaruñ âdet-i bâtılalarından olmağla anlara mütâba'at bulunmasın deyu mektûbuñ sağ cânibini kesmeğe bâ'is bu ola (Kırca, 2016: 91).”

Yine yazarın ifade ettiğine göre mektup tamamlandığında üzerine toprak saçılması peygamber sünnetidir. Mektubun başlangıcında ve bitiminde yapılan bu tarz uygulamalar günümüzden farklı olup dönemine ait inançları yansıması açısından önemlidir:

“Bunları yazmak dahı edebdendür. Ve itmâm-ı mektûbda üzerine rig yâhûd toprak saçmak sünnetdür (Kırca, 2016: 91).”

Hülâsa-i İnşâ'da bahsedilen bir diğer biçim özelliği de mektupta önemli bir şart olan tarihin icap eden yere yazılması gerektiğidir. Mektup recep, ramazan gibi aylarda yazılmış ise bunların da yazılması gerektiğini belirtir:

“Küttâba lâzım olan lâbüd bir mahallinde târîh yazılmak lâzımdur. Târîh mektûblaruñ rûkn-i a'zâmıdur. Dört ayda ta'zîmen şeh'r yazılmak gerekdür. Rebî'ü'l-evvel, rebî'ü'l-âhir, şeh'r-i receb, şeh'r-i ramazân (Kırca, 2016: 93).”

Münşeât-ı Azîziye'de mektup yazarken öncelikle kâğıdın etrafının kesilip orta kısmının üzerine besmele işareti konması gerektiği belirtilmiştir. Bunun altına ise gönderilecek kişinin makamı, rütbesi, resmî ünvanı yazılıp sonra da kâğıdın yarısından başlamak üzere mektup yazılır:

“Bir mahalle mektûb yazmak yâhûd gelen mektûba cevâb yazmak icâbında ibtidâ kâğıdun etrâfını kesüp ve bâlâ-yı vasatında besmele makâmına şu harfî (h) yazup bunun zîrine irsâl olunacak kimesnenüñ makâm ve mansıbı ve elkâb-ı resmiyyesi tahrîr olunur, badehu kâğıduñ nısfından başlayup... (irsâl olunur) (Nûri Efendi, 1886: 207).”

Aynı eserde mektubun, sonuna Arabî ve Rûmî yıl ve aylar yazılıp imza ve mühür de eklenerek zarfa konması, mektup girişinde yazılan ünvan ile gideceği yerin adresi yazılarak gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir:

“...ve zeyline 'Arabî ve Rûmî sene ve aylar ve imzâ ve mühür vaz' olup zarfa lef iderek derûn-ı mektûbda besmelenüñ zîrinde yazılan elkâb ve ünvan ile mektûbuñ gidecek oldığı mahal yazılıp irsâl olunur (Nûri Efendi, 1886: 207).”

Fenn-i İnşâ'da Yazılı olan şeylerin genel görünümünü “metin” olarak adlandıran yazar, mektuplarda bunun dışında yazılması gerekenleri besmele, başlık, ünvan, sonuç, tarih ve imza şeklinde belirlemiştir. Bunlardan birinin eksik olması durumunda yazının kusurlu olacağını bildirerek yazılacak şey ne olursa olsun, kâğıdın baş tarafından orta yerine besmele işareti yazmanın mutlak gerekli olduğunu, bunun yazma kuralı olduğunu belirtmiştir:

“Mektûblarda yazılı olan şeylerüñ hey'et-i umûmiyyesine metin dinilir. Metnüñ hâricinde olarak altı şey daha yazmak mecbûriyyetinde bulunur ki bunlardan birini terk iderse kusûr itmiş sayılır... Bu altı şey şunlardır: Besmele, ser-nâme, elkâb, hâtıme, târîh, imzâ.

Besmele: Yazılacak şey ne olursa olsun, yazmağa başlarken ibtidâ kâğıduñ baş tarafından orta yere şu işâreti (besmele işareti) koymak âdâb-ı kitâbetdendür (Fâik Reşâd, 1894: 16-17).”

Mektubun başlığını oluşturan, yazının gönderildiği kişinin adı veya varsa resmi vasfının yazıldığı ibare, besmele işaretinin altına gelecek şekilde yazılmalıdır. Gönderilen kişiye hürmet etme kapsamında yazılan ünvan ve sıfatlar ise mektup metninin ilk satırlarını oluşturur. Asıl yazma amacı onun altına yazılır. Sonuç, yazma gayesi belirtildikten sonra, yani mektup metninin sonuna yazılan kısımdır. Sonuç kısmını imza ve tarih izler:

“Ser-nâme: Mürselün ileyhüñ nâmı, yâhûd eğer varsa sıfat-ı resmiyyesi zikr olunarak yazılan îbâredür ki mektûb veyâ tezkerenüñ baş tarafından orta yere ve besmele işâretinüñ altına yazılır.

Elkâb: Mürselün ileyhi ta'zîm için yazılan ünvân ve sıfatlardur ki mektûb veyâ tezkirenüñ ilk satırı olmak üzere yazılıp asl-ı merâma anuñ altındaki satırdan başlanılır.

Hâtîme: Mektûbuñ nihâyetine, ya'nî ifâde-i merâm hitâm bulduktan soñra yazılan ifâdelere dirler.

Târîh, imza (Fâik Reşâd, 1894: 17-18).”

Mektup metninde unutulmuş bir konu varsa o da not (hamiş) başlığı altında bir kenara veya mektubun alt kısmında bir yere, özel bir bölüm şeklinde yazılır. Ancak bu resmî yazışmalarda yazılmaz. Özel yazışmalarda tarih mektubun sağ üst köşesine, besmele hizasına yazılır. Resmî yazışmalarda ise sonuç kısmından sonra, imzadan önce gelmelidir:

“Metn-i mektûbda unutulmuş, yâhûd soñradan hâtıra gelmiş bir şey varsa anı bir kenâra, yâhûd aşağıya bir fıkra-i mahsûsa sûretinde yazarlar; adına da “hâmiş dirler. Lâkin... muharrerât-ı resmiyyede metin hâricinde bir şey yazmak câ'iz değüldür. Mektûb târîhleri imzâ gibi kâğıduñ altına konulmak âdetdür. Lâkin unutulduğu vâki olarak... muharrerât-ı husûsiyyede târîh kâğıduñ ilk sahîfesinüñ yukarıki köşelerinden sağ köşeye, besmelenüñ hizâsına yazmak evlâdur. Ammâ muharrerât-ı resmiyyede târîhüñ her hâlde imzâdan evvel ve hâtîmeden soñra konulması lâzımdur (Fâik Reşâd, 1894: 18-19).”

İnşâ-i Mergûb (İzmir 807; Y.B. 503), İnşâü'l-Mergûb (Y.B 2070), İlm-i İnşâ [Y.B. 2986, Y.B. 622, Y.B. 5006 (t.y.)], İnşâ Risâlesi [Y.B. 4009 (t.y.)] adlı yine 19. yüzyıla ait yazarı belli olmayan eserlerde, yazının bittiği yere tarih, üzerine de isim yazılmasının mektubun önemli şartlarından olduğu ifade edilmiştir. **İnşâ Risâlesi [Y.B. 4009 (t.y.)]** adlı eserde fazladan, alt mertebeden üste ve dostlara, arkadaşlara yazılan yazılarda, kâğıdın ortasından başlamak gerektiği de belirtilmiştir:

“Âhirinden itmâm eylediği mahalden târîh yaza mektûbuñ rûkn-i a'zamı ve şart-ı mü'ekkedidür. Ve dahı üzerine bedûh ismini terkîm ide... Ednâdan a'lâ kimesneye... akrândan akrâna ve dostından yârâna mektûb tahrîr eyledükde kâ'ide budur ki kâğıduñ nısfından yaza (İzmir 807, yk. 52a; Y.B. 2070, yk. 8b; Y.B. 2986, yk. 8a; Y.B. 622, yk. 8b; Y.B. 4009, yk. 5b-6a; Y.B. 5006, yk. 7b-8b).”

İlm-i İnşâ (Y.B. 5006) adlı eserde, haflerin sık yazılıp satırların seyrek bırakılması gerektiği belirtilerek böylece yazının daha güzel olacağı ve okuyanlarca beğenileceği ifade edilmiştir:

“Harfleri sık ve satırları seyrek yaza tâ kim hattı hûb ve mergûb ola (t.y., Y. B. 5006, yk. 7b).”

4.9.1.3. Mektubun İçerik Özellikleri ile İlgili Bulgular

Mektubun içerik özellikleri ile ilgili bulgular; mektubun içerik planı ile muhataba ve duruma uygun içerik kullanımı şeklinde olup Tablo 42’de sunulmuştur:

Tablo 42

Mektubun İçerik Özellikleri ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Mektubun İçerik Planı	Mektuplar esenlik dilekleri ve dua ile tamamlanmalıdır.	Teressül, 15. Menâhicü'l-İnşâ, 15. Münşeât-ı Azîziye, 19.	3	
	Başka kimselere selam vs. yazılmamalıdır.	Teressül, 15.	1	
	Bütün mektuplarda duanın ardından mektubun yazılış amacı belirtilmelidir.	Teressül, 15. Gülşen-i İnşâ, 15. Menâhicü'l-İnşâ, 15.	3	
	Özlem ve kavuşma dilekleri mutlaka yazılmalıdır.	Gülşen-i İnşâ, 15. Menâhicü'l-İnşâ, 15.	2	
	Muhatpla kısa bir süre önce görüşülmüşse özlemlerini dile getirmeye gerek yoktur.		2	
	Muhatap kadınsa ve eşi veya bir yakını değilse ayrıca devlet yöneticileri arasındaki yazışmalarda özlem ve kavuşma dilekleri yazmaya gerek yoktur.	Gülşen-i İnşâ, 15.	1	
	Yazma amacı sanatlı cümlelerle, muhatabın makamına uygun bir tarzda ayet ve hadisler, atasözleri ve şiirlerle süslenmelidir.		1	
	Mektubun baş kısmına Allah'ın isimlerini yazmak yerine Şeyh Marûf-ı Kerhî yazılmalıdır (mektubu yerine hızlıca ulaştıracağı düşüncesiyle).	Hülâsa-i İnşâ, 17. İzmir 807, Y.B. 2070, 2986, 622, 19. 5006 (t.y.)]	6	
	Mektubun içerik planı: Birinci bölüm, hitap ve kalıplaşmış sözlerin yazılması, İkinci bölüm, mektuba uygun dua yazılması, Üçüncü bölüm, selam ve esenlik dilekleriyle sevgi ve muhabbetin dile getirilmesi, Dördüncü bölüm, özlemin ifadesi,	Hülâsa-i İnşâ, 17.	1	

	Beşinci bölüm, kavuşma temennisinin ifadesi, Altıncı bölüm, talebin sunulması, Yedinci bölüm, mektubun dua ile bitirilerek duyguların yazılmasıdır. İçerik planının yazıcı tarafından bilinmesi çok önemli ve gereklidir. Özel ve resmî mektupların giriş, ünvan, amaç, sonuç bölümlerinde kullanılacak kelimeler, bu kısımlara uygun olmalıdır.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Kavâ'id-i İnşâ ve Münşeât, t.y. Münşeât-ı Azîziye, 19.	2	
	Cevap mektubunda, sorularına usulünce cevaplar verilmelidir. Mektubun ilk görülecek yeri olması yönüyle önemli olan giriş bölümlerinde, kullanılacak terkip ve ibarelerin; muhatabın, saygınlık derecesine uygun olmasına özen gösterilmelidir. Mektuplarda, duyguların ifade edildiği bölümden sonra dikkate değer nokta sonuç bölümüdür.	Hazîne-i Mekâtib, 19.	1	
	Başlık: Yazının gönderildiği kişinin adı veya varsa resmi vasfının yazıldığı ibaredir. Ünvan: Gönderilen kişiye hürmet etme kapsamında yazılan ünvan ve sıfatlar ise mektup metninin ilk satırlarını oluştur. Sonuç, yazma gayesi belirtildikten sonra, yani mektup metninin sonuna yazılan kısımdır. Mektup metninde, unutulmuş bir konu varsa o da not (hamiş) başlığı altında bir kenara veya mektubun alt kısmında bir yere, özel bir bölüm şeklinde yazılmalıdır (bu bölüm resmi yazışmalarda yazılmaz).	Fenn-i İnşâ, 19.	1	
			1	
			1	
			1	
Toplam			29	49,15
Muhataba ve Duruma Uygun İçerik Kullanımı	Yüksek rütbeli kişiye karşı kendini, acziyet ifade edecek kelimelerle vasıflandırmalıdır. İmzâ üzerine konulan terkipler (gönderenin kendini muhatabına karşı nitelemesi) muhatapla yakınlık derecesine göre farklılık gösterir. Yüksek rütbeli hanımlara yazılan mektuplarda uzun uzun hitaplar, niteleme (övgü) vb. sözler yazılmamalı, yazılış amacı doğrudan ifade edilmelidir. Hanımlar arası yazışmada sevgi ve ilgi sözleri yazılabilir. Resmî yazışmalarda muhatabın derecesine (sosyal statüsü), saygınlık, bilgi, kültür düzeyine, gönderen ile yakınlık derecesine ve duruma uygun hitap, ibare ve ünvanlar, soru ve cevap şekilleri kullanımı ve bunların kullanım yerlerinin bilinmesi yazma kurallarındandır. Özel mektuplarda belirli olmamakla birlikte, yazıcının muhatap için uygun gördüğü ünvanlar ve özel hitap şekilleri yazılabilir.	Teressül, 15. Menâhicü'l-İnşâ, 15. Hazîne-i Mekâtib, 19.	3	
		Teressül, 15.	1	
			1	
		Gülşen-i İnşâ, 15. Menâhicü'l-İnşâ, 15. Hülâsâ-i İnşâ, 17. Mebâni'l-İnşâ, 19. Münşeât-ı Azîziye, 19. İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Fenn-i İnşâ, 19. Hazîne-i Mekâtib, 19. Y. B. 4009, t.y. 5006 (t.y). 2986, 622, 19. İzmir 807, Y.B. 503, 2070, 19.	15	
	Sultanlara, üst düzey yöneticilere yazılanlarda hitaplara gerek yoktur (sultanların ve devlet büyüklerinin bunlara ihtiyacı olmadığı için), mektup kısa olmalı, sözü fazla uzatmamalı,	Gülşen-i İnşâ, 15. Hülâsâ-i İnşâ, 17. Y. B. 4009, t.y.	3	

yazma amacı belirtilmelidir. Mektubu yazan, muhataptan daha yüksek mevkide ise hitap vs. ibarelerinde mübalağaya kaçılmamalıdır. Bilgisiz insanlara yazılan mektuplarda hitap ve hürmet sözleri kullanılmamalı, doğrudan yazılış amacı bildirilmelidir.	Menâhicü'l-İnşâ, 15.	1	
Gönderen, talebinin kabul edilmesi için muhatabına daima saygı ve hürmetini ifade etmelidir (Üst seviyedeki muhataplar için).		1	
Dostlar arasındaki yazışmalarda dostluğa zarar verecek edep dışı sözler yazılmamalıdır. Söz uzatılıp şiirler yazılabilir.	Hülâsa-i İnşâ, 17. Y. B. 4009, t.y.	2	
Alt makamdan üste yazılanlarda, sunuldu ve takdim kılındı gibi alçakgönüllü ve daha nazik tarzda ibareler, tersi durumda ise gönderildi, yazıldı, yollandı gibi ibareler kullanılmalıdır.	Mebâni'l-İnşâ, 19. İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	2	
Toplam		30	50,84
Genel Toplam		59	100

Tabloya göre, incelenen münşeatlarda muhatabın sosyal statüsüne ve durumun gereklerine uygun içerik kullanılması gerektiği bulgusu (% 50,84) mektup yazılırken göz önünde bulundurulması gereken çok önemli bir konu olup yazma kurallarından sayılmıştır. Mektubun içerik planlaması da % 49,15'lik oranla büyük bir önem arz etmektedir.

Teressül'de mektubun içerik özelliklerine değinen yazar, ünvanın belirtilmesine dikkat çekerek mektubun dua ile bitirilmesinin önemine vurgu yapar. Mektubu yazanın, ünvanını mektubun altına kaydetmesi, yüksek rütbeli kişi karşısındaki aciziyetinin bir ifadesi olarak kendini kemîne, kemter, duacınız gibi kelimelerle vasıflandırması ve başka kimselere selam kelam yazmaması gerektiğini söyler:

“ve dahi du'âyile âhir eyleye ve 'unvânın ya'ni tahiyetini aşğa yaza ammâ tahiyet deyü yazmaya belki kemîne kemter felân diye... ve dahi bitinüñ yanında ayruk kişilere selâm ve kelâm yazmaya (Haksever, 2011: 1268).”

Günümüzde, mektubu yazanın isminin, ünvanının ve imzasının mektubun sağ altına yazılması ve mektubun esenlik dilekleriyle sonlandırılması hususu Teressül'deki ilgili kurallarla uyumludur. Resmî mektuplarda, konuyla bağlantılı olmayan kişilere selam vs yazılmaması gerektiği prensibiyle ilgili bir durum günümüzde söz konusu edilmemekle birlikte mantıklıdır. Başkalarıyla ilgili yazılanlar okuyucunun tepkisine yol açabileceği için bu prensip mektup yazarken dikkate alınabilir.

Yüksek rütbeli hanımlara yazılacak mektuplarda uzun uzun hitaplar (sename) ve niteleme (tarif) cümleleri yazmamak gerektiği konusuna da değinilen Teressül'de, dua ve niyazın ardından mektubun amacının belirtilmesi gerektiği üzerinde durularak

niyetin, gayenin doğrudan ifade edilmesi ilkesi hatırlatılmaktadır. Burada ayrıca sevgi ve ilgi sözleri yazmanın uygun düşmeyeceği, hanımlar arası bir yazışmada ise bunun yapılabileceği ifade edilmektedir:

“İkinci edeb oldur kim ulu hâtunlara biti yazıcak çok ta’rîf ve uzun ser-nâme yazmaya. Belki du’â ve alkış yaza, andan maksûd neyise anı yaza ve dahı müştâklık ve ârzumendlik kelecini yazmaya kim ‘ayb olur. Meger ‘avrat âdem dahı bir ‘avrata biti yazsa anda iştiyâk kelecini yazmak dürüst olur (Haksever, 2011: 1268).”

Hanımlara yazılan mektuplarda kullanılan sözlere daha fazla dikkat edilmesi, yanlış yorumlanabilecek sevgi ve ilgi sözlerinin sarf edilmemesi, bunun yerine dua ve temenni ifadelerinin yazılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Mektup yazma kurallarında rastlamadığımız bu durum, resmî kuruma üstelik de bir hanıma gönderilen yazıda önem kazanmaktadır. Bu husus günümüzde, kişilerle devlet daireleri arasında veya devlet dairelerinin kendi aralarında birbirlerine yazdıkları resmî mektuplarda “İstek, dilek ve görüşler açık, kesin, anlaşılır bir dille ciddî ve resmî bir üslupla gereksiz ayrıntıdan uzak durularak ifade edilmelidir (Çakır, 2011: 304; Babacan, 2007: 128; Korkmaz vd., 1995: 216)” şeklinde dile getirilmiştir. Yani mektubun gönderildiği kişinin cinsiyetine göre bir üslup belirleme söz konusu edilmemiştir. Teressül bu noktada günümüzdeki ilkelere ayrılmaktadır.

Menâhicü’l-İnşâ’da (Yahya b. Mehmed el-Kâtib, 1479), mektup yazan kişi ile kendisine yazılan kişi arasındaki mertebeye dikkat edilmesi gerektiğini belirten yazar, kâtibin söz konusu dereceyi çok iyi bilmesi, mektubun başında kişinin mevkiine uygun ünvan ve dualara, mektubun sonunda da uygun ibarelere yer vermesi gerektiğini söyler. Bu hususun günümüzle uyumlu olduğu söylenebilir:

“Münşî olan kimesne mektûbun-minhûñ mektûbun-ileyhnûñ merâtibine nazar idüp ‘ ulviyyetinde süfliyyetinde fark neyidügin bilüp aña göre mektûbun-ileyhnûñ evsâfına nazar ide göre..... ser-nâmenüñ âhirini lakabına delâlet ider‘ ibâretlerle tamâm ide (Unan, 2014: 36-37).”

Aynı eserde mektupların içerik olarak nasıl yazılması gerektiğine de değinilmiştir. Mektubu yazan kişi, muhatabı ile arasında eskiden beri dostluk varsa, duadan sonra ona selam ve özlemini iletebilir. Aralarında böyle bir dostluk olmasa yahut da dostluk olsa bile, kısa bir süre önce ayrılık vuku bulmuşsa bu durumda özlemini dile getirmesi uygun olmaz. Yazarın işaret ettiği konular, günümüz mektuplarında uygulansa bile, kuramsal olarak ilgili kitaplarda buradaki gibi ayrıntılı bir şekilde yer almamaktadır.

“Du â tamâm olduktan soñra nazar idegöre, eger mektûbun-minh ile mektûbun-ileyh arasında mâ-tekaddemden sadâkat varise selâm u iştiyâk-nâme yazmak revâdur. Ve illâ ikisinüñ arasında evvelden sadâkat olmamış olsa, yâhûz sadâkat dahi varise kim mektûbun-minh ile mektûbun-ileyh arasında müfârakat vâkı‘ olalı birkaç müddet geçmemiş olsa ol vakt iştiyâk-nâme yazmayalar kim ‘aybdur (Unan, 2014: 37).”

Selam ve özlemini dile getirdikten sonra yazan kişi, mektubun maksadını açıklamalı ve mektubu dua ile bitirmelidir. Duada kullanılan ibareler de mektubu yazan ve muhatabı arasındaki ast-üst ilişkisine veya ikisi eşit derecede ise ona göre şekillenmelidir. Mektup yazılan kişi yazandan daha üst bir mevkide ise yazan kişi kendisini “hakir kulunuz (bende-i kemîne)”, eğer ikisi de eşit konumda ise “candan dostunuz (muhibbuhu’l-muhlis)” şeklinde vasıflandırmalıdır:

“Selâm u iştiyak-nâme yazıldıktan soñra garaz neyise anı yaza ve mektûb[ı] du âyile tamâm ide. Mektub tamâm olduktan soñra eger mektûbun-ileyh mektûbun-minhden a lâ olacak olurısa tahiyetinde ‘bende-i kemîne’ diyü yaza... mertebede müsâvî olurısa tahiyetinde ‘muhibbuhu’l-muhlis’ diyü yaza (Unan, 2014: 37-38).”

Mektubu yazan, muhatabından daha yüksek mevkide ise kullandığı hitap vs. ibarelerinde mübalağaya kaçmamalıdır. Karşılaştıklarında nasıl hürmet edip konuşuyorlarsa o şekilde yazmalıdır. Konumunun alt mı üst mü ne ise bilincinde olmalı, yüksek mertebeyi daha alt mertebeden ayırt edebilmeli, ona göre hitap ve hürmet sözleri kullanılmalıdır. Ayrıca bilgisiz insanlara yazılan mektuplarda hitap ve hürmet sözleri kullanılmamalı, doğrudan doğruya yazılış amacı bildirilmelidir:

“Eger mektûbun-minh mektûbun-ileyhden a lâ olacak olurısa, ta rîfde ve yâhûd terkîbde olan mübâlagaları gidere. Biribiriyle muvâcehe olıcak, ne lafzile ve ne vechile birbirini añup ta zîm ü tekellüm iderlerse, ol vechile yaza.... Fi’l-cümle a lâyı ednâdan ve ednâyı a lâdan fark idüp şol ki mektûbun-minhüye lâyı ta rîf ü ta zîmdür eyle ide.... Fe-hâssen bir kişi hem câhil ve hem mümsik-i nâ-kes olsa aña hîç vechile ta rîf ü ta zîm itmeyeler. Hemân maksûd neyise ‘arz ideler (Unan, 2014: 39).”

Gülşen-i İnşâ’da (Mahmud b. Edhem, 1491) muhatabın derecesine (sosyal statüsü) göre hitap cümleleri yazılması gerektiği belirtilmiştir. Saygın bir kişiye alelade hitap şekli kullanılmasının o kişinin küçümsenmesi, sıradan birine saygın hitap şekli kullanılmasının ise o kişinin alaya alınması anlamına geleceği ifade edilmiştir. Yine aynı eserde, metni yazanla muhatap arasındaki ilişkinin derecesine göre dua ibareleri yazılması gerektiği bildirilmiştir:

“... hitâbdur ki anda elkâb-ı mektûbun ileyh zikr olur. Vazîfe-i münşiyân ve tarîka-i kâtibân oldur kim hitâbda zikr olan elkâb-ı mektûb ile kendü kadr ü mertebesine lâıyk ve muktezâ-yı makâma münâsib zikr ide. Şöyle ki şerîfe hitâb-ı vazî` tahrîr ide istihfâf olup vazî`a hitâb-ı şerîf kütüb itse istihzâ olur... mektûbun ileyhe du`âdur. Kâtib-i hâzika lâzımdur ki makâm-ı du`âda dahı du`â ile muda`ıkunleh arasında münâsebeti ve muktezâ-yı hâli ri`âyet ide (Mahmud b. Edhem, 1491, yk. 9a-10a).”

Özlem ve kavuşma dileklerinin mutlaka dile getirilmesi gerektiği belirtilen mektupta, muhatapla kısa süre önce bir sohbet gerçekleştirilmişse veya muhatap kadınsa ve eşi veya bir yakını değilse buna gerek yoktur. Yine devlet yöneticileri arasındaki yazışmalarda da kavuşma dileklerini bildirmeye gerek yoktur. Bu temenniler aralarında güzel kavuşma (hüsn-i mülâkat) imkânı bulunanlar için yazılabilir, yani arada bir samimiyet olması halinde yazılabilir. Benzer şekilde diğer devlet büyüklerinin de böyle dilekleri ifade etmeleri gerekli değildir. Aynı makamda olanlar ise bu tarz dileklerini yazabilirler:

“Tebliğ-i selâmdur... şerh-i iştiyâkdur... temennâ-yı mülâkatdur. Kaçan mektûbun minh ve mektûbun ileyh arasında müsâhabat ve mümâlahat vâki olmuş olsa yâhud zamân-ı müfârakat çoğ olmasa yâhud mektûbun ileyh nisâ tâ`ifesinden, kendü hâtunı yâhud zî-rahm mahremi olmasa anda şerh-i iştiyâk ve temennâ-yı mülâkat yazmaya. Kezâlik mürâselât-ı selâtn arasında olsa zikr-i iştiyâk ve temennâ-yı mülâkat yazmaya. Zîrâ bunlar şol makâmda zikr olur ki imkân-ı hüsn-i mülâkat ola. Mülâkat-ı selâtn müâsib-i hâl olmadığıçün hüsn-i mülâkat aralarında mutasavver degüldür ve hem-çünân ümerâ-i` izâm biri birine zikr-i mülâkat ketb itmeye meger bir makâmda ola ki hüsn-i mülâkat münâsib ola (Mahmud b. Edhem, 1491, yk. 11a-11b).”

Aynı eserde, maksadın yani yazma amacının dile getirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Buna göre kusursuz söz söyleme (belagat) sahasında yükselmiş olan inşâ yazarının, yazılarında maksadını dile getirmesi zaruridir. Yine inşâ yazarı, yazma amacını güzel terkiplerle, sanatlı cümlelerle süsleyip muhatapın makamına uygun bir tarzda ayet ve hadisler, atasözleri ve şiirlerle de zenginleştirerek (amacın) başlangıç ve sonuç kısımlarını güzel yazmaya gayret etmeli ve bu bölümde adı geçen kişilerin makam ve mevkilerine uygun hitaplar kullanılmalıdır:

“Arz-ı maksûddur... Me`âric-i belâgata`urûc iden kâtib-i münşiyeye lâ-büddür ki... her maksûd-ı garaz ki anı zikr ide terkîb-i müstahsen ve telfik-i müstebdî` ile murassa` idüp muktezâ-yı makâma göre âyât u ehâdîs ü emsâl ü eş`ârla kelâmın müşerrah ve müzeyyen eyleye... Ve hüsn-i mebâdî ve makâtı`ı ri`âyet ide ve dahı esnâ-yı`arz-ı

maksûdda zikr olan eşyânuñ elkâbında münâsebeti ri âyet ide (Mahmud b. Edhem, 1491, yk. 11b-12a).”

Aynı eserde, mektubun sultanlara, üst düzey yöneticilere yazılması durumunda hitaplara gerek olmadığı, dua ile başlayıp maksadın yani yazma amacının belirtilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Hitabın meziyet ve şerefın tarif edilip dile getirilmesi anlamına geldiği, oysa sultanların ve devlet büyüklerinin bunlardan müstağni oldukları vurgulanmıştır:

“Eger mektûbı ümerâ ve selâtîne yazsa hitâb yazmaya belki du â ile başlayıp ‘arzi maksûd ide zîrâ hitâb ta ‘rîf-i fazîlet ve beyân-ı şerefdür. Selâtîn ü ümerâ ta ‘rîf ü beyândan müstağnilerdür (Mahmud b. Edhem, 1491, yk. 13a).”

Yine, usta yazıcıların; giriş kısmını, mektubun içeriği ile uyumlu olarak Allah’ın isimleriyle süslemeleri gerektiği bildirilmiştir:

“Tarîka-i kâtib-i hâzık ve şîve-i münşî-i fâyik oldur kim mektûbuñ evvelin teberrüken ve teyemmünen mazmûnına mutâbık ismu’llâh ile muvaşşah ide hüve’l-mu izzü, hüve’l-ganiyyü, hüve’l-fettâh gibi (Mahmud b. Edhem, 1491, yk. 12b-13b).”

Hülâsa-i İnşâ’da, Allah’ın isimlerinin yazımı ile ilgili değişikliğe değinilmiştir. Yazarın belirttiğine göre ilk zamanlar, mektubun baş kısmına içerikle uyumlu olarak (iyilik durumunda Hüve’l-Muhsin, kefillik durumunda Hüve’l-Kefil, vekillikte Hüve’l-Vekîl gibi) Allah’ın isimlerini yazmak önerilmiştir. Daha sonra mektupların uçuşup ayaklar altında kalmaları sebebiyle bundan vazgeçilmiş, bunun yerine Şeyh Marûf-ı Kerhî yazılması yaygınlaşmıştır. Bunun, mektubu yerine hızlıca ulaştıracağı düşüncesinin genel kabul gördüğü belirtilmiştir:

“Ve mektûbuñ ibtidâsında evâ’ilde mazmûnına münâsib ismu’llâh yazarlar imiş. Meselâ vakt-i inâmda Hüve’l-Muhsin, kefâletde hüve’l-Kefil, vekâletde Hüve’l-Vekîl, sefer ve gazâda Hüve’l-Mu’în gibi mefhûmına göre ismu’llâh yazarlar imiş. Soñra mektûblar ayaklar altında ve mezbelelerde sürünüp bâ’is-i günâh olmağla terk olunup ancak ‘halka’ işâretiyle iktifâ olunmuşdur.... mektûblaruñ üzerine dahi Şeyh Ma’rûf-ı Kerhî yazmak vusûline sebeb olduğu kerrât ile tecrübe olunmuşdur (Kırca, 2016: 91).”

Yine, mektup yazılan kişilerin ünvanlarına ve rütbelerine uygun, zatına layık hitap, soru ve cevap şekilleri kullanmak gerektiği belirtilir. Alt mertebedekine saygın, saygın olana bayağı hitap şekli kullanmanın bir nevi alay etmek olduğu ifade edilir:

“Kâtibe lâzım olan unvân-ı mektûbı ve ta ‘rîf ve elkâbı ve su’âl ve cevâbı her kimsenüñ zâtına lâyıq ve rütbesine muvâfık tahrîr ide. Ednâlara a lâ elkâb ve a lâlara ednâ hitâb istihzâdur. Bunları bir hoşca mülâhaza ide (Kırca, 2016: 91).”

Aynı eserde yazar, alt mertebeden üste yazıldığında mektubun kısa olması, sözü fazla uzatmamak gerektiğini, bir mecburiyet varsa uzun olabileceğini belirtir. Dostlar arasındaki yazışmalarda ise dostluğa zarar verecek edep dışı sözler yazmaktan kaçınılması gerektiğine işaret eder. Yine bunlarda sözün uzatılıp şiirden beyitler yazılabileceğini söyleyen yazar, mektubun saygılı bir üslupla bitirilmesi gerektiğini ifade eder:

“Ednâdan a'lâya mektûb yazıldıkda muhtasar yazıla. Meğer tafsîliyle eşedd-i ihtiyâc ile iktizâ ide. Ol zamân mâni' değüldür... maksûd-ı hâl yazıldıkda az yaza. Sözi uzatmaya.... dostdan dosta mahabbete hâlel virecek söz yazmadan ve bazı halt kelâmdan mazarratı zuhûr idecek sözleri tahrîrden ihtirâz ide.... Hâsılı edebden hâric söz yazmaya.... akrândan emsâle ve dostdan yârâna mektûb tahrîr olundukda derûnında tatvîl-i kelâm itmek ve ebyât-ı eş'âr yazmak mâni' değildür. Ba'dehu ta'zîm ve tekrîm ile hatm-i kelâm eyleye (Kırca, 2016: 92).”

Eserde genel olarak mektup planı “mertebe” adı altında bölümler halinde ele alınmıştır. Buna göre mektubun birinci mertebesi hitap ve kalıplaşmış sözler, ikinci mertebesi mektuba uygun dua, üçüncü mertebesi selam ve esenlik dilekleriyle sevgi ve muhabbetin dile getirilmesi, dördüncü mertebesi özlemin ifadesi, beşinci mertebesi kavuşma temennisinin ifadesi, altıncı mertebesi talebin bildirilmesi, yedinci mertebesi mektubun dua ile bitirilerek duyguların yazılmasıdır. Bunların yazıcı tarafından bilinmesi çok önemli ve gereklidir:

“Merâtib-i mekâtib yedi mertebe üzerine binâ olunmuşdur. Mertebe-i evvel hitâb ve elkâbdur. Mertebe-i sâni mektûba münâsib du'âdur. Mertebe-i sâlis teblîğ-i selâm ve tahiyât ve izhâr-ı mahabbet. Mertebe-i râbi zikr-i eşvâk ve izhâr-ı mahabbet ve iştiyâkdur. Mertebe-i hâmis temennâ-yı mülâkat ve müşâhede-i zâtdur. Mertebe-i sâdis arz-ı mektûbdur. Mertebe-i sâbi mektûbı du'â ile hatm idüp ihtisâs yazmakdur. Zikr olunan yedi mertebeyi kâtibe bilmek ehemmi ve elzemdür (Kırca, 2016: 93).”

Mebâni'l-İnşâ'da resmî yazılara cevap niteliğindeki mektupların, gönderilecek makama ve durumun gereklerine göre değişiklik göstereceğinden bu mektuparda kullanılan ünvan ve ibarelerin de o oranda çeşitlilik ve farklılık arz edeceği belirtilmiştir. Yine, mektubu gönderen ile gönderilen kişi arasındaki rütbe farklılığına uygun ünvan ve ibare kullanılması gerektiği belirtilerek okuyucunun niteliklerini göz önünde bulundurmanın önemi dile getirilmiştir:

“Muharrerât-ı vârideye verilecek cevâblar makâm ve iktizâyâ göre tebeddül edecek ve elkâb ve ta'bîrât dahı o nisbetde tenevvü' ve teferruk eyleyecek(dür).

Mektûbu'n-ileyh ile kâtibüñ rütbesi mülâhaza olunarak aña göre ta'birât ve elkâb isti'mâl olunmalıdır (Süleyman Bey, 1871: 164, 168).”

Mektubu yazan kişi ile yazılan kişi arasındaki merite farklılığının, yazışmalarda kullanılması gereken ünvanların tespitinde belirleyici unsur olduğu maddeler halinde ifade edilmiştir. Buna göre mektup yazılan kişi rütbe ve itibar yönüyle mektup yazandan üstünse mektubun sonunda gönderme (irsal ve tesyir) ile ilgili tabirler yerine, arz ve takdim gibi alçakgönüllü ve daha nazik tarzda ibareler kullanılmalıdır:

“Mektûbu'n-ileyh olan zât kendinden rütbe ve haysiyyetce bâlâ-ter bulunur ise intihâda irsâl ve tesyîr gibi ta'birât kullanılmayıp belki 'arz ve takdîm veyâhûd daha bu gibi kelimât-ı tevâzu'-kârâne îrâd idilmelidir. Mektûbu'n-ileyh a'lâ ve kâtib ednâ bulunur ise kelimât-ı ihlâs-kârâne ve makâm-ı talebde ta'birât-ı mütevâzî'âne ityân olunmalıdır (Süleyman Bey, 1871: 168-169).”

Münşeât-ı Azîziye'de, mektup yazarken samimiyet takdiminden sonra hal hatır sorma faslı ile birlikte mektubun içerdiği konuların beyan edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Eğer cevap mektubu ise sorulara usulünce cevaplar verildikten sonra esenlik dilekleri ve dua ile mektup tamamlanmalıdır. Ayrıca herkesin makam ve mertebesine uygun ünvanların, ona yakışan ibarelerin kullanılması gerektiği ifade edilmiştir:

“...arz-ı hulûs yâhûd istifsâr-ı hâtır ibârelerinüñ tamâmında gelen mektûbüñ vusûlini ve hâvî olduğu umûr ve mesâlihi beyân ve bunlara lâzım gelen cevâblarını yoluyla beyândan soñra esniye ve duâ ile itmâm ider. Yazılan şeyleri herkesüñ makâm ve mansıbı îcâb iden elkâb-ı resmiyye ve ünvan îcâbınca mertebesine göre ibârât-ı lâyika üzere tahrîr itmeli (Nûri Efendi, 1886: 207).”

İnşâ-yı Edebî ve Fennî'de, yazının gönderileceği makam veya kişilerin sosyal statüsü, yakınlık derecesi ve saygınlığı dikkate alınıp ona göre hitap ibareleriyle ünvanların kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Rütbesi olmasa da saygın ve itibarlı kişilere dahi hürmet içeren sözler kullanılmalıdır:

“Mürsel, mürselün ileyhüñ rütbe ve haysiyyetini nazar-ı dikkate alarak ana göre ta'birât-ı ihtirâm-kârâne isti'mâl itmeli ve rütbesine nazaran elkâb yazmalıdır. Hâ'iz-i rütbe olmayana erbâb-ı haysiyyet ve i'tibâra dahi ihtirâmkârâne ta'birler kullanmak lüzûmı bedihîdür (Ahmed Râmî, 1891: 14).”

Küçükten büyüğe veya alt makamdan üste gönderilen yazının sonunda “sunuldu, takdim kılındı”; tersi durumda ise gönderildi, yazıldı, yollandı gibi ibareler kullanılması gerektiği belirtilmiştir:

“Küçükden büyüğe arıza gönderildiği halde nihâyetinde (takdîm kılındı) ibâresi yazılmak lâzım gelir. Büyükden küçüğe gönderilecek mekâtîbde ise irsâl, tesyîr veyâ tahrîr ta bîrleri kullanılmalıdır (Ahmed Râmî, 1891: 15-21).”

Gerek özel gerekse resmî mektupların sonuç kısımlarının uygun kelime ve ibarelerle yazılması gerektiği belirtilmiştir.

“Gerek evrâk-ı resmiyye ve gerek gayr-i resmînin münâsib elfâz ve ta bîrât ile nihâyet bulmaları iktizâ ider (Ahmed Râmî, 1891: 15, 132).”

Fenn-i İnşâ’da (Fâik Reşad, 1894); gönderilecek kişinin statüsüne, saygınlık, bilgi, kültür düzeyine, gönderen ile yakınlık derecesine göre bir dil, hitap ibareleri ve ünvanlar kullanmak gerektiği dile getirilmiştir:

“Kâtib bir mektûb yazacağı zamân ibtidâ mürselün ileyhüñ hâl ve şânını ya nî kim ve ne haysiyyet ve i tibârda bir zât olduğunu, derece-i akl u ırfânını, kendisiyle olan münâsebet ve hukûkınıñ ne merkezde bulunduğunu düşünmek, aña göre lisân ve ta bîrât kullanmak, elkâb yazmak gerekir (Fâik Reşad, 1894: 16).”

Mektup başlığı, yazının gönderildiği kişinin adı veya varsa resmî vasfının yazıldığı ibaredir. Gönderilen kişiye hürmet etme kapsamında yazılan ünvan ve sıfatlar ise mektup metninin ilk satırlarını oluşturur. Asıl yazma amacı onun altına yazılır. Sonuç, yazma gayesi belirtildikten sonra, yani mektup metninin sonuna yazılan kısımdır:

“Ser-nâme: Mürselün ileyhüñ nâmı, yâhûd eğer varsa sıfat-ı resmiyyesi zikr olunarak yazılan ibâredür ki mektûb veyâ tezkirenüñ baş tarafından orta yere ve besmele işâretinüñ altına yazılır.

Elkâb: Mürselün ileyhi ta zîm için yazılan ünvan ve sıfatlardur ki mektûb veyâ tezkirenüñ ilk satırı olmak üzere yazılıp asl-ı merâma anuñ altındaki satırdan başlanılır.

Hâtîme: Mektûbuñ nihâyetine, ya nî ifâde-i merâm hitâm bulduktan soñra yazılan ifâdelere dirler (Fâik Reşad, 1894: 17-18).”

Mektup metninde unutulmuş bir konu varsa o da not (hamiş) başlığı altında bir kenara veya mektubun alt kısmında bir yere, özel bir bölüm şeklinde yazılır. Ancak bu resmî yazışmalarda yazılmaz:

“Metn-i mektûbda unutulmuş, yâhûd soñradan hâtıra gelmiş bir şey varsa anı bir kenâra, yâhûd aşağıya bir fikra-i mahsûsa sûretinde yazarlar; adına da “hâmiş dirler. Lâkin... muharrerât-ı resmiyyede metin hâricinde bir şey yazmak câ’iz değüldür (Fâik Reşad, 1894: 18-19).”

Aynı eserde, özel ve resmî yazışmalarda farklı ünvanların kullanıldığı bildirilmiş; resmî yazışmalarda, gönderilen devlet görevinde ise rütbesine göre örneğin binbaşılar için rif'atlı, kazaskerler için semâhatlü gibi hitaplar önerilmiştir. Özel mektuplarda ise belirli olmamakla birlikte, yazıcının muhatap için uygun gördüğü ünvanları seçerek veya kabiliyeti ölçüsünde kendi üreterek istenilen şekilde (gözümün nuru, aziz dostum vb.) hitapların yazılabileceği belirtilmiştir:

“Elkâb iki nev'dür: Biri resmîdür ki taraf-ı devletden bir rütbeyi hâ'iz olanlar için yine taraf-ı devletden derecelerine göre tahsîs olunmuştur: Rif'atlı, ... semâhatlü, devletlü gibi. Dîgeri husûsîdür ki mu'ayyen değildir. Her kâtib mürselün ileyh için hangi sıfatı lâıyk ve münâsib görürse ya kullanılanlaruñ içinden intihâb, yâhûd kendi iktidârınuñ müsâ'id olduğı derecede îcâd iderek yazar. Kullanılanlar şudur: nûr-i âynum, mürüvvet-kârum, mühibb-i 'azîzüm elh (Fâik Reşâd, 1894: 20).”

Hazîne-i Mekâtib'de (A. Râsim, 1901), devlet tarafından resmen görevlendirilmiş şahıslara yazılan mektuplarda bu kişilere özgü resmî hitap şekillerinin (elkâb-ı resmiyye); samimi dostlar veya böyle olmayıp da rütbe sahibi olmayanlar, akrabalar, yakınlar arasındaki mektuplaşmalarda ise özel hitap şekillerinin (elkâb-ı husûsiyye) kullanılması gerektiği belirtilmektedir:

“Elkâb-ı resmiyye devletüñ resmen vazîfedâr itdüğü zevâta mahsûs birtakım lakablar dimekdür. Ki bunlaruñ mekâtib ve muharrerât-ı sâ'irede isti'mâli lâzımdur (A. Râsim, 1901: 333).”

Yazar, “Ma'rûz-ı dâ'î kemîneleridür ki; fehâmetlü devletlü... Paşa hazretleri; devletlü semâhatlü... Efendi hazretleri (A. Râsim, 1901: 333)” gibi hitapları bunlara örnek olarak verir. Günümüzde benzer şekilde olmasa da resmî makamlara yazılan yazılardaki hitaplara da özen gösterilmektedir.

“Elkâb-ı husûsiyye; teklîfsizler veyâ teklîfli olup da ha'iz-i rütbe olmayanlar beyninde, ya akrabâ ve ta'allukât arasında te'âtî kılınan mekâtibde yazılabilecek elkâbdur (A. Râsim, 1901: 370).” Babaya, anneye, kardeşe, dostlara, kadınlara yazılan mektuplarda; eşler, tüccarlar arasındaki yazışmalarda kullanılan hitaplar bu gruba girmektedir.

Yine aynı eserde yazar, mektup metinlerinin dikkatli yazılması gerektiği kadar, güzel bir biçimde bağlanarak sonlandırılmasının da o kadar gerekli olduğunu belirtmektedir. Yazara göre her şeyin bir sonucu olduğu gibi mektupların da bir sonuç bölümü vardır. Mektuplarda duyguların ifade edilmesinden sonra dikkate değer nokta sonuç bölümüdür:

“Mekûbuñ metni ne kadar dikkatle yazılmak îcâb iderse hüsn-i sûretle bir râbita ile nihâyet bulmaları dahı o kadar lâzımdur, zîrâ her şey’uñ netîcesi olduğı gibi mektûblarda da beyân-ı hissiyât idildikten soñra şâyân-ı dikkat olan bir cihet daha kalıyor ki o da hâtimedür (A. Râsim, 1901: 365).”

Aynı eserde, mektubu alan kişinin ilk göreceğı yer giriş kısmı olacağından mektupların giriş bölümlerine çok fazla önem verilmesi gerektiğı belirtilerek burada kullanılacak terkip ve ibarelerin muhatabın saygınlık derecesine uygun olması gerektiğı üzerinde durulmaktadır:

“Mektûb ibtidâlarına fevka’l- âde ehemmiyet virmek lâzımdur, zîrâ mürselün ileyhüñ ilk nazarı, o satırlar üzerine mun’atıf olacaktur. Ta bîrât u terâkib-i muharrere ise muhatabuñ derece-i kadrine göre olmalıdır (A. Râsim, 1901: 378).”

“... tarîhlü meveddet-nâmenüzi, kemâl-i iştiyâk ve meserretle okudum.

Emr-nâme-i sâmileri, vâsıl-ı dest-i iftihâr oldı.

Nâme-i vefâ- ‘allâmelerini aldım (A. Râsim, 1901: 378)” vb. cümleler eserde verilen mektup girişi örnekleridir.

Söz arasında muhatabın durumuna, mertebesine ve memuriyetine göre kullanılması icap eden tabirlerin ve bunların kullanım yerlerinin bilinmesi de yazara göre yazma âdâbındandır:

“İbâre arasında muhâtab veyâ mürselün ileyhüñ hâl ü şânına, rütbe ve me’mûriyyetine göre isti mâli lâzımeden olan birtakım ta bîrât vardır ki anlaruñ da mevâki -i isti mâlini bilmek, âdâb-ı kitâbet cümlesindendir (A. Râsim, 1901: 380).”

İmza üzerine konulan terkipler başlığı altında padişah huzuruna, vekillere, vezirlere, devlet adamlarına, dostlara, akrabalara, öğretmenlere, büyükten küçüğe gönderilen mektuplarda, gönderenin kendini muhatabına karşı nitelmesi türünde bazı ibarelere değinilmiştir. Padişah huzuruna yazılanlarda bende-i sâdıkları, kulları, çâkerleri; vekillere yazılanlarda kulları, bendeleri, bende-i kemîneleri; devlet büyüklerine kulunuz, bendeniz, dâ îleri; dostlara muhibbiniz, muhlisiniz, kerem-dîdeniz, birâderiniz; akrabaya pederiniz, valideniz, hemşîreniz, mahdûmunuz, yeğeniniz vs.; öğretmenlere şâkirdiniz, lütuf-dîdeniz gibi ibarelerin imza üstüne yazılması gerektiğı belirtilmiştir. Büyükten küçüğe yazılanlarda genellikle bu tarz ifadelerin kullanılmadığı ancak senâveriniz, muhlisiniz (A. Râsim, 1901: 391-392) gibi tabirlere yer verildiğı beyan edilmektedir.

İnşâ-i Mergûb (İzmir 807; Y.B. 503), İnşâü'l-Mergûb (Y.B. 2070), İlm-i İnşâ [Y.B. 2986, 622 (19.yy), 5006 (t.y.)], İnşâ Risâlesi [Y.B. 4009 (t.y.)] adlı yine 19.

yüzyıla ait yazarı belli olmayan eserlerde, yazma işiyle uğraşanların göz önünde bulundurulması gereken ilk şeyin, hedef kişi veya kişilerin (muhatap) derecelerini (sosyal statü) bilmek ve buna göre dua ve övgüde bulunmak olduğu belirtilmiştir:

“Evvelâ kâtib olanlara gerekdür ki her kişünñ merâtibin bilüp mertebesine lâyük du â ve senâ tahrîr eyleye (İzmir 807, yk. 52a; Y.B. 2070, yk. 7b-8a; 2986, yk. 7b; 622, yk. 7b; 503, yk. 15b; 5006, yk. 7b; 4009, yk. 5b).”

Aynı eserlerde, “Şeyh Ma'rûf-ı Kerhî'nin manevi desteğiyle” ibaresinin de eklenebileceği belirtilmektedir. Bunun, mektubun yerine ulaşmasında kolaylık sağlayacağı, yazar tarafından tecrübe edildiği iddia edilmektedir (Ma'rûf-ı Kerhî ile ilgili bölüm Y. B. 503'te ve Y.B. 4009'da bulunmamaktadır).

“...yâhûd be-himmet-i hazret-i Şeyh Ma'rûf-ı Kerhî bu vechle tahrîr ide. Mektûb mahalline vâsıl olur mücerredür ve's-selâm... (İzmir 807, yk. 52a; Y.B. 2070, yk. 8b; 2986, yk. 8a; 622, yk. 8b; 5006, yk. 7b-8b).”

İnşâ Risâlesi (Y.B. 4009) adlı eserde, alt mertebeden üste yazılan metinde sözün fazla uzatılmaması, sadece maksat ne ise onun yazılması gerektiği, dostlar arasındaki yazışmalarda ise metne şiirlerin, beyitlerin eklenebileceği ifade edilmektedir:

“Kâtib-i mekâtib olanlara gerekdür ki.... Ednâdan a lâ kimesneye mektûb veyâ arz-ı hâl tahrîr eyledükde kâ'ide budur ki... çok söz yazmaya hemân merâm ne ise anı yaza. Akrândan akrâna ve dostundan yârâna mektûb tahrîr eyledükde kâ'ide budur ki... münâsib ebyât ve eş'âr katarsa münâsibdür (t.y., Y.B. 4009, yk. 5b-6a).”

Kavâ'id-i İnşâ ve Münşeât'ta (t.y.) mektubun giriş, ünvan, amaç, sonuç bölümlerinde kullanılacak kelimelerin, bu kısımlara uygun olması gerektiği belirtilerek bazen ayrıntılı bazen de özetleyecek şekilde seçilmesi tavsiye edilmiştir.

“... kaçan sultân kâtibine bir mektûb yazmak emreylese gerekdür ki ... dîbâce-i nâme matla'ını ve hâtimedede du â makta'ını evvel mektûb içinde konulan garazı ve maksûdı iş'âr idici ya'ni anladıcı kıla. Ve gâh ihtisâr üzere yazup ve gâhî itnâb ihtiyâr ide ve her makâmda makâlden ve akvâlden lâyük ve ahrâ olanı isti'mâl eyleye (t.y., yk. 137b).”

4.9.1.4. Mektubun Dil ve Üslup Özellikleri ile İlgili Bulgular

Mektubun dil ve üslup özellikleri ile ilgili bulgular; genel üslup özellikleri, resmî yazışmaların üslup özellikleri ve özel mektupların üslup özellikleri şeklinde olup Tablo 43'te sunulmuştur:

Tablo 43
Mektubun Dil ve Üslup Özellikleri ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Mektubun Genel Üslup Özellikleri	Mektupta sözü fazla uzatmamalı, yazılış amacı rahatça anlaşılacak şekilde sade, açık bir dille ifade edilmelidir.	Teressül, 15. Hazîne-i Mekâtib, 19.	2	
	Mektup, saygılı bir üslupla, güzel bir biçimde bağlanarak bitirilmelidir.	Hülâsa-i İnşâ, 17. Hazîne-i Mekâtib, 19.	2	
	Bütün mektuplarda anlatımın akıcı ve kusursuz olmasına özen gösterilmelidir.	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	
	Mektubun üslubu karşısındakiyle konuşuyormuş gibi sıradan, doğal olmalı; mektup, içinden geldiği gibi yazılmalıdır.	Mebâni'l-İnşâ, 19. Hazîne-i Mekâtib, 19.	2	
	Mektuplarda genel olarak ve hatta talep edilen şeyin karşılanamaması durumunda bile nazik, mütevazı bir üslup kullanılmalıdır.	Mebâni'l-İnşâ, 19. İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Hazîne-i Mekâtib, 19.	3	
	Cevap mektubunun üslubu, gelen mektubun üslubuna göre belirlenmelidir.		1	
	Hedef kitlenin; yaş, cinsiyet, itibar ve marifet gibi vasıflarını göz önünde bulundurarak yazmak ve geçerli olan şartlara, yani yazma kurallarına uymak yazışmanın gereklerindedir. Kadınlara da erkeğe hitap edilircesine hitap etmek nezaketsizliktir.		1	
	Önemli ve ciddi işlerle ilgili mektuplara yazılacak cevaplar; açık, anlaşılır ve istenen izahatı içerir nitelikte olmalıdır.	Hazîne-i Mekâtib, 20.	1	
	Sanatlı üslup kullanımı kadar bayağı cümle ve kelime kullanımı da doğru değildir.		1	
	Gönderilen kişinin bir, iki veya daha çok olmaları durumunda kendilerine hitap şekilleri, zamirlerin türleri ve kullanım biçimleri değişir.	Menâhicü'l-İnşâ, 15.	1	
	İsimlerin ikili çokluk (tesniye) ve eril-dişil (müennes-müzekker) şekilleri için kullanılacak zamirlere dikkat edilmelidir.		1	
	Başlangıç ve sonuç kısımları, güzel yazma kurallarına uyularak yazılmalıdır.	Gülşen-i İnşâ, 15.	1	
	Toplam			17
Resmî Yazışmaların Üslup Özellikleri	Alt rütbeliden üste (arzihal, dilekçe) gönderilen mektuplar, niyaz edici (yalvarıp yakaran), alçakgönüllü bir üslupla yazılmalıdır.		2	
Mektubu yazan, üçüncü tekil şahıs şeklini, muhataba karşı ise daima çoğul kişi zamirini kullanmalı, asla tekil kullanmamalıdır.	Üst rütbeliden alta yazılan mektuplar, hürmet ve saygı içeren bir tarzda, soru sorma, cevap verme şeklinde (gönderilen kişi buna layık ise derecesine göre iltifat edici (nazik) bir üslup kullanılabilir) ve çoğul şahıs kipiyle yazılmamalıdır.	Tâib Münşeâtı, 18. Mebâni'l-İnşâ, 19.	2	
	Padişah tarafından yazdırılan feramanlar dışında, emir kipi asla kullanılmamalıdır.		2	
		Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	

	Ticarî ve resmî yazışmalarda incelik ve kibarlığa daha fazla özen gösterilmelidir.	Hazîne-i Mekâtib, 19.	1	
	Resmî yazışmalarda uzun cümlelere, iç kafiyeli sözcük kullanımından başka benzetme, mecaz gibi edebî sanatlarla yer vermemek, maksadı düz, açık, sade ibarelerle ifade etmek, kelimelerin anlamı tam karşılmasına özen göstermek; konuyu aydınlatmak, anlatımı süslemek gayesiyle söz arasına hikmetli söz, atasözleri, şiirler vs. katmamak gerekir.	Fenn-i İnşâ, 19.	1	
	Ciddi yazışmalarda, örneğin yüksek makamlara veya kendinden büyüklere yazılan mektuplarda mizah ifadelerine yer verilmemeli, gereken saygı, hürmet ifadelerine yer verilmelidir.	Hazîne-i Mekâtib, 19.	1	
Toplam			10	30,30
Özel	Arkadaşlar veya rütbe farkı olmayanlar arasındaki yazışmalar, edepli bir üslupta olmalıdır, aşırılığa kaçmadan hürmet sözlerini içeren ibareler, gönül okşayıcı tabirler kullanılabilir.	Mebâni'l-İnşâ,	1	
Mektupların Üslup Özellikleri	Aile mektuplarında, küçükten büyüğe yazılanlar, laubali olmamak şartıyla ve her türlü üslupta olmakla birlikte saygılı bir üslupta yazılmalı, yazışma kurallarına uyulmalıdır.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Fenn-i İnşâ, 19. Hazîne-i Mekâtib, 19.	3	
	Arkadaşlar ve kardeşler arasındaki yazışmalarda, dostluğa zarar verecek derecede aşağılayıcı, küçümseyici ibarelere yer verilmemek şartıyla, samimi esprili ve dostça bir üslup kullanılabilir.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Hazîne-i Mekâtib, 19.	2	
Toplam			6	18,18
Genel			33	100
Toplam				

Tabloya göre incelenen münşeatlarda çoğunlukla (% 51,51) mektupların genel üslup özellikleri yer almıştır. Her durumda mütevazı bir üslupta, açık, anlaşılır, doğal bir dille yazılması gerektiği ifade edilerek mektupta kullanılacak üslubun önemli olduğu vurgulanmıştır. İkinci sırada (% 30,30) resmî yazışmaların üslup özellikleri ifade edilmiştir. Buna göre gönderenle gönderilen arasındaki mertebe farklılığının üslubu belirlediği bu mektupların, saygılı ve mütevazı bir üslupta yazılması gerekmektedir. Üçüncü sırada (% 18,18) ise özel mektupların üslup özellikleri (saygılı olmakla birlikte daha samimi, doğal ve yazışma kurallarına uygun bir üslup) ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Teressül'de (Dâî, 15. yy), mektubu yazan kişinin sözü fazla uzatmaması, maksadını açık ve net bir şekilde ifade etmesi gerektiği şöyle ifade edilmiştir:

“Evvel edeb oldur kim kaçan ednâ kişi ulu pâdişâhlara ve ulu beglere biti yazsa gerek kim çok sözi uzatmaya belki maksûdi neyise anı yaza ve anlada (Haksever, 2011: 1268).”

Mektubun, gönderilen kişinin rahatça anlayacağı şekilde açık, bariz yazılması, mektubu alan kişinin anlamak için başkasına sormak veya onu geri göndermek zorunda kalmaması gerektiğini belirten yazar, mektupta anlatılmak istenen şeyin güzelce anlaşılmasının, anlam kapalılığına meydan verilmemesinin gereğini vurgular:

“Yedinci edeb oldur kim her sözi kim yaza gerek kim anı bellü ve ‘ayân eyleye. Tâ kim biti varduğı yirde maksûd neyidüğü añlanmayup girü göndermege ve yâhud ayruk kişiden sormaga hâcet olmaya. Bitiden garaz neyise gökcek ma’lûm ola (Haksever, 2011: 1269).”

İçeriği anlaşılmayan mektuplar hakkında geri bildirimde bulunulması günümüzde geçerli olan bir konudur. Bu hususlarda iki dönemin kuralları aynı noktada birleşmektedir.

Menâhicü’l-İnşâ’da, mektup yazılan kişinin bir, iki veya daha çok olmaları durumunda kendilerine nasıl hitap edileceği, hangi zamirlerin nasıl kullanılacağı örneklerle anlatılır:

“Ba’dehû eger ser-nâme bir kişiye yazılsa ol vakt ser-nâmenüñ evvelin lafz-ı müfredile ibtidâ ide. Meselâ mektûb bir emîne yazılsa ‘mefharü’l-ümenâ’i ve’l-mu’temedîn’ diyü yaza.... Eger mektûb iki emîne yazılsa tesniye lafzıyile ‘mefhare’l-ümenâ’i.... diyü yaza.... Eger mektûb üç emîne yâhûz dahı ziyâdeye yazılsa cem’ lafzıyile mefâhirü’l-ümenâ’i... diyü yaza (Unan, 2014: 37).”

Arapçada isimler sayı bakımından tekil (müfred), ikili çokluk (tesniye) ve çoğul (cem’) olmak üzere üç şekilde bulunmaktadır. İkili çokluk ve isimlerin eril-dişil (müennes-müzekker) şekilleri Türkçede bulunmamaktadır ancak, özellikle hitaplarda Arapça ibareler kullanıldığı için kurallar da ona göre şekillendirilmiştir. Buna göre yazar, kadın ve erkekler için kullanılacak zamirleri de ayrı ayrı belirtmiştir:

“.... müfred müzekkerdeki zamîr.... meselâ bir hâtun añulıcak.... İki hâtun añulıcak.... (Unan, 2014: 37).”

Mektubu yazan kişi, dileğinin kabul olması, amacının gerçekleşmesi için muhatabına daima saygı ve hürmetini ifade etmeli, kendini muhatabından daha aşağı seviyede görmelidir:

“Ammâ levâzımdandur ki mektûbun-minh dâyimâ mektûbun-ileyhiyi mektûbında ta’rîf idüp ta’zîm sûretiyle zıkr idüp kendüyi ednâ mertebede göre. Zîrâ tâ varduğı yirde sözi mergûb olup hâcet[i] makbûl ve maksûd[1] hâsıl ola (Unan, 2014: 39).”

Hülâsa-i İnşâ'da yazar, alt mertebeden üste yazıldığında; mektubun kısa olması, sözü fazla uzatmamak gerektiğini, bir mecburiyet varsa uzun olabileceğini belirtir. Dostlar arasındaki yazışmalarda ise dostluğa zarar verecek edep dışı sözler yazmaktan kaçınılması gerektiğine işaret eder. Yine bunlarda sözün uzatılıp şiirden beyitler yazılabileceğini söyleyen yazar, mektubun saygılı bir üslupla bitirilmesi gerektiğini ifade eder:

“Ednâdan a'lâya mektûb yazıldıkda muhtasar yazıla. Meğer tafsîliyle eşedd-i ihtiyâc ile iktizâ ide. Ol zamân mâni' değıldür... maksûd-ı hâl yazıldıkda az yaza. Sözü uzatmaya.... dostdan dosta mahabbete hâlel virecek söz yazmadan ve bazı halt kelâmdan mazarratı zuhûr idecek sözleri tahrîrden ihtirâz ide.... Hâsılı edebden hâric söz yazmaya.... akrândan emsâle ve dostdan yârâna mektûb tahrîr olundukda derûnunda tatvîl-i kelâm itmek ve ebyât-ı eş'âr yazmak mâni' değıldür. Ba'dehu ta'zîm ve tekrîm ile hatm-i kelâm eyleye (Kırca, 2016: 92).”

Tâib Münşeât'ında (18. yy), mektup türlerinin [üst rütbeliden alta (nevâziş-nâme: gönül alma mektubu), alt rütbeliden üste (arzıhal, dilekçe) ve akrandan akrana (muhabbet-nâme, mektup) yazılanlar] her birinin farklı bir üslupla yazılması gerektiği belirtilmiştir. Buna göre, dilekçelerin niyaz edici (yalvarıp yakaran) bir üslupla ve üçüncü tekil şahıs kipiyle yazılması gerekirken üst rütbeliden alta yazılan mektupların tersi bir üslup ve kiple yazılması gerekir. Yani hürmet ve saygı içeren bir tarzda ve soru sorma, cevap verme şeklinde yazılmamalı, çoğul şahıs kipiyle hitap edilmemelidir. Aksi halde üst makamdaki kişi alttakine saygı ve hürmet sunmuş olur ki bu da gereksizdir. Eğer mektup gönderilen kişi buna layık ise derecesine göre iltifat edici bir üslup kullanılabilir:

“Her birinüñ ta'bîri başkadur. Meselâ a'lâya yazılan mektûbuñ ta'bîri niyâz-mendâne ve dil-peziñ mevki'-i sigâ-i gâ'ib ile keşîde-i silk-i tahrîr olur. A'lâdan ednâya bunun aksi yazılır ya'nî âdât-ı tevkîr ile su'âl ve cevâb ve sîga-i cem' ile tevcîh ve hitâb olmaz zîrâ o mahalde sîga-i cem' ma'nâ-yı ta'zîm ifâde ider. Meger mürselü'n-ileyh erbâb-ı istihkâkdan ola bu sûretle rütbesine göre nev'-i iltifâtı müş'ir mu'amele olunmak münâsibdür (O. Tâib, yk. 1a-1b).”

Arkadaşlar veya rütbe farkı olmayanlar arasındaki yazışmalarda yüceltme, hürmet sözlerini içeren ibareler ve gönül okşayıcı tabirlerle dostluğun, samimi arkadaşlığın gereklerine uyulabilir. Bu tarz ifadeler, iltifatlar ne kadar çok kullanılırsa dostluk o derece artar ve güçlenir. Bununla birlikte gönderen ve gönderilenin sosyal statüleri de göz önünde bulundurulup aşırılığa kaçmamak gerekir:

“Akrândan akrâna yazılan mektûblarda be-hasbe'l-merâtib âdât-ı ta'zîmi müştemil elfâz ve dil-nüvâzâne kelimât ile merâsim-i âdâb-ı hulleteri ri'âyet olunur.... her ne denlü nevâziş ve iltifâdı muhtevî olsa o denlü bâ'is-i tezâyüd-i muhabbet olur. Lâkin tarafeynüñ merâtibine mürâ'at olunmalıdır ki ifrât ve tefrît hücnelerinden sâlim ola (O. Tâib, yk. 1b-2a).”

Mebâni'l-İnşâ'da mektup üslubunun konuşma tarzında, yani karşısındakiyle konuşuyormuş gibi sıradan, doğal ve teklifsiz olması gerektiğini belirten yazar, iki dost arasında yapılan yazışmanın edepli, yabancı veya daha alt rütbeli biriyle olanda nazik, üst rütbeli biriyle olanda ise alçakgönüllü bir üslupta olmasının önemine dikkat çekmektedir. En samimi arkadaşına bile yazarken yazılış gayesi mutlaka belirtilmeli, anlatımın akıcı ve kusursuz olmasına özen gösterilmelidir:

“Binâberîn ifâdât-ı vâkı'âsı' ayn-ı mükâleme gibi olmalıdır. Mükâleme de' âdî olur. Tabî'î olur. Teklifsizce olur. Lakin iki dost beyninde olan mükâtebât edîbâne ve ecnebî veyâhûd rütbece mâ-dûnî bulunanlarla zarîfâne ve kendinüñ fevkinde bulunan ekâbir ile de mütevâzîâne olmalıdır ve en ziyâde mahremi ve teklifsiz tanıdığı ahbâbına bile yazarken gerek maksada gerek siyâk-ı kelâma hasr-ı dikkat lâzımdur (Süleyman Bey, 1871: 160-161).”

Mektup yazılan kişiye karşı ikinci tekil şahıs kipi kullanılmaması ve yazanın da konuşan kişi şekli (birinci tekil şahıs eki) yerine daima üçüncü tekil şahıs şeklinin kullanılması; padişah tarafından yazdırılan fermanlar dışında ise emir kipinin asla kullanılmaması gerektiği belirtilmektedir. Mektup yazılırken muhataba karşı daima çoğul kişi zamiri kullanılıp, asla tekil kullanılmaması gerektiği, yüksek mertebeden alt mertebeye yazıldığında tekil kullanmakta sakınca olmadığı dile getirilmiştir:

“Mektûbu'n-ileyhe sığa-i hitâb ve kâtibe sığa-i mütekellim nisbet olunmamalıdır ve dâ'imâ sığa-i gâ'ib zikredilmelidür ve fermân ve menşûrlardan başka yerde ise emr-i hâzır hîç kullanılmamalıdır. Mektûbu'n-ileyh lafz-ı müfred ile zikr ve îrâd olunmayup dâ'imâ cem' olarak yazılmalıdır. Fakat a'lâdan ednâyâ yazılanlarda müfred yazılsa da be'is yokdur (Süleyman Bey, 1871: 169).”

Mektubu yazan kişi ile yazılan kişi arasındaki mertebe farklılığının, yazışmalarda kullanılması gereken ünvanların ve üslubun tespitinde belirleyici unsur olduğu maddeler halinde ifade edilmiştir. Buna göre mektup yazılan kişi rütbe ve itibar yönüyle mektup yazandan üstünse mektubun sonunda gönderme (irsal ve tesyir) ile ilgili tabirler yerine, arz ve takdim gibi alçakgönüllü ve daha nazik tarzda ibareler

kullanılmalıdır. Mektup gönderilen kişinin makamı üstün olup yazaninki daha alt basamakta ise mektupta samimi bir üslup ve mütevazı tabirler kullanılmalıdır:

“Mektûbu’n-ileyh olan zât kendinden rütbe ve haysiyetce bâlâ-ter bulunur ise intihâda irsâl ve tesyîr gibi ta’bîrât kullanılmayıp belki ‘arz ve takdîm veyâhûd daha bu gibi kelimât-ı tevâzu’-kârâne îrâd idilmelidür. Mektûbu’n-ileyh a’lâ ve kâtib ednâ bulunur ise kelimât-ı ihlâs-kârâne ve makâm-ı talebde ta’bîrât-ı mütevâzî’âne ityân olunmalıdır (Süleyman Bey, 1871: 168-169).”

İnşâ-yı Edebî ve Fennî’de, arkadaşlar arasındaki yazışmalarda senli benli, samimi ve esprili bir üslup kullanılabileceği, ancak onların kırılmalarına sebep olacak, dostluğa zarar verecek derecede aşağılayıcı, küçümseyici ibarelere yer verilmemesi gerektiği belirtilmiştir:

“Beyne’l-ihvân ve akrân cereyân idecek muhâberede ise lâubâlî ta’bîrler ve bâdî-i hande latîfeler yazılsa bunda bir be’is olamaz. Şu kadar var ki burada dahî bâ’is-i istihfâf ve istihkâr kelimât ve ta’bîrât yazılmamalıdır. Çünkü beyne’l-ihvân bürûdeti da’vet idebilür (Ahmed Râmî, 1891: 15-21).”

Aile mektuplarında, küçükten büyüğe yazılanların yazışma kurallarına uygun olması, laubali bir üslupla yazılmaması gerektiği, büyükten küçüğe yazılanların ise bu üslupta yazılabileceği belirtilmiştir. Mektuplarda genel olarak nazik bir üslup kullanılması, talep edilen bir şeyin karşılanamaması durumunda bile kibarca mazeret dile getirilmesi gerektiği ifade edilerek her durumda nezaketten ayrılmamak gerektiği vurgulanmıştır:

“Âile mektûblarına gelince; evlâduñ peder, vâlîde... yazacağı mekâtîb ve muharrerâtda tamâmiyle âdâb-ı mükâtebeye ri’âyet itmeli ve öyle lâubâliyâne ta’bîrlerden ihtirâz idilmelidür bunlar ise evlâdına yazacakları mekâtîbde lâubâliyâne bir tarzda yazabilirler. Sûret-i ‘umûmiyyede... mürsel mektûbında dâ’imâ lisân-ı nezâket izhâr ve kendüsinden talep olunan bir şeyi... is’âf itmediği hâlde bile kemâl-i zarâfetle bundan dolayı ma’zeret beyân eylemelidir (Ahmed Râmî, 1891: 15, 132).”

Fenn-i İnşâ’da (Fâik Reşad, 1894), özel mektuplar sınıfından olan aile mektuplarının her türlü üslupta yazılabileceği belirtilmiştir:

“Â’ile mektûbları muharrerât-ı husûsiyye meyânında her dürlü üslûb-ı ifâdeye kâbil(dür) (Fâik Reşad, 1894: 20).”

Resmî yazışmalarda satırlar dolusu ifadeyi bir cümle zannettirecek derecede uzun cümlelere, doğal secili (iç kafiyeli) sözcük kullanımından başka teşbih (benzetme), mecaz gibi edebî sanatlara yer verilmemelidir. Maksudı düz, açık, sade ibarelerle ifade

etmek, kelimelerin yeni, güzel, sağlam (anlamı tam karşılayan) olmasına özen göstermek; konuyu aydınlatmak, anlatımı süslemek gayesiyle söz arasına hikmetli söz, atasözleri, şiiirler vs. katmamak konusunda dikkatli olunmalıdır:

“Muharrerât-ı resmiyyede... ekseriya görüldüğü vech ile öyle otuz satırlık bir mâddeyi cümle-i vâhide 'add itdirecek mertebeye vardiirmamak, kitâbet-i resmiyyede escâ'-ı tabî'yyeden mâ'adâ teşbîh gibi, mecâz, isti'âre gibi sanâyi'-i edebiyeden hîçbirinüñ icrâ ve isti'mâli câ'iz olmadığından yazılacak şeyüñ düz ve sâde 'ibâreli olmasına ve yalnız elfâzınüñ ciyâdet ve metânetine ve ma'ânîsinüñ hükm ü kuvvetine i'tinâ itmek, tenvîr-i müdde î veyâ tezyîn-i kelâm için ara yere... cümel-i hikemiyye, emsâl, eş'âr gibi şeyler katışdurmamak (Fâik Reşad, 1894: 99).”

Hazîne-i Mekâtib'de (A. Râsim, 1901); mektupların, konuşma dilindeki kadar sade bir üslupla yazılması gerektiği vurgulanmaktadır. Dostlardan biriyle konuşurken maksadın sade bir şekilde anlatılması yerine, nutuk verircesine süslü bir üslup ve sözlerle ifade edilmesinin gülünçlüğü kadar, mektup yazan kişinin de marifet göstereyim derken sanatkârane üsluba uygun ibareler kulanmasının o derece gülünç olacağı ifade edilmektedir. Maksadı sade, açık, yalın bir şekilde anlatmak yerine sanatlı bir dille anlatmayı gülünçlük derecesinde tuhaf bulan yazar, aynı şekilde bayağı cümle ve kelime kullanımını da hoş karşılamamaktadır:

“Bir âdem ehîbbâsından biriyle konuşurken merâmını sâdece anlatacağı yerde etvâr u akvâl-i hatîbâneye teşebbüs itse ne kadar gülünç olursa, mektûb yazan âdem de muhâtabına karşı izhâr-ı fazl u 'îrfân ideyim diye üslûb-ı 'âlîye muvâfîk kelîmât ve t'âbîrât isti'mâl iderse o kadar şâyân-ı hande olur. Bir de kelîmât u cümel-i mübtezelenüñ tahrîri ma'yûbdur (A. Râsim, 1901: 5).”

Aynı eserde yazar, mektupların garip, tuhaf kelimelerle anlaşılma hale getirilmesinin saçma olduğunu belirterek yazışmalarda doğallığın önemini vurgular. Cümlelerin uzun ve zincirleme şekilde birbirine bağlı olmasının uygun olmadığını söyleyen yazar, duygu ve düşüncelerin, amacı kısa, faydalı ve doğal olarak ifade edecek şekilde dile getirilmesi gerektiğine işaret eder. Yazara göre uzun bir cümleyi ne kulak dinlemekten hoşlanır ne de göz izlemek ister. Ayrıca zihin de böyle cümlelerden anlam çıkarmada zorluk çeker:

“Mektûbları elfâz-ı garîbe ile anlaşılmaacak bir hâle koymak da' abesdür. Esâlib-i beyânüñ en makbûli suhûletle anlaşılmalıdır. Mükâtebede dikkat olunacak mevâddan biri de tabî'î olmasıdır. Cümlelerüñ mutavvel ve müselsel olması zamânımızda makbûl degüldür. Tasavvurı tabî'î olmak üzere muhtasar ve müfid bir

sûretde tasvîr itmeli. Uzun bir cümleyi dinlemekden kulak hazz itmediği gibi göz de seyrinden usanır. Böyle cümlelerden istihrâc-ı ma'nâ emrinde zihin de müşkilât çeker (A. Râsim, 1901: 6).”

Kolay anlaşılır, doğal bir üslupla yazmak, anlaşılmayacak şekilde uzun cümlelere yer vermemek gerektiği gibi konular günümüzle benzerlik arz etmektedir. Yine doğallığı zorlayarak yazılan mektupların güzel olmayacağı, içinden geldiği gibi, duyguların yönlendirmesiyle yazılanların ise mükemmel olacağı ifade edilerek eserde doğallığın önemi ortaya konmaktadır ki bu da günümüzde geçerli bir durumdur:

“Cebr-i tabî' atle yazılan mektûblarda letâfet olmaz. Hissiyâta tâb'î olarak yazılan mektûblar mükemmel olur (Râsim, 1901: 6).”

Gelen mektubun, yazılacak cevabın üslubunu ayarlama belirleyici olduğunu ifade eden yazar, mizahî üslupta yazılmış bir mektuba yazılacak cevap mektubunun da aynı üslupta olması, ciddi ise cevabın da ciddi olması gerektiğini önermektedir:

“Mektûb latîfe yollu ise cevâb da aña göre tahrîr idilmeli. Ciddî ise ciddî yazılmalı (A. Râsim, 1901: 10).”

Gelen mektupta talep edilen şeyin karşılanması halinde bu kibar, nazik bir üslupta bildirilmeli, reddedilmesi durumunda ise incelikle özür beyan edilmelidir. Ticarî ve resmî yazışmalarda buna daha fazla özen gösterilmelidir:

“Mektûbda bir şey talep edildiği hâlde eğer istenilen şey virilecek ise zarîfâne virilmeli. Virilmeyecek ise nâzikâne beyân-ı i'tizâr idilmelidir. Ticâret ve mu'âmelâta müte'allık mekâtibde buralarına daha ziyâde dikkat olunmalıdır (A. Râsim, 1901: 10).”

Her mektuba lüzumuna göre cevap yazılmasını gerekli gören yazar, önemli ve ciddi işlerle ilgili mektuplara yazılacak cevapların açık, anlaşılır ve istenen izahatı içerir nitelikte olması gerektiğini bildirmektedir:

“Mesâlihe dâ'ir vârid olan mektûblara yazılacak cevâb, açık ve îzâhât-ı matlûbeyi hâvî olmalıdır (A. Râsim, 1901: 9).”

Ciddi yazışmalarda örneğin yüksek makamlara veya kendinden büyüklere yazılan mektuplarda şaka, alay, mizah ifadelerine yer verilmemesi; akranlar, arkadaşlar arasında yazıldığı gibi üst rütbeli birine yazılmaması önerilmektedir. Yazara göre, yüksek makamlardaki kişilere yazılan mektuplarda gereken saygı, hürmet ifadelerine yer verilmemesi uygun olmayıp kadınlara da erkeğe hitap edilircesine hitap etmek nezaketsizliktir. Aynı şekilde babanın, evladına yazdığı gibi evlat babasına yazmamalıdır:

“Ciddî muhâverelerde hezel câ'iz degüldür. Akrâna mahsûs olan bir tavr ile mâ-fevka hitâb itmek 'aybdur. Böyle zevâta yazılan ve ta'zîmât-ı lâzîmeden mahrûm olan mektûblar; terbiyesizliğe haml olunur. Kezâlik bir kadına erkek gibi hitâb olunursa nezâketsizliğe virilir. Bir baba; çocuğına nasıl yazarsa bir çocuk da babasına öyle yazamaz (A. Râsim, 1901: 8).”

Yine hedef kitlenin yaş, cinsiyet, rütbe, itibar ve marifet gibi vasıflarını göz önünde bulundurarak yazmak ve geçerli olan şartlara yani yazma kurallarına uymak da yazışma adabındandır:

“Âdâb-ı mükâtebe; sin, cins, rütbe, haysiyyet ve liyâkata göre idâre-i kelâm itmekden ve muhâverâtda cârî olan şerâ'ite kâmilten muvâfık sûretde yazmaktan îbâretdür (A. Râsim, 1901: 8).”

Mektup gönderilen kişiye yaş ve yakınlık derecesine göre gereken hürmet gösterilmelidir. Baba, anne, hala, amca vs.ye gönderilecek mektup ile kardeşe veya arkadaşaya yazılan mektup arasında da bütünüyle fark vardır. Birincisinde laubalilikten kaçınmalı, saygılı bir üslup kullanılmalıdır. İkincisinde ise senli benli, samimi, dostça bir üslup kullanılabilir. Bayağı hatta yanlış ibareler bile kullanılabilir bu grup mektuplarında ifade tarzı kısa, sade ve doğal olmalıdır:

“Mürselün ileyhüñ, gerek sin, gerek derece-i karâbetine göre ta'zîmât-ı lâzîmede bulunmalıdır. Zîrâ bir pedere, bir vâlideye, bir halaya, bir amcaya yazılan mektûb ile bir birâdere, yâhûd bir dôsta yazılan mektûb arasında fark-ı küllî vardır. Birinci hâlde her dürlü ta'birât-ı lâubâliyânedden ictinâb itmeli, muhabbetkârâne, ihtirâmkârâne ta'birât kullanılmalı, ikinci hâlde ise gâyet muhibbâne ve biraz lâubâliyâne yazılmalı. Bunlarda da her dürlü ta'birât-ı sakîme ve süfliyye bulunmalı. Üslûb-ı ifâde muhtasar, sâde, tabî î olmalı (A. Râsim, 1901: 8-9).”

Yine aynı eserde yazar, mektup metinlerinin dikkatli yazılması gerektiği kadar, güzel bir biçimde bağlanarak sonlandırılmasının da o kadar gerekli olduğunu belirtmektedir:

“Mekûbuñ metni ne kadar dikkatle yazılmak îcâb iderse hüsn-i sûretle bir râbıta ile, nihâyet bulmaları dahı o kadar lâzımdur (A. Râsim, 1901: 365).”

4.9.2. Dilekçe ile İlgili Bulgular

Dilekçe ile ilgili bulgular; dilekçenin tanımı ve türleri, üslup özellikleri, içerik planı, biçimsel planı ve biçimsel özelliklerine yönelik olup Tablo 44'te sunulmuştur:

Tablo 44
Dilekçe ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Tanımı ve Türleri	Bir şahsın, başkasıyla ilgili bir iş için resmî daireye yine resmî biçimde talepte bulunduğu evrağa istidaname denir. Bir şahsın, kendisiyle ilgili bir iş veya şikâyet için, izin veya yardım talebini içeren yazıya ise dilekçe (arzihal) denir. Dilekçe (arzihal) sıradan, istidaname ise resmîyete daha uygundur. Dilekçeler üst düzey yetkililere yazılanlar ve ikinci derece memurlara yazılanlar olmak üzere ikiye ayrılır.	Fenn-i İnşâ, 19.	1 1 1 1	
Toplam Üslup Özellikleri	Dilekçede, dikkat edilmesi gereken ilk şey, maksadın açık ve yalın bir dille, mümkün olduğunca kısa yazılmasıdır. Talep edilen şeyin kabul edilmesi için ne gerekiyorsa sadece o yazılmalı, gereksiz şeyler yazılmamalıdır.	Fenn-i İnşâ, 19. Hazîne-i Mekâtib, 20.	2	40
Toplam İçerik Planı	Dilekçenin ve istidanamenin içerik planı: Dilekçe sahibinin kendini tanıtmaması, İsmi imza veya mührün üzerine yazması, Talep ettiği şey için kendini lâıyk göstermeye çalışması, Talep edilen şeyin yazılması, Dilekçenin sunulacağı kişiden, istenilen şeyin elde edilmesi için yardım dileğinde bulunulması. Kâğıdın sonuna resmî makama uygun kalıplaşmış sözler yazılır.	Fenn-i İnşâ, 19. Hazîne-i Mekâtib, 20.	2 2	20
Toplam Biçimsel Plan ve Biçimsel Özellikler	Kâğıdın orta yerine resmî makamın ünvanı, üzerine başlık yazılır. Dilekçelerin okunaklı yazılması gerekir.	Hazîne-i Mekâtib, 20.	1 1	
Toplam Genel Toplam			2 2 10	20 20 100

Tabloya göre incelenen münşeatlarda % 40 oranında dilekçenin tanımı, türleri ve aralarındaki fark, % 20 oranında dilekçelerin üslup özellikleri; dilekçe ve istidanamenin içerik planı; dilekçelerin şekil özellikleri ve biçimsel planı ile ilgili bulgular yer almaktadır.

Fenn-i İnşâ'da (Fâik Reşâd, 1894), inşâ alanında çalışan bilim adamlarının dilekçe (arz-ı hal) ile istidaname arasındaki farkla ilgili görüşüne yer veren yazar, daha sonra dilekçelerin özelliklerine değinmiştir. Buna göre bir şahsın, başkasıyla ilgili bir iş için resmî daireye yine resmî biçimde talepte bulunduğu evrağa istidaname, kendisiyle ilgili bir iş veya şikâyet için izin veya yardım talebini içeren yazıya ise dilekçe (arzihal) dendiğini belirtir, ancak yazara göre ikisi arasında dilekçenin (arzihal) sıradan, istidanamenin ise resmîyete daha uygun oluşundan başka bir fark yoktur:

“Erbâb-ı fenn-i inşâdan ba’zıları ‘arz-ı hâl ile istidâ-nâmeleri biri birinden ayırmak isteyerek bir kimsenün kendine ta’allukı olmayan bir işün husûlini talep ve recâ zımnında makâmât ve devâ’ir-i resmiyyeden birine yine sûret-i resmiyyede vireceği kâğıda istidâ-nâme, kendine â’id bir iş hakkında talep-i müsâ’ade ve âtıfeti hâvî, yâhûd da’vâ ve işkâyı mutazammın takdîm eyleyeceği varakaya, ‘ale’l-âde, ‘arz-ı hâl dimişler... Bizce ‘arz-ı hâl ile istidâ-nâme beyninde birinün güyâ’âmiyâne, dîğerinün de kâtibâne bir ta’bîr ‘add olunabilmesinden başka bir fark yoktur (Fâik Reşâd, 1894: 25-26).”

Dilekçe yazılırken dikkat edilmesi gereken ilk şeyin maksadın açık ve yalın bir dille, mümkün olduğunca kısa yazılması olduğu dile getirilmiştir. Talep edilen şeyin kabul edilmesi için ne gerekiyorsa sadece o yazılmalı, teferruata girilmemeli, gereksiz şeyler yazılmamalıdır:

“Arz-ı hâllerde birinci derecede gözedilecek şey merâmuñ açık ve sâde ta’bîrât ile ifâdesi, mümkün olduğu kadar kısa olmasıdır, ya’nî maslahatuñ rûhı ne ise tervîc-i merâm, yâhûd teshîl-i maslahat için ne söylenilmek lâzım ise yalnız anlar yazılıp öyle bir takım zâ’id ve bî-lüzûm şeyler yazılmamaktır (Fâik Reşad, 1894: 26-27).”

Aynı eserde dilekçe sahibinin kendini tanıtmaması, ismini imza veya mührün üzerine yazması, talep ettiği şey için kendini lâyük göstermeye çalışması gerektiği bildirilerek talep edilen şeyin yazılması, dilekçenin sunulacağı kişiden, istenilen şeyin elde edilmesi için yardım dileğinde bulunulması gerektiği ve bunların dilekçe, istidaname gibi yazılarda bulunması gereken bölümler olduğu ifade edilmiştir:

“Ekser müsted âyâtta dört fıkranuñ vücûdı lâzımdır ki bunlara rûkn dinilir.

Ta’rîf-i nefis: Müsted î kendinün kim olduğunu lüzûmı derecede bildürmekdür.

Beyân-ı istihkâk: Sâhib-i istidâ talep itdiği şey için kendini lâyük ve müstehak göstermekdür.

Beyân-ı matlab: İstenilen şeyi bildürmekdür.

İstirhâm: İstidâ takdîm olunacak zâtdan şey-i matlûbuñ husûli için müsâ’ade, himmet, mu’avenet-i talep itmekdür (Fâik Reşâd, 1894: 27-28).”

Hazîne-i Mekâtib (A. Râsim, 1901)’de, resmî yazışmalara dahil edilen dilekçelerde (arzihallar, istidanameler) bulunması gereken ilk şartın açıklık olduğu belirtilir. Yine burada bildirildiğine göre gayet kısa olması ve okunaklı yazılması gereken dilekçeler, üst düzey yetkililere yazılanlar ve ikinci derece memurlara yazılanlar olmak üzere ikiye ayrılır. İki tür dilekçeler için de gönderilen makama göre özel kâğıt kullanılır. Kâğıdın orta yerine resmî makamın ünvanı, üzerine başlık, sonuna da resmî makama uygun kalıplaşmış sözler yazılır (A. Râsim, 1901).

4.9.3. İlanlarla İlgili Bulgular

İlanlarla ilgili bulgular Tablo 45’te sunulmuştur:

Tablo 45

İlanlarla İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
İlanlar	İlan: Halka veya şahsa özgü bir fayda için halka bildirimde bulunmaktır.	Fenn-i İnşâ, 19.	1	50
	İlanlar, anlaşılır bir dille yazılmalıdır, aksi halde anlaşılabilir ve beklenen faydayı sağlayamaz.		1	50
Toplam			2	100

Sadece bir eserden elde edilen bulgular ilanın tanımı ve üslup özellikleriyle ilgilidir.

Fenn-i İnşâ’da (Fâik Reşâd, 1894), halka veya şahsa özgü bir fayda için halka bildirimde bulunmak şeklinde tanımlanan ilanların, anlaşılır bir dille yazılması gerektiği, aksi halde anlaşılamayacağı ve beklenen faydayı sağlayamayacağı ifade edilmiştir:

“İlân bir şeyi ya nef’-i âm, ya nef’-i hâs maksadıyla halka bildürmek demek olduğuna göre bunları halkca anlaşılabilir bir lisân üzere yazılması iktizâ ider. Hâl böyle iken ekseriyâ ilâna müte’allık varakalar birtakım köhne ve metrûk kelîmât ve ta bîrât ile yazılmakta ve bu sebeple maksûd olan nef’ kaziyyesi de ara yerde gâ’ib olup gitmekdedür (Fâik Reşâd, 1894: 97).”

4.9.4. Ticarî Yazışmalarla İlgili Bulgular

Ticarî yazışmalarla ilgili bulgular bu tür yazışmaların üslup özellikleri, içerik özellikleri ve biçimsel planına yönelik olup Tablo 46’da sunulmuştur:

Tablo 46

Ticarî Yazışmalarla İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Üslup Özellikleri	Ticarî mektuplar, herhangi bir karışıklığa, yanlış anlaşılmaktan kaynaklanan zarar ziyana yol açmamak için kısa, öz açık, anlaşılır bir şekilde yazılmalı, incelikli bir ifade tarzıyla bitirilmelidir.	Fenn-i İnşâ, 19. Hazîne-i Mekâtib, 20.	2	40
İçerik Özellikleri	Bu mektuplarda, mal talebi söz konusu ise malın cinsi, bedeli, gönderilme şekli ve ödeme şartları belirtilmelidir.	Hazîne-i Mekâtib, 20.	1	

	Bir hesabı kapatmak için mektupla para gönderiliyorsa fatura vb. de birlikte gönderilmelidir.		1	
Toplam			2	40
Bıçimsel Plan	Tarih ve mektubun yazıldığı yer de bildirilmelidir.	Hazîne-i Mekâtib, 20.	1	
Toplam Genel			1	20
Toplam			5	100

Ticarî mektuplarla ilgili bulgular % 40 oranında bu mektupların üslup özellikleri ile içerik özelliklerine, % 20 oranında bıçimsel planına yöneliktir.

Fenn-i İnşâ'da (Fâik Reşâd, 1894) ticarî mektupların herhangi bir karışıklığa, yanlış anlaşılmaktan kaynaklanan zarar ziyana yol açmamak için gayet açık, anlaşılır bir şekilde yazılması gerektiği bildirilmiştir:

“Evrâk-ı ticâriyye, ... gâyet açık ve sâde 'ibâre ile yazılması lâzımdur. Çünkü bunların, ... muğlak ve mu'akkad yazılmış olduğu hâlde ihtimâl ki sû'-i tefsîr ve te'vîle uğrayup veyâ ba'zı kelimelerden maksûd olan ma'nâ anlaşılammak ... sûretiyle zarar ve hasar vukû'ını mûcib olabilir (Fâik Reşad, 1894: 84).”

Hazîne-i Mekâtib'de (A. Rasim, 1901) ticarî mektupların özellikleri etraflıca anlatılmıştır. Yazarın belirttiğine göre bu mektuplar kısa, öz, açık ve anlaşılır olmalıdır. Gereksiz ifadeler bu mektuplarda yer almamalı, mal talebi söz konusu ise malın cinsi, bedeli, gönderilme şekli ve ödeme şartları belirtilmelidir. İncelikli bir ifade tarzıyla mektup bitirilmelidir. Bir hesabı kapatmak için mektupla para gönderiliyorsa fatura vb. de birlikte gönderilmeli, tarih ve mektubun yazıldığı yer de bildirilmelidir.

“Bu nev muhâberâtuñ erkân-ı asliyyesi; muhtasar, muvazzah, musarrah ve mu'ayyen olmakdur. Tâciruñ zamânı pek kıymetli olduğundan yazdığı mektûblarda beyhûde ta'bîrât kullanmamalıdır. Bahis, emti'â talebinden ibâret ise cinsini, bahâsını, tarîk-i irsâlini ve şerâ'it-i te'diyyesini yazmalı. Nâzikâne ba'zı ta'bîrât ile hitâm vormeli. Bir hesâbı kapatmak için mektûbı ile para gönderiliyorsa, faturasını veyâ sâ'ir şeylerini de berâber irsâl itmeli. Ticâret mektûblarında.... mektûba başlamazdan bâlâsına târihi ve bir de mektûbun yazıldığı mahallün ismini vaz' itmeli (A. Râsim, 1901: 195).”

Kısaca mektupta sadece gerekli olan bilgiler yazılmalıdır. Eserde belirtilen bu hususlar günümüzde de aynen geçerlidir. Her dönemde geçerli olan ticarî yazışmalarda tespit edilmiş bazı kurallar vardır. Gerek iç gerekse dış ticaret ilişkilerine ilk adım, yazışmalarla atıldığından bu konu oldukça önemlidir. Günümüzde bu iletişim şekli elektronik ortamda yapılsa da tespit edilen kurallar burada da geçerlidir. Ticarî ilişkiler ağının kurulması güven esasına dayandığına ve bu ilişkiler yazışmalarla başladığına

göre yazılan mektupların karşı tarafta bıraktığı intiba önem kazanmaktadır. Bu izlenimin güven verici ve olumlu olması için mektupların “açıklık, az ve öz olma, bütünlük ve doğruluk (www.biymed.com)” gibi dört özelliği taşıması gerekmektedir.

4.9.5. Fatura ile İlgili Bulgular

Fatura ile ilgili bulgular Tablo 47’de gösterilmektedir:

Tablo 47
Fatura ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Fatura	Tüccarlar arasında gerek peşin gerekse veresiye satılan veya gönderilen eşyanın cinsi, ölçüsü, fiyatı vs.si hakkında bilgilerin yer aldığı kâğıtlara fatura denir.	Hazîne-i Mekâtib, 20.	1	100

Sadece bir eserden elde edilen, fatura ile ilgili tek bulgu faturanın tanımıdır.

Hazîne-i Mekâtib’de yazarın tarifine göre, tüccarlar arasında gerek peşin gerekse veresiye satılan veya gönderilen eşyanın cinsi, ölçüsü, fiyatı vs.si hakkında bilgilerin yer aldığı kâğıtlara fatura denir.

“Fatura diye beyne’t-tüccâr, gerek veresi gerek peşin fûrûht veyâ irsâl olunan eşyânun cins, nev, ölçü vesâ’ir hakkında yapılmış pusulalara denir (A. Râsim, 1901: 235).”

Günümüzde de benzer bilgilerin yer aldığı faturaların düzenlenmesinde şekil ve içerik bakımından iki dönem arasında uyum olduğu görülmektedir.

4.9.6. Telgrafla İlgili Bulgular

Telgrafla ilgili bulgular Tablo 48’de sunulmuştur:

Tablo 48
Telgrafla İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Telgraf	Telgraf, ticarî işler için yaygın olarak başvurulmuş bir iletişim yöntemidir.	Hazîne-i Mekâtib,	1	33,33
	Alelade işlerde de zaman kaybını önleme açısından telgraf önemlidir.	20.	1	33,33
	Telgraf, olabildiğince kısa, bununla birlikte karşı tarafın anlayacağı şekilde açık olmalıdır.		1	33,33
Toplam			3	100

Telgrafla ilgili tek eserden elde edilen bulgular bu türün tanımı, önemi ve üslup özelliğine ilişkindir.

Günümüzde çok sınırlı bir kullanım alanı olan telgrafın, **Hazîne-i Mekâtib'de** ticarî işler için yaygın olarak başvurulan bir iletişim yöntemi olduğu belirtilmektedir. Yine alelade işlerde de zaman kaybını önlemek gayesiyle telgraf çekme yoluna gidildiği ve telgrafın olabildiğince kısa ve anlaşılır olması gerektiği dile getirilmektedir.

“Umûr-ı ticâretde mu'amelât-ı telgrafıyenüñ ehemmiyeti pek ziyâdedür... Umûr-ı âdiyyede ehemmiyeti ziyâdedür. Ba'zı olur ki mektûb ile su'âli zamân gâ'ib edilmesine sebebiyet virür... Telgraf keşîdesine gözedilecek şey tasarrufdur. Fakat âdî şeylerde muhâtabuñ añlayacağı vechle olması da şartdur (A. Râsim, 1901: 238).”

4.9.7. Kutlama (Tebrik) Yazıları

Kutlama yazıları ile ilgili bulgular Tablo 49'da sunulmuştur:

Tablo 49

Kutlama Yazıları ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
	Kutlama yazıları: Bayramlar, özel günler, özellikle de görevde terfi gibi durumlarda, gönderilen kişinin buna layık, yükselten kişinin kıymet bilir, bu terfinin daha nice lütuflara hayırlı bir başlangıç olduğunun ifadesi ve gönderenin de bundan duyduğu övünç ve mutluluk hissini dile getirilmesi için yazılan yazılardır.	Fenn-i İnşâ, 19. İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	2	66,66
Kutlama Yazıları	Kutlama yazılarında içerik planı: Giriş (yazılması şart değildir), Allah'a şükran duygularını dile getirme (yazılması şart değildir), Gönderen kişinin mutluluk duygularını dile getirmesi, Gönderilen kişinin dostluğunun daim olmasını dileme Dua	Fenn-i İnşâ, 19.	1	33,33
Toplam			3	100

İki eserden elde edilen bulgular çoğunlukla (% 66,66) kutlama yazılarının tanım ve işlevinden, ikinci sırada (% 33,33) ise içerik planından ibarettir.

İnşâ-yı Edebî ve Fennî'de (A. Râmî, 1890) memuriyet, nişan, rütbe gibi kazanımlar sebebiyle gönderilen tebrik yazılarının düzenlenmesinde dikkat edilecek hususlar dile getirilmiştir. Buna göre tebrik yazıları, gönderilen yani tebrik edilen kişinin bu dereceye layık, yükselten kişinin kıymet bilir, bu terfinin daha nice lütuflara hayırlı bir başlangıç olduğunu ifade etmekten ve gönderenin de bundan duyduğu övünç ve mutluluk hissini dile getirilmesinden ibarettir:

“Bu evrâkuñ me'mûriyyet, rütbe, nişân gibi daha birçok aksâm ve envâ'î olabiliyor. Bunlarıñ sûret-i tanzîmlerinde nazar-ı dikkate alınacak cihetler mürselünleyhüñ derece-i istihkâk ve liyâkatiyle lutf u ' âtîfetine nâ'il olduğu zâtuñ kadir-

şinâslığı ve bu lutf u inâyetüñ eltâf-ı âtiyyeye bir mukaddime-i hayr olduğu ve lutf u inâyete mazhar olan zâtla hasbe'l-ihlâs hisse-mend-i fahr ü sürûr bulunduğımı beyândan ibâretdür (A. Râmî, 1890: 113).”

Fenn-i İnşâ'da (Fâik Reşâd, 1894), tebrik yazılarının görevde terfî, bayramlar, özel günler gibi durumlarda gönderilen kişiye memnuniyet duygularını bildirmek için yazıldığını belirten yazar, genel olarak bunlarda bulunması gereken bölümleri de açıklamıştır. Buna göre kutlama yazılarında giriş, Allah'a şükran duygularını dile getirme, gönderen kişinin kendi mutluluk duygularını dile getirme, gönderilen kişinin dostluğunun daim olmasını dileme ve dua bölümleri yer almalıdır. Ancak yazarın belirttiğine göre ilk iki bölümün yazılması şart değildir:

“Tebrîk-nâme, ya nî tebrîki hâvî mektûb, memnûniyyet ve şükranı mûcib olacak cem'-i ahvâlde ve ekseriyâ rûbe, mansıb, a'yâd u eyyâm-ı mahsûsa için yazılır. Bunlardan her birinüñ ayrı ayrı rûknlari varsa da umûmiyyeti i'tibâriyle başlıca: Mukaddime-i tebrîk, tahmîd, izhâr-ı meserret, recâ-yı muhabbet, du â (Fâik Reşâd, 1894: 129-130).”

4.9.8. Sene ve Bayram Tebrikleri

Sene ve bayram kutlamaları ile ilgili bulgular; bu yazıların muhataba göre içerik özellikleri, üslup özellikleri ve işlevine yönelik olup Tablo 50'de sunulmuştur:

Tablo 50
Sene ve Bayram Kutlamaları ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Muhataba Göre İçerik Özellikleri	Çocuk anne babasına yazıyorsa onlara olan sevgisini ve onların da muhabbetini kazanmak için göstereceği gayreti ve en içten dileklerini ifade etmelidir.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	2	
	Himayesinde yetişilen birine yazarken şükran duyguları belirtilip o kişinin sağlık ve mutluluğuna duacı olduğu dile getirilmelidir.	Hazîne-i Mekâtib, 20.	2	
	Bundan sonra daha nice rütbelere nailiyet duası edilerek duyulan mutluluk dile getirilmelidir.		2	
	Maneviyatı yüksek birine yazılan tebrik mektubunda, o kişinin ömrünün ve saadetinin uzun olması temenni edilmelidir.	Hazîne-i Mekâtib, 19.	1	
	Lütuf görenin liyakatinden, lütuf sahibinin değer bilirliliğinden bahsedilmelidir.		1	
Toplam			8	44,44
Üslup Özellikleri	Bu mektuplarda duyguları ifade ederken aşırılığa kaçmamak gerekir.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	2	
	Bu mektuplarda aşırı hürmet ve yüceltme sözlerine gerek yoktur.	Hazîne-i Mekâtib, 20.		
	Abartı, alay şeklinde yorumlanabilir			

	Samimi bir üslupla söze başlamak ve içten duygularla yazmak gerekir.	Hazîne-i Mekâtib, 20.	1	
	Bu mektuplar genel olarak kısa ve öz olmalıdır.		1	
	Bu mektupların hepsinin kendine has incelikleri vardır.		1	
	Bu mektuplar, saygılı bir üslupla yazılmalıdır.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	1	
	Bu mektuplarda yazma kurallarına uyulmalıdır.		1	
Toplam İşlevi			7	38,88
	Terfi durumlarında tebrik yazısı göndermemek kıskançlığa yorulabilir.	Hazîne-i Mekâtib, 19.	1	
	Anne babaya, manevî yönü güçlü birine, akrandan akrana veya resmiyet ilişkisi olan kişilere yılbaşı ve bayram tebriği mektupları göndermek ve bunlar aracılığıyla o kişilere sağlık ve mutluluk dileklerini iletmek eskiden beri uygulanan bir alışkanlıktır.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	2	
		Hazîne-i Mekâtib, 19.		
Toplam Genel Toplam			3	16,66
			18	100

Tabloya göre, incelenen münşeatlarda sene ve bayram tebrikleri ile ilgili olarak ilk sırada (%44,44) bu yazıların muhataba göre değişen içerik özelliklerine, ikinci sırada (%38,88) üslup özelliklerine, üçüncü sırada (%16,66) ise işlevine yer verilmiştir.

Bu tarz mektupların yazılmasında dikkat edilecek hususlara değinilen eserlerde, çocukların anne babalarına sevgi dileklerini veya bir şahsın amirine vs.ye karşı şükran duygularını vb. bu tebrik mektuplarıyla dile getirebilecekleri belirtilerek tebrik mektuplarının işlevlerinden bahsedilmektedir.

İnşâ-yı Edebî ve Fennî’de (A. Râmî, 1890), yeni yıl ve bayram tebriği göndermenin eskiden beri uygulanagelen bir gelenek olduğu; evlattan ebeveyn, iyiliğine mazhar olunmuş veya sayesinde ilerleme kaydedilmiş birine yazılması halinde, samimi bir üslupla onlara şükran duygularının ve duacı olunduğunun bildirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu mektuplarda, yazma kurallarına uymakla birlikte, içtenliğe özen gösterilmesi, “daha nice böyle günlere eriştirilme” dileklerinin yazılması, duyguların ve övgülerin ifadesinde aşırıktan kaçınılması gerektiği belirtilmiştir (A. Râmî, 1890: 108-109).

Hazîne-i Mekâtib’de (A. Râsim, 1901), anne babaya, manevî yönü güçlü birine, akrandan akrana veya resmiyet ilişkisi olan kişilere yılbaşı ve bayram tebriği mektupları göndermenin ve bunlar aracılığıyla o kişilere sağlık ve mutluluk dileklerini iletmenin öteden beri alışkanlık olduğu bildirilmektedir. Hepsinin kendine has incelikleri olan bu mektuplarda, örneğin çocuk anne babasına yazıyorsa onlara olan sevgisini ve onların da muhabbetini kazanmak için göstereceği gayreti ve en içten dileklerini ifade etmelidir. Himayesinde yetişilen birine yazarken şükran duyguları

belirtilip o kişinin sağlık ve mutluluğuna duacı olduğu dile getirilmelidir. Maneviyatı yüksek fazilet ve güzel ahlak sahibi olan birine yazılan tebrik mektubunda, o kişinin ömrünün ve saadetinin uzun olması temenni edilmelidir:

“Sene başı veyâ bayrâm tekarrübi hasebiyle iki kişinüñ birbirine füzûnî-i sıhhat, temâdî-i sa’âdet ü ikbâl gibi insânı hoşnûd idecek temenniyâtta bulunması; öteden beri âdet olmuşdur. Lâkin bu misillü mektûbları yazmak; zannidildiği kadar kolay değildir. Sene başı tebrîki yazan bir çocuk, peder ve mâderine; kendilerini çok sevdiğini ve hüsn-i sa’î ve gayreti ile teveccühlerini celbe muvaffak olacağını beyân itdükden sonra haklarında temenniyât-ı kalbiyyesini arz itmelidir. Birinüñ zîr-i himâyesinde tefeyyuz iden bir zât dahı beyân- ı şükrân iderek veliyy-i ni’metinüñ sıhhat ve sa’âdeti için dâ’imâ du’â-hân olduğunu beyân itmelidir. Büyük ve keremkâr bir âdeme yazılan sene tebrîkinde fezâ’îl ve mehâsin-i ahlâk sâhibi olduğu beyân ve ‘ömrinüñ, sa’âdetinüñ efvân olması temennâsı der-miyân olunmalıdır (A. Râsim, 1901: 11-12).”

Kısa ve öz olması gereken bu mektuplarda sözü uzatmaktan ve duyguların ifadesinde aşırılığa kaçmaktan sakınılması gerektiğini belirten yazar, samimi bir üslupla söze başlamanın önemini vurgular. Aşırı hürmet ve yüceltme sözlerine gerek olmayan bu mektupların içten duygularla yazılmasını önerir:

“Böyle mektûblar; muhtasar ve müfid yazılmalı. Uzun olursa bâ’is-i kelâl olur... Her hâlde itnâb-ı kelâmdan ihtirâz idilmeli, ‘arz idilen hissiyâtta mübâlağa gösterilmemelidir. Bayrâm tebrîklerinde ihtâra şâyân bir cihet daha vardır ki o da; ibtidâ-yı kelâmda hâlisâne bast-ı makâl idilmesidir. Ta’zîmât ve tekrîmât-ı fevka’l-’âde böyle mektûblarda câ’iz olamaz. Bu mektûblar hissiyât-ı hâlisâne üzerine binâ idilmelidir (A. Râsim, 1901: 12).”

Ünvanda yükselme ve diğer durumlarla ilgili kutlamaların da kısa olması belirten yazar, bundan sonra daha nice rütbelere nailiyet duası edilerek duyulan mutluluğun dile getirilmesi gerektiğini belirtir. Bu durumlara sessiz kalmanın kıskançlıkla birlikte abartının da alaya yorulabileceğini, lütuf görenin liyakatinden, lütuf sahibinin değer bilirliğinden bahsedilmesi gerektiğini söyleyerek görüşlerini tamamlar:

“Rütbe veyâ sâ’ir şeylere â’id tebrîkât kısa olmalı... Bu rütbeden sonra daha nice rütbelere nâ’iliyyet du’âsı beyân iderek ızhâr-ı meserret olunur. Böyle fırsatlara sükût câ’iz değildir. Yoksa hasede haml olunması da muhtemeldir... Mübâlagât ile imlâ-yı varak idilmemelidir. Zîrâ ihtimâl ki muhâtab istihzâya haml ider. Bunuñla berâber mürselün ileyhüñ istihkâkından, liyâkatinden, sâhib-i lütfüñ kadir-şinâslığından bahs itmeli (A. Râsim, 1901: 13).”

Münşeatlarda bahsedilen bu yazışma türü, daha sonraki yıllarda tebrik kartı yazma şekline dönüşmüştür. Geçmişte, yılbaşı ve bayramlarda insanlar, bu zamanlara özel olarak birbirlerine saadet ve sıhhat temennilerini iletmek, müstesna günlerini kutlamak amacıyla bu uygulamayı sürdürmüşlerdir. Yılbaşı, bayram gibi özel günleri tebrik etmek için, iyi dilek ve temennilerin dile getirildiği resimli kartları büyüklerine, öğretmenlerine veya akranlarına gönderme geleneği, bir süre devam ettikten sonra yerini cep telefonu mesajlarına bırakmıştır.

4.9.9. Taziye Mektubu

Taziye mektupları ile ilgili bulgular; bu yazıların tanım ve işlevi, içerik özellikleri ve üslup özelliklerine yönelik olup Tablo 51’de sunulmuştur:

Tablo 51
Taziye Mektupları ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-yy	f	%
Tanım ve İşlevi	Dert, sıkıntı, keder vb. büyük felaketlere uğramış olanları teselli etmek için yazılan, sabır ve dayanma gücü dileklerini içeren yazılara taziye ve tesliyet mektupları denir. Telafisi olmayan (vefat gibi) durumlar hakkında yazılanlara taziye mektubu, telafisi olanlar hakkında yazılanlara ise tesliyet (teselli) mektubu denir. Bu mektuplarda esas önemli olan nokta, teselli edilen kişinin yüzünü güldürmek değil, kederine ortak olarak bir nebze de olsa onu yatıştırmaaktır.	Fenn-i İnşâ, 19. İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Hazîne-i Mekâtib, 20.	3 1 1	
Toplam			5	33,33
İçerik Özellikleri	Mektup gönderilen kişiler, uygun cümlelerle teselli edilmelidir. Bu mektuplara, yaşanan acıları hafifletmek için dinî düşünceleri de eklemek gerekir. Dinî içerikli düşünceler içeren taziye mektupları daha etkilidir. Yakınını kaybetmiş birine yazılan mektupta, ölen kişinin övülmeye layık ahlakından bahsedilip ölümünden duyulan üzüntü dile getirilmelidir. Taziye mektuplarının içerik planı: Giriş bölümü (Her şeyin Allah’ın iradesiyle gerçekleştiğinin beyanına dair), Başsağlığı dileme, Duyulan üzüntünün ifadesi, Sabretmenin mükâfatının dile getirilmesi, Hayır duada bulunmak.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Hazîne-i Mekâtib, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	2 2 1	
Toplam			7	46,66
Üslup Özellikleri	Bu mektuplarda, yazma tarzı ve tasvir biçimine dikkat edilmelidir. Bu mektuplar, uygun bir üslupta yazılmalı, şakaya dair hiçbir şey içermemelidir.	Hazîne-i Mekâtib, 20. İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Hazîne-i Mekâtib, 20.	1 2	
Toplam			3	20
Genel Toplam			15	100

Tabloya göre incelenen münşeatlarda taziye yazılarıyla ilgili olarak en fazla (% 46,66) bu yazıların içerik özelliklerine, ikinci sırada (% 33,33) tanım ve işlevine, üçüncü sırada (% 20) ise üslup özelliklerine ait bulgu yer almaktadır. Buna göre taziye mektuplarında içeriğin daha fazla ön planda olduğu görülmektedir.

İnşâ-yı Edebî ve Fennî’de (1890) taziye mektupları; vefat, herhangi bir zarar ziyân, yüksek makamdan veya memuriyetten azledilme gibi durumlarda, sıkıntılı duruma maruz kalan kişinin teselli edilmesi için yazılan yazılar şeklinde tanımlanmakta, bunların maruz kalınan duruma uygun cümlelerle yazılması gerektiği belirtilmektedir (Ahmed Râmî, 1890: 109-110).

Fenn-i İnşâ’da (Fâik Reşâd, 1894); bir kimseyi, maruz kaldığı dert, sıkıntı, keder vb. dolayısıyla teselli etmek için yazılan yazılar şeklinde tanımlanan taziye mektuplarının beş şartından bahsedilir. Bunlar her şeyin Allah’ın iradesiyle gerçekleştiğinin beyanına dair giriş bölümü, başsağlığı dileme, duyulan üzüntünün ifadesi, sabretmenin mükâfatının dile getirilmesi ve hayır duada bulunmaktır:

“Ta’ziye bir kimseye isâbet iden derd ve keder ve musîbet için tesellî yolunda yazılan mektûbdur ki beş rûkni hâvîdür: Mukaddime, ta’ziye, izhâr-ı esef, def’-i melâl, hayr du’â. Mukaddime-i ta’ziye: Vâkî olan hâli beyân itmezden evvel her şeyüñ irâde-i ezeliyye-i İlâhî ile vukû’â geldiği yolunda idâre-i lisân itmek. Def’-i melâl: Sabruñ mûcib-i mükâfât olduğına dâ’ir münâsib bir fikra yazmak (Fâik Reşâd, 1894: 142-143).”

Hazîne-i Mekâtîb’de (Ahmet Râsim, 1901) taziye mektuplarını; vefat, kaza, kayıp gibi büyük felaketselere uğramış olanlara sabır ve dayanma gücü dileklerini içeren mektuplar olarak tanımlayan yazar, bu yazışmalardan telafisi olmayan (vefat gibi) durumlar hakkında yazılanları taziye mektubu; telafisi olanlar hakkında yazılanları ise tesliyet (teselli) mektubu diye adlandırmaktadır. Bunlarda, yazma tarzı ve tasvir biçimine dikkat edilmesi gerektiğini belirten yazara göre, önemli olan derde uğramış kişinin yüzünü güldürmek değil, kederine ortak olarak bir nebze de olsa onu yatıştırmaktır. Şakaya dair hiçbir şey bu mektuplarda uygun olmayıp buna göre bir üslupta yazılmaları gerekmektedir:

“Ta’ziye, vefât, kazâ, zâyi’ât gibi mesâ’ib-i’ azîmeye dûçâr olanları sabır ve tahammüle terğîb ma’nâsınadır. Zikr olunan ahvâlden telâfisi nâ-kâbil olanlaruñ en şedîdleri hakkında yazılan mekâtîbe, ‘ta’ziye-nâme’ ve bunlardan telâfisi kâbil olan hafif olanlar hakkında yazılanlara da ‘tesliye-nâme’ nâmı virilür. Ta’ziye mektûblarında en ziyâde şâyân-ı dikkat olan cihet, mektûbuñ tarz-ı tahrîr ve sûret-i tasvîrindedür. Bu da, okuyan için bir cihet-i tesliyyet bulmak mâddesidür. Latîfe-gûluk câ’iz değildir.

Çünkü dūcâr-ı elem olmuş bir âdemi güldürmek değül, belki âlâmını teskîn itmek lâzımdur. Binâ'en aleyh letâ'ife müte'allık dürlü fikirât tatsız ve münâsebetsiz düşer (A. Râsim, 1901: 47).”

Taziye mektuplarının içerik özelliklerine de değinerek bunlarda yazılması gerekenlere dikkat çeken yazar, bu mektuplara dinî düşünceleri de eklemek gerektiğini bildirir. Düşüncenin her türlü acıya, kedere son vermek için irdelemelerde bulunduğunu, yok oluş ile ebedîliği dengelediğini ve bundan güzel bir sonuç çıkarmakla bir anlamda yaşanan acıları hafiflettiğini savunur. Bu bakımdan hikmet ve dinî içerikli düşünceler içeren taziye mektuplarının güzel bir etki bırakacağını sözlerine ekler:

“Ta'ziye-nâmelere, efkâr-ı dîniyye mezc itmek de lâzımdur... Fikir, her dürlü âlâma nihâyet virmek üzere taharriyyâtda bulunur. Fenâ ile bekâyı müvâzene eyler. Anlardan bir netîce-i hasene çıkarır. Bu cihetle ta'ziye-nâmelerde gerek hikemî, gerek dînî ba'zı mülâhazât ile berâber merhûm veyâ merhûmenüñ medâyhını derc itmeli. Bu sûretle yazılmış olan mektûblar hüsn-i te'sîr hâsıl ider (A. Râsim, 1901: 47-48).”

Bu mektuplarda konuyla ilgili özel ibareler kullanarak acılı kişinin acısına ortak olup onunla birlikte ağlamak gerektiğini, bunun her türlü nutuktan daha etkili olacağını bildirir. Oğlunu, eşini, yakın arkadaşını kaybetmiş birine yazılan mektupta ise ölen kişinin övülmeye layık ahlakından bahsedilip üzüntüleri dile getirilmelidir:

“Ta'ziye-nâmelerde; mahsûs ta'bîrlerle mükedderüñ kederine iştirâk itmek, anuñla berâber ağlamak lâzımdur... Bu hâl her dürlü nutuklardan ziyâde mü'essir bir tesliyyetdür. Ta'ziye, oğlını, zevcesini, döstünü ga'ib itmiş olanlar hakkında ise müteveffânüñ ahlâk-ı hamîdesinden bahs olunmalı. Mükedder olduğunu da ilâve itmeli (A. Râsim, 1901: 48).”

Kaybedilmiş bir dava dolayısıyla duyulan üzüntü dile getirilecekse buna uygun tarzda teselli sebepleri yazılmalıdır. Memuriyetten uzaklaşma durumunda ise yine bir göreve nail olabileceğine dair muhatabını hoşnut edecek şekilde teselli verilmelidir:

“Gâ'ib olan bir da'vâdan dolayı ise beyân-ı te'essür ve te'essüf itmekle berâber ana'â'id ba'zı gûnâ esbâb-ı tesliyyet derc olunmalıdır. 'Azl ve infisâl mâddelerine â'id ise ehliyyet liyâkati sâyesinde'an karîb yine bir mesned ve me'mûriyyete nâ'il olabileceğini der-miyân ile muhâtabı hoşnûd idecek sûretde idâre-i lisân idilmelidür (A. Râsim, 1901: 48).”

Günümüzde böyle bir yazışma türü, taziye dileklerinin bizzat iletilemediği durumlarda cep telefonu mesajı gönderme veya resmî durumlarda taziye mesajı

yayınlama şekline dönüşmüştür. Hazîne-i Mekâtib’de bahsedilen ifade tarzı ve iletilen duygu, düşünce ve dilekler ise benzer niteliktedir.

4.9.10. Teşekkür Mektupları

Teşekkür mektupları ile ilgili bulgular, bu yazıların tanımı ve işlevi, içerik özellikleri ve üslup özelliklerine yönelik olup Tablo 52’de sunulmuştur:

Tablo 52
Teşekkür Mektupları ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yüzyıl	f	%
Tanımı ve İşlevi	Teşekkür, bir kimsenin yapılan bir iyiliğe karşı memnuniyetini dile getirmesidir.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	2	
	Bireylerin, gördükleri lütuf ve iyiliklere karşı, şükran duygularını ifade etmeleri insanlık vazifesidir.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Hazîne-i Mekâtib, 19.	2	
Toplam İçerik Özellikleri	Teşekkür yazılarının içerik planı: Giriş (mukaddime, bazen yazılmayabilir), Teşekkür, Dua (bazen yazılmayabilir) Dostluğun devamını dileme. İyilik sahibinin onuru, cömertliği, erdemi incelikle övülmelidir.	Fenn-i İnşâ, 19.	4	26,66
Toplam Üslup Özellikleri	Teşekkür mektupları saf, temiz, mütevazı ve incelikli bir üslupla, seçkin bir düzen ve yöntem dahilinde yazılmalıdır. İyilik sahibinin güzel ahlâkı hakkında yazılacak övgülerde ölçülü olunmalı, aşırılığa kaçılmamalıdır. Gösterilecek tevazu, görülen iyilikle uyumlu olmalı, el etek öpmeye varan yapmacılıktan, kaçınılmalıdır. Mektubun üslubu, iyilik gören kişinin duygularının yoğunluğuyla uyumlu olmalıdır. Bu mektuplar saygılı bir dille yazılmalıdır. Mektupta, düşünce belirtmekten çok kalbe doğan duygular parıldamalıdır.	Hazîne-i Mekâtib, 20. İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Hazîne-i Mekâtib, 19.	2	13,33
Toplam Genel Toplam			9	60
			15	100

Tabloya göre incelenen münşeatlarda, teşekkür mektuplarıyla ilgili olarak en fazla (% 60) bu yazıların üslup özelliklerine, ikinci sırada (% 26,66) tanımı ve işlevine, üçüncü sırada (% 13,33) ise içerik özelliklerine yer verilmiştir.

İnşâ-yı Edebî ve Fennî’de, iyiliğine nail olunan bir zata karşı, şükran duygularının ifadesi olarak teşekkür etmenin, yapılması gereken bir görev olduğu

belirtilmiştir. Bu sebeple gönderilecek teşekkür yazılarının, o kişide güzel etki bırakması için alçakgönüllü ve nazik bir üslupta, görülen iyilikle uyumlu olarak yazılması, övgüde aşırılığa kaçılmaması gerektiği vurgulanmıştır (A. Râmî, 1890: 108).

Fenn-i İnşâ'da (Fâik Reşâd, 1894) teşekkürü, bir kimsenin yapılan bir iyiliğe karşı memnuniyetini dile getirmesi şeklinde tanımlayan yazar, teşekkür yazılarında bulunması gereken bölümleri giriş (mukaddime), teşekkür sebebi, teşekkür, dua-dostluğun devamını dileme olarak belirlemiş, bunlardan giriş ve dua bölümlerinin bazen yazılmayabileceğini ifade etmiştir:

“Teşekkür-nâme: Teşekkür, bir kimsenün ya toğrıdan toğrıya, yâhûd tolayısıyla kendini memnûn iden bir işden tolayı müsebbibine izhâr-ı memnûniyyet itmesidür. Bunuñ da beş rükni vardur: Mukaddime, sebab-i teşekkür, teşekkür, du â-recâ-yı muhabbet. Ba'zen birinci ile beşinci rüknler terk olunur (Fâik Reşâd, 1894: 140).”

Hazîne-i Mekâtib (Ahmet Râsim, 1901) adlı eserde bireylerin, gördükleri lütuf ve iyiliklere karşı şükran duygularını ifade etmesinin insanlık vazifesi olduğunu söyleyen yazar, teşekkür mektuplarının saf, temiz ve incelikli bir şekilde kaleme alınması, bununla birlikte iyilik sahibinin güzel ahlâkı hakkında yazılacak övgülerde ölçülü olunması, aşırılığa kaçılmaması gerektiğini belirtmektedir. Alçakgönüllü bir üslupta, seçkin bir düzen ve yöntem dâhilinde yazılması gereken bu mektuplarda gösterilecek tevazu, görülen iyilikle uyumlu olmalı, her türlü yaranmışlık belirtisinden kaçınmalıdır:

“Gördiği lutf u inâyete karşı beyân-ı şükrân itmek, insâna bir vazîfedür. Hissiyât-ı şükrân; o derece hâlisâne ve zarîfâne beyân olunmalıdır ki muhâtab anuñ sıhhatine kâni' olsun. Binâ'en'aleyh mün'imün etvâr ve ahlâk-ı hasenesi hakkında yazılacak medâyih derece-i i'tidâli geçmemelidür. Teşekkür-nâmeler; gâyet mütevâzî'âne yazılmalı, sûret-i tahrîr ve tertîbi de makbûl olmalıdır. Bunuñla berâber gösterilecek tevâzu' idilen lutf u inâyetle mütenâsib olmalı, her dürlü âsâr-ı temellukdan berî bulunmalıdır (A. Râsim, 1901: 81).”

İyilik gören kişi, teşekkürünü duygularının yoğunluğuna uygun bir şekilde sunmalıdır. Mektubun üslubu bu yoğunlukla uyumlu olmalıdır. Saygılı bir dille yazılması gereken bu mektuplar el etek öpmeye varan yapmacıklıktan, uygunsuz ifade şekillerinden arınmış olmalıdır. Mektubun metin ve manasında, düşünce belirtmekten çok kalbe doğan duygular parıldamalı, iyilik sahibinin onuru, cömertliği, erdemi incelikle övülmelidir:

“İyilik gören âdem derece-i hissiyâtına göre arz-ı teşekkür itmeli. Mektûbun üslûbını; derece-i hissiyâtına tevfiik eylemelidir. Böyle mektûblar; umûmiyyetle ihtirâm-kârâne, fakat tabasbusdan ârî münâsebetsizlikden berî olarak metn ü me’âlinde fikirden ziyâde kalbün sânihâtı muncelî olmalı. Mün’imün i’tibârı, sehâveti, mürüvveti nâzikâne medh idilmelidir (A. Râsim, 1901: 81).”

Yapılan iyiliklere mutlaka teşekkür edilmesi gerektiğini belirten yazar, bunun yazılı olarak yapılması durumunda, gönderilecek mektupların samimi, içinden geldiği gibi, yapmacıklıktan uzak doğal bir üslupla yazılmasının; iyilik sahibinin uygun bir dille övülmesinin lüzumuna işaret etmektedir. Günümüzde, elektronik posta yoluyla gönderilen bu işlevdeki mektuplar da yukarıda belirtilen özellikleri taşımaktadır. Bu bakımdan iki dönem arasında benzerlik olduğu söylenebilir.

4.9.11. Mazeret (Özür) Mektupları

Özür mektupları ile ilgili bulgular; bu yazıların tanım ve işlevi, üslup özellikleri ve içerik özelliklerine yönelik olup Tablo 53’te sunulmuştur:

Tablo 53

Özür Mektupları ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Tanımı ve İşlevi	İşlenen kusuru itiraf edip ondan dolayı af dilemek erdemli bir davranıştır.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	2	
	Mazeret yazıları yapılan bir hatadan dolayı özür dilemek, bunu tamir etmek için yazılan mektuplardır.	Hazîne-i Mekâtib, 20.		
	Yapılan hatayı telafi etmek için bu tarzda mektuplar gönderilebilir.	Hazîne-i Mekâtib, 19.	1	
Toplam			3	20
Üslup	Bu mektupların kendine özgü üslubu vardır.	Hazîne-i Mekâtib, 19.	1	
Özellikleri	Bu mektuplarda duruma göre şaka yapılabilir.		1	
	Özrü kabahatinden büyük dedirtecek şekilde azarlayıcı bir anlatım gözetilmemelidir.		1	
	Mazeret mektuplarında hatanın unutturulmasına çalışmak önemlidir.		2	
	Kendisinden af talep edilen kişiye karşı kullanılması gereken dil ve üsluba dikkat etmek önemlidir.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	2	
	Hatanın olumsuz etkilerini hafifletecek, dostluk bağlarını yenileyecek, saygı içeren kelime ve ibareler kullanılmalıdır.	Hazîne-i Mekâtib, 19.	2	
	Bu mektuplar zarif, ince bir üslupla yazılmalıdır.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	1	
Toplam			10	66,66
İçerik	Azarlanmaya sebep olduğu için keder içeren bir cümle yazmak, kaybedilen muhabbeti yeniden kazanma arzusunu göstermek, mazeret mektuplarının temelini oluşturur.	Hazîne-i Mekâtib, 19.	1	

	Bu mektuplarda, unutturulmak istenen husus ve bağışlanma istenen kişiyle ilgili bölümler mutlaka yazılmalıdır.	1	
Toplam		2	13,33
Genel Toplam		15	100

Tabloya göre incelenen münşeatlarda özür mektuplarıyla ilgili olarak en fazla (% 66,66) üzerinde durulan husus bu yazıların üslup özellikleri, ikinci sırada (% 20) tanımı ve işlevi, üçüncü sırada (% 13,33) ise içerik özellikleridir.

İnşâ-yı Edebî ve Fennî’de (A. Râmî, 1890), işlenen kusuru itiraf edip ondan dolayı af dilemenin erdeminden bahsedilerek bunun için kaleme alınan yazılarda iki hususa dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Buna göre hatanın affettirilmesi için yazılan yazılarda, hatanın unutturulmasına çalışmaya ve kendisinden af talep edilen kişiye karşı kullanılması gereken dil ve üsluba dikkat edilmesi gerekmektedir. Zarif, ince bir üslupla yazılması gereken bu mektuplarda, hatanın etkilerini hafifletecek, dostluk bağlarını yenileyecek tarzda saygılı kelime ve ibareler kullanılmalıdır (A. Râmî, 1890: 110-111).

Hazîne-i Mekâtib’de, yapılan bir hatadan dolayı özür dilemek, bunu tamir etmek için yazılan mektuplar olarak tanımlanan bu türün kendine özgü üslubu olduğu bildirilmektedir. Eserde; pişmanlığın, özrün insana bahşedilmiş bir meziyet olduğunu söyleyen yazar, kusurlu olunduğunun anlaşılmasıyla özür dilemek, yapılan hatayı telafi etmek için ricada bulunmanın medeni özelliklerimizin gereği olduğunu, bunu unutturmak için bu tarzda mektuplar gönderilebileceğini belirtmektedir:

“Cenâb-ı Hak; nedâmeti, ma’zereti insâna bir fazîlet olmak üzere bahş eylemişdür. Evsâf-ı medeniyyemizle mütenâsib bir şey var ise o da kabâhatli olduğımızı anlayarak isti’fâ-yı kusûrda ve yapılan kabâhati ta’mîr için niyâzda bulunmamızdır. Ma’zeret-nâmeler ise bir hatâyı ile’l-ebed unutturmak için yazılır (A. Râsim, 1901: 93).”

Mazeret beyanı sırasında kullanılan üsluba çok özen gösterilmesi, ‘özrü kabahatinden büyük’ dedirtecek şekilde azarlayıcı bir anlatım gözetilmemesi gerektiği eserde belirtilen hususlar arasındadır. Ayrıca eserde bildirildiğine göre, işlenen kusurun olumsuz etkilerini azaltacak bir açıklamada bulunmak; iyi niyete, ilişkilerin yenilenmesine, saygı ve hürmete dair bir söz söylemek; azarlanmaya sebep olduğu için keder içeren bir cümle yazmak; kaybedilen muhabbeti yeniden kazanma arzusunu göstermek mazeret mektuplarının temelini teşkil etmektedir:

“Fakat beyân-ı m’azeret iderken mûcib-i ta’zîr olacak mâddelere takarrüb nâ-münâsibdür. Bizde ‘özri kabâhatinden büyük’ ta’bîri bunu muvazzih durûb-ı emsâldendür. Ma’zeret-nâmelerüñ esâsı: kusûr-ı vâki’i tahfif idecek bir izâhda bulunmak, hüsn-i niyet, yâhûd tecdîd-i revâbîta veyâ ta’zîme â’id bir kelâm yazmak, mûcib-i ta’zîr olduğına dâir ufacık bir cümle-i te’essüf-âmîz sıkışdurmak, gâ’ib idilen teveccühâtı yeniden iktisâb için bir ârzû izhâr itmekdür (A. Râsim, 1901: 93).”

Duruma göre şaka yapılabileceğini, bu mektupları yazmanın beceri, yol yordam gerektirdiğini bildirerek unutturulmak istenen hususun ve bağışlanma istenen kişiyle ilgili bölümlerin mutlaka yazılması icap ettiğini vurgular:

“Bu mevki’de latîfe-gûluk dahı ba’zen câ’izdür. Lâkin îcâb-ı hâle göre olmalıdır. Mahâret, tedbîr dahı lâzîmedendür. Hele gerek unutturulması matlûb olan şey’e â’id ahvâli zikritmek gerek kendisinden taleb-i afv idilen zâta mensûb fikarâtdan bahs iderek netîceyi kazanmak en birinci şartdur (A. Râsim, 1901: 93).”

4.9.12. Tazir (Azar) Mektupları

Tazir (azar) mektupları ile ilgili bulgular; bu yazıların tanım ve işlevi, üslup ve içerik özelliklerine yönelik olup Tablo 54’te sunulmuştur:

Tablo 54

Tazir (Azar) Mektupları ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Tanımı ve İşlevi	Farkında olarak veya olmayarak işlenen bir hatanın yol açabileceği maddî, manevî zararlara engel olmak için kusurlu kişinin uyarılması maksadıyla yazılan yazılardır. Bu tarz mektuplar azarlama, haddini bildirme amacı taşır.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Hazîne-i Mekâtib, 19.	1 1	
Toplam Üslup Özellikleri	Bu mektuplarda, hatanın derecesiyle uyumlu bir dil kullanılmalıdır. Azarlama aşırılığa kaçmamak, kaba sözler, dostluğa zarar verebilecek ibareler kullanmamak gerekir. Hata sahibinin bilgi ve kültür düzeyine uygun bir dil kullanmak gerekir. Bu tür mektuplarda, söze şakayla başlanmalıdır. Nazik bir üslupla, herkesin tahammülü derecesinde, söylenecekler dile getirilmelidir.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Hazîne-i Mekâtib, 20.	2 2	18,18
Toplam İçerik Özellikleri	Dostluğu yenilemeye vesile olacak samimi, sevgi içeren sözlerle ve makul delillerle yazı bitirilmelidir.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Hazîne-i Mekâtib, 19.	2	63,63
Toplam Genel Toplam			2 11	18,18 100

Tabloya göre incelenen münşeatlarda azar mektuplarıyla ilgili olarak en fazla (% 63,63) bu mektupların üslup özelliklerine, ikinci sırada (% 18,18) ise tanımı ve işlevi ile içerik özelliklerine yer verilmiştir.

İnşâ-yı Edebî ve Fennî’de (A. Râmî, 1890), farkında olarak veya olmayarak işlenen bir hatanın yol açabileceği maddi, manevi zararlara engel olmak için kusurlu kişinin uyarılması maksadıyla yazılan yazılar şeklinde tanımlanan tazir mektuplarında, hatanın derecesiyle uyumlu bir dil kullanılması gerektiği dile getirilmiştir. Azarlama aşırılığa kaçmamak, kaba sözler kullanmamak gerektiği, aksi halde hatada ısrar edilebileceği ifade edilerek hata sahibinin bilgi ve kültür düzeyine uygun bir dil kullanmanın önemine işaret edilmiştir. Bu mektuplarda dostluğa zarar verebilecek ibareler kullanılmamalı, samimi bir dille ve makul delillerle yazı bitirilmelidir (A. Râmî, 1890: 111-112).

Yazılması özel bir maharet isteyen ve azarlama, haddini bildirme amacı taşıyan bu tarz mektuplar, **Hazîne-i Mekâtib’de** belirtildiğine göre haddi aşacak, gönül kırarak, ilişkileri zedeleyecek ölçüde şiddetli olmamalıdır. Azarlama kabahatin derecesine göre olmalı, bunda aşırılığa kaçılmamalıdır. Aksi halde kusurlu kişi hatasında ısrarcı olarak büsbütün suçlu olur:

“Bu misilli mektûblaruñ sûret-i ifâdesinde pek büyük mahâret ister. Ta’zîr idenleruñ ekseri ba’zen hudûd-ı ma’rûfeyi tecâvüz ider. Hâtır, gönül kırar. Münâsebât-ı kadîmeyi de ihlâlâ sebebiyyet virirler. Ta’zîr derece-i kabâhate göre olmalı. Eğer ta’zîrde ifrât idilirse kabâhatli olan âdem inâd ider. İnkâr-ı kabâhat iderek büsbütün kabâhatli olur (A. Râsim, 1901: 104).”

Bu tür mektuplar yazılırken söze şakayla başlayıp devamında nazik bir üslupla, herkesin tahammülü derecesinde muhataba söylenecekler dile getirilmelidir ki tesirli olsun. Arkadaşlara yazılanlarda, dostluğu yenilemeye vesile olacak samimi, sevgi içeren sözlerle mektup bitirilmelidir. Öfkeye yol açacak ibarelerle dostluk bağının yenilenmesi kolay olmaz:

“Ta’zîr-nâmelerde en emîn tarîk; latîfe yollu başlayarak nâzikâne, kapalı sûretde ve herkesuñ tahammülü derecesinde tevbih itmekdür. Nazikâne tekdîr; insâna hüsn-i te’sîr ider. Ehibbâyâ yazılan ta’zîr-nâmelerde bi’l-âhire tecdîd-i vedâda müsâ’id yer bırakmalı. Ta’zîr; muhabbetli sözler, ma’kûl delillerle nihâyet bulmalı. Yoksa iğzâb idici kelâmlarla tecdîd-i irtibât müyesser olmaz (A. Râsim, 1901: 104-105).”

Günümüzde gazete köşe yazısı vb. şekillerde kişiler arası bu tarz yazışmalar karşımıza çıkabilmektedir. Yukarıda yazarın belirttiği, genel olarak her zaman için

geçerli olan bu kurallar gözetilerek yazma eğitimi kapsamında bu türden faydalanılabilir.

4.9.13. Tavsiye Mektupları

Tavsiye mektupları ile ilgili bulgular; bu yazıların tanımı ve işlevi, içerik özellikleri ve üslup özelliklerine yönelik olup Tablo 55’te sunulmuştur:

Tablo 55
Tavsiye Mektupları ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Tanımı ve İşlevi	Hakkında tavsiye mektubu yazılacak kişinin çok iyi tanınmasını gerektiren bu tarz mektuplar, bu yönüyle önem arzeder. Tavsiyeye layık kişiler hakkında bu mektuplar yazılabilir. Tavsiye mektupları, bir dava veya herhangi bir konuyla da ilgili olabilir.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	1	
			1	
	Bir şahıs hakkında bir ricada bulunmak için yazılan yazılara tavsiye mektubu denir. Tavsiye mektubu, tavsiye edilecek kişiyi övme, koruma yahut yardım talebinde bulunulan şahsa karşı yararlı bir kişi olarak gösterme esasına dayanır.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Hazîne-i Mekâtib, 20. Fenn-i İnşâ, 19.	1	
		Hazîne-i Mekâtib, 20.	1	
Toplam İçerik Özellikleri	Bu mektuplar, tavsiye edilecek kişinin ahlakına, liyakatine, duruma, zamana uygun bir şekilde yazılmalıdır. Tavsiye yazılarının içerik planı: Mektubu yazdırmanın tanıtılması ve talebinin bildirilmesi (tarif), Gönderilen kişinin iyilikseverliğinin övülmesi (övgü), Talepte bulunulan mevzu için, gönderilen kişinin yardımının istenmesi.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Hazîne-i Mekâtib, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	6	54,54
Toplam Üslup Özellikleri	Bu mektuplar kısa ve öz bir şekilde yazılmalıdır.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Hazîne-i Mekâtib, 19.	3	27,27
Toplam Genel Toplam			2	18,18
			11	100

Tabloya göre, incelenen münşeatlarda tavsiye mektuplarıyla ilgili olarak en fazla (% 54,54) bu mektupların tanımı ve işlevlerine, ikinci sırada (% 27,27) içerik özelliklerine, üçüncü sırada (% 18,18) ise üslup özelliklerine yer verilmiştir.

İnşâ-yı Edebî ve Fennî’de (A. Râmî, 1890), hakkında tavsiye mektubu yazılacak kişinin çok iyi tanınmasını gerektiren bu tarz mektupların, bu yönüyle önem

arzettiği, o kişi tavsiyeye layık ise bu yazıların yazılabileceği ifade edilmiştir. Bu mektuplar, tavsiye edilecek kişinin ahlakına uygun, kısa ve öz bir şekilde yazılmalı, övgüde aşırılığa kaçılmamalıdır. Tavsiye mektupları bir dava veya herhangi bir konu ile ilgili olabilir (A. Râmî, 1890: 113).

Fenn-i İnşâ'da (Fâik Reşâd, 1894), bir şahıs hakkında bir ricada bulunmak için yazılan yazılar şeklinde tanımlanan tavsiye yazılarının üç şartından bahsedilir. Bunlar mektubu yazdırmanın tanıtılması ve talebinin bildirilmesi (tarif); gönderilen kişinin iyilikseverliğinin övülmesi (övgü) ve talepte bulunulan mevzu için, gönderilen kişinin yardımının istenmesidir:

“Tavsiye-nâme, ekseriyâ bir âdem hakkında bir şey ricâsına dâ'ir yazılan mektûblara dinilir. Tavsiye-nâmelerüñ rükni üçdür: Ta'rif, sitâyîş, iltimâs. Ta'rif: Mektûbu götüren, yâhûd yazdıranañ zâtıyla işini, matlûbını beyân itmek. Sitâyîş: mürselün ileyhüñ zâtını ve lutf u mürüvvetini senâ itmek. İltimâs: Matlabuñ husûline himmet olunmasını recâ itmek (Fâik Reşâd, 1894: 142).”

Hazîne-i Mekâtîb'de (Ahmed Râsim, 1901), hakkında tavsiye mektubu yazılacak kişinin ahlâk ve liyakatine, duruma, zamana göre düzenlenmesi gerektiğini belirten yazara göre bu yazılar kısa ve öz olmalıdır. Bir dava veya bir iş için de yazılabilen bu mektuplarda ilgili şahsı överken aşırılığa kaçılmamalıdır. Zira bu durum sorumluluk gerektirmektedir:

“Tavsiye mektûbları zamân ve hâle tâbi'dür. Bunlar, hâmilinüñ ahlâk ve liyâkatine göre tanzîm olunur. Bu misilli mektûblarda ihtisâr şartdur. Tavsiye-nâmeler, yalnız eşhâsa â'id olmaz. Bir da'vâ yâhûd bir iş dahı tavsiye olunabilir. Tavsiyede ifrâtdan ictinâb idilmelidür. Zîrâ tavsiye idilen âdem için dâ'imâ bir mes'ûliyyet altında kalınacaktır (A. Râsim, 1901: 112).”

Tavsiye edilecek kişiyi övme, koruma yahut yardım talebinde bulunulan şahsa karşı yararlı bir kişi olarak gösterme esasına dayanan tavsiye mektubu, bir bakan veya bir yönetici tarafından yazıldığında resmî belge hükmündedir:

“Tavsiye-nâmelerüñ esâsı; tavsiye idilecek âdemi medh itmek, himâye veyâhûd mu'âveneti iltimâs olunan zâta o âdemi güzel ve işe yarar göstermekdür. Bir nâzır tarafından bu vechle tavsiye idilen zât bir şehâdet-nâme-i resmîye mâlik olmuş gibidür (A. Râsim, 1901: 112-113).”

4.9.14. Talep Mektupları

Talep mektupları ile ilgili bulgular Tablo 56'da sunulmuştur:

Tablo 56
Talep Mektupları ile İlgili Bulgular

Tema	Münşatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
	Talep mektupları, talep edilecek şey kadar çeşitlidir.	Hazîne-i	1	33,33
Talep Mektupları	Bu mektup türü; rütbeye, memuriyetin niteliğine, dostluk ilişkilerinin derecesine uygun olarak yazılır.	Mekâtib, 19.	1	33,33
	Talep edilen kişi, talep edenden daha üst makamda ise saygılı ve ustalık bir üslup kullanılmalıdır.		1	33,33
Toplam			3	100

Tabloya göre bir eserden elde edilen bulgular, talep yazılarının çeşitliliğine ve üslup özelliklerine ilişkindir.

Hazîne-i Mekâtib’de (A.Râsim, 1901), talep edilecek şey kadar çeşidi olan bu mektup türünün rütbeye, memuriyetin niteliğine, dostluk ilişkilerinin derecesine göre yazıldığı, talep edilen kişinin, talep edenden daha üst makamda olması halinde saygılı ve ustalık bir üslup kullanılması gerektiği belirtilmiştir:

“Taleb mektûblarınun envâ’i hesâba gelmez derecededir. Zîrâ dünyâda ne kadar talep olunacak şey var ise cümlesi için birer dürlü mektûb yazılmağa ihtiyâc vardır. Bu misilli mektûblar; rütbe, sıfat-ı me’mûriyyet ve münâsebât-ı döstânenün derecesine göre yazılmalı. Meselâ kendinüzden büyük bir zâtdan bir şey talep ideceginüz zamân revîş-i ifâdeñüz yalnız ta ‘zîmkârâne değül, mâhirâne dahı olmalıdır (A. Râsim, 1901: 161).”

4.9.15. Tezkire

Tezkirelerle ilgili bulgular; bu yazıların tanımı, içerik özellikleri ve şekil özelliklerine yönelik olup Tablo 57’de sunulmuştur:

Tablo 57
Tezkirelerle İlgili Bulgular

Tema	Münşatlardaki Görünümü	Eser-Yüzyıl	f	%
Tanımı	Aynı yerde bulunan iki kişi arasında gerçekleşen yazılı haberleşme türüne tezkire denir.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Fenn-i İnşâ, 19. Hazîne-i Mekâtib, 19.	3	
Toplam			3	33,33
İçerik Özellikleri	Tezkirelere imza atmak kuraldır. Çeşitli konularda yazılabilir. Ünvanlar muhatabın resmî sıfatına uygun olarak yazılır. Mühür taşımazlar. Adres yerine gönderilenin ismi yazılır.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Hazîne-i Mekâtib, 19.	1 1 1 1 1	
Toplam			5	55,55
Şekil Özellikleri	Bu mektuplar mümkün olduğunca kısadır.	Hazîne-i Mekâtib, 19.	1	
Toplam			1	11,11
Genel Toplam			9	100

Tezkirelerle ilgili bulgular büyük ölçüde (%55,55) bu yazıların içerik özelliklerine, 2. sırada (%33,33) tanımına, 3. sırada (%11,11) ise şekil özelliklerine ilişkindir.

İnşâ-yı Edebî ve Fennî’de (A. Râmî, 1891), aynı yerde bulunan iki kişinin birbirine gönderdiği yazıyı tezkire olarak adlandıran yazar, resmî yazışmalar grubunda bahsettiği tezkirelerin, sadrazam tarafından gönderilenine tezkire-i samiyeye, bakanlıklardan yazılanlarına tezkire-i aliyye dendiğini, ayrıca tezkirelere imza atmanın kural olduğunu belirtmiştir (A. Râmî, 1891: 116).

Fenn-i İnşâ’da (F. Reşâd, 1894), resmî yazışmalar sınıfında bahsedilen tezkire, gönderen ile gönderilen kişinin aynı yerde olması durumunda birbirlerine gönderdikleri yazı şeklinde tanımlanmıştır (F. Reşâd, 1894: 116).

Hazîne-i Mekâtib’de (A. Rasim, 1901), aynı yerde bulunan iki kişi arasında gerçekleşen yazılı haberleşme olarak tanımlanan tezkirenin, çeşitli konularda yazılabildiği belirtilmiştir. Burada bildirildiğine göre ünvanların, muhatabın resmî sıfatına göre yazıldığı bu mektuplar; diğerlerinden, mümkün olduğunca kısa olması, mühür taşımaması, adres yerine gönderilenin isminin yazılması açısından ayrılmaktadır:

“Bir beldede bulunan iki kişi veyâhûd iki me’mûr beyninde cereyân iden muhâbere-i tahrîriyyeye ‘tezkire’ itlâk olunur. Tezkirenüñ envâ’i olur. Bu tezkirelerüñ elkâbı; muhâtabuñ sıfat-ı resmîyye ve rütbesine göre tahrîr olunur. Bunlarda mühür basılmayup imzâ konulur. Tezkireler mümkün mertebe kısa olur. Adres makâmında yalnız mürselün ileyhüñ ismi yazılır (A. Râsim, 1901: 171).”

Kısa kısa haberleşme yazıları (pusula) şeklinde ifade edilebilecek olan bu yazma biçimi, farklı türlerde yazma çalışmalarında kullanılabileceği gibi yaratıcı yazma çerçevesinde kullanılmaya da elverişlidir.

4.9.16. Davet Yazıları

Davet yazılarıyla ilgili bulgular Tablo 58’de sunulmuştur:

Tablo 58

Davet Yazıları ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	F	%
Davet Yazıları	Davet yazılarında çağrının sebebi, günü, saati ve yeri belirtilir.		1	25
	Bu mektupların kısa olması gerekir.		1	25
	Bu mektuplarda, uygun hürmet sözlerine yer verilmesi gerekir.	Hazîne-i Mekâtib, 20.	1	25
	Muhatabı, çağrıya icap ettirecek derecede samimi bir üslup kullanılmalıdır.		1	25
Toplam			4	100

Bir eserden elde edilen bulgular davet yazılarının içerik, üslup ve şekil özelliklerine ilişkindir.

Hazîne-i Mekâtib’de (A. Rasim, 1901) bir yere, bir aktiviteye vs. çağrı niteliğindeki davet yazılarında çağrı sebebi, günü, saati ve yerinin yazıldığı belirtilir. Kısa olması, uygun hürmet sözlerine yer verilmesi gereken bu mektuplarda, muhatabı çağrıya icap ettirecek derecede samimi bir üslup kullanılması gerektiği vurgulanır:

“Da’vet-nâmelerde en ziyâde lâzım gelen şey da’vetüñ sebebi, yevmi, sâ’ati, mahall-i ikâmeti gösterilmekdür. Bu misilli mektûblaruñ kısalığı matlûbdur. Tafsilâta lüzûm yokdur. Bunlara ziyâdece elfâz-ı ta’zîmiyye-i münâsebe derc olunmalıdır. Suver-i bâridânede olunan da’vete kimse icâbet itmez (Râsim, 1901: 181).”

Günümüzde davetiye ismiyle geçerliliğini sürdüren bu mektup çeşidi düğün, açılış töreni vb. etkinliklere davet etmek için gönderilmekte olup yukarıda belirtilen özellikler güncel örneklerle ortaktır.

4.9.17. Tavsif (Nitelik Belirtme) Mektupları

Tavsif yazıları ile ilgili bulgular Tablo 59’da sunulmuştur:

Tablo 59

Tavsif Yazıları ile İlgili Bulgular

Tema	Münşatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
	Tavsif, bahsedilen bir nesneyi zihinde canlandırarak şekilde tasvir etmektir.		1	16,66
	Vasıflandırılacak şey, hangi yönden ele alınacak, hangi özelliğiyle övülecekse buna dikkat edilmelidir.	Hazîne-i	1	16,66
	Tavsif edilecek nesne veya durum, çabuk değişecek bir şeyse zamana uygun olarak vasıflandırılmalıdır.	Mekâtib, 20.	1	16,66
Tavsif Yazıları	Bir nesnenin veya durumun, ne ölçüye kadar vasıflandırılacağı bilinmelidir. Bu da onun hakkında bütün malumatın bilinmesine bağlıdır.		1	16,66
	Tavsif sırasında göz önünde bulundurulması gereken belirgin hususlar yazılmalıdır.		1	16,66
	Güzel tabirler kullanılmalıdır.		1	16,66
Toplam			6	100

Bir eserden elde edilen bulgular tavsif yazılarının tanımı ve bu yazılarda içerik ve üslup yönünden dikkate alınacak hususlara ilişkindir.

Betimleme de denebilecek olan tavsif **Hazîne-i Mekâtib’de (A. Râsim, 1901)**, bahsedilen bir nesneyi zihinde canlandırarak şekilde tasvir etmek şeklinde tanımlanmış ve bu konuda uyulması gereken birtakım kurallar belirlenmiştir:

Vasıflandırılacak şey hangi yönden ele alınacak, hangi özelliğiyle övülecektir. Buna dikkat edilmelidir.

Tavsif edilecek nesne veya durum, çabuk değişecek bir şeye zamana uygun olarak vasıflandırılmalıdır.

Bir nesnenin veya durumun ne kadar (ne dereceye kadar) vasıflandırılacağı bilinmelidir. Bu da onun hakkında bütün malumatın bilinmesine bağlıdır.

Tavsif sırasında, göz önünde bulundurulması gereken hususlar yazılmalıdır.

Güzel tabirler kullanılmalıdır:

“Tavsîf, bahsedilecek mâddeyi tecessüm itdürür sûretde tasvîr dimekdür. Bu bâbda şerâ’it-i âtiyyeye ri’âyet lâzımdur:

Tavsîf olunacak şeye mülâ’im cihetler bulmalı. Meselâ bir yer yâhûd bir zât medh idilecekse anuñ ne sûretle medhe istihkâk kesb itdiğini düşünerek kalemi ana göre idâre itmelidir.

Eğer tavsîf idilen madde tîz tahavvül idebilecek bir şey ise anı vakit ve zamâna tevfiķan tavsîf itmeli.

Bir mâddenüñ tavsîfinde ne dereceye varılacağı bilinmeli. Bu da evvelce o mâdde hakkında cem ‘-i ma lûmâta mütevakkıfdur.

Esnâ-yı tavsîfde nazar-ı dikkate alınmağa şâyân olan mâddeleri taharrîdür.

Güzel ta bîrât isti ‘mâl eylemelidir (A. Râsim, 1901: 313).”

Betimleme yazıları da denebilecek ve bir şahsın, yerin veya herhangi bir durumun niteliklerini, belirgin özelliklerini ayrıntılı olarak anlatma şeklinde tanımlanabilecek tavsif yazıları, geçmişte sıklıkla başvurulmuş bir türdür. Yazma eğitimi esnasında, öğrencilerin bahsi geçen konuların belirleyici özelliklerini, yazarın da eserinde belirttiği çerçevede kaleme alabilecekleri yazılar, bu beceri alanını geliştirmede etkin rol oynayabilecek türdendir.

4.9.18. Cevap Yazıları

Cevap yazıları ile ilgili bulgular Tablo 60’ta sunulmuştur:

Tablo 60
Cevap Yazıları ile Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Cevap Yazıları	Resmî yazışmaların tümünde, alınan mektuba karşı cevap yazıları yazılmalıdır.		1	25
	Cevap yazılarında, kısa ve öz bir şekilde giriş yazılmalıdır.		1	25
	Yarı resmi yazışma özelliğinden dolayı, tebrik yazılarına cevap olarak yazılanlarda da kısa bir giriş bölümü olmalıdır.		1	25
	Cevap mektuplarının içerik planı:	Fenn-i	1	25
	Alınan tebrik mektubundan dolayı duyulan memnuniyet Şükran duygularının beyanı, Tebriğe karşılık verme (rütbe tebriklerinde bunun yerini dua alır), Dostluğun daim olmasını dileme.	İnşâ, 19.		
Toplam			4	100

Bir eserden elde edilen bulgular cevap yazılarının gerekliliği ve içerik özelliklerine ilişkindir.

Fenn-i İnşâ'da (Fâik Reşâd, 1894), resmî yazışmaların tümünde, alınan mektuba karşı yazılan cevap mektuplarında, mektubun alındığına dair kısa ve öz bir şekilde giriş yapılması, yarı resmî yazışma özelliğinden dolayı tebrik yazılarında da buna uyulması gerektiği bildirilmiştir. Yine yazarın belirttiğine göre cevap yazılarında; alınan tebrik yazısından dolayı duyulan memnuniyet ve şükran duygularını beyan, tebriğe karşılık verme (rütbe tebriklerinde bunun yerini dua alır), dostluğun daim olmasını dileme bölümleri yer almalıdır:

“Her dürlü mektûbuñ cevâbında o mektûb neye dâ’ir ise gâyet muhtasar ve müfîd bir îbâre ile... söze başlamak ‘alel-umûm muharrerât-ı resmiyyede kâ’ideden bulunduğu ve tebrîke dâ’ir mektûblar nîm resmî muharrerâtdan sayıldığına nazaran bunlarda da şu fâ’ideye ri’âyet olunmalıdır. Tebrîke mütéallık yazılacak cevâblarda... dört rükn tasavvur idilir. Beyân-ı memnûniyyet (gelen mektûbdan memnûniyyet hâsıl olduğunu beyân itmek), teşekkür, mukâbele (tebrîke karşılık tebrîk, fakat rütbe ve me’mûriyyet tebrîk-nâmelerinde bu rükn îcâb itmeyeceğinden aña bedel bir du’â rükni ikâme olunur), recâ-yı muhabbet (Fâik Reşâd, 1894: 135-136).”

4.10. Yazma Modelleri Benzeri Bulgular

Yazma modelleri benzeri bulgular, zihinsel tasarımın tanımı, işlevi ve kullanıldığı türlere ve yazı üretim süreçlerine (zihinsel tasarım, metinleştirme süreci ve gözden geçirme süreci-düzeltilme) yönelik olup Tablo 61’de sunulmuştur:

Tablo 61
Yazma Modelleri Benzeri Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Zihinsel Tasarımın Tanımı, İşlevi ve Kullanıldığı Türler	Zihinde tasarlanan konuya yine zihinde bir şekil vermeye tasavvur (zihinsel tasarım), bunu kâğıt üzerine dökmeye yani kaleme almaya ise tasvîr (metinleştirme) denir.		1	
	Zihinsel tasarım (tasavvur), yazmada büyük kolaylık sağlar.		1	
	Yazmaya yeni başlayanlar; yazma becerisini geliştirebilmek, bu alanda derinleşip ilerleyebilmek için her durumda düşüncelerini güzel bir şekilde yazmaya çalışmalıdırlar (zihinsel tasarım basamağını mutlaka gerçekleştirmelidirler).	Fenn-i İnşâ, 19.	1	
	Zihinsel tasarım resmî yazışmalar, edebî ve ilmî makaleler vs. hakkında geçerli olup özel yazışmalarda derinlemesine düşünmeye gerek yoktur.		1	
Toplam			4	23,52
Yazı Üretim Süreçleri-a. Zihinsel Tasarım	Başarılı bir kompozisyon (yazılı anlatım ürünü) hazırlanmasında birinci adım, olabildiğince dikkatli ve derin bir inceleme yapılarak maksadın (anlatılmak istenen şey, amaç) derinlemesine ve bütün yönleriyle düşünülüp zihinde canlandırılmasıdır.	Mebâni'l-İnşâ, 19. İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	3	
	İyi yazmanın ilk şartı iyi düşünmektir.		1	
	İyi düşünüş, konu ile mananın güzelce muhafaza edilmesine yani zihinde biriktirilmesine bağlıdır.	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	
	Zihinde biriktirme işlemi, konunun içerdiği farklı bölümlerin birbiriyle uyumlu olmasına yani birbirini tamamlamasına bağlıdır.	Fenn-i İnşâ, 19.	1	
	Farklı konuların detaylarından haberdar olmak yaygın (güncel) bilgileri kazanmaya bağlıdır.	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	
	Düşünme (zihinsel tasarım) esnasında yazının cümleleri, paragrafları bile zihinde, ifade edilecek üslupla bir düzene konularak birbirine bağlanır ve konu, yazmaya hazır hale getirilir.		1	
	Kompozisyon, fikirlerin derlenip tanzim edilerek ona uygun ifade şekli ve kalıpları ile ortaya konma usulüdür.		1	
	Akla gelen düşüncelerin vakit kaybedilmeden beğenilecek bir şekilde yazılması.	Mebâni'l-İnşâ, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	2	
	Bazen cümle ve paragrafların düzenlenmesiyle uğraşmak, yazılacak şeylerin unutulmasına veya ne yazacağını bilememeye sebep olabilir.			

c.Gözden Geçirme Süreci, Düzeltme).	Başarılı bir kompozisyon (yazılı anlatım Mebâni'l-İnşâ, 19. ürünü) hazırlanması için üçüncü madde: Yazma işi bittikten sonra mektup baştan sona gözden geçirilip yazılanlar kendi kendine düzeltilmelidir. Dördüncü madde; yazılanları, daha deneyimli bir inşâ yazarına düzelttirmektir.	1 1 76,47
Toplam		13
Genel Toplam		17

İncelenen münşeatlarda yazma modelleriyle ilgili olarak çoğunlukla (%76,47) Hayes ve Flower modelinin yazı üretim süreçleri aşamasına (zihinsel tasarım, metinleştirme süreci ve gözden geçirme süreci) benzer bulgulara, ikinci sırada (%23,52) ise zihinsel tasarımın tanımı, işlevi ve kullanıldığı türlere ilişkindir.

Mebâni'l-İnşâ'da (Süleyman Bey, 1871) iyi yazmanın ilk şartının iyi düşünmek olduğu, ancak bu düşünüşün, konu ile mânânın güzelce muhafaza edilmesine, yani zihinde biriktirilmesine, onun da içerdiği farklı bölümlerin birbiriyle uyumlu olmasına bağlı olduğu bildirilmiştir. Farklı konuların detaylarından haberdar olmak ise yaygın bilgileri kazanmaya bağlıdır:

“Bu bedfihîdür ki iyi yazmanın şart-ı evveli iyi düşünmektür. Fakat bu düşünüş mâdde ve me'âlûñ güzelce hıfz u telakkîsine mütevakıf ve o da hâvî olduğu eczâ-yı muhtelif ile istînâs ve i'tilâfa menûtdur. Böyle teferru'ât-ı mevâdda ittîlâ' ise ancak ma lûmât-ı mebsûtayı iktisâb ile olur (Süleyman Bey, 1871: 3)

Bir konuda yazı yazmak isteyen birey, onun ayrıntılarıyla, farklı yönleriyle ilgili ne kadar bilgi sahibi olursa ve bunları da birbiriyle uyumlu bir şekilde zihninde toplayıp yeniden yapılandırır o kadar iyi bir yazılı ürün ortaya çıkarır. Başka bir deyişle söz ve mana bakımından uyumlu bir alt yapısı varsa ve bunların ayrımlı yönleri birbiriyle âhenkli bir düzen oluşturuyorsa bunları, intizamlı bir şekilde yoğurarak biçimlendirip yazıya dökmesi de mümkün olur. Bu da kapsamlı bir bilgi ağı repertuarına ihtiyaç duymaktadır.

Kompozisyonu, bir bakıma iyi düşünme sanatı diye tanımlayan Karaalioğlu (1992: 74); iyi, doğru yazmanın doğru düşünceden doğduğunu, iyi düşünmeyen iyi yazamayacağını belirtir. Düşünmeyi de aklın, kendi kendini bilgi konusu yapıp zihin çalışmalarını, olayları, fikirleri inceleme, karşılaştırma ve aralarındaki ilgilerden faydalanma gibi zihin işlemlerinden geçirme şeklinde tarif etmektedir. Aynı şekilde, anlatımın gerçek temelini düşünce olduğunu söyleyen Calp ve Calp (2016: 163) ise, ne

kadar güzel ifade edilirse edilsin, düşünceden yoksun bir anlatımın, nispi olarak değersiz olduğunu, yazma ile ilgili ilk ve en önemli aşamanın düşünme olduğunu vurgulamaktadırlar.

Mebâni'l-İnşâ'dan yukarıda alıntılanan bilgi, Hayes ve Flower modelindeki ön bilgiler ve zihinsel süreçler maddesi ile yazı üretim süreçleri maddelerini hatırlatmaktadır. Flower ve Hayes'e (1981: 369) göre yazma etkinliğinin üç ana unsuru vardır. Bunlar (yazma) etkinlik çevresi, yazarın uzun süreli belleği ve yazma süreçleridir. Yazma etkinlik çevresi (yazma görevi-işi), düşüncelerin ifade edilme şeklinden metin oluşturmaya kadar olan ve yazarın dışında kalan her şeyi içerir. Yazarın uzun süreli belleği, sadece konuyla ilgili değil hedef kitle ve yazma taslaklarıyla ilgili yazarın hafızasında depoladığı bilgilerdir (ön bilgiler ve zihinsel süreçler). Yazma süreçleri (yazı üretim süreçleri) ise tasarlama, yazıya aktarma ve gözden geçirmedir. Mebâni'l-İnşâ'da ise, yazarın; anlatmak istediği konuyu, anlamla bütünleştirerek yani en iyi ifade edecek biçimde zihninde toparlaması, bu sırada konunun farklı bölümlerinin de birbiriyle uyum içinde olması gerektiği, bunun için de gerekli bilgilerin, daha önceden kazanılmış olması gerektiği bildirilmektedir. İki dönem bilgileri arasındaki uyuma bakılarak yazma modelleriyle ilgili ilk sinyallerin eski tarihlere dayandığı söylenebilir.

Yine aynı eserde, yazma modelleri kapsamına girecek bilgiler vermeye devam eden yazar, kompozisyonu tanımlayarak iyi bir yazılı ürün oluşturmanın şartlarını ortaya koyar. Buna göre, fikirlerin derlenip tanzim edilerek ona uygun ifade şekli ve kalıpları ile ortaya konma usulü diye tanımladığı kompozisyonun, başarılı bir şekilde hazırlanması için dört madde lazımdır:

Birincisi, maksadın (anlatılmak istenen şey, amaç) derinlemesine ve onunla ilgili olan şeylerle (detaylarıyla) birlikte düşünülmesi,

İkincisi, akla gelen düşüncelerin vakit kaybedilmeden yazılması,

Üçüncüsü, yazılanları kendi kendine düzeltmek,

Dördüncüsü, yazılanları daha deneyimli bir inşâ yazarına düzelttirmektir:

“Terkîb: Efkârı cem‘ ve tanzîm ve lâyıkı olan suver-i kelâmiyye ile tebyîn itmenüñ usûlûdür. Bu matlabañ husûli için de dört şey lâzımdur. Evvelâ maksadı derin ve müte‘allikâtıyla düşünmek sâniyen fikre tebâdür iden şey’i ifâte-i vakt itmeksizin yazmak sâlisen yazılan şey’i kendi kendine tashîh itmek râbi‘an anı da bir münşî-i kâmilüñ nazar-ı tedkîkine terk itmek (Süleyman Bey, 1871: 139-140).”

Yazarın belirttiği bu hususlar da Hayes ve Flower yazma modeliyle örtüşmektedir. Eserde geçen birinci madde, ilgili yazma modelinin yazı üretim süreçleri aşamasındaki zihinsel tasarım süreciyle yakından ilgilidir. İkinci madde, aynı aşamadaki metinleştirme süreciyle, üçüncü ve dördüncü maddeler ise yine aynı aşamanın gözden geçirme süreciyle alâkalıdır.

İnşâ-yı Edebî ve Fennî’de (A. Râmî, 1891) bildirildiğine göre, yazılacak bir konu, her yönüyle göz önünde bulundurulup zihinde derinlemesine canlandırılmalıdır. Konunun bütün yönleriyle düşünülüp zihinde yapılandırılmasıyla oluşturulan metin, anlamla ilgili hatalardan arınmış olarak kolayca yazılabilir. Yazma öncesi bu hazırlık, yazar tarafından, bir mühendisin inşa edeceği binayı zihninde tasarlayıp kâğıt üzerinde göstermesine benzetilmiştir:

“Bir mühendis bir binânun inşâsına bed’ itmezden evvel o binânun vaz’iyyet-i ‘umûmiyyesini zihninde tasavvur ve resm-i mücessemi kâğıd üzerinde nasıl irâ’ e iderse bir kâtib veyâ münşî dahî kaleme alacağı mâddenün evvel-be-evvel her cihetini der-pîş ve zihninde eyüce tasavvur itmelidir ki bu sûretle kaleme alınan mâdde hem za’f-ı te’lîfden emîn ve hem de suhûletle tahrîr idilmiş olsun (A. Râmî, 1891: 16).”

Fenn-i İnşâ (Fâik Reşâd, 1894) adlı eserde, yazılacak konunun şekle büründürülmeden önce bütün yönleriyle düşünülüp zihinde canlandırılması, olabildiğince dikkatli ve derin bir inceleme yapılması, daha sonra beğenilecek bir şekilde yazılması gerektiği dile getirilmiştir. Burada bildirildiğine göre, zihinde tasarlanan konuya yine zihinde bir şekil vermeye tasavvur, bunu kâğıt üzerine dökmeye yani kaleme almaya ise tasvîr denir:

“Kâtib, bir merâmı henüz kisve-i beyâna giyürmeden bir kerre müfekkiresine havâle ider, her cihetine muktedir olduğu kadar ta’mîk-ı nazar iderek beğenileceğine kâni ‘ olduğu bir sûrete koyduktan sonra tasvîr başlar. İşte heyûla-yı mâddeye zihinde bir sûret virmeğe tasavvur, kâğıd üzerine komağa tasvîr dinilir (Fâik Reşâd, 1894: 8-9).”

Aynı eserde, zihinsel tasarımın (tasavvur) yazmada büyük kolaylık sağlayacağını söyleyen yazara göre, düşünme (zihinsel tasarım) esnasında yazının cümleleri, paragrafları bile istenen üslupla zihinde, bir düzene konularak birbirine bağlanacağından daha sonra buna gerek kalmayacaktır. Bazen cümle ve paragrafların düzenlenmesiyle uğraşmak yazılacak şeylerin unutulmasına veya ne yazacağını bilememeye sebep olabilir:

“İbtidâ tasavvuruñ bir fâ’idesi de kaleme alınacak şeyüñ kolaylıkla yazılabilmesidir. Çünkü esnâ-yı tasavvurda o şeyüñ muhtevî olacağı cümleler, fıkralar dahı bi’t-tabi’ zihinde sırasıyla tertîb olunmuş olacağından mu’ahharen ihtiyâr olunacak üslûb-ı ifâde ile cümlelerüñ rabt u sebki düşünülmeğe hâcet kalmaz ki ba’zen zihn tertîb-i kelâm ile meşgûl olarak bu sebeble ne yazılacağı bilinmemek gibi ahvâl vukû’ bulur (F. Reşâd, 1894: 9).”

Yine aynı eserde, zihinsel tasarımın resmî yazışmalar, edebî ve ilmî makaleler vs. hakkında geçerli olduğu; dostlar, arkadaşlar arasındaki yazışmalarda böyle derinlemesine düşünmeye gerek olmadığı belirtilmiştir. Bununla birlikte yazmaya yeni başlayanların, yazma becerisini geliştirebilmeleri, bu alanda derinleşip ilerleyebilmeleri için her durumda düşüncelerini güzel bir şekilde yazmaya çalışmaları gerektiği dile getirilmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse yazma eğitiminin başında olanlar, yazma öncesinde zihinsel tasarım basamağını mutlaka gerçekleştirmelidirler:

“Ammâ bu didiklerimiz muharrerât-ı resmîye ile fennî ve edebî makâleler, risâleler yâhûd enzâr-ı âmmeye konulacak sâ’ir her dürlü âsâr hakkındadır. Yoksa ihvâniyyât ve husûsiyyât, yani â’ile ve akrân ve ihvân beyninde te’âtî olunacak mektûplar ve sâ’ire için böyle tekellüfe lüzûm yoktur. M’âmâfih mübtedî olanlar her şeyde, hattâ iki satırlık âdî bir mektûbda bile hüsn-i tasvîr gayretinde bulunurlarsa kitâbetce rüsûhı, terakkîyi mûcib olacağı cihetle memdûhdur (F. Reşâd, 1894: 9).”

4.11. Yazılı Anlatımın Değerlendirilmesi İle İlgili Bulgular

Yazılı anlatımın değerlendirilmesi ile ilgili bulgular; değerlendirmenin önemi, öz değerlendirme, uzman değerlendirmesi ile biçim ve içerik değerlendirmesine yönelik olup Tablo 62’de sunulmuştur:

Tablo 62
Yazılı Anlatımın Değerlendirilmesi ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Değerlendirmenin Önemi	Bu konuya gereken özen gösterilmelidir.	Münşeat-ı Azîziye, 19.	1	6,25
Öz Değerlendirme	Metin bitirildikten sonra bir defa gözden geçirilmelidir.	Teressül, 15. Gülşen-i İnşâ, 15. İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	4	
	Yanlışlar düzeltilmeli, eksikler tamamlanmalıdır.		4	
	Yazı, tamamen bitirilmeden üzerinde düzeltme yapılmamalıdır.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. Fenn-i İnşâ, 19.	2	
	Taslak tamamen bitirilmeden her satır başında düzeltmeye kalkışmak, zihinde bütün olarak tasarlanmış konunun bozulmasına sebep olacağından sözün, akla geldiği şekliyle ifade edilmesi, sonra varsa kusurların düzeltilmesi gerekir.	Fenn-i İnşâ, 19.		
Toplam			10	62,5
Uzman Değerlendirmesi	Bir konuda yazılanlar, bu konuda bilgili birine gösterilip düzeltilmelidir.	Münşeat-ı Azîziye, 19.	1	6,25
Bıçım ve İçerik Olarak Değerlendirme	Yazma eğitimi öğrencisi, bu düzeltmeye göre yazım ve kelime yanlışlarına dikkat etmelidir.	Münşeat-ı Azîziye, 19.	1	
	Kelimeleri yerli yerinde kullanmayı öğrenmelidir.		1	
	Harfleri ve sözcükleri doğru yazmayı öğrenmelidir.		1	
	Düzeltilme esnasında metin alışıldık, bilindik sözlerle (atasözleri, vecizeler vs.) süslenebilir.	İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19.	1	
Toplam			4	25
Genel Toplam			16	100

İncelenen münşeatlarda yazılı anlatımın değerlendirilmesiyle ilgili olarak çoğunlukla (%62,5) öz değerlendirmeye; ikinci sırada (%25) biçim ve içerik değerlendirmesine; üçüncü sırada ise (%6,25) uzman değerlendirmesi ve değerlendirmenin önemine ait bulgu elde edilmiştir.

Teressül'de, yazılan mektubun kontrol edilmesi üzerinde duran yazar, yazma becerisinin geliştirilmesinde önemli bir aşamaya değinmiştir. Yazma işi bittikten sonra

mektubun baştan sona gözden geçirilmesi, varsa noktalama ve yazım yanlışının düzeltilmesi, eksiklerin giderilmesi gerektiği belirtilmektedir:

“... kaçan biti yazup tamâm eyleye gerek kim evvelinden âhirine degin okıya, göre nesne unutmaya ve yâhud yañlış yazılmış olmaya ve henüz kalemde ve noktada ve i'râbda sehiv varise ıslâh ide (Haksever, 2011: 1269).”

Benzer biçimde **Gülşen-i İnşâ (Mahmud b. Edhem, 1491)** adlı eserde de metnin bitirildikten sonra bir defa gözden geçirilip varsa yanlışların düzeltilmesi gerektiği belirtilmiştir:

“Ve mektûb tamâm olduktan soñra bir kerre nazar ide eger sehiv olmuş ola ıslâh ide (Mahmud b. Edhem, 1491, yk. 14a).”

Münşeât-ı Azîziye'de (Nûri Efendi, 1886), yazma becerisinin geliştirilmesi için bir konuda yazılanların, bu konuda bilgili birine gösterilip düzeltilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Yazma eğitimi öğrencisi, bu düzeltmeye göre yazım ve kelime yanlışlarına dikkat edip kelimeleri yerli yerinde kullanmayı, harfleri ve sözcükleri doğru yazmayı öğrenmeli, bu konuya gereken özeni göstermelidir:

“Ve bazen kendi kendine bir iş tasavvur idüp muktedir olabildiği kadar kaleme alup fenn-i kitâbete âşinâ olan zevâta gösterüp tashîh itdürmelidir. Olunan tashîhe güzelce dikkat idüp galat yazılmış imlâ ve lügatleri ve mahallinde sarf olunmayan sözleri öğrenmelidir (Nûri Efendi, 1886: 206).”

Öğrencilerin etkili bir yazılı anlatım becerisi kazanmalarında yaptıkları çalışmaların kontrol edilerek değerlendirilmesinin önemini vurgulayan Göçer (2013: 200), inceleme sonucu geribildirimde bulunulmasının, öğrencilerle birlikte düzeltme çalışmaları yapılmasının önemine işaret eder. Yine düzeltme ve geribildirim, değerlendirme sürecinin en önemli aşamaları olup öğrencilerin yazma yeteneklerini keşfetmeleri, yanlışlarını düzeltmeleri bakımından da önemli olduğunu belirtir. Gündüz ve Şimşek (2016: 364) ise yazılanların değerlendirilmesinin; genel olarak yazımın amaca uygunluğuna, biçimsel kusursuzluğuna, iç ve dış planlamasına, yazım ve noktalama kurallarına uygunluğuna, bilgilerin yeterliliğine ve kullanımına göre yapıldığını belirtir.

Münşeât-ı Azîziye'de de aynı şekilde, yazılanların yazma alanında bilgili birine düzeltiltilip bu doğrultuda yazım ve kelime yanlışlarının gözden geçirilerek yerinde kullanılmayan sözcük ve tamlamalara dikkat edilmesi gerektiğine işaret edilmiş, bir anlamda geribildirim önemi vurgulanmıştır.

İnşâ-yı Edebî ve Fennî (Ahmed Râmî, 1891) adlı eserde yazının, bitirilmeden üzerinde düzeltme yapılmaması, tamamen bitirildikten sonra ikinci defa gözden geçirilip eksiklerinin tamamlanması gerektiği, düzeltme esnasında metnin alışıldık, bilindik sözlerle (atasözleri, vecizeler vs.) süslenebileceği belirtilmektedir. Eserde bildirildiğine göre taslak halindeki metnin, düzeltilip temize çekilmesinden sonra bir kez okunup ufak tefek hataları veya eksik kalan noktaları varsa bunların düzeltilerek tamamlanması şarttır:

“Bir mâdde tamâmiyle kaleme alınmazdan tashîhine kalkışmamalı, evvelâ bitirmeli ve sonra ikinci def'a olarak nazardan geçirildikde eksik kalan cihetler ikmâl idilmelidir. Bu sırada îbârenüñ ta'birât-ı me'nûse ile tezyîni mümkün olabilir... Müsvedde tashîh ve tebyîz kılındıktan sonra hemân zarfa vaz' olunmayup bir def'a kırâ'at olunmak ve ufak tefek hatâlar veyâ eksik noktalar var ise tashîh idilmek şartdur (Ahmed Râmî, 1891: 16-17).”

Fenn-i İnşâ (Fâik Reşâd, 1894) adlı eserde, yazıcıların özellikle de yeni başlayanların yazılarını bitirdikten sonra dikkatli bir şekilde okuyup gerekli yerleri düzeltmeleri gerektiği, ifade edilmiştir. Ancak taslak tamamen bitirilmeden her satır başında düzeltmeye kalkışmanın, zihinde bütün olarak tasarlanmış konunun bozulmasına sebep olacağı gerekçesiyle sözün, akla geldiği şekliyle ifade edilip sonra varsa kusurların düzeltilmesi gerektiği bildirilmiştir:

“Bir kâtib, âlelhusûs bir mübtedî yazdığı şeyi bir kerre güzelce okuyup îcâb iderse tashîh itmelidir. Ammâ müsvedde tamâm yazılup bitirilmeyince öyle her satır başında dönüp tashîhe kalkışmak tasvîr olunacak mâddenüñ zihinde müretteb olması lâzım gelen şeklini ihlâlâ sebep olur. Binâen âleyh sözi hemân ilk sünûh itdiği sûretde kâğıd üzerine koyup ba'dehu neresinde kusûr görülürse tashîh itmek münâsibdür (Fâik Reşâd, 1894: 9-10).”

4.12. Günümüz Yazma Eğitiminde Kullanılmayıp Münşeatlarda Bulunan Yazma Eğitimi Unsurları İle İlgili Bulgular

Arapça Gramer Kurallarının Önemi

Edebî ve ilmî açıdan Arapça ve Farsça'nın etki alanına girildiği 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkçede, bu dillerin tesirleri ağırlıklı olarak hissedilmeye başlanmıştır. Edebî ürünlerde bu dillerin kelimeleri, söz varlığı, gramer kuralları ön plana çıkmıştır. “15. yüzyılda Türkçenin anlatım imkânlarını kullanmak yerine, Arapça ve Farsçadan kelime alımı edebî bir moda haline gelmiş, 16. yüzyılda ise yaşayan

Türkçe unsurların yerine Arapça ve Farsça olanlar tercih edilmiştir (Demir, 2014: 41).” Türklerin, İslam dinini kabul etmeleriyle birlikte, ilk eğitim kurumları medreseler olmuştur. Bu kurumlarda öğretim dilinin Arapça olması (Göğüş, 1989: 123) hasebiyle bu dilin gramer kurallarını bilmenin gereği de anlaşılmaktadır.

Arapça Gramer Kurallarına Uymanın Önemi ile İlgili Bulgular

Arapça gramer kurallarına uymanın önemi ile ilgili bulgular Tablo 63’te sunulmuştur:

Tablo 63
Arapça Gramer Kurallarına Uymanın Önemi ile İlgili Bulgular

Tema	Münşeatlardaki Görünümü	Eser-Yy	f	%
Arapça Gramer Kurallarının Önemi	İyi bir yazar Arapçayı çok iyi öğrenmelidir.	Menâhicü'l-İnşâ, 15.	1	33,33
	Kelime, ibare ve terkiplerin çeşitli durumlardaki okunuşunu ve yazılışını çok iyi bilmelidir.		1	33,33
	Harf sayısı artırılmış olan kelimeler (mezîdün fih), Arap dilinde hangi mânâda kullanılıyorsa öyle kullanılmalı, dil bilgisi kurallarına benzetmek suretiyle başka yerlerde kullanılmamalıdır. [Örneğin çoğul şekli yaygın olup tekili kullanılmayan kelimelerin kıyas (benzetme) yoluyla tekilini kullanmamak, veya bunun tersini de yapmamak gerekir.]	Mebâni'l-İnşâ, 19.	1	33,33
Toplam			3	100

Tabloya göre yazılı anlatımda başarı kazanmanın şartlarından biri de çok iyi düzeyde Arapça bilmektir. Yaygın olarak çoğul şekli kullanılan kelimedenden, kıyas (benzetme) yoluyla tekil şekli türetilmemelidir (veya tekilden çoğul şekli).

Günümüz açısından Türkçe öğretiminde, Türkçe gramer kurallarının önemi ne ise münşeatların yazıldığı dönemlerde Arapça gramer kurallarının önemi de odur. **Menâhicü'l-İnşâ'nın** 15. yüzyıla ait olduğu düşünülürse, yazarın Arapça kaidelerine vurgu yapmasının sebebi daha iyi anlaşılacaktır:

“Ve dahi kâtib olan kimesneye lâbüddür ki 'Arabîyyetden hazz olup fi'l-cümle terkîbden ve i'râbdan haber-dâr ola (Unan, 2014: 36).”

Mebâni'l-İnşâ'da (Süleyman Bey, 1871) da bu konuyla ilgili bilgi verilmiştir. Buna göre harf sayısı artırılmış olan kelimeler (mezîdün fih), Arap dilinde hangi manada kullanılıyorsa öyle kullanılmalı, dil bilgisi kurallarına benzetmek suretiyle başka yerlerde kullanılmamalıdır. Örneğin çoğul şekli yaygın olup tekili kullanılmayan kelimelerin kıyas (benzetme) yoluyla tekilini kullanmamak veya bunun tersini de

yapmamak gerekir. Kalem erbabı olanlar sağlam, düzgün metinler yazmak için kelimeleri, ibareleri kılı kırk yararcasına seçerek kullanmalıdır:

“Kelimât-ı mezîdün fih lisân-ı ‘Arab’da kangı ma ‘nâya isti ‘mâl olunur ise orada kullanıp kâ ‘ide-i sarfiyyeye kıyâs ile sâ’ir mahallde îrâd itmemeli. Meselâ bir lafz olabilir ki cem ‘î müsta ‘mel ve meşhûrdur lakin müfredi isti ‘mâl olunmaz. Kıyâs ve kâ ‘ideye kalkışıp da anuñ müfredini kulanmamalı.... tayf (rüyada görünen hayal) kelimesi gibi ki müfreddür cem ‘î müsta ‘mel değıldür bunu süyûf (kılıçlar) ve zuyûf (zayıflar) kelimelerine tatbîk idüp de cem ‘ itmemeli ve münşî olan kimesne, ibâresi halelden masûn olmak için lâyıkıyla tetebbu ‘-i ahvâl itdükden sonra isti ‘mâl-i elfâz itmeli (Süleyman Bey, 1871: 48-49).”

Kelimelerin Arap dilinde alışlagelmiş karşılıklarını kullanmak gerektiğı, benzetme yoluyla o kelimelerden başka kelime türetmemek gerektiğı belirtilmektedir.

BÖLÜM V

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde, çalışmanın bulgularından hareketle varılan sonuçlar ve bu sonuçlarla bağlantılı öneriler yer almaktadır.

5.1. Sonuçlar

Klâsik diye tabir edilen ve İslamiyetin kabulü ile başlayan dönemde, müstesna bir yer edinen şiir türünün toplandığı divanlar yanında, en az onun kadar değer gören nesirlerin yer aldığı münşeatlar da bilgi veren, tarihe ışık tutan belge nitelikleriyle önem arz etmektedir. Osmanlı döneminde zirveye ulaşan münşeat tertip etme geleneğinin bilinen ilk ürünü, 14. asra ait Teressül (Ahmed-i Dâî, 14-15. yy) adlı eserdir. Bu dönemden itibaren başlayarak 20. yüzyıla dek devam eden bu gelenekte, içerik yönünden; edebî, tarihî ve bilgi verici tarzda sınıflandırılmış olan sayısız münşeat mecmuası örneği tarih sayfasındaki yerini almıştır.

Didaktik tarzda güzel ve kaidelerine uygun nesir yazma hakkında bilgi vermek için 14-20. yüzyıllar arasında, didaktik/bilgi verici tarzda yazılmış münşeat türü eserlerdeki yazma eğitimi ile ilgili bilgilerin tespit edilmesi amacıyla hazırlanan bu çalışmada, bu eserlerde yansıtılan yazma eğitiminin, bütüncül bir çerçevesi çizilerek bir anlamda, bu dönem aralığındaki kuramsal çerçevesi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu eserlerde yer alan yazma kuralları, günümüz yazma eğitiminde karşılık buldukları başlıklar altında sınıflandırılmış, elde edilen bilgilerin, günümüz yazma eğitimi ile büyük ölçüde benzerlik gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre araştırmanın alt problemleri doğrultusunda ulaşılan sonuçları aşağıda yer almaktadır.

5.1.1. Münşeatlara Göre Yazma Eğitiminin Öneme İlişkin Sonuçlar

5.1.1.1. Münşeatlara Göre Yazılı Anlatım Bilgisinin Öneme İlişkin Sonuçlar

a. Münşeatların giriş bölümünde (mukaddime) genellikle yazarların, eserin yazılış sebebi olarak belirttikleri, yazmaya yeni başlayanlara faydalı olmak gayesi, bir anlamda bu işin gelişigüzel değil eğitimle yapılabileceğinin ifadesidir. Bu alanda başarılı olmak için eğitim almanın önemini böyle vurgulayan yazarlar, bu önemin ifadesine sayfalar ayırmışlardır.

b. Düşüncenin ve geçmişten gelen maddi ve manevi kültür mirasının, gelecek kuşaklara inşâ ilmi sayesinde taşındığı, bu alandaki ilerlemenin diğer bilim dallarındaki

ilerlemeye kaynaklık ettiği, aksi durumun onlarda da başarısızlığa yol açacağı dile getirilmiştir (İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. yy). Yazının ikna ediciliğinde, yazma kurallarına uyulmasının, dolayısıyla yazılı anlatım bilgisinin büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır. Bu bilgi alanında sağlanan ilerlemenin; yazarın anlama, kavrama gibi zihinsel yeteneklerini de olumlu yönde etkileyeceği (Kavâid-i İnşâ ve Münşeât, t.y.) aktarılan düşünceler arasındadır.

c. İnşâ kuralları çerçevesinde yazılmış metinlerin, zihinde canlandırılan düşüncelerin dışı vurum aracı olduğu, yine bütün ilimlerin giriş kapısı, anahtarı ve yol göstericisi konumunda olan inşânın görüş ve düşünce alışverişini sağlayan bir vasıta olduğu vurgulanmıştır (Mebâni'l-İnşâ). Belli bir kimliği, amacı, konusu, ömrü oluşu gibi niteliklere sahip olan yazının yukarıda belirtildiği gibi çeşitli görevleri de vardır. Toplumdaki kargaşalıkları bastırması, asileri dize getirmesi, kaleleri feth etmesi (Kavâid-i İnşâ ve Münşeât, t.y.) gibi kayda değer işler yazının gücünü ve önemini ortaya koymaktadır. Bu konu ile ilgili bilgiler iki dönem arasında benzerlik göstermektedir.

d. Burada dikkat çekici bir husus da ailelerin, bu eğitimdeki yerine yapılan vurgudur. Güzel yazı yazma sanatının, mesleklerin en saygını olduğu belirtilerek ailelerin, bu alanda çocuklarını teşvik etmeleri gerektiği belirtilmiştir. Nitelikli bir yazılı anlatım ürünü ortaya koyabilmenin ilk şartı olarak yazma eğitimine işaret edilmekte, yazma kurallarının ve uygulama çalışmalarının önemine vurgu yapılmaktadır. Günümüzde de yazma beceri alanında yeteneğin bir dereceye kadar yeterli olduğu, asıl önemli olan şeyin bu alanda alınacak iyi bir eğitim ve yapılacak uygulamalar olduğu belirtilmektedir.

e. Yazmanın fiziksel ve içerik yönü ayrımına (Fenn-i İnşâ, 19. yy), yazının ikna edicilik fonksiyonuna dikkat çekildiği görülen münşeatlarda, bilimde ilerlemenin yazma eğitimindeki başarıya bağlı olduğu, bu alandaki eksikliğin diğerlerini de olumsuz etkileyeceği vurgulanmıştır. Kısaca hedefini gerçekleştiren bir yazma eğitiminin disiplinlerarası etkileşim ve ilerlemedeki rolü gözler önüne serilmiştir. Ne kadar ileri düzeyde olunursa olunsun, yazma eğitiminde sergilenen başarısızlığın, o alanlardaki gelişmeleri de gölgede bırakacağı belirtilerek kendini yazılı ve sözlü ifade edebilme becerisini geliştirmede eğitimin önemine işaret edilmiştir.

f. Buradan bilgi verici tarzda yazılmış münşeatlarda, diğer bilim alanlarıyla bağlantısı da göz önünde tutularak yazma eğitimi için kuramsal bir arka plan çerçevesi

oluşturulduğu, bu hususun ihmal edilmediği genel sonucu çıkarılabilir. Yine bu eğitimin, bireysel ve toplumsal sonuçlarına vurgu yapıldığı söylenebilir.

5.1.1.2. Münşeatlara Göre İyi Bir Yazarın Özelliklerine İlişkin Sonuçlar

a. Münşeatlarda iyi bir yazarda bulunması gereken vasıflar, yazmanın zihinsel ve düşünsel yönüyle ilgili olarak hızlı kavrama, kusursuz yazma yeteneğine, bilgi, birikimine, doğru ve orijinal fikirlere, yüksek sezgi gücüne, ruhsal bakımdan düzgün yaratılışa sahip olma şeklinde belirlenmiştir. Bunların bir kısmına doğuştan veya önceki yaşantılar yoluyla sahip olunabilse de diğer özellikler okuma vb. yollarla kazanılabilecek türdendir.

b. Zihinsel ve düşünsel yönden gelişme sağlayarak başarılı bir yazar olmayı, özellikle edebî ilimlerde ve yabancı dilde (Arapça, Farsça) iyi olmaya bağlayan münşeatlar, bu bağlamda metni oluşturan unsurları, yazma kurallarını iyi bilmek gerektiğini bildirmişlerdir. Başka bir deyişle teknik ve pratik anlamda bilgi ve beceri sahibi olmanın önemini dile getirerek günümüzle benzerlik sergilemişlerdir. Ayrıca, bahsi geçen ilimleri kazanmada, zihinsel ve düşünsel özelliklerin önemli rolü olduğu vurgulanmıştır.

5.1.1.3. Münşeatlara Göre Yazılı Anlatım Bilgisinin Kaynaklarına İlişkin Sonuçlar

a. Yazılı anlatım becerisinin geliştirilmesi için edebiyat, tarih, mantık vb. pozitif bilimlere ait alanlarda (dinî ilimler de dahil) bilgi sahibi olunması; gramer, belagat/retorik (etkili söz söyleme/yazma bilimi) ve şiir bilgisinde iyi olunması gerektiği belirtilerek yazma eğitiminin düşünsel ve teknik alt yapısına işaret edilmiştir. Bu alanlarda donanımlı olanların yazmada da başarılı olacakları belirtilmiş, yazılı anlatım bilgisinin geliştirilmesine kaynaklık eden bilim dalları verilmek suretiyle bu hususun önemi vurgulanmıştır. Buradan, daha o dönemlerde, kuramsal alt yapısı sağlam temellere dayanan bir yazma eğitiminin, ön planda tutulduğu; bu eğitimin bilimsel esaslar üzerinden yürütüldüğü sonucuna ulaşılmaktadır.

b. Kurallarına uygun, düzgün, akıcı, maksadı açıklayıcı, verilmek istenen mesajı ileten, güzel bir yazılı ürün ortaya çıkarmada bahsi geçen ilimlerin etkisi yadsınamaz. Her zaman için geçerli olan bu durum, yazma eğitiminin temelini teşkil etmektedir. Bireyin, gerek eğitim ve öğrenimi sırasında gerek daha sonra farklı alanlarda yazılmış eserleri okuması, tecrübeleri, gözlemleri vb. aracılığıyla bilgi edinmesi, yazma

becerisini geliştirmede birinci derecede rol oynayan faktördür. Bundan ötürü ilgili sahalarda, hiç değilse temel sayılabilecek düzeyde bilgi birikimi edinimi elzemdir.

c. Günümüzde gramer, edebiyat, belagat dışında bu alanlara pek fazla değinilmemekle birlikte genel olarak yazma becerisinin gelişiminde bilgi birikimi ve dili etkili kullanmanın önemi ifade edilmektedir. Düşünsel ve teknik bakımdan yazma becerisini besleyen kaynaklar olarak başta okuma olmak üzere gözlem, düşünme, deneyim, duygu zenginliği, hayal gücü, dinleme gibi aktivitelerden bahsedilmektedir.

d. İki dönem bilgilerinin birbirini tamamlar nitelikte olduğu, münşeatlarda; yazma becerisinin geliştirilmesi için belli bilimsel alanlarda birikim sahibi olmanın, dolayısıyla okumanın önemine vurgu yapıldığı sonucu çıkarılabilir.

e. Bu başlık altındaki hemen hemen bütün bulgular 19. yüzyıldan elde edilmiştir. Bu da bir yandan yazılı anlatımda alınması gereken eğitimin önemini vurgularken bir yandan da yazılı anlatımın gelişmesinde o zamana dek, ayrı ayrı bilim dallarında bilgi sahibi olmanın öneminin dile getirilmediği şeklinde yorumlanabilir.

5.1.2. Münşeatlarda Metinsellik Ölçütlerine İlişkin Sonuçlar

a. Münşeatlarda metinsellik ölçütlerinden bağdaşıklık, tutarlılık, duruma uygunluk, kabul edilebilirlik ve metinlerarasılık (alıntı) ile ilgili bilgiler elde edilmiştir. Her ne kadar bu isimlerle adlandırılmasa da ilgili konularda yapılan tanımlar, verilen yönergeler bu ölçütleri işaret etmekte ve bunların tarihini 14. yüzyıla götürmektedir.

b. Bağdaşıklıkla ilgili olarak “Metnin parçaları mantıklı bir bütünlük içinde birleştirilmelidir ve bir metinde bütünlük hem bağlantı ögeleriyle (kelime bağlantıları) hem de anlam yönüyle sağlanmalıdır (Mebâni’l-İnşâ).” bilgisi, günümüz yazma eğitiminde de geçerlidir.

c. Anlam bakımından metin bütünlüğünü sağlamaya verilen önemin ifadesi olarak metinde, konu bakımından süreklilik ve uyum olması, metni oluşturan parçaların birbiriyle bağlantılı olması, bütünlüğü bozacak aykırılıklara yer verilmemesi gerektiği vurgulanarak (Teressül, Menâhicü’l-İnşâ) adı konmasa da tutarlılığa işaret edilmiştir. 15. yüzyıla ait bulgular, yazma eğitimiyle ilgili bilgi veren münşeatların, ortaya çıktığı ilk zamanlardan itibaren metin tutarlılığına verdiği önemi ortaya koymaktadır.

d. Münşeatlarda yazmanın şartlarından sayılan durumsallık, metnin hedef kitleye ve yazma amacına uygun olarak yazılması yani bağlama uygun olması ve üslubunun da ona göre belirlenmesi gerektiği (Fenn-i İnşâ, 19. yy) şeklinde ifade edilmiştir.

Metinsellik ölçütleri kapsamına giren durumsallıkla ilgili bilgiler, 19. yüzyıldan itibaren yazma eğitimi ile ilgili kitaplardaki yerini almaya başlamıştır.

e. Yine yazının/metnin, okuyucuyu şüpheye düşürmeyecek, çeşitli itirazlara yol açmayacak şekilde bütün ayrıntılarıyla birlikte yazılması gerektiği bilgisi de kabul edilebilirliği hatırlatmaktadır. Sadece bir eserden elde edilen bulgu, bu konunun 19. yüzyıldan itibaren ele alındığını, ancak incelenmemiş diğer münşeatlarda bu konuya dair bilgi bulunabileceğini göstermektedir.

f. İncelenen eserlerin hemen tamamında; metinde, amacın kısa ve öz bir şekilde belirtilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Bu hususun, dolaylı olarak metinsellik ölçütlerinden amaçlılıkla ilgili olduğu söylenebilir.

g. Metinlerarasılıktan alıntıya yer verilen münşeatlarda alıntı ile yazının, tekdüzelikten kurtarılıp zevkle okunacak bir hale getirileceği vurgulanmıştır. Alıntı ile ilgili en az bir bulgunun varlığı, metinlerarası ilişkilere dair bilgilerin münşeatlarda yer aldığını göstermektedir. Buradan, münşeatlarda; metinsellik ölçütlerine, bilgilendiricilik dışında, dağınık da olsa (her ölçütün farklı münşeatlarda bulunması) yer verildiği ve yazma esnasında metnin, bütün yönleriyle oluşturulmasına büyük bir özen gösterildiği anlaşılmaktadır.

5.1.3. Münşeatlarda Yazma Eğitiminin Temel İlkelerine İlişkin Sonuçlar

a. Yazılacak konuyla ilgili olarak (üslubu, yazma yöntemi vb.) endişeye kapılmamak gerektiği, aksi halde yazmakta güçlük çekileceği; doğal, akıcı ve güzel bir yazı yazabilmek için bunun şart olduğu (İnşâ-yı Edebî ve Fennî, 19. yy.) dile getirilmiştir. Psikolojik ve düşünsel açıdan rahat bir şekilde yazılan yazının nitelikli, akıcı ve güzel olacağı, endişeyle yazılanların ise bu özellikleri taşımayacağı vurgulanmış olup günümüzle benzerlik göstermektedir. Bahsedilen bu durumun, yazmaya karşı olumsuz tutum geliştirilmesine karşı tavsiye edilen bir çözüm önerisi niteliğinde olduğu söylenebilir. Bunun, modern yazma eğitiminde, “Öğrencilerin yazmaya karşı olumsuz bir tutumu veya korkusu varsa ilk olarak bunların giderilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Yazma eğitiminde öğrencinin yazmaya psikolojik ve düşünsel açıdan hazır olmasına yardımcı olunmalıdır (Coşkun, 2013a: 51-55).” şeklinde ifade edilen ilkelerle uyumlu olduğu görülmektedir.

b. Yine münşeatlarda, genel olarak ifade bulan yazma eğitimi ile ilgili yaklaşımların da günümüz, ilkeleriyle yakından ilgili olduğu söylenebilir. Bu da münşeatların, yazma eğitimindeki düzeyini göstermesi açısından önemli olup yazma

eğitimi ile ilgili otoritenin, bu husustaki dikkat, ihtimam ve titizliğini ortaya koymaktadır.

5.1.4. Múnşeatlarda Anlatım Tarzlarına İlişkin Sonuçlar

a. Anlatım tarzları ile ilgili olarak múnşeatlardan elde edilen bilgiler, öyküleme ve betimleme anlatım tarzları yönündedir. Öyküleyici anlatıma dair Mebâni'l-İnşâ'dan (19. yy) elde edilen bilgiler rivayet başlığı altında verilmiştir. Rivayetin, tarihten yani gerçek olaylardan aktarma şeklinde veya roman ve hikâyede olduğu gibi kurgulama şeklinde olabileceği belirtilen eserde, gereksiz ayrıntılara girmemek için özel bir uzmanlık gerektirdiği bildirilmiştir.

b. Betimleme anlatım tarzına ilişkin olarak yine Mebâni'l-İnşâ'dan elde edilen; tanım, betimleme türleri, betimlemede dikkat edilmesi gereken hususlar gibi bilgiler günümüzdekine benzer şekilde ifade edilmiştir.

c. Dikkat çeken bir nokta, betimlenecek şeyin genişleme derecesidir. Buna göre tasvir edilen nesne, okuyucunun zihninde ne kadar çok açılım yaparsa o kadar genişleme derecesine sahiptir. Yine, kelimelerin genişleme derecesinin okuyucunun hayal dünyasına seslenen şiirde üst düzeyde olduğu bildirilmiştir. Buradan genişleme derecesinin, okuyucunun yorumlama çeşitliliği ile doğru orantılı olduğu, bir tasvirin yoruma açık olma oranında genişleme derecesine sahip olduğu çıkarılabilir.

d. Anlatım tarzları ile ilgili verilerin 19. yüzyıla (Mebâni'l-İnşâ) ait olması; konunun, bu tarihten itibaren yazma eğitimi kuramsal alanına girdiğini ve yazma eğitiminin bu dönemde ayrıntılı bir şekilde ele alındığını göstermektedir. Bundan yazma eğitiminin, daha düzenli ve farklı kurallar çerçevesinde ele alındığı bu eserin, modern yazma eğitimine dayanak teşkil edecek düzeyde olduğu sonucu çıkarılabilir.

5.1.5. Múnşeatlarda Anlatım Bozukluklarına İlişkin Sonuçlar

a. Kusursuz ve etkileyici anlatıma özen gösterildiği anlaşılan múnşeatlarda, kılı kırk yararcasına titizlik örneği sergileyen yazarlar, üslubun mükemmel olması için gereken bütün kurallara uymaya çalışmışlar ve gerekli uyarılara kitaplarında yer vermişlerdir. Bu manada múnşeatlarda anlatım bozukluklarıyla ilgili olarak ses ve âhenk kusurlarından söz çirkinliği (tenafür) ve zincirleme; anlam kusurlarından, tuhaf söz kullanımı (garabet) ve aykırılık; biçim ve düzenleyiş yanlışlarından metinde argo ve jargon kullanma; dil bilgisi yanlışlarından ise sözcüklerin/eklerin kullanılışından

kaynaklananlar ve söz dizimi yanlışlarına dair çoğunlukla günümüzdekine benzer bilgiler elde edilmiştir.

b. Söz çirkinliği ile ilgili bilgiler münşeatlarda, diğer hususlarla birlikte metnin ses ve âhenk bakımından da uyumlu ve güzel olmasına verilen önemi ortaya koymaktadır. Buna göre bir metnin sadece gramer, şekil, içerik vs. bakımlardan doğru ve düzgün olması yetmez, aynı zamanda akıcılığı sağlama adına âhenkli olması, kulağa hoş gelmesi de gereklidir. Söz çirkinliğinden arınmış bir metin, yazarının yüksek yazma beceri düzeyine sahip olduğunu gösterir.

5.1.6. Münşeatlarda Yazma Sürecinin Aşamalarına İlişkin Sonuçlar

a. Yazma sürecinin aşamalarından hazırlık (hedef kitlenin belirlenmesi) ve düzeltme ile ilgili bilgilerin yer aldığı münşeatlarda, hazırlık süreciyle ilgili olarak yazıda hedeflenen amacın gerçekleşmesinde, maksadın okuyucu tarafından anlaşılmasında, okuyucu kitlesinin özelliklerine uygun bir şekilde yazmanın önemli olduğu bildirilmiştir (Fenn-i İnşâ, 19. yy).

b. Düzeltmeye dair ifade edilen görüşler ise, bir metnin tamamen bitirilmeden üzerinde herhangi bir tashih işleminin yapılmaması gerektiği yönündedir. Metin bitirildikten sonra şekil ve içerik bakımından düzeltilmelidir. Bundan hareketle münşeatlarda ürün temelli yazma yaklaşımının benimsendiği söylenebilir de süreç temelli yaklaşımın izlerine rastlandığı da söylenebilir.

c. Münşeatlarda, yazının tamamen bitirildikten sonra düzeltilmesine dair husus, dikkat çeken önemli bir noktadır. Her satır başında düzeltme yapmanın, zihinde tasarlanmış olan yazının bütünlüğünü bozacağı dile getirilerek ilk akla geldiği şekliyle yazmanın önemine dikkat çekilmiş ve yazma etkinliklerinde uygulanabilecek orijinal bir fikre imza atılmıştır.

5.1.7. Münşeatlarda Yazılı Anlatımın Unsurlarına İlişkin Sonuçlar

Yazılı anlatımın unsurları, incelemede kolaylık sağlaması açısından dış yapı ile ilgili unsurlar, içerikle ilgili unsurlar, noktalama ve yazımla ilgili unsurlar şeklinde sınıflandırılmıştır.

5.1.7.1. Münşeatlarda Dış Yapı Unsurlarına İlişkin Sonuçlar

a. Dış yapı unsurlarıyla ilgili olarak müsvedde kâğıdı kullanımından bahsedilen münşeatlarda, böylelikle yazının üzerinde düzeltme yapma imkânı elde edileceği

belirtilmektedir. Bunun için yazılması tasarlanan metin, önce müsvedde kâğıdına yazılıp gerekli düzeltmelerden sonra temize çekilmelidir.

b. Yine dış yapı ile ilgili belirtilen hususlar kâğıdın niteliği, yazının düzgünlüğü ile ilgili olup bunlara dikkat edilmediği takdirde yazılanın anlaşılacağı hatta okunamayacağı yönündedir. Ayrıca kâğıdın dört köşeli olmasını önlemek için alt köşesinden parça koparmak gerektiği de dış yapı ile ilgili uyulması gereken hususlardandır. Bazı münşeatlarda (Teressül, Gülşen-i İnşâ, 15. yy; Hülâsa-i İnşâ, 17. yy) yer alan kâğıdın dört köşeli oluşunu engelleyen parça kesme uygulamasının bilimsel anlamda bir açıklaması bulunmamaktadır ve güncel bir durum değildir. Dış yapı özelliklerine ihtimam gösteren yazarların, toplumda beğeni kazanacakları ve bu özenin, muhataba duyulan saygının bir ifadesi olduğu belirtilmiştir.

c. Burada değinilmesi gereken bir nokta da yazma aktivitesinin geçirdiği değişimdir. Tarihsel süreçte pek çok değişime uğrayan bu aktivite, büyük bir gelişme göstererek bugünkü halini almıştır. Başlangıçta elle farklı araç gereçlerle yazılan yazılar, günümüzde büyük ölçüde bilgisayar çıktısı şekline dönüşmüştür. Dolayısıyla kâğıdın fazla silinmekten kaynaklanan yıpranma sorunu günümüzde pek mevcut değildir. Bu da yazma eğitiminin tarihî gelişiminde önemli bir aşamadır.

d. Yazının dış görünüşüne son derece önem verildiği ve bunun da muhataba verilen değer ifadesi olduğu söylenebilir.

5.1.7.2. Münşeatlarda İçerik Unsurlarına İlişkin Sonuçlar

a. İçerik unsurlarından plan, paragraf, dil ve üslupla ilgili bulguların elde edildiği münşeatlarda, günümüzle uyumlu bir şekilde giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan içerik planlamasından bahsedilmektedir (Mebâni'l-İnşâ, Fenn-i İnşâ, 19. yy).

b. Dil ve üslupla ilgili elde edilen bulgular, okuyucuya kolaylık sağlaması açısından üslubu belirleyen öğeler, üslup türleri ve üslubu oluşturan unsurlar şeklinde sınıflandırılmıştır. Üslubu belirleyen öğeler münşeatlarda yazarın ruhsal dünyası, yazma kabiliyeti, hedef kitlenin özellikleri, durumun gerektirdikleri şeklinde tespit edilmiştir.

c. Üslup türleri münşeatlarda basit, orta düzey ve yüksek düzey üslup şeklinde üç gruba ayrılmıştır (Mebâni'l-İnşâ, 19. yy). Burada dikkat çeken husus, üslup türlerine ait özelliklerin üslubu oluşturan unsurlarla açıklanmış olmasıdır. Örneğin basit üslubun özellikleri sadelik, az ve öz söyleme ve duruluk olup bu üslubun kullanıldığı yerler de bunu gerektirir.

d. Orta düzey üslup türünde ifade hem zengin ve çeşitli hem de güzeldir (servet), düşünce ve hayaller güzel ve uyumlu bir şekilde birbirine karışır. Yine bu üslup türünde eşyayı sıradan insanların üzerinde bir algılama özelliği vardır (rikkat ve letafet). Hızlı sezgi gücünden ileri gelen zihinsel ve düşünsel zarafetin sözel ifadesidir. Bütün bu özelliklerden hareketle bu üslubun ileri düzeyde bir gözlem ve algılama kabiliyeti, zihinsel ve düşünsel seviyeyi gerektirdiği söylenebilir. Bu özelliklere sahip birinin ancak bu ifade tarzına sahip olması beklenir.

e. Yüksek düzey üslubun nitelikleri ise düşünce ve hislerin, okuyanda coşku uyandıracak tarzda anlatımı (şiddet), konuşma ve hareketlerde kuvvet uyandırma özelliği (hiddet), üst düzeyde ifade becerisine sahip insanlara özgü fikirlerin iletilmesinde faydalanılan azamet ve ihtişamın bir arada olması özelliğidir. Beşerî aklın ulaşabildiği derecede enginlik, ululuk vasfının gerektirdiği parıltılı ve sağlam bu ifade şekli (yücelik) en üst düzeydeki yazarlara (münşî) mahsustur. Buradan yazma becerisi son derece gelişmiş, yüksek yazma zevkine (zevk-ı selim), ruhsal ve ahlâkî bakımdan güçlü, estetik zevk sahibi insanların da bu üslup özelliğine sahip oldukları sonucuna ulaşılabilir.

f. Üslubu oluşturan unsurlardan dilin söyleyiş özelliklerine uygunluk, anlatımda açıklık, duruluk/yalınlık, âhenk ve akıcılık, doğallık, kelime seçimi, söz sanatlarından yararlanma, tekrara düşmeden yazma ile ilgili bulgular elde edilmiştir. Akıcılık amacın kısa, öz, açık ve anlaşılır şekilde, gereksizce sözü uzatmadan yazma şeklinde tanımlanmıştır. Kalbin ve düşüncenin saflığından ileri geldiği savunulan duruluk saf, düzgün ve akıcı düşünceyi ifade etmektedir (Mebâni'l-İnşâ, 19. yy). Yine verilen bilgiler arasında kusursuz bir yazı için gerekli olan âhenk ve akıcılığın önemi, akıcı bir yazının taşınması gereken nitelikler ve akıcılığı engelleyen durumlar izah edilmiştir.

g. Yazma sırasında en çok dikkat edilmesi gereken hususlardan olduğu dile getirilen doğallığın, dilimizin kurallarına uymakla sağlanacağı belirtilmiştir. Süslü nesir yazma geleneğinde; paragraflar, cümleler birbirine bağlaçlarla; kelimeler ise 've' bağlacıyla bağlanmaktadır. Buna karşı çıkılan Fenn-i İnşâ'da (19. yy) yazarın, bu görüşleriyle kendi dönemine göre, bir yeniliğe imza attığı söylenebilir. Dilimizin doğasına uymadığı için, konuşma dilinde sakınılan bu kullanımdan, yazı dilinde de kaçınmak gerektiği ifade edilmiş ve doğallığın bu şekilde sağlanacağı vurgulanmıştır.

h. Kelime seçimi ile ilgili olarak dilin söyleyiş özelliğine uygun sözcük ve tamlama kullanma; tuhaf, söyleniş zor sözcük ve tamlama kullanmama; canlı, ince manaları kapsayan, ifade kabiliyeti yüksek kelime tercih etme, eş sesli kelimelerin

kullanımından doğan kendine özgü anlama sahip kelimeyi bulamama gibi hususlar üzerinde durulmuştur. Eş anlamlı gibi görünen kelimelerin her birinin kendine özgü anlamı ve kullanım yeri olduğu, bu sebeple düşünceyi tam karşılayan sözcükleri seçip yerli yerinde kullanmak gerektiği bildirilmiştir.

i. Maksadı etkili bir şekilde ifade edebilmede söz sanatlarından yararlanmanın gerekli olduğu vurgulanmıştır

j. Her iki dönemde yazma sırasında asıl hedeflenen şeyin, anlam bakımından sağlam, üslupça uyumlu, güzel, nitelikli ve etkili bir yazı ortaya çıkarmak olduğu ve bunun için de düşüncelerin sıralanışında aynı yolu izlemek gerektiği belirtilmiştir. Bu bakımdan iki dönemin benzer kaygılar taşıdığı söylenebilir.

5.1.7.3. Münşeatlarda Yazım ve Noktalamaya İlişkin Sonuçlar

a. Münşeatlarda noktalama ve yazım kurallarının çok iyi bilinmesi gerektiği vurgulanarak kelimelerin ve harflerin doğru yazılması, bunun için yazım kılavuzu niteliğindeki kaynak kitaplardan faydalanılması gerektiği belirtilmiştir. Yine bu konuyla ilgili uyulması gereken kuralların bir kısmı, Arapça ve Farsça kelime ve tamlama kullanımından dolayı bu dillere ait kurallar olup günümüz yazma eğitimi için geçerli değildir. Dolayısıyla bu kurallar, günümüzden farklılık göstermektedir.

5.1.8. Münşeatlarda Yazma Yöntem ve Tekniklerine İlişkin Sonuçlar

a. Yazma yöntem ve tekniklerinden not alma ve yaratıcı yazma kapsamına girebilecek bilgiler elde edilmiştir. Dinlenen birinin sözlü ifadesinin yazılması sırasında not almanın gerekliliğine ve inceliklerine değinilmiş, konuşan kişinin dikkatlice dinlenmesi, önemli yerlerin not edilmesi ve not alırken anahtar kelime kullanmanın önemi üzerinde durulmuştur (İnşâ-yı Edebî ve Fennî, Fenn-i İnşâ, 19. yy).

b. Mebâni'l-İnşâ'da (19. yy) ise yazarın, muhatabını yani okuyucusunu daima kendisine karşıymış gibi görerek ondan gelebilecek sorular yazmaya, bunları cevaplayarak okuyucunun kafasında herhangi bir soru işaretine, belirsizliğe mahal bırakmamaya, böylece yazısını en güzel bir biçimde tamamlamaya çalışması gerektiği dile getirilerek yaratıcı yazma yönteminde kullanılabilir işlevsel bir teknik sunulmuştur. Bu bilgilerden hareketle, modern yazma eğitiminin temellerinin o çağlarda atıldığı hatta daha da eskiye dayandığı söylenebilir.

5.1.9. Münşeatlara Göre Yazma Eğitiminde Yararlanılan Metin Türlerine İlişkin Sonuçlar

a. Yazma eğitiminin, yazışmalar çerçevesinde yürütüldüğü münşeatlarda, bu kapsamda genel olarak resmî, özel (resmî olmayan) ve ticarî yazışmalardan bahsedilmektedir.

b. Münşeatlarda mektupla ilgili olarak mektubun tanımı, işlevleri ve türlerine dair bilgi verilmiştir. Ayrıca mektubun biçimle, içerikle, dil ve üslupla, noktalama ve yazımla ilgili özellikleri yer almaktadır. Yazışmalarda muhatabın sosyal statüsü ile uyumlu ünvan, hitap, kelime ve ibare kullanımına çok dikkat edilmesi gerektiğinin vurgulanması, o dönemde bu konuya verilen önemin, muhataba duyulan saygının ifadesidir.

c. Bitirilen mektuba toprak saçma, yine bitirilen mektubun bir köşesinin kesilmesi gibi, başlangıçta uygulanan geleneklerin (14-17. yy) de daha sonra terk edildiği görülmektedir.

d. Dil ve üslup özellikleri ile ilgili en fazla genel üslup özellikleri, ikinci sırada resmî yazışmaların, üçüncü sırada ise özel mektupların üslup özellikleri yer almaktadır. Buna göre sade, açık, anlaşılır, akıcı, doğal, saygılı, nazik ve alçakgönüllü bir üslupta yazılması gereken mektuplarda; muhatabın cinsiyeti, yaşı, sosyal statüsü, yakınlık derecesi vb. hususlar içeriği ve üslubu belirleyen öğelerdir.

e. Münşeatlarda dikkat çekici husus, yazışma türlerinin, incelenen münşeatlara göre 19. yüzyılın son on yılından itibaren inşâ kitaplarında yer aldığı; yazışmaların resmî, özel ve ticarî diye sınıflandırıldığı noktasıdır. Bu durum, yazma eğitiminin daha kapsamlı bir şekilde ele alındığını, sosyal ilişkilerde, duyguların ifadesinde, taleplerin iletilmesinde yazılı türlere verilen önemi ortaya koymaktadır. Bu tarihten önce ise alt mertebeden üste, üst mertebeden alta ve akrandan akrana şeklinde sınıflandırılmıştır.

f. Yazma becerisinin kazandırılmasında ve hedeflenen kazanımların gerçekleştirilmesinde, çeşitli türlerden yararlanmanın önemi göz önünde bulundurulduğunda bu eserlerin kıymeti daha iyi anlaşılacaktır.

5.1.10. Münşeatlarda Yazma Modellerine İlişkin Sonuçlar

a. İnşâ-yı Edebî ve Fennî'de (19.yy) hazırlık evresine dair, dönemi için orijinal ve günümüzle benzer bir bulgu elde edilmiştir. Buna göre yazılacak konu, bütün ayrıntılarıyla düşünülüp temel fikirler ve bunların farklı yönlerden görünümü yani yan düşünceler belirlenip kâğıda aktarılmalıdır. Yazma öncesi bu şekilde zihinde tasarlanan,

temel ve yan düşünceleri kâğıda aktarılmış bir konunun kolaylıkla yazılacağı bildirilmiştir.

b. Zihinde tasarlanan bir konunun, metin haline getirilene dek geçirdiği aşamalar, münşeatlarda ayrıntılı olarak verilmiştir. Bu aşamaların tanımına, işlevlerine hatta kullanıldığı türlere dahi değinilen münşeatlarda Hayes ve Flower Modelini (1980) hatırlatan bilgiler yer almaktadır. Bu konuyla ilgili olarak zihinsel tasarım (tasavvur), metinleştirme süreci (tasvir) ve gözden geçirme basamaklarından oluşan yazı üretim süreçleri benzeri bulgular elde edilmiştir.

c. Münşeatlarda yazma modelleri benzeri bu bilgilerin yer alması, eski eserler üzerinde yazma eğitimiyle ilgili daha detaylı ve Türkçe eğitiminin farklı alanlarında çalışmaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu eserlerin, pek çok alanla ilgili belki de pek çoğu orijinal nitelikte daha nice bilgiler barındırdığı, bu yönüyle incelemeye değer oldukları sonucuna varılabilir.

5.1.11. Münşeatlarda Yazılı Anlatımın Değerlendirilmesine İlişkin Sonuçlar

a. Yazılı anlatım ürünü üzerinde, bizzat yazan kişi veya ikinci bir kişi (uzman, öğretmen, arkadaş vb.) tarafından içerik, şekil, noktalama, imla vb. yönlerden yapılan inceleme işlemi olan değerlendirme, münşeatlarda biçim, içerik ve imlanın öz değerlendirme (Gülşen-i İnşâ, 15. yy; İnşâ-yı Edebî ve Fennî, Fenn-i İnşâ, 19. yy) ve uzman değerlendirmesi (Münşeât-ı Azîziye, 19. yy) yoluyla incelenmesi şeklinde ele alınmıştır.

b. İnşâ-yı Edebî ve Fennî'de ayrıca, yazının bitirilmeden önce düzeltilmemesi gerektiği, düzeltme esnasında metnin bilindik sözlerle süslenebileceği bildirilerek farklılığa imza atılmıştır. Fenn-i İnşâ'da ise metnin tamamen bitirilmeden düzeltilmemesinin gerekçesi açıklanarak yine orijinal bir görüş ortaya konmaktadır. Yazı tamamen bitirilmeden üzerinde düzeltme yapmanın, zihinde tasarlanan metin bütünlüğünü bozacağı belirtilerek öncelikle, metnin tamamen yazılıp sonra düzeltilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu kuralın güncel olarak da uygulandığı, süreç temelli yaklaşımların benimsendiği günümüz yazma eğitiminde yazılı anlatımın ürün odaklı değil süreç odaklı değerlendirilmesine çalışıldığı söylenebilir. Buradan münşeatlarda ileriye dönük olarak süreç temelli bir eğitime dair ipuçlarının sezildiğini söylemek de mümkündür.

5.1.12. Günümüz Yazma Eğitiminde Kullanılmayıp Münşeatlarda Bulunan Yazma Eğitimi Unsurlarına İlişkin Sonuçlar

İncelenen münşeatların yazıldığı dönemlerde dil ve edebiyatımızda etkisi görülen Arapça ve Farsçanın kuralları da doğal olarak dilimize yansımıştır. Özellikle kullanılan kelimeler, bu dillere ait olduğundan ve tamlamalar da çoğunlukla bu dillerin kurallarıyla oluşturulduğundan münşeatlarda, bu dillerin çok iyi bilinmesi gerektiğinin vurgulanması da doğal karşılanabilir. Yazılı ürünler oluşturulurken Arapça gramerinin göz önünde bulundurulup ona uyulması günümüz alanyazınında olmayan farklı bir durumdur.

Genelde ana dili eğitimi, özelde yazma eğitimi münşeatlarda da vurgulandığı gibi diğer bilim dallarındaki gelişimin de temelini teşkil etmektedir. Kendini yazılı ve sözlü anlamda ifade etme, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerisi gelişmiş, olayları analiz ve sentez etmede başarılı bireyler yetiştirmeyi hedefleyen yazma eğitiminin temel gayesi de zaten Türkçeyi doğru, kurallarına ve özüne uygun bir şekilde öğretmektir. Böylelikle kendini ifade etmede özgüven kazanan birey, bilgiye ulaşma kadar onu doğru yerde ve doğru şekilde kullanma becerisini de kazanmış olacağından bilim, teknoloji, sanat vb. pek çok alanda ilerleme beraberinde gelecektir.

Elde edilen bulgular dağınık olarak yer aldığından 14-20.yy aralığındaki yazma eğitiminin kuramsal çerçevesini bütün olarak çizmek zor olsa da Tanzimat sonrası yazılan inşâ kitaplarının daha kapsamlı olduğu ve yine incelenen münşeatların yazma eğitimiyle ilgili genel olarak bir fikir verdiği söylenebilir.

Yazma eğitiminin yazışma türleri üzerinden yürütüldüğü münşeatlarda bu türler, başlangıçta üst mertebeden (a lâ) alt mertebeye (edna) veya tersi şekilde ve akrana (mertebeye farklılığı olmayanlar) gönderilen yazılar şeklinde sınıflandırılırken daha sonra bunların çeşitlendiği görülmüştür. 19. yüzyılda okullarda ders kitabı olarak okutulanlarda yazma eğitiminin; mektup, taziye, tebrik, teşekkür, davet, mazeret vb. özel yazışma, senet, mukavele, fatura vb. pek çok ticari yazışma ve resmi yazışmaların öğretilmesi esasına dayandığı tespit edilmiştir. Bu noktada, yazma becerisinin gelişiminde farklı türlerden yararlanan günümüz ana dili eğitimi için son derece önemli olan bu hususun münşeatlardaki yansımaları dikkat çekicidir. Yazı türü seçeneği arttıkça seçme şansı da artacak olan birey, istediği bir türde; duygu, düşünce ve dileklerini yazarak zamanla diğer türlerde yazma becerisini de geliştirecektir.

İncelenen münşeatlarda sadece kuru, teorik bilgilere değil pratiğe de önem verildiği, bu bilgilerin bir anlamda uygulaması niteliğindeki temsili veya gerçek mektup

örneklerinin bulunmasından anlaşılmaktadır. Yani münşeatların yazma öğretimi yaklaşımının görerek, bol bol uygulayarak beceri kazandırma olduğu söylenebilir (öğrenci merkezli yaklaşım).

Yine eski eserlerde yazma eğitiminin bütün yönlerine vurgu yapıldığı ve titizlikle uygulanan örneklere yer verildiği görülmektedir. Bu da kusursuz yazmayı ilgilendiren hiç bir konunun atlanmadığını, en ince detayların bile inşâ kitaplarında ele alındığını göstermektedir. Yine üslup konusuna geniş yer verilmesi, inşâ kaidelerine göre yazılmış bir metnin düzgün, sanatlı, kusursuz olmasının yanında alelade, çalakalem yazılmasına değil saygın bir üslupta olmasına da vurgu yapıldığını ve münşeatlarda yazma eğitiminin belagat dairesinde yürütüldüğünü göstermektedir. Günümüzde gelinen noktada ise Türkçe öğretiminde verilen yazma eğitiminin bu bakımdan yetersiz olduğu; öğrencilerin, genel olarak zaten zayıf olan yazma becerilerinin üslup yönünden de geliştirilmeye muhtaç olduğu görülmektedir. Bu sonuç; Ökten'in (2013) ulaştığı, "yazmanın programlaştırılıp kompozisyonun belli bir disiplin haline getirilmesine rağmen yapısalcı yaklaşımın etkisinin, üsluba verilen önemi giderek azalttığı, dolayısıyla yazma derslerinin dil ve edebiyat zevkinden uzaklaştığı" sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Bunun yanı sıra münşeatlarda, yazma eğitimi ile bireye verilmek istenen, sadece kuru bir yazılı anlatım bilgisi değil, aynı zamanda manevî bir eğitim, yani ahlâk eğitimidir. Bu da yazma eğitiminin ruhunu teşkil etmektedir. Nitekim Ahmed-i Dâî, yazma kurallarını öğretmek için kaleme aldığını belirttiği Teressül adlı eserinde, bu kuralları "edeb" başlığı altında vererek aslında hedef kitlesini manevi yönden eğitmeyi, onun ruhunu şekillendirmeyi amaçlamıştır. Bu sonuç; Karahan'ın (2010) ulaştığı, "Türkçe öğretiminin kültürel değerlerin yeni kuşaklara aktarımını sağlayarak gerçekleştirilebileceği" sonucuyla uyumludur.

Yine münşeatlarda yazma eğitiminin; tebrik kartı, tezkere, mektup vb. yazışma türleri üzerinden yürütülmesi ile bir anlamda bireyin/öğrencinin sosyal iletişim becerilerini geliştirmenin hedeflendiği söylenebilir. Günümüz yapılandırmacı yaklaşımın hedeflerinden biri olan, öğrencilerin sosyal iletişim becerilerini geliştirme; münşeatlarda, yazışma türleri üzerinden yürütülmüştür.

Metinselliğin bilgilendiricilik dışında bütün ölçütlerinin dağınık da olsa münşeatlarda yer alması, modern yazma eğitiminin temel ilkelerine benzer ilkelere, yazma yöntem ve tekniklerine, modellerine benzer teknik ve yaklaşımlara ve araştırma problemleri kapsamında elde edilen diğer bilgilere yer verilmesi, incelenmemiş olan

eserlerde gerek yazma eğitimi gerekse diğer beceri alanlarına dair daha pek çok işlevsel bilginin bulunduğuna işaret etmektedir. Ayrıca yazıldıkları dönem ve şartlar dikkate alındığında, adı konmasa da orijinal gözüken pek çok bilginin yer alması, son dönemlerde bahsedilen bazı kavramların kaynağının, aslında münşeatlara kadar indiğini göstermektedir (tutarlılık, bağdaşıklık, yazma modelleri benzeri bulgular gibi). Bu da kusursuz bir yazılı anlatımın yollarını uygulamalı olarak öğretmeyi şiar edinmiş olan münşeatların, modern yazma eğitiminin temellerini inşa ederek ona kaynak teşkil ettiğini ve bu bilgilerin çoğunun güncellenip bugün de kullanılabileceğini ortaya koymaktadır.

Elde edilen bulgulardan hareketle, yazışma kurallarıyla ilgili bilgi vermek amacıyla yazılan bu eserlerin, genel olarak yazma eğitimi kapsamına alınabilecek ilkeleri içerdiği sonucuna varılmıştır. Yazma eğitiminin kurullarla kayıt altına alındığı ve daha çok ürün odaklı yaklaşımın benimsendiği münşeat türü örneklerden günümüze değin bu alanda, önemli değişimler olmuş, türlü yaklaşım ve modeller benimsenmiş ve uygulanmıştır. Son zamanlarda revaç bulan ve yürürlükte olan süreç temelli yaklaşımın ipuçlarının, yüzyıllar öncesinde ortaya konulmuş bu eserlerde görülmesi, hemen hemen bütün ilkelerinin güncel prensiplerle uyumlu olması yönüyle bu kitapların, günümüzde gelinen noktadaki yazma eğitiminin sinyallerini veren materyaller olduğu söylenebilir.

5.2. Öneriler

Bu bölümde, çalışmanın sonuçlarıyla ilgili olarak sunulan öneriler yer almaktadır.

5.2.1. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

a. Bu tarz çalışmalar aracılığıyla, yazma eğitimi ile ilgili yazılacak kitaplarda, her konu başlığının mümkün olduğu kadar tarihine yer verilebilir, böylelikle dil öğretimi çalışmalarının izlediği süreç gözler önüne serilebilir. Bu alanların daha da ileriye götürülmesinde, tarihî temellerin güç teşkil etmesinden dolayı bu önemlidir.

b. Kültür ve değer aktarımını da gerçekleştiren, dil öğretiminin tarihî temellerini yansıtan bu tip eserlerin, günümüz Türkçesine aktarılarak kaynak kitaplara dönüştürülmeleri ve hiç değilse lisans düzeyinde, klâsik eserler kapsamında okutulmalarıyla ilgili projeler hayata geçirilebilir.

c. Türkçe eğitim programları hazırlanırken de aynı bakış açısından hareketle, bu eserler aracılığıyla varılan sonuçlar göz önünde bulundurulabilir. Yazma ve diğer beceri

alanlarına dair hedef ve kazanımların belirlenmesinde, son dönemlerde ders kitabı olarak okutulmuş eserlerden yararlanılabilir. Bu itibarla kütüphanelerde yer alan diğer eski eserlerle ilgili projeler de geliştirilebilir.

d. İncelenen münşeatlarda, yazma eğitimi ve uygulamalarına çok önem verildiği yine ulaşılan sonuçlar arasındadır. Ancak günümüzde geline nokta, bu alanda geriye doğru bir gidiş gözlenmektedir. Sınıfların kalabalık oluşu öne sürülerek uygulama çalışmalarına gereken zaman ayrılamamaktadır. Gereksiz bilgi yığını yüklemesi yerine daha fazla yazma uygulamaları yaptırılarak bu durumun tersine çevrilmesi sağlanabilir. Ayrıca okul dışında da ödüllü yarışmalar vs. aracılığıyla öğrenciler yazmaya özendirilebilir.

e. Günümüz yazma eğitiminde, münşeatlarda ifade edilen üslup türlerinin özelliklerinden yararlanılarak yazma çalışmaları yaptırılabilir. Öğrencilere, bu üslup özellikleri ile ilgili uygulamalı eğitim verilerek onların anlatım tarzları geliştirilebilir. Bu kapsamda ilk olarak öğrencilere bu üslup özelliklerine sahip yazarların eserleri okutularak onların estetik ve edebî zevk kazanmalarına yardımcı olunabilir. Yine bu eserler üzerinde, bu türden üslup analizi çalışmaları yaptırılarak öğrencilerin bu alanda gelişmelerine yardımcı olunabilir. Bu açıdan münşeatlarda yer alan üslupla ilgili bilgiler son derece önemlidir ve üslup eğitiminde bunlardan faydalanılabilir. Örneğin öğretmen bu üslup türlerinden birinin özelliklerini öğrencilere anlatıp onlardan hangi üslup türü olduğunu bulmalarını isteyebilir. Yine bu üslubu kullanarak uygun türde bir metin (hikâye, fıkra, deneme, mektup vs.) yazmalarını isteyebilir.

f. Yazma eğitimi etkinliklerinde yazının türüne, amacına, konusuna, iletmek istediği mesaja göre bu üslup özellikleri (icaz, itnab, müsavat vs.) kullanılabilir. Örneğin duruma uygun atasözü veya deyim kullanma (icaz, sözü özlü söyleme), bir atasözünü veya deyimini açıklama (itnab) şeklinde bu üslup özelliklerinden yararlanılabilir. Yine not tutma, özet çıkarma, kavram havuzundan sözcük seçerek yazma, tümevarım, tümdengelim, yaratıcı yazma gibi yöntem ve tekniklerin uygulanması sırasında bu üslup özelliklerinden faydalanılarak parçadan bütüne, bütünden parçaya ulaşma, akıl yürütme, eleştirel düşünme gibi yollarla öğrencilerin yazma becerileri geliştirilebilir.

g. Günümüzde önemini yitiren mektup geleneği, türler üzerinden yürütülen yazma etkinlikleri kapsamında güncelleştirilip gün yüzüne çıkarılabilir. Yazma becerisini geliştirmede, basitten karmaşığa doğru olma ilkesi çerçevesinde, bireylere bu türlerde yazı çalışmaları yaptırılabilir. Bu eserlerde yer alan türler (teşekkür, taziye, özür, tebrik vb. yazıları) ve genel olarak diğer bulgular da göz önünde bulundurularak

gerek ders kitapları için gerekse yazma uygulamaları için çeşitli etkinlik örnekleri hazırlanabilir.

h. Bireyin çeşitli ve farklı düzeyde metinle çokça karşılaşması, yazılı ürün oluşturmadaki yaratıcılığını ve azmini o nispette artıracaktır. Öğrencilerin duygu, düşünce, hayal, tasarı ve izlenimlerinin çeşitliliği oranında onları yönlendirebilecek, yaratıcı ve etkili bir yazılı anlatım becerisi kazanmalarını sağlayacak kadar metin türüne münşeatlarda yer verilmiştir. Yazma uygulamaları sırasında, konu seçiminde ve nasıl yazacakları konusunda zorluk çeken öğrencilere, şimdi neredeyse unutulmuş ama bir o kadar da işlevsel olabilecekleri düşünülen bu türlerde yazılar yazdırılabilir. Örneğin yazma eğitimi etkinliklerinde, farklı duygu durumlarının ve temennilerin aktarılması bakımından başvurulabilecek bir tür olan taziye mektubu, bireylerin çeşitli olaylar karşısında duyulan üzüntü, acı, keder gibi hisleri ifade etme becerilerinin gelişiminde faydalı olabilecek özelliğindedir.

i. Teşekkür notu, yazısı veya mektubu da yazma çalışmalarında başvurulabilecek işlevsel bir türdür. Özellikle yazmaya isteksiz öğrencilerin, öğretmen tarafından yönlendirilmesiyle (münşeatlarda belirtilen niteliklerde) kısa teşekkür mesajları yazma çalışmaları, onları yazmaya motive edebilecek türden bir etkinliktir.

j. Günümüzdeki karşılığı referans mektubu olan ve iş görüşmeleri, eğitim başvurusu ve çeşitli sebeplerle yazılan tavsiye mektubu türünden yazılar da yazma etkinliklerinde kullanılabilir. Yine bir konuda herhangi bir kişi veya makama iletilen talep mektupları, günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Çok çeşitli konularda yazılabilmesi hasebiyle, yazmada zorluk çeken öğrencilere fırsat zenginliği sunabilecek bu türden, yazma etkinliklerinde rahatlıkla faydalanılabilir. Böylelikle bir tebrik kartı, bir telgraf, bir teşekkür, bir taziye yazısı vs. kaleme almanın çok da zor olmadığını gören öğrencinin, yazma konusunda güdülenerek bu alanda gelişme kaydedeceği rahatlıkla söylenebilir.

k. Yazma eğitimi ile bireye, düzen kazandırma, onu ahlâkî olarak geliştirme amacı da güden münşeatların, bu yönü dikkate alınarak günümüz yazma eğitimi alanı, bir de bu açıdan gözden geçirilebilir. Eğitimin bütün basamaklarında, yazmanın bu boyutu bireylere kazandırılmaya çalışılabilir.

l. Münşeatlarda, iyi bir yazılı anlatım için düşünmenin önemli olduğu vurgulanmıştır. Buradan hareketle yazma eğitimi etkinliklerinde, öğrencilere kuramsal olarak düşünme eğitimi verilebilir. Dersin bir bölümü buna ayrılabilir. Bu bağlamda düşünme eğitimi kuramsal arka planı geliştirilebilir.

5.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

a. Bizim kültürümüze ait eski eserlerde modern yazma eğitiminin izleri görüldüğüne göre, bu eserlerin yeniden düzenlenip güncel olarak kullanılabilen materyallere dönüştürülebileceğini söylemek de mümkündür. Bu da ileriye dönük olarak münşeatlar üzerinde daha detaylı araştırmaların yapılmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda Türkçe öğretiminde/yazma eğitiminde faydalanılmak üzere, özellikle ders kitabı olarak okutulan inşâ ve münşeat kitapları, günümüz Türkçesine aktarılmalı ve bunlar teker teker ele alınıp daha detaylı bir şekilde incelenmelidir.

b. Yazma eğitimini ilgilendirse de münşeatlar konuşma, okuma gibi diğer beceri alanlarıyla ilgili olarak da incelenebilir.

c. Münşeatlarla ilgili olarak hazırlanan bu çalışmanın benzeri tahrir ve kitabet kitaplarıyla da çalışılabilir.

d. Yine Münşeatlarla ilgili olarak hazırlanan bu çalışmanın benzeri, kıraat kitapları için de hazırlanabilir. Kıraat kitapları okuma eğitimi açısından incelenebilir.

e. Keza daha ileri düzeyde bilimsel çalışmalara dayanak teşkil edeceği düşüncesinden hareketle eski eser incelemelerinin önem arz ettiği söylenebilir. Bu manada sadece ana dili/yazma eğitimi kapsamında yapılan bu tarz çalışmalar farklı bilim alanlarında da yapılmalıdır.

f. Münşeatlarda sadece yazma eğitimi ile ilgili akademik bilgi verilmemiş, bununla birlikte kültür ve değer aktarımı da gerçekleştirilmiştir. Bu bakımdan bugünkü yazma eğitimi kaynakları, kültür ve değer aktarımı yönüyle incelenebilir.

g. Yine münşeatlar da değer eğitimi açısından incelenebilir.

h. Aynı şekilde, Türkçe ders kitaplarındaki yazma etkinlikleri de kültür ve değer aktarımı bakımından incelenebilir.

KAYNAKÇA

A. İncelenen Eserler

- Ahmed Râmî (1308). İnşâ-yı Edebî ve Fennî. İstapan Matbaası.
- Ahmed Râsim (1901). İlâveli Hazîne-i Mekâtib Yâhud Mükemmel Münşeât. Feridiyye Matbaası.
- İlm-i İnşâ (tarih yok). Sül. Küt. Y. B. No: 5006.
- İlm-i İnşâ (tarih yok). Sül. Küt. Y. B. No: 2986.
- İlm-i İnşâ (tarih yok). Sül. Küt. Y. B. No: 622.
- İnşâ Risâlesi (tarih yok). Sül. Küt. Y. B. No: 4009.
- İnşâ-i Mergûb (tarih yok). Sül. Küt. Y. B. No: 503.
- İnşâ-i Mergûb (tarih yok). Sül. Küt. İzmir No: 807.
- İnşâü'l-Mergûb (tarih yok). Sül. Küt. Y. B. No: 2070.
- Kavâ'id-i İnşâ ve Münşeât (tarih yok). Sül. Küt. Halet Efendi No: 815.
- Nuri Efendi (1886). Münşeât-ı Azîziye. Cemal Efendi Matbaası.
- Osmanzâde Tâib (tarih yok). Münşeât-ı Osman-zâde Taib. Sül. Küt. Serez No: 2771.
- R. Fâik (1312). Fenn-i İnşâ. Karabet Matbaası.
- Süleyman Bey (1288). Mebâni'l-İnşâ (Cild-i Evvel). Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Hazret-i Şâhâne.
- Şeyh Mahmud bin Edhem (tarih yok). Gülşen-i İnşâ. Sül. Küt. Kadı-zâde Mehmed Efendi Böl. No: 421.

B. Yararlanılan Kaynaklar

- Acat, M. B. (2000). Dilin İşlevselliği Yaklaşımına Göre Hazırlanmış Türkçe Öğretimi Programının Temel Dil Becerilerinin Kazanılmasına Etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Açık, F. (2010). Türkçe Öğretmeni Yetiştirme Programında Mevcut Alan Derslerinin Kültürel Boyutu. Türklük Bilimi Araştırmaları (27), 15-26.
- Ağca, H. (1999). Yazılı Anlatım. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Ağırakça, A. & Eryarsoy, B. (Dü). (1987). Nüzul Sebepli Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali. Fikir Yayınları.
- Akalın, L. S. (1980). Edebiyat Terimleri Sözlüğü. Varlık Yayınevi.
- Akbayır, S. (2006). Cümle ve Metin Bilgisi. Pegem Akademi.
- Aksan, D. (1978). Anlambilim ve Türk Anlambilimi. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.

- Aksan, D. (2015). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim (Cilt 3). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aktaş, Ş. & Gündüz, O. (2008). Yazılı ve Sözlü Anlatım Kompozisyon Sanatı. Akçağ Yayınları.
- Aktulum, K. (2000). Metinlerarası İlişkiler. Öteki Yayınevi.
- Akyol, H. (2003, Bahar). Metinlerden Anlam Kurma. TÜBAR(13), 49-58.
- Akyol, H. (2006). Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri. Kök Yayınevi.
- Akyol, H. (2014). Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri. Pegem Akademi.
- Alan, Y. (1994). Lisan ve İnsan. T.Ö.V. Yayınları.
- Arı, G. (2008). Öğrencilerin Hikâye Edici Metinlerinin Çözümleyici Puanlama Yönergesine Göre Değerlendirilmesi (6. ve 7. sınıf örneği). Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Arı, G. (2010, Bahar). Altıncı ve Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Yazdığı Hikâye Edici Metinlerin Değerlendirilmesi. TÜBAR(27), 43-75.
- Arıcı, A. F. (2008). Üniversite Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Hataları. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21, 209-220.
- Arıcı, A. F. & Urgan, S. (2008). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Çalışmalarının Bazı Yönlerden Değerlendirilmesi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20, 317-327.
- Aşkın Balcı, H. (2009). Metin Dil Bilime Kavramsal Açından Bir Bakış. Biz Bize Basın Yayın Dağıtım.
- Atay, B. (2014). Yazılı Anlatıma İlişkin Bir Eser: Ahmet Rasim'in "İlâveli Hazîne-i Mekâtib Yahud Mükemmel Münşeât" Adlı Eserinin İncelenmesi ve Metni (195-415). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, G. (2019). Yazma Eğitimi İle İlgili Temel Kavramlar. H. Karatay içinde, Dil Eğitiminin Temel Kavramları (ss. 73-101). Asos Yayınları.
- Babacan, M. (2007). Yazılı ve Sözlü Anlatım. 3F Yayınevi.
- Babacan, M. (2009). Yazılı ve Sözü Anlatım (Kompozisyon Bilgileri). Akademik Kitaplar.
- Bağcı, H. (2007). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Yazılı Anlatım Derslerine Yönelik Tutumları İle Yazma Becerileri Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Bağcı, H. (2013). Yazılı Alattım ve Unsurları. M. Özbay içinde, Yazma Eğitimi (ss. 89-129). Pegem Akademi.
- Bağcı, H. & Karagül, S. (2014). Yazım ve Noktalama Eğitimi: Kuram, Uygulama, Ölçme ve Değerlendirme. A. Güzel, & H. Karatay içinde, Türkçe Öğretimi El Kitabı (ss. 307-333). Pegem Akademi Yayınları.
- Baltacı, A. (2017). Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(1), 1-15.
- Banarlı, N. S. (1971). Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (Cilt 2). Milli Eğitim Basımevi.
- Baş, T. & Akturan, U. (2017). Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.
- Bayrak Akyıldız, H. (2010). Tanpınar'ın Romanlarında Metinlerarası İlişkiler. Turkish Studies, 5(3), 715-727.
- Bilgegil, M. K. (2015). Edebiyat Bilgi ve Teorileri. Salkımsöğüt Yayınevi.
- Bilgin, M. (2006). Anlamdan Anlatıma Türkçemiz. Anı Yayıncılık.
- Bilgin, M. (2013). Anlamdan Anlatıma Türkçemiz (3. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Binyazar, A. & Özdemir, E. (2006). Yazma Öğretimi/Yazma Sanatı Yaratıcı Yazma Dersleri (3. Basım). Papirüs Yayınevi.
- Calp, M. & Calp, Ş. (2016). Özel Eğitim Alanı Olarak Türkçe Öğretimi I-II. Nobel Yayıncılık.
- Cemiloğlu, M. (2001). İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi. Alfa Basım Yayım.
- Cemiloğlu, M. (2009). Dil Bilimi Açısından Türkçe Yazılı Anlatım ve Anlatım Teknikleri Öğretimi. Alfa Aktüel.
- Coşkun Ögeyik, M. (2008). Metinlerarasılık ve Yazın Eğitimi. Anı Yayıncılık.
- Coşkun, E. (2005). İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Coşkun, E. (2013a). Yazma Eğitiminde Aşamalı Gelişim. M. Özbay içinde, Yazma Eğitimi (ss. 49-87). Pegem Akademi.
- Coşkun, E. (2013b). Türkçe Öğretiminde Metin Bilgisi. A. Kırkkılıç & H. Akyol içinde, İlköğretimde Türkçe Öğretimi (ss. 231-283). Pegem Akademi Yayınları.
- Çakır, Ö. (2003). Yazma Öğretiminde Süreç Yaklaşımına Dayalı Programın Yazılı Anlatım Becerisini Geliştirmedeki Rolü. Dil Dergisi(122), 31-51.
- Çakır, U. (2011). Yazılı Anlatım. S. Gülerer içinde, Üniversiteler İçin Dil ve Anlatım (ss. 209-340). Gazi Kitabevi Yayınları.

- Çalışkan, F. (2012). Yazılı Anlatıma İlişkin Bir Eser: Ahmet Rasim'in "İlâveli Hazîne-i Mekâtib Yahud Mükemmel Münşeat" Adlı Eserinin İncelenmesi Ve Metni (1-194). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelebi, M. D. (2006). Türkiye'de Anadili Eğitimi ve Yabancı Dil Öğretimi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (21), 285-307.
- Çetişli, İ. (2006). Edebiyat Eğitiminde Edebî Metnin Yeri ve Anlamı. Milli Eğitim Dergisi, 34(169).
- Çuhadar, M. (1995). Fesahat. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 12, 423-424.
- De Beaugrande, R. A. & Dressler, W. A. (1981). Introduction to Text Linguistics. Longman Group Company.
- Demir, C. (2014). Türk Dilinin Tarihî Gelişimi, Lehçe ve Şiveleri. A. Güzel & H. Karatay içinde, Türkçe Öğretimi El Kitabı (ss. 23-52). Pegem Akademi Yayınları.
- Deniz, K. (2000). Yazılı Anlatım Becerileri Bakımından Köy ve Kent Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Durumu. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Derdiyok, Ç. İ. (1994). Ahmed-i Dâ'î'nin Teressül'ü. Toplumsal Tarih(6), 56-59.
- Devellioğlu, F. (1996). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat. Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, C. (2005). Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilidüzgün, Ş. (2019). Dilbilim ve Metin Bilgisi İle İlgili Temel Kavramlar. H. Karatay içinde, Dil Eğitiminin Temel Kavramları (ss 151-185). Asos Yayınları.
- Doğan, V. D. (2007). Metin Bilgisi. Multilingual Yayınları.
- Doğan, Y. & Müldür, M. (2014). Yedinci Sınıf Öğrencilerine Verilen Yazma Eğitiminin Öğrencilerin Hikâye Yazma Becerisine etkisi. Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi. 10 (1), 49-65.
- Duman, A. (1997). Üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri Dışındaki Bölümlerinde Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Durmuş, İ. (2000). TDV İslam Ansiklopedisi. TDV Yayınları.
- Eker, S. (2003). Çağdaş Türk Dili. Grafiker Yayınları.
- Ekiz, T. (2002). Almanca Yazan Türklerde Metinlerarasılık. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ekiz, T. (2007). Alımlama Estetiği Mi Metinlerarasılık Mı? Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 47(2), 119-127.
- Elkatmış, V. (2008). Mehmet Rıfat'ın Eserlerinde Türkçe Eğitimi İle İlgili Hususlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Emiroğlu, E. (2012). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Derslerinde Söz Sanatları Öğretimi. E. Yılmaz içinde, Türkçenin Eğitimi Öğretimi Üzerine Çalışmalar (ss. 83-93). Pegem Akademi Yayınları.
- Erkul, R. (2004). Cümle ve Metin Bilgisi. Anı Yayıncılık.
- Erkul, R. (2007 (2. Baskı)). Cümle ve Metin Bilgisi. Anı Yayıncılık.
- Fidan, T. & Öztürk, İ. (2015). Perspectives and Expectations of Union Member and NonUnion Member Teachers on Teacher Unions. Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(2), 191-220.
- Flower, L. & Hayes, J. R. (1981). A Cognitive Process Theory of Writing. College Composition and Communication, 32, 365-387.
- Gelb, M. J. (2002). Düşünmenin Tam Zamanı. (T. Bilgiç, Çev.) Arion Yayınevi.
- Göçer, A. (2010, Ocak). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerilerinin Süreç Yaklaşımı ve Metinsellik Ölçütleri Ekseninde Değerlendirilmesi (Niğde Üniversitesi Örneği). Kastamonu Eğitim Dergisi, 18(1), 271-290.
- Göçer, A. (2010). Türkçe Öğretiminde Yazma Eğitimi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3, 178-195.
- Göçer, A. (2013). Yazma Çalışmalarını Değerlendirme. M. Özbay içinde, Yazma Eğitimi (ss. 199-240). Pegem Akademi.
- Göçer, A. (2019). Yazma Eğitimi. Pegem Akademi.
- Göğüş, B. (1978). Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi. Kadioğlu Matbaası.
- Göğüş, B. (1989). Anadili Olarak Türkçenin Öğretimine Tarihsel Bir Bakış. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 123-154.
- Gökalp Alpaslan, G. (2007). Metinlerarası İlişkiler ve Gılgamış Destanı'nın Çağdaş Yorumları. Multilingual Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. (2008, Temmuz). Tanzimat Dönemine Değın Mektup. Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Mektup Özel Sayısı, 30(274), 17-87.

- Gölcü, İ. (2015). Garib-Nâme'deki Temel Dil Becerilerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı (2006) Kazanımlarıyla Uyumu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gültekin, H. (2007). Türk Edebiyatında İnşâ-Tarihî Gelişim-Kuram-Sözlük ve Metin. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günay, V. D. (2013). Metin Bilgisi. Papatya Yayıncılık.
- Gündüz, O. & Şimşek, T. (2016). Anlatma Teknikleri 2 Uygulamalı Yazma Eğitimi. Grafiker Yayınları.
- Güneş, F. (2014). Türkçe Öğretimi Yaklaşımlar ve Modeller. Pegem Akademi Yayınları.
- Haksever, H. İ. (1995). Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar ve Nergisi'nin Münşeâtı. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haksever, H. İ. (1998). Münşeât Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(1), 65-76.
- Haksever, H. İ. (2011). Ahmed-i Dâ'î'nin Teressül'ü. Turkish Studies, 6(1), 1265-1273.
- İleri, C. (1998). Yazılı Anlatım Türleri. H. Pilancı içinde, Sözlü ve Yazılı Anlatım (ss. 105-155). Anadolu Üniversitesi Yayını.
- İpşiroğlu, Z. (2006). Yaratıcı Yazma Çalışmalarında Yazınsal Metinlerin İşlevi Yaratıcı Yazma. Morpa.
- İşeri, K. (2011). Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Metinsellik Özellikleri. H. Ülper içinde, Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri (ss. 91-113). Pegem Akademi Yayıncılık.
- İşeri, K. & Demirgüneş, S. (2008). Sessiz Gemi Şiirinin Anlamblimsel/Göstergebilimsel İncelenmesi. Turkish Studies, 3(4), 499-513.
- Işıksalan, N. (2007). Postmodern Öğreti ve Bir Postmodern Roman Çözümlemesi: Kara Kitap/Orhan Pamuk. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), 419-466.
- Kantemir, E. (1991). Yazılı ve Sözlü Anlatım. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Kantemir, E. (1997). Yazılı ve Sözlü Anlatım. Engin Yayıncılık.
- Karaalioğlu, S. K. (1992). Yazmak ve Konuşmak Sanatı Kompozisyon. İnkılap Kitabevi.
- Karaalioğlu, S. K. (2008). Sözlü/Yazılı Kompozisyon Sanatı. İnkılap Yayınevi.

- Karadağ, Ö. & Maden, S. (2014). Yazma Eğitimi: Kuram, Uygulama, Ölçme ve Değerlendirme. A. Güzel & H. Karatay içinde, Türkçe öğretimi El Kitabı (ss. 265-304). Pegem Akademi.
- Karadağ, R. & Kayabaşı, B. (2011). Yazılı Anlatım Becerilerinin Geliştirilmesinde Okuma Metinleri Olarak Gazete Köşe Yazılarının Kullanılması. *Turkish Studies*, 6(3), 989-1010.
- Karahan, L. (2004). Türkçede Söz Dizimi. Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2010). Türkçe Öğretiminde Eski Türk Edebiyatı Eserlerinden Faydalanma Yolları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasar, N. (2013). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Nobel Kitap.
- Karatay, H. (2007). İlköğretim Türkçe Öğretmeni Adaylarının Okuduğunu Anlama Becerileri Üzerine Alan Araştırması. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karatay, H. (2010). Bağdaşıklık Araçlarını Kullanma Düzeyi İle Tutarlı Metin Yazma Arasındaki İlişki. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 373-385.
- Karatay, H. (2013). Süreç Temelli Yazma Modelleri: 4+1 Planlı Yazma Ve Değerlendirme Modeli. M. Özbay içinde, *Yazma Eğitimi* (ss. 21-48). Pegem Akademi.
- Kavcar, C. (1999). Edebiyat ve Eğitim. Engin Yayınevi.
- Kavcar, C., Oğuzkan, A. F. & Aksoy, Ö. (2011). Yazılı ve Sözlü Anlatım. Anı Yayıncılık.
- Kavruk, H., Salman, R., Öztürk, A., Aydın, G., Uğur, H. & Karagöz, N. (2002). Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım. Uğurel Matbaası.
- Kerimoğlu, C. (2014). Genel Dilbilime Giriş. Pegem Akademi Yayınları.
- Kırca, E. (2016, Aralık). Münşeât Mecmuâlarının Tarihi Gelişimi ve Râmî Mehmed Paşa'nın "Hulâsa-i İnşâ" İsimli Eseri. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 2(3), 84-100.
- Kıymaz, M. S. (2019). 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı -2- Öğrenme Alanları, Kazanımlar, Diğer Derslerle İlişkisi. A. Akçay & M. N. Kardaş içinde, *Türkçe Dersi Öğretim Programları* (ss. 167-182). Pegem Akademi Yayınları.
- Koç, S. & Müftüoğlu, G. (1998). Konuşma ve Yazma Öğretimi. S. Topbaş içinde, *Türkçe Öğretimi* (ss. 71-80). Anadolu Üniversitesi Yayını.

- Korkmaz, Z., Ercilasun, A. B., Zülfikâr, H., Akalın, M., Gülensoy, T., Parlatur, İ., et al. (1995). Yükseköğretim Öğrencileri İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri. Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası.
- Kurt, Y. (2015). Süleyman Şevket'in Kavaid-i Tahrir Adlı Eserinde Yazma Eğitimi Ve Günümüz Türkçe Yazma Eğitimi İle Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Levend, A. S. (2015). Türk Edebiyatı Tarihi (Cilt 1). Dergâh Yayınları.
- Maden, S. (2010, December). The Effect of Jigsaw IV on the Achievement of Course of Language Teaching Methods and Techniques. Educational Research and Reviews, 5(12), 770-776.
- MEB. (2006). Türkçe Dersi Öğretim Programı. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (2015). Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Meran, T. (2014). "Tedrisat Mecmuası, Terbiye, Terbiye Mecmuası, Yeni Mekteb" Dergilerindeki Türkçe Eğitimi İle İlgili Makalelerin Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Münşeat. (2006). İslam Ansiklopedisi. 32. TDV Yayınları.
- Oral, G. (2003). Yine Yazı Yazıyoruz. Pegem Akademi.
- Ökten, C. (2013). Yazma Dersinin Serüveni: İnşâdan Kompozisyona. Türkiyat Mecmuası, 23, 91-108.
- Özarslan, E. (2007). Harf İnkılabından Önce Neşredilmiş Türkçe İnşa, Kitabet ve Münşeat Kitapları. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (34), 63-78
- Özbay, M. (2000). İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerileri-Alan Araştırması.
- Özbay, M. (2007). Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri II. Öncü Kitap.
- Özbay, M. (2013). Yazma Eğitiminde Noktalama ve İmla. M. Özbay içinde, Yazma Eğitimi (ss. 181-196). Pegem Akademi.
- Özdemir, B. (2014). Analitik Yazma ve Değerlendirme Modelinin Türkçe Öğretmeni Adaylarının Yazma Becerilerine ve Yazma Tutumlarına Etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özdemir, E. (2002). Yazınsal Türler. Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, E. (2012). Anlatım Sanatı. Bilgi Yayınevi.

- Özkan, B. (2004). Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner'in "On İkiye Bir Var" Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(1), 167-182.
- Özkan, M., Tören, H. & Esin, O. (2006). Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım. Filiz Kitabevi.
- Özkara, Y. (2007). 6+1 Analitik Yazma ve Değerlendirme Modelinin 5. Sınıf Öğrencilerinin Hikâye Edici Metin Yazma Becerilerini Geliştirmeye Etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Pala, İ. (1995). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. Akçağ.
- Parlatır, İ. (2011). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü. Yargı Yayınevi.
- Püsküllüoğlu, A. (2008). Edebiyat Sözlüğü. Can Yayınları.
- Raimes, A. (1983). Techniques in Teaching Writing. Oxford University Press.
- Recaizade Mahmud Ekrem. (2016). Talim-i Edebiyyat. Dün Bugün Yarın.
- Rivayet. (2020). 11. 03. 2020 tarihinde luggat.com adresinden alındı.
- Schopenhauer, A. (2011). Okumak, Yazmak ve Yaşamak Üzerine. Şule Yayınları.
- Sehî. (1325). Tezkire-i Sehî. Amed Matbaası.
- Sever, S. (2004). Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme. Anı Yayınları.
- Sever, S. (2008). Çocuk ve Edebiyat. Tudem.
- Şanal, M. (2017). Eğitimin Tarihi Temelleri. M. Onur & M. Şanal içinde, Eğitim Bilimine Giriş (ss. 117-151). Pegem Akademi Yayınları.
- Şen, Ü. (2011). Belçika'da yaşayan Türk Çocuklarının Türkçeye Yönelik Tutumları Ve Yazma Becerileri. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tâhirü'l-Mevlevî. (1994). Edebiyat Lügati. (K. E. Kürkçüoğlu, Dü.) Enderun Kitabevi.
- Tansel, F. A. (1978). İyi ve Doğru Yazma Usulleri. Baha Matbaası.
- Tekşan, K. (2001). Yazılı Anlatımı Geliştirmede Ön Hazırlığın Etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Temizkan, M. (2003). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarının Dil Gelişimi Bakımından İncelenmesi. TÜBAR, 13, 219-232.
- Timurtaş, F. K. (1954). Ahmed-i Dâ'î ve Eserlerinin Türk Dili ve Edebiyatındaki Yeri. Türk Dili, III(31), 426-430.
- Timurtaş, F. K. (1994). Osmanlı Türkçesine Giriş. Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Toklu, M. O. (2009). Dil Bilime Giriş. Akçağ Yayıncılık.
- Toklu, O. (2003). Dilbilime Giriş. Akçağ Yayınları.

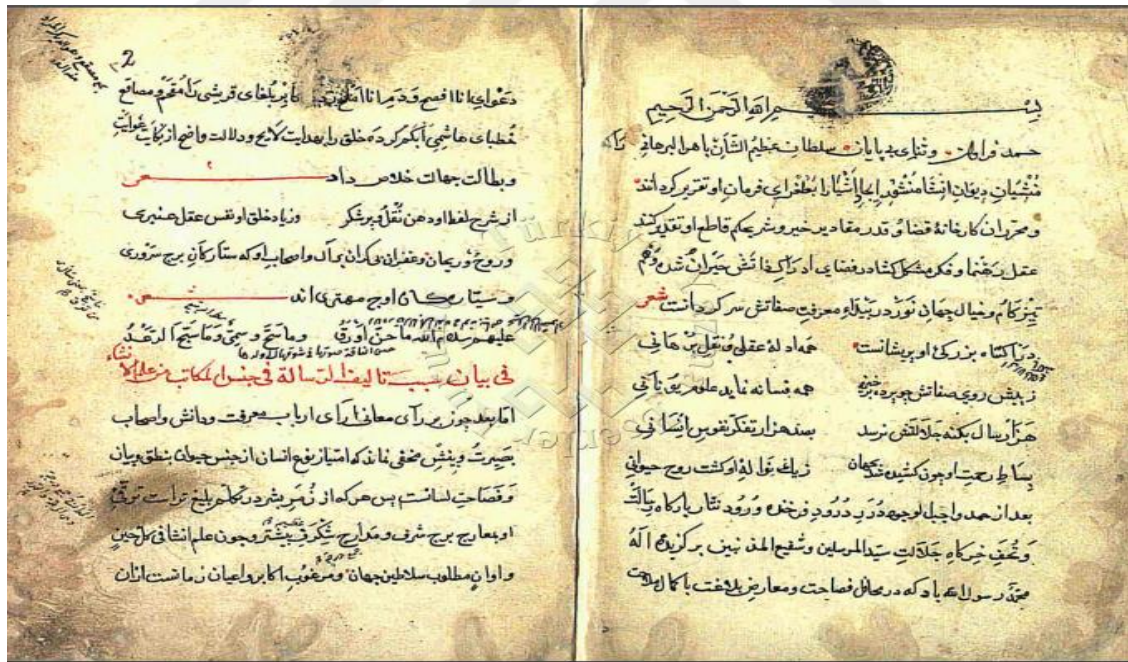
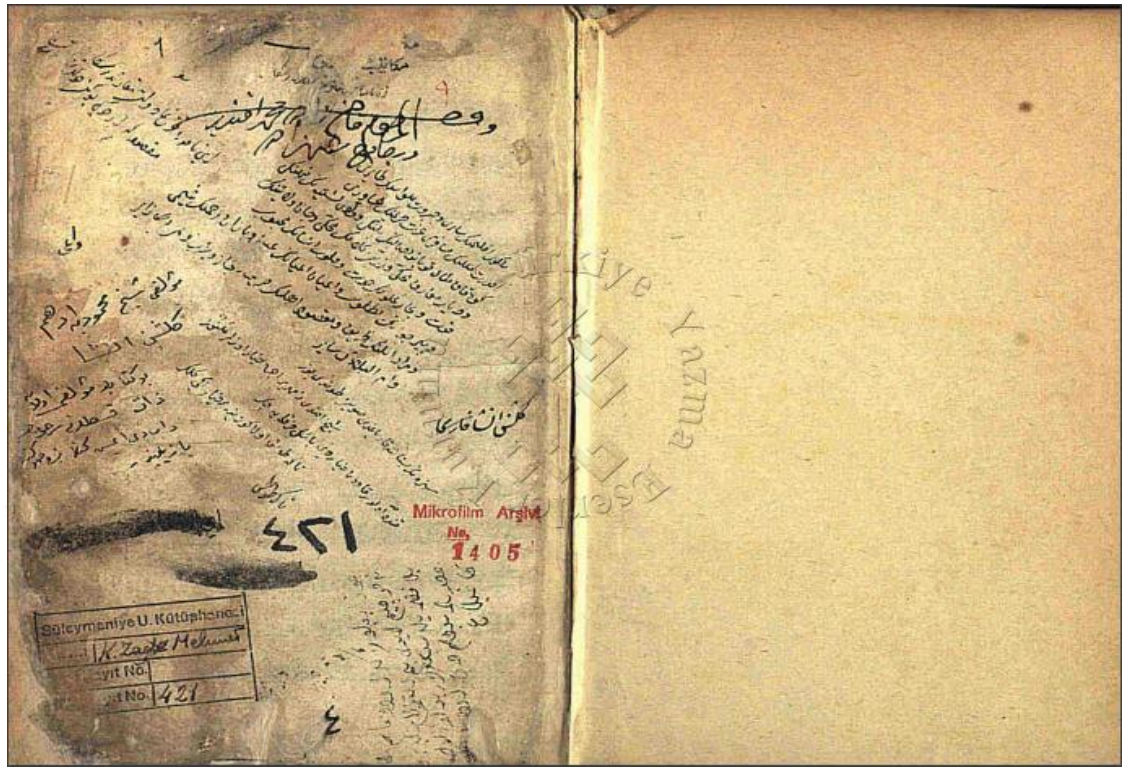
- Tompkins, G. E. (1998). Language Arts. Merrill Publishing Company.
- Türkçe Sözlük. (2005). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük. (2011). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkdoğan, M. (2007). Rasim Özdenören'in "Kuyu" Öyküsünde Metinlerarası İlişkiler. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 35, 167-189.
- Unan, F. (2014). Yahyâ bin Mehmed el-Kâtib Menâhicü'l-İnşa. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzun, M. (2000). İnşa. TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt 22, ss. 338-339) içinde TDV Yayınları.
- Uzun, M. (2006). Münşeat. TDV İslam Ansiklopedisi, 32, s. 18-20.
- Uzun, M. İ. (2011). Tensîk. TDV İslam Ansiklopedisi, 40, 467-468.
- Witte, S. P. & Faigley, L. (1981). Coherence, Cohesion and Writing Quality. College Composition and Communication, 2(32), 189-204.
- www.biymed.com. (tarih yok). 20 Eylül 2018 tarihinde biymed.com: <https://www.biymed.com/forum/isyonetimi/ihracatta-yazisma-ornekleri-30898.html> adresinden alındı
- Yakıcı, A., Yücel, M., Doğan, M. & Yelok, S. (2008). Üniversiteler İçin Türkçe-1 Yazılı Anlatım. Gazi Kitabevi Yayınları.
- Yalçın, A. (2002). Türkçe Öğretim Yöntemleri. Akçağ Yayınları.
- Yaman, E. & Köstekçi, M. (1998). Türk Dili ve Kompozisyon. Gazi Kitabevi.
- Yaman, E. & Köstekçi, M. (2006). Türk Dili ve Kompozisyon. Gazi Kitabevi.
- Yetiş, K. (1988). Âhenk. İslam Ansiklopedisi, 1, 515-524. TDV Yayınları.
- Yılar, Ö. & Turan, L. (2010). Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı. Pegem Akademi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, F. (2016). Mebâni'l-İnşâ Cild-i Evvel. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, E. (2010). Uygulamalı Metin Bilgisi. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yılmaz, E. & Topal, Z. (2010). Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Çözümleme Yönteminin Uygulanması. Türklük Bilimi Araştırmaları(27), 775-788.
- Yılmaz, Y. (2006). Yazma Öğretimi. C. Yıldız içinde, Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi (ss. 203-276). Pegem A Yayıncılık.
- Yörük, Y. (1984). Edebiyat Terimleri Sözlüğü. Eğitim Yayınları.
- Yörük, Y. (1999). Güzel Konuşma/Yazma. Serhat Yayınları.

Yüzbaşıoğlu, M. (1984). Örneklele Yazılı ve Sözlü Anlatım Bilgileri. Serhat Kitap Yayın Dağıtım.



EKLER

EK-1. Gülşen-i İnşâ (Kapak resmi ve birkaç sayfası)



از ان جهت متمم بدان این فوق از زبان تکمیل جمیعها ساخته و بر آن
 برداشته اند که چه بملایه عبارات سربازان و استعارات تا به این حد
 اتاهن کن از من این تعریف و برکت و مدد استند که تا پیش
 کاجه این ضعیف شکسته باک و خجسته بر کشته اقبال امر بجز عوارف
 ربه الا کبر شیخ محمد بن ادهم منشآت مشیانی سلف لایق کرده
 و از انواع صحایف و منشآت ان القاب و ادعیه سلطین بیان و امکن
 و نوزاد عالی معقلان و ارباب مکتب و شرف و سایر اشراف ارباب
 خردی و منشا بر سلطانیته و اداب انشائیة جامع و ترمیمی است و با هم
 کشف ان اشفا موفور که از انداز حضرت عزت عزت اسما و تقد
 صفات و رسول و ما مولست که این کتاب نیز جمیعها بر کتب انشائیة
 کشته سب دعای خیر این فقیر فقیر که در عین منته وجهه و جوده و جوده
 و متوقیع از کرم و مصلحت بیضا و کتب و حرز نو ابرار بجا است که
 این کتاب را بین رضا و لحاظ از ان منظور و مصلحت نظر گرداند اگر سوختم

خطای

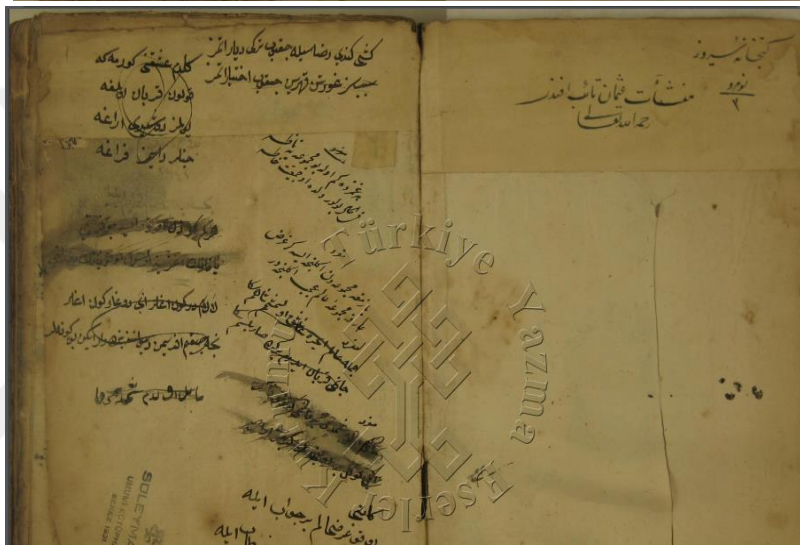
و خطای رتم باشد همت اضلاع در رخ نغمه مانند
 و خیزل از صاعن لایق بلیله و کن عین السطی بنظر لایق
 و با الله التوفیق و بیده از مفا تحقیق **دعای اکرنا اولیة**
اعلی الله شأنه و من فرقا الفرقین مکانه اما الحقیقة معصوم
 کلی و مقصد باطلان بن جمع و تر تیب عرفین نیاز و حرمت
 و دعای دیکره و استانت بلان فوات قدوس صفات را که خلعت
انا جلتا طحیمة فی الارض بر دوشن هما فوش داد
 و آیت عظمای **انا فتحنا لک فتحا مبینا و نصرنا لک نصر**
عزیز در سیمای سعادت تا پیش نوشته و هنر دلستان عالم
 ملکوت در سلسله آسمان جبروت با و را و دعای و کرم
 سلطنت و ثنایات خشت سربازان و کویان شکسته
 آتاب را به کتبه سبایه لطف خدا **زین ارکان و انجم باصل**
 مشنری را به و طار و نطق بر **آتاب زهر و مطر که کبریا**

امن و انصاف و کرم و عدل که ندمی بیخود انصافا کردند بیرون از
 ای نوشته در آن مشی که از کبریا و کرم و عدل و مشور و کرم و عدل
 اصغر حضرت خاتم جهان فرمادند و بین و زمان بر انرا از نوزاد
 شریع نبوی بر انروزند شیخ مین مصطفی شریف الدنیا و الدین
 مؤید الاسلام و المسلمین نلاله علی الارضین المؤید بناید علی الارضین
 المنصور بن صخر لانا صبر سلطان البرین و ما کان البحرین **السلطان**
بابین سلطان محمد خان زین الله سر بر العزیز و جوده
 و افاض علی العالمین مجال افضاله و جوده الله عزوجل
 سلطانک سلطنته و آید بصرک قدرته و خیر له و قار لاهله
 و الاضداد و الله ما یجتاه من المراد و حسن اذیال ملک من نور
 الان ذال و الادناس و نذامن فی جمیع الممالک علی کتبه
 الناس و یعمل من اطول الاعمار و دهنه ایمن الدهور و الاعمار
 و افضن علیه بوالعجبک الازخ و یسر له بفضلک مطالب

الدنیا

الدنیا بالآخر اکت علی انشاء فکیر و باجابه رجاله المؤمنین
 جدید صبح امل از سعته ساحة میان هم و مصلحت با حله
 بنیم صادق و بجاه فیج الارجا و انقت که بر موجب لطف و لطف
 با شاه و دایره تا امتا عیالین تحفه فقیر فقیر بنظر قبول یاد شاهانه
 معبر بر کرم شمه لطف مصلحت فرمانده اگر آتاب قبول اهل فضل
 و افضال بران تا بد از اثرا قبول ان جناب کرم که موصوفت
 بصفة و انک لعل تلقی غلیم باشد
 تو قسمت و شامه کرم که کنون **بجمله کاه تیون نکون تصویر**
 اکبره زنت کانت نازنین **بجسم مهر کرمی نازنین اسیر**
اعان الرحمن دن مناظره عقل با دل در ترجمه نونک و طلب
 دنش این دل مد هوش و جاش با خوش از دست سابق الامر
 تا قنجا بر غم انجم زهر لودل نوشن کرده و انمال آشفته
 و اقبال بر کشته و مصایب کدشته و نواب سرفروخته در خوش

EK-2. Osmanzade Tâib Münşeâtı (Kapak resmi ve birkaç sayfası)



هر برنگ نموده اند و تقیه در مشاغل عامه یا در کتب است نموده اند تا در مذاکره و کاربرد
 سیفیه تا سائیل کشیده و سلسله هم برادر بود اما در آن اوزان و وزن و کسری و کسره و بی اوائی
 تفریق را به شمال صحیحی که بیست و نه جمله توجیهی در خطاطی مذکور و اولی در حجاب سیفیه و جمع
 منهای تنظیم افاده ای در سیار و کسرات و متلازمه اولی در کسور مکرر رساله ایله ایله
 اختصار اول از یوزون و نه سینه بوده و چون اتفاقاً مشتمل بر همه آوازه و فواید مناسبه
 از این اثر آیه یا زیاده که در حدیث کتاب او در تصحیحی مشتمل الفاظ و در لوازه
 کلمات ایله مراد آیه در عایت الله در زینا انضای مراد نهید بنیان و داد و اتحاد در

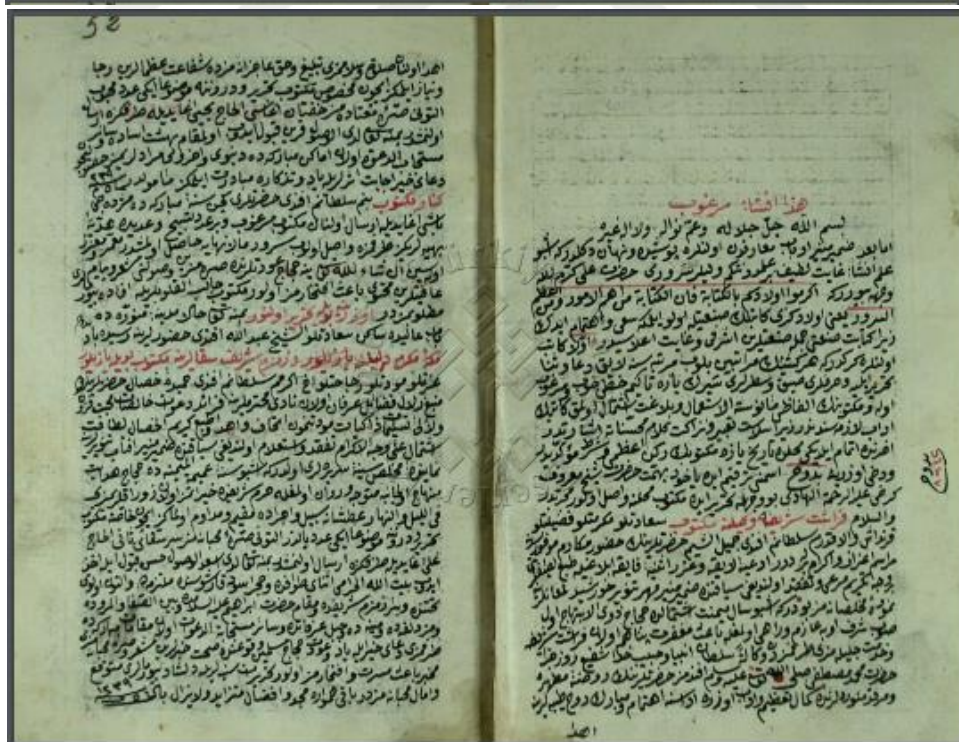
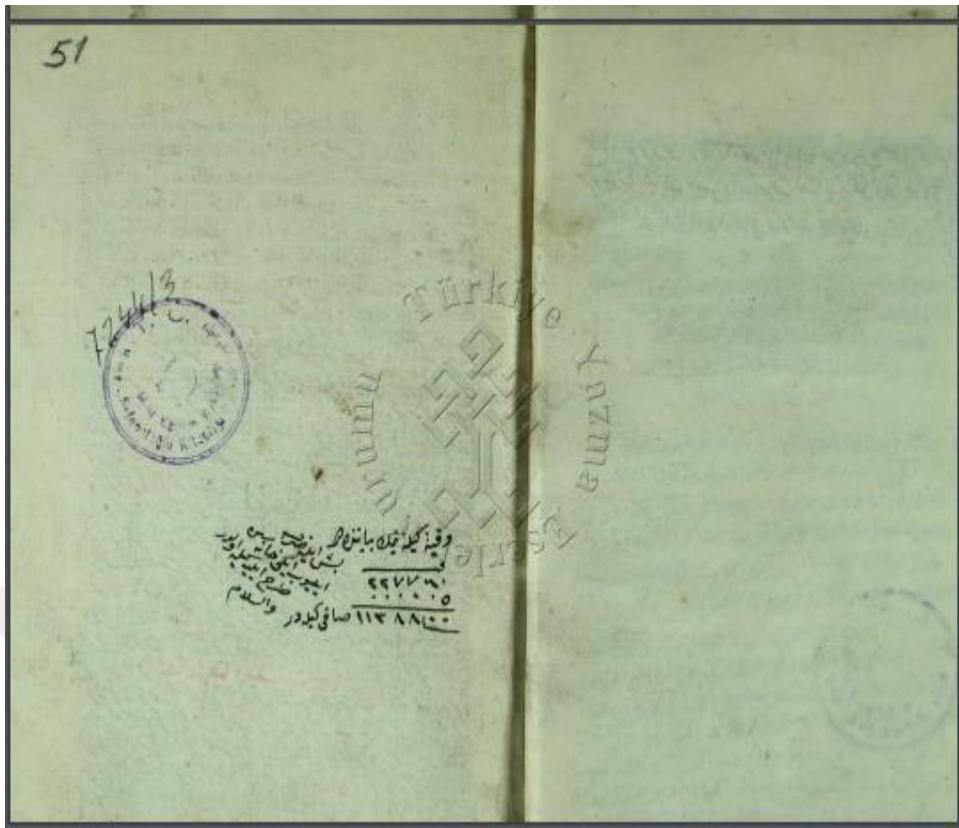
هر یک کلاوزیش و التماس خوبی اولی در کلاویات ترابیل حجت اولی در کسری و کسره و بی اوائی
 مرانیات و لغز اولی در کلاویات ترابیل حجت اولی در کسری و کسره و بی اوائی
 و بازنه اشیا اولی در کلاویات ترابیل حجت اولی در کسری و کسره و بی اوائی
 کلام حجت است ادبی و در خطاطی کلاویات ترابیل حجت اولی در کسری و کسره و بی اوائی
 عربیه و فواید و توجیهی که در ترکیب السان و کلمات و کلمات و کلمات
 صحیحاً و خطاطی و کلاویات ترابیل حجت اولی در کسری و کسره و بی اوائی
 ابله که کلاوی شایسته سفارش و کلاویات ترابیل حجت اولی در کسری و کسره و بی اوائی

سوره نظام بر بهر چه معنی مقصود می آید به تصور و فاد اولی در کلاویات ترابیل حجت اولی در کسری و کسره و بی اوائی
 اولی در کلاویات ترابیل حجت اولی در کسری و کسره و بی اوائی
 زیاد و عامیانه و کلاویات ترابیل حجت اولی در کسری و کسره و بی اوائی
 جمع و ترتیب و جامع فاصله و کلاویات ترابیل حجت اولی در کسری و کسره و بی اوائی
 کتاب حکام آنتاب شاه بیت نصیب اولی در کلاویات ترابیل حجت اولی در کسری و کسره و بی اوائی
 دولت آری حاکمان حکم زیم خامس کتاب بهم انعم کریم انعم مطلق علی هم
 سناریای کتابی که در آرشیم یاری خواد ساهی مکان انای جلال الشان

EK-3. Kavâid-i İnşâ ve Münşeat (Kapak resmi ve birkaç sayfası)



EK-4. İnşâ-i Mergûb (Kapak resmi ve bir sayfası)



EK-5. İlm-i İnşâ (Kapak resmi ve birkaç sayfası)

